

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

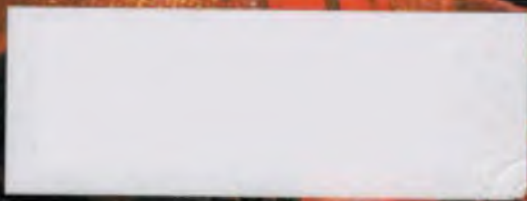
<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

E. XEMGİN MAZDA İNANCI VE ALEVİLİK

BERFİN

E. XEMGİN
Mazda İnancı ve Alevilik

Berfin Yayınları : 207
Araştırma-İnceleme : 78

ISBN 978 - 605 - 4399 - 12 - 3
Yayıncı Sertifika No: 10859
Matbaa Sertifika No: 12156

E. Xemgin : Mazda İnancı ve Alevilik
Yayın Yönetmeni : İsmet Arslan
Kapak : Mehmet Özalp
Baskı Cilt : Kayhan Matbaası (Davutpaşa Cad.
Güven Sanayi Sitesi, C Blok
No: 244 Topkapı / İstanbul)
Birinci Baskı : Ağustos 2012

© Yayın Hakkı, Berfin Basın Yayın ve Tic. Ltd. Şti. / © E. Xemgin
(Berfin Yayınları, Berfin Basın Yayın ve Tic. Ltd. Şti.nindir.)

Berfin Basın Yayın ve Tic. Ltd. Şti.
Cağaloğlu Yokuşu, Evren Han, No: 29 / 62
Kat: 3 Cağaloğlu 34112 / İstanbul
Tel: (0.212) 513 79 00 - **Faks:** (0.212) 512 37 20
www.berfin.net e-posta: berfin@berfin.net

E. XEMGİN
Mazda İnancı ve
Alevilik

THE STANDARD ALPHABET

İÇİNDEKİLER

Önsöz	7
A) GİRİŞ	9
1) Kürdistan Coğrafyasında Sosyal Hayatın Evrimi	9
2) Kürdistan Coğrafyasında İnançların Evrimi	11
3) Musa ve Tevrat'ın Yazımı	22
4) İlk Hristiyanlık ve Kilisenin Oluşması	24
5) Mandaizm Dini İnanıcı	37
6) Mani Dini İnanıcı	51
7) Yaşamda Semboller	77
8) Yaşamda İnanç	83
9) Bilimin Yönetilip Yönlendirilmesi	89
B) MAZDA İNANCINDAN ALEVİLİĞE	95
1) Günümüzde Alevilerin Durumu ve Konumlanmaları	95
2) Alevilik Hakkındaki Görüşler ve Konumlanmalar	97
3) Alevi Felsefesi ve Öğretisi	106
4) Alevilikte Sırrı Hakikat	116
5) Alevilik ve Mazda İnancında Kendini Tanıma	123
6) İnsan Yapısında Üç Kutsal Görev	130
C) ALEVİLİĞİN KÖKENİ	143
1) Zervan ya da Zaman İnanıcı Mitolojisi	143
2) Zerdüş Öğretisinde Oluşum	146
3) Aleviliğe Göre Dört Anasır	162
a - Alevilikte Ateşin Kutsallığı	164
b - Mazda İnanıcı ve Zerdüş Öğretisinde Kutsal Ateş	168
c - Mazda İnanıcı ve Alevilikte (Hava) Nefes	174
d - Mazda İnanıcı ve Alevilikte Suyun Kutsallığı	188
e - Alevilik ve Mazda İnancında Toprağın Kutsanması	189

f - Güneş Baba, Toprak Anadır	191
4) Alevilik ve Mazda İncasında Burçlar	196
5) Alevilik ve Mazda İncasına Göre Yaşam	202
6) Yaşamda Akıl	206
7) Alevilik ve Mazda İncasında Bilgiye Verilen Önem	209
8) Yaşam Bilgilerinin İşlenmesi ve Düşünce Üretimi	217
9) Düşüncenin Oluşumu ve Özgürlüğü	230
10) Düşünce Oluşumunun Temel Kaynakları	237
11) Evrimin Bir Başka İzah Tarzı	246
12) Mazda İncasındaki Kutsal Sayılar	261
13) Alevilikte Kutsal Sayılar	266
14) Alevilik ve Mazda İncasında Batın ve Zahir	269
15) Doğal Yaşamda Örgütlenme	279
16) Ahura Mazda'nın Melekleri veya Kutsal Ruhları	284
17) Alevi ve Mazda İncasında İnsan	287
18) Sosyal Yaşamda Kadın	293
19) Mazda'nın Temel Ruhsal Güçleri (Dualizm)	298
20) Monizm-Teklik-Birlik (Vahdet-i Vücut)	307
21) Alevi ve Mazda İncasında Harmoni	317
a - İnsanın Kendi İçinde Harmoni Oluşturması	319
b - Sosyal Yapıda Harmoni	324
c - Doğada Ahenk ve Uyum	327
d - Harmonide Nefes ve Müzik	328
e - Yaşamda Ses İle Müziğin Yeri ve Önemi	330
22) Mazda İncasına Göre Yansıma Kuralı	340
23) Mükemmel ve Sonsuz Yaşam	345
24) Alevilik ve Mazda İncasına Göre Ölüm	352
25) Alevi ve Mazda İncasında Cennet ve Cehennem	356
26) Alevilik ve Mazda İncasında Kader Anlayışı	359
27) Alevilik ve Mazda İncasında Mücadele	363
Yararlanılan Kaynaklar	369

ÖNSÖZ

Gerek günümüzdeki bilimsel koşulların gelişim düzeyi, gerekse Aleviliğin içinde bulunduğu durum böyle bir çalışmayı zorunlu hale getirmiştir. Kendi kendisini tanımayan Alevilikle hemen herkes dilediği şekilde oyun oynayıp, onu işine geldiği ve çıkarlarına uygun gördüğü şekilde yorumlamaya çalışmaktadır. Bu temelde kısa bir süre öncesine kadar yasaklı olan bu inanç hakkında devletin maddi ve manevi desteği ile sayıları iki yüze varan eser yazıldı. Ancak bu eserler, yeni açılmış olan bu pazar alanından pay kapma yaklaşımı ve devletin destek ve onayı ile yazıldığından, onların misyonunu da üstlenme konumundadırlardır. Yine bu eserleri yazarların çoğunluğu Alevi olmadıklarından, onların yaşam felsefelerini bilmedikleri gibi, konuya yaklaşımları da devletin politik yaklaşımları ve izni doğrultusunda olduğundan, Alevi gerçekliğini ortaya çıkarmaları mümkün değildir. Zaten bu yazarların böyle bir amaçları olmadığı gibi, böyle bir misyonu da üstlenmemişlerdir.

Böylece hedefin, devletin kendi hizmetinde kullanmak amacıyla köklerinden, öz nitelik ve özellikleri ile inanç temelindeki kutsal değerlerinden boşaltarak devşirmek amacıyla şekillendirmek istediği Aleviliği, bunlar aracılığı ile işlemeye çalışıp, amaç ve işlevlerinde araç durumuna indirgemeye çalışması olduğu açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Aleviliğin günümüzdeki durumu devletin ve misyonerlerinin bu yönelimlerine büyük kolaylıklar sağlamaktadır. Bu durumun nedenleri araştırıldığında; Aleviliğe yönelen devlet desteğindeki İslami yapının yanında, Alevi halk kesiminin de kendi inanç değerlerini ve bu temelde binlerce seneden beri yaşayıp yaşattıkları kültürel değerler ve yaşam

felsefelerine yabancılaştırılmaları sonucu uzak durmaları ve zamanla örgütlülüklerini kaybetmiş olmaları nedeniyle, içine girdikleri kaos hali karşımıza çıkmaktadır. Alevi halk kesiminin içinde bulundukları bu olumsuz durumdan kurtarılmaları işlevinde, dürüst ve samimi Alevi inanç önderleri ile aydınlarına büyük görevler düşmektedir. Bu görev ve sorumluluklarını ihmal edemeyecekleri gibi başkalarına da havale edemezler. İçinde bulundukları olumsuz durumdan, ancak kendi öz gerçeklerinde örgütlenip dost ve düşmanlarını ayırt ederek, dostları ile dayanışıp düşmanlarına da gerekli cevapları vererek kendilerini kurtarabilecekleri gibi gasp edilmiş olan haklarını da elde edebilme olanağına kavuşabilirler.

Bu eseri hazırlarken gerçek Alevi felsefesinin, inancının ve bunun üzerinde şekillenen kutsal değerleri, kültürü, yaşam tarzının kaynaklarını ve öz manalarını, bulabildiğim kadarıyla tarafsız vermeye çalıştım. Bunun için temel kaynaklardan yeterince alıntılar yapmaya ve onlara bağlı kalmaya gayret gösterdim. Tüm iyi niyetli çabalarım rağmen bu eserin de yeterli düzeyde olmadığına bilincinde olarak, eksiklerim ve yanlışlarım konusundaki öneri ve eleştirilerinize şimdiden teşekkür ederim.

Bu eseri, son derece büyük anlayış ve sabır göstererek çalışmalarım katkıda bulunan başta sevgili eşim ve üç oğluma sevgilerimle ithaf ediyorum.

E. Xemgin

A) GİRİŞ

---

1) Kürdistan Coğrafyasında Sosyal Hayatın Evrimi

Tarihin buzul döneminde, Avrupa'da Alp dağlarına ve Asya kıtasında Ural dağlarının güneyine kadar olan alanlar kar ve buzlarla kaplı iken, şimdiki Anadolu içleri, Mezopotamya, Arabistan çölleri ve İran platoları da denizlerle kaplıydı. Bu dönemde ormanlarla kaplı olan Kürdistan'ın dağlık alanlarında ise irili ufaklı pek çok göl vardı. Bu sıralarda insanlar Kürdistan coğrafyasının bu dağlık alanlarında hayvanlarla iç içe ilkel halde yaşamlarını sürdürüyorlardı. Ancak kendileri için çok uzun olan ilkel yaşam süreçleri hakkında çok az kanıt bıraktıklarından, onların bu yaşantı evreleri hakkında yeterli bilgiye sahip değiliz. Bu dönemde doğal çevrelerinde hayvanlar arasında yaşamlarını sürdürürlerken, uzun bir süreçte fiziksel evrim geçirerek yaşamlarını sürdürdükleri, bulunan insan iskeletlerinin incelenmesinden anlaşılmaktadır. Bu süreç içerisinde insanların düşünsel olarak da bir evrim geçirdiği veya sonraki düşünsel evrimlerine temel teşkil edecek bir hazırlık dönemi yaşadıkları kabul edilir. İnsanlar belirli bir aşamadan sonra yaşantıları hakkında belirli kanıtlar bırakmaya başlamışlardır. Bu aşamadan itibaren de, onları yaşam çevrelerindeki hayvanlardan ayıran düşünce evrimine geçtiklerini görmekteyiz. Artık insanları insan olarak bu aşama sonrasında ele alıp hayvanlardan ayırtırmak mümkün olmaktadır. İşte bu aşamalar sonrasında bıraktıkları ve yaşantılarını kanıtlayan eserleri ile konumları araştırılıp incelenerek anlaşılmaya çalışılmaktadır. 20. yüzyılda Mezopotamya'da yapılan arkeolojik araştırmalarda bulunan belgelerin ortaya çıkardığı gerçeklere göre,

M.Ö. 150.000 ile 12.000 yılları arasında, insanlar genel olarak dağınık halde mağaralarda doğa ve hayvanlarla iç içe ilkel bir yaşam sürdürmüşlerdir.

Bu süreçte ihtiyaçlarının farkına varan insanlar, ihtiyaçları temelinde veya ihtiyacının neden olduğu hızlı bir düşünsel evrim geçirerek, yaşamlarını daha iyi düzeyde sürdürebilmek için M.Ö. 12.000 ile 7.500 yılları arasında günümüz Kürdistan coğrafyasının değişik alanlarında ağır ağır yerleşik hayata geçmeye başladılar. Bu aşamada yaşam çevrelerindeki doğanın kendiliğinden vermekte olduğu ürünlerle yetinmeyip, toprağı işleyerek ilk tarım ürünlerini yetiştirmeye ve hayvanları ehlileştirmeye başladılar. Bu aşama, insanlık tarihinin en önemli dönemini teşkil eder. Çünkü insan ilk defa bu aşamada toprağı ve hayvanları, dolayısıyla doğayı kendi ihtiyaçları temelinde üretim araçları olarak benimserken, onları giderek daha çok sömürmeye doğru yöneldi. Sömürüyü öğrendiğı bu dönem sonrasında ihtiyaçlarını daha iyi karşılayabilen insan giderek daha iyi beslenme imkânına sahip olurken, düşünce alanları da yeni doğan ilişkiler ve ihtiyaçları doğrultusunda genişleyip gelişmeye başladı.

M.Ö. 5.500 yıllarında insanlar bölgede geliştirdikleri seramik sanatında fırınları kullandıkları gibi, bölgeler arasında malı malıla değiştirme temelinde ticareti ve ticari ilişkileri de gelişmeye başladılar. Bu konularda yeterli arkeolojik belge ve bulgular Kerkük'ün doğusundaki Karim Sahir, Garmo, Tell es Sultan, Habur ırmağı üzerindeki Tell Halef, Musul yakınlarındaki Tell Hasuna, Zağros dağlarındaki Tepe-i Sialk, Van gölü kıyısındaki Obsidian ve Dicle nehri üzerindeki Samara ile Tepe-i Gavr'da bulunmuştur.

Kürdistan coğrafyasında yerleşik hayata geçen insanlar, iklim ve arazi koşullarının da elverişliliğı ile uyumlu ve ekonomik alanda hızla gelişmeleriyle orantılı olarak daha sağlıklı yaşamaya başladılar ve insan ömrü giderek uzadı. Böylece çoğalan insanlar süreç içerisinde köyler ve şehirler kurmaya başladılar. Giderek sosyal ve siyasi alanlarda da kendilerini geliştirdikleri gibi, inanç alanında da geçmişlerine göre kendilerini değiştirdiler. Bu hızlı evrim sürecinde M.Ö. 4.000 yıllarında bölgede yazıyı buldular. Yazının

bulunması insanların hızla evrim geçirmelerine temel teşkil eden en önemli unsurdur. Çünkü yazı ile insanlar tecrübelerini, bilgi ve düşüncelerini sonraki nesillere daha rahat aktarma imkânını elde etmiş oldular. Bu durum neticesinde sonraki nesiller yaşamlarını daha bilgili sürdürürlerken, düşünce ve bilgi alanlarında da giderek birikimler oluşmaya başladı. Bu aşama sonrasında insanlarda fiziksel alanın yanında giderek düşünsel alanın da yaşama daha çok etkinliğini koymaya başladığı görülür.

2) Kürdistan Coğrafyasında İnançların Evrimi

Hiç şüphesiz insanların sosyal evrimleri, düşünce alanlarının evrimleri ile uyumlu olmuştur. Düşünce alanının evrimi ise insanın doğal yaşam çevresi içerisinde yaşamını devam ettirme mücadelesinde çıkan sorunlarına çözüm arayışlarını temel almıştır. Bu alanda çözebildiği sorunlarla hayatını kolaylaştırarak sürdürürken, çözemediği pek çok sorun kaldığı gibi, yaşamının ilerlemesi ile uyumlu olarak yeni yeni sorunları da oluşmuştur. İşte sürekli bir şekilde çözmeye çalıştığı ve fakat çözemediği sorunlarını insanüstü ya da doğaüstü güçlerin varlığına mal ederek kendini biraz rahatlatmaya çalışmıştır. İnsanların sosyal ve kültürel olarak sorunlarını çözmeleri ile orantılı ve uyumlu bir şekilde inanç alanlarında da bir evrim geçirdikleri görülür.

Kürdistan coğrafyasında elde edilen arkeolojik bulgulara göre, insanların daha ilkel olarak yaşadıkları dönemlerde korktukları yabani hayvanların güçlerine inanç gösterdikleri ve onların bu yönlerini kutsadıkları, yaptıkları resim ve heykelciklerden anlaşılmaktadır. Kendilerinden daha güçlü olan bu yabani hayvanların kuvvetlerinde veya kurnazlıklarında kutsanması gerekli ilahi bir kudret gördüklerini bize bıraktıkları kalıntılarla da belli etmişlerdir. Böylece bunlara veya bunların güçlerinin kutsanmasının gerektiğine inandıkları, bu yönlerine inanç gösterdikleri ve böylece bu kutsamalarından dolayı ilgi duyarak o hayvanların kendilerine kötülük etmelerini önleyebileceklerine ve kendilerine başka varlık ya da yönlerden gelebilecek kötülüklerden, bun-

ların bu ilahi güçleri ile kendilerini koruyacaklarına veya kendilerine yardım edeceklerine inandıkları görülmektedir.

Zamanla insanların yerleşik hayata geçmeleri ve bu süreçte hayvanları ehlileştirmeleri veya sosyal yaşantılarının gelişimi ile uyumlu olarak, geçmişte inanç göstermekte oldukları hayvanları bırakarak, yaşamlarında çözemedikleri sorunları ile uyumlu olarak bu defa Ay'a, güneşe, yıldızlara, yeraltı tanrısı, bereket tanrısı, savaş tanrısı, sular tanrısı, fırtına tanrısı, güzellik tanrısı gibi yaşamlarında kendi düşünce güçleri ile çözemedikleri ve çözmesini çok arzu ettikleri sorunları ile uyumlu tanrılar buldukları ve bu sorunlarını bu buldukları tanrılarına mal ederek tanrılarının nitelik ve özelliklerini de belirledikleri görülür. Bu dönemlerde en büyük tanrının güneş tanrısı olduğuna inanılırdı. Çünkü inançlarına göre güneş, ışınları ile yeryüzünü dölemekte ve böylece tüm canlılar toprağın ya da doğanın çocukları olarak var olmaktadır. Bu inançlarının yanında Ay'ın kadınlar üzerindeki etkilerinden hareketle onun güzellik tanrıçası olduğuna da inanılmaktaydı.

Yine bu dönemde her kişinin kendisini koruyan bir tanrısı olduğu gibi, ailenin, kabilenin, aşiretin ve giderek her yerleşim biriminin de onları kötülüklerden koruyan ve kötü zamanlarında yardım eden tanrıları veya totemleri vardı. Böylece insanda ve toplumda çözülemeyen sorunlar ve gelişmeler, her türlü olumlu ve olumsuz yönleri ile tanrılarının istek ve arzularına bağlanıyordu. Hastalanan hayvanlar ya da insanlar tarafından öldürülen insanın durumunda olduğu gibi, bereket ve bolluğun veya kıtlığın olması, savaşın kazanılıp kaybedilmesi gibi kişisel ve toplumsal her türlü gelişme, tanrıların istek ve arzuları ile kendilerini sevmesi veya sevmemesine ya da kendilerine kızgınlıklarından dolayı onları cezalandırmak istemelerine bağlanıyordu. Bu temelde insanlar, kendilerini koruyacak ve rahat yaşamlarını sürdürmelerinde yardımcı olacak ve savaşlarda bolca ganimetin ellerine geçmesini sağlayacak güçlü tanrılara yönelir, savaşı kaybeden taraf da eski ve güçsüz tanrılarını terk ederek güçlü olan tanrıya itibar edip inanç gösterirdi.

Çok tanrılı dönem dediğimiz bu dönemde yerel tanrıların üzerinde ve bu yerel tanrılara emir verip onları yönetip yönlendir-

diren bölgesel baştanrılar da vardı. Kuzeybatı Kürdistan'da önceleri baştanrı olarak **Kumarbi**'ye inanılırdı. Büyük bir olasılıkla bir Kürt kralı olan Kumarbi'nin kendine ait özgü bir mitolojisi vardır. Sonraları bu alanda güneş tanrısı olarak kabul gören **Mitra**'ya ve daha sonraları ise Mitra'nın yanında **Kalde**'ye de inanç gösterildi. Kürdistan coğrafyasının güneyinde Babil tanrısı olarak **Marduk**'a ve sonraları Marduk'un yanında **Kalde** ve **Mitra**'ya da inanç gösterildiği görülür.

Marduk'un evreni ve dünya ile Babil'i yaratışı konusunda yaratılış veya diriliş adı ile anılan kendine özgü bir mitolojisi vardır. Bu mitolojiye göre baharın başlangıcında yani gece ile gündüzün eşitlendiği günde, miladi tarihe göre ve ne kadar doğru olduğu kesin belli olmayan 21 Mart gününde iyi ve kutsal-tanrısallık olanlar kötü olanları yenmiş ve kötülerin baskıları ile kötülüklerinden kendilerini kurtarmışlardır. Tanrı **Marduk** öldürdüğü kötü olan düşmanının gövdesinden dünyayı ve canlıları yapıp yaratmış veya diriltmiştir. Bu gün bilinen en eski tarihlerden beri her yıl bölgede en büyük bayram olarak kutlanmaktaydı. Kürdistan'daki nevroz mitolojisi ve **Demirci Kava** olayı ile önemli benzerlik ve içerik aynılığı göz önünde bulundurulduğunda, bu tarihlerden başlayarak günümüze kadar kutlanan Nevrozun, Kürt halkının en anlamlı ve önemli ulusal bayramı olduğu anlaşılmaktadır.

Bu dönemlerde Kürdistan coğrafyasının doğusunda **Mazda/Ahura Mazda**'ya ve güneş tanrısı olarak kabul gören **Mitra**'ya inanılmaktaydı. Kürdistan halkının inancında ve onunla uyum içerisinde gelişen kültürel değerlerinde ateş, güneş, sıcaklık ve aydınlık yüce bir değer kazanarak merkezi bir yer tutmuş ve Kürdistan halkı bunlara en kutsal değerler olarak inanç göstermiştir. Bunların ilahi kutsiyeti tüm dış etkilere ve geçen çok uzun zaman sürecine rağmen, günümüz Kürtlerinin bünyesinde en etkin şekilde kültür ve inanç yapısını korumaya devam ettiğini açıkça görmek mümkündür.

Başlangıçta Kürdistan halkının inançlarına göre tanrılar ya da baştanrılar yüksek dağ başlarında otururlardı. Bu tanrıların oturdukları dağlardan kendilerinin yerleşim alanlarına gelmelerini sağlamak için yapılan tapınaklar oldukça yüksek yapılmaya ça-

lışılırdı. Onların emirleri doğrultusunda hareket eden ikinci sınıf tanrılar ise yapılmış olan tapınaklarda oturur ve kendilerine sunulan kurbanların etleri ile beslenirlerdi. Bu tapınaklarda toplum üzerinde her alanda büyük etkilere sahip olan din adamları da kalırdı. Bunlar halktan aldıkları ile geçimlerini sağlarken, tek işleri inançlarının etkinliğini halk arasında derinlemesine ve genişlemesine yaymaya çalışmaktı.

Bu dönemlerde siyasi önderliği ve devlet yönetimini elinde bulunduran kişiler genel olarak başrahiplerdi ve halk bunların ilahi, tanrısal güçlerine inanırdı. Bunlar da genellikle **Nemrut**'da olduğu gibi ya kendilerini tanrı, tanrının oğlu veya **Hamburabi**'de olduğu gibi kendini tanrının sevgili kulu ya da tanrıların en yakın arkadaşı diye öne sürerlerdi. Halk bu yöneticilerin kendi tanrıları tarafından kendilerini yönetmek için gönderildiklerine inanırdı. Bu nedenle her yönetici veya hükümdar tanrısal ve kutsal kabul edilirdi. Bunlar da hükümlerindeki halkı ve devleti yönetmek için zaman zaman tanrılarla görüşürlerdi ve savaş ya da barışa böylece karar verdiklerini halka benimsetirlerdi. İyi araştırıldığında Kürdistan halkının bu dönemlerdeki kral ve tanrıların isimlerinin aynı olduğu görülür. Bu da kralların kendilerini tanrı olarak halka kabul ettirdiğini göstermektedir.

Yüksek dağlık alanların görülüp araştırılması sonrasında ve sosyal gelişime uyumlu olarak göksel tanrılarla yeraltı tanrılarına yönelim başladı. Böylece tanrıların ya gökte oturduklarına veya yeraltında kaldıklarına inanılmaya başlandı. Bu nedenle tanrılara sunulan kurban törenleri genel olarak yüksek dağ başlarında yapılmaya başladı. Kendi mitolojilerindeki belirlemelerine göre tanrıları da yiyip içtiklerinden, sundukları kurbanların etlerinin kokularını tanrıların daha iyi almalarını sağlamak veya sunak olarak sundukları sıvı kurbanları (içkiler) onlara ikram etmek için onlara en yakın olduklarını düşündükleri dağ başlarında yapmaktaydılar. Kürdistan'daki dağ başlarında varlıklarını günümüze kadar korumuş olan ziyaretlerin buradan kaldığı sanılmaktadır. Ayrıca tanrıların da insanlar gibi yiyip içtikleri ve kendi menfaatleri temelinde insanlar gibi kavga edip savaştıklarına da inanılmaktaydı.

Bölge halkının bu dönemdeki sosyolojik ve kültürel yapısından yararlanmaya çalışan sihirbazlar ve falcılar, din adamlarının yanında güçlü bir konuma sahiptiler. Bu iki grup arasında önemli bir rekabet vardı. Bunlar da geçimlerini halktan temin ederken, halk üzerinde önemli bir etkinliği de ellerinde bulunduruyorlardı. Etkinliklerini geliştirme gayretleri içinde olan sihirbazlar ve falcılar her türlü tören ve bayramda yeteneklerini kullanarak ruhani adamların yanında yerlerini alıyorlardı. Bunların geliştirdikleri bazı olguların etkilerinin günümüz Kürtleri üzerinde hâlâ devam etmesi önemlidir. Cin ve perilere olan inançlar gibi.

Din adamları ile sihirbaz ve falcılar arasındaki rekabet neticesinde giderek dini eğitim geliştirildi. Tapınakların veya devletin gelir giderlerinin hesaplanması ile devletin yönetim kadrolarının yetiştirilmesi ihtiyaçlarından hareketle, tapınaklarda eğitim ve öğretim işlevi de başlatıldı. Böylece belirli bir eğitimle yetiştirilen din adamları giderek etkinliklerini halk arasında pekiştirdiler ve rakiplerinin alanlarını daralttılar. Diğer alanlarda da süreç içerisinde bilimsel eğitime yönelme başlayınca insan evrimi daha da bir ivme kazanmış oldu.

Kürt halkının tanrıları hakkındaki mitolojilerinin, Kumarbi mitolojisinin Yunan mitolojileri üzerinde derin etkileri bulunduğu gibi, o dönem çevre halklarının mitolojileri ve kültürel değerleri üzerinde de önemli etkileri olmuştur. Ne yazık ki Kürdistan halkının pek çok mitolojisi ile ilgili bulunan belgelerin okunup yayınlanmasını, egemen devlet yöneticileri engellemektedirler. Engelleyemediklerini ise çarpıtarak ya kendilerine mal etmek istemekte veya özünden boşaltmaya çalışmaktadırlar. Kaldı ki 17. yüzyıldan başlayarak Kürdistan halkının arkeolojik tarihi miras batılı emperyalistlerin misyonerleri, turistleri ve arkeologları tarafından yağma edilerek, emperyalistlerin özel koleksiyonlarında ve müzelerinde sergilenmektedir.

Kürdistan halkının inançlarındaki Fırtına tanrısının iyi ve kötü nitelikli oluşu şeklindeki algılama inançlarında dualizmin başlangıcı olarak kabul edilmek istenmektedir. Halbuki insanların inançlarını kendi yaşamlarındaki sorunları temelinde oluşturduklarını ve tanrılarını da bu temel yaklaşımları ile algıladıklarını

nı görmekteyiz. Bu temelde ilk inanç gösterdikleri hayvanların dahi iki yönüne dikkat çekmişlerdir. Bu yönlerinden biri, onların kendilerine saldırıp öldürmelerini önlemek, yani insanlar için kötü olarak algılanan yönü, ikincisi ise onların dışında insanlara gelebilecek kötülükleri önleyecek veya bu alanda yardımcı olacakları gibi insanlar tarafından da iyi olarak algılanan yönü idi. Kaldı ki sonraları inanç gösterdikleri tanrılarının bir kısmı insanların korku ve endişeleri temelinde iken, diğerlerinin ise insanların arzu ve istemleri yönünde olduğu açıkça görülür. Bereket tanrısı, güzellik tanrısı, sular tanrısı, savaş tanrısı, güneş tanrısı iyiler olarak algılanırken, yeraltı tanrısı, fırtına tanrısı gibileri kötü olarak algılanıyordu. Ancak, bu tanrıların da iki yanları olduğu açık bir şekilde vurgulanarak belirtiliyordu. İyi olan tanrılar kızdıklarında insanları cezalandırdıkları gibi, kötü olarak yorumlanan tanrıların ise iyi yönleri vardı. Fırtına tanrısı doğan insanlara nefes verir, ılık rüzgârların esmesini sağlayıp bolluk ve bereketi getirirdi ama ölen insanların nefeslerini aldığı gibi soğukları veya sıcakları getirerek felaketler de getirebilirdi.

İnsanların tanrılarına mal ettikleri nitelik ve özellikler, esas olarak kendilerinde var olan nitelik ve özelliklerdir. İnsanlar, yaşam süreçlerinde çevrelerinden edindikleri sorunları çözmeyi arzu etmelerine rağmen çözemeyince, bu sorunların çözümünü üstün, kutsal ve ilahi olarak değerlendirdikleri olgulara havale etmişlerdir.

Bu alanda inançlarında *dualizm* başından beri olmasına rağmen, bunları iyice birbirinden ayırıştırarak farklı niteliklerinin belirlenmesi, insanların belirli bir kültür düzeyine varmasını gerektirmiştir. Bu aşama sonrasında oluşturdukları inançlarında *dualizm* temel alınarak işlenmeye çalışılmıştır. Bu temelde bölgede gelişmeye başlamış olan *Zervan* (Zaman) inancı içerisinde belirli oranda işlenmesinden sonra Mazda inancı ve Zerdüşt öğretisinin temel konusunu teşkil ederek yapısını belirlemiştir.

Kürdistan halkının en önemli inancı olarak kabul edilen Mazda inancının bu halka kabul ettirilerek benimsetilip özümsetilmesi için üç Zerdüşt'ün geldiğine inanılır. Bunlardan birinci Zerdüşt olarak bilinen **Mihabad**'ın, ki Mahabad şehrinin isminin

bundan kalma olduğu kabul edilmektedir, M.Ö. 6.000 ile 3.000 yıllarında, ikinci Zerdüşt olarak kabul edilen ateşten **Huşeng** veya İbrahim peygamberin, İbrani tarihlerine göre M.Ö. 2040 yıllarında, üçüncü Zerdüşt'ün ise M.Ö. 630 yıllarında Urmiye'de doğduğu kabul edilmektedir.

Asur yazılı belgelerine göre, Mazda inancı Med aşiretleri arasında, Med devletinin kurulmasından iki yüzyıl önce yayılmaya başlamıştır. Diğer bazı tarihçi ve yazarların görüşleriyle uyumlu olarak M.Ö. 404 ile 361 yılları arasında II. Ardeşir'e doktorluk yapan Yunanlı **Ktezias**, Zerdüşt'ün Asur kralı Ninos ve karısı Semiramis zamanında yaşadığını belirler. M.Ö. üçüncü yüzyılda yaşamış Yunanlı tarihçi **Brusus**, Zerdüşt'ü M.Ö. 3000 ile 2300 yıllarında Kalde'de egemen olan Med soylu padişahlar silsilesinin başı olarak gösterir. Yunan filozofu **Eflatun**, Zerdüşt'ü Mazda inancının kurucusu olarak belirtir. *Mazdaist Edebiyatı* adlı eserinde **Nizam-ül Mülk**, '...Avesta'nın yazıldığı devirde, henüz bölge halkı Ari olarak bilinmiyordu. O devirde para ve sikke kullanılmıyordu. Alışveriş değış tokuş şeklinde yapılıyordu. Tunç devriydi. Demir henüz bilinmiyordu....' derken, Mazda inancının kutsal kitabı olan Avesta'nın çok eskiden yazılmış olduğuna açıklık getirmektedir. Kutsal kitap Avesta'da, Medlerden önceki bölge Kürt krallarından bahsedilmesi ve başka bölge halkları ile krallarından hiç bahsedilmemesi, onun Med devletinin kurulması öncesinde ve başka halkların bölgeye henüz gelmedikleri veya gelmişlerse de etkin bir durumda olmadıkları bir zamanda yazılmış olduğu yönünde yorumlanmaktadır.

Mazda inancında iyi ve iyilikler ile ışık ve aydınlığın tanrısı **Hürmüz**; bunların karşıtı olan kötü ve kötülüklerle karanlık ve cehaletin tanrısı ise **Ahriman**'dır. Hürmüz tek tanrılı günümüz dinlerindeki "Allah" ile eş düzeyde kabul edilip tanımlandığı gibi, Ahriman da günümüz dinlerindeki "Şeytan" ile aynı anlam ve içerikte tanımlanmaktadır.

Mazda inancının, Fransız düşünürü **Kont de Volney**'in de belirlediği gibi, sonraları bölgede gelişmeye başlayan tek tanrılı dini inançlar üzerinde büyük etkileri olmuştur. **Zerdüşt**'ün Avesta'da belirlediği Adem-Havva, cennet-cehennem, iyilik-kötülük,

günah-sevap, tanrı-şeytan gibi daha başkaca olgu ve tespitlerin sadece isimleri değiştirilerek veya kendilerine göre bazı ufak değişiklikler yapılarak alınıp işlenmişlerdir. Budizm de Mazda inancından önemli oranda etkilenmiştir. Bu inanç Kürdistan'da bazı etkileşim ve değişikliklerle Yezidilik ya da Ezidilik inancı halinde günümüzde yaşamını sürdürmeye çalışırken, bölgede varlığını sürdüren diğer dini inançlar ve İslamiyet içi bir mezhep olarak belirlenmeye veya gösterilmeye çalışılan Aleviliğin içerisinde de felsefesini, temel olgularını, kutsal değerlerini koruyup etkilerini sürdürdüğünü açık olarak görülmektedir.

Mazda inancında ateşin yandığı yer olan ocak ve özellikle ateş kutsal sayıldığından, çevre halkları bunlara ateşe tapanlar anlamına gelen “*Mecusi*” diye hitap ederler, onlarsa kendilerini “*Ari*” olarak nitelerlerdi. Bu inancı kabul etmiş olan halkların dillerinde *Ari* kelimesinin anlamı yokken, bunun Kürt halkının dili olarak Kürtçede, *ateşe tapanlar* ya da *ateş mensupları* anlamına gelmesi nedeniyle pek çok yazar ve araştırmacı gerçek Ari-lerin Kürt halkı olduğunda birleşip direktmektedirler. Kürdistan halkının Arilikleri dönemlerinde yaratmış oldukları tarih ve kültürün ne kadar önemli bir konuma sahip olduğu, sonraları pek çok halkın bu değerlere sahip çıkabilmek için, kendilerinin Ari olduklarını iddia edip nitelemeleri de göstermektedir.

Kürdistan halkının İslamiyet öncesi inanç, sosyal, siyasi ve kültürel yapısının komşu halklar üzerindeki etkilerine dair en önemli belgelerden biri de hiç şüphesiz kutsal kitap *Tevrat*'tır.

Avesta'da **Meşya** ve **Meşyane** isimleri ile tanıtılan, Kürdistan halkının da rivayet olarak anlatmakta olduğu Adem ile Havva'nın yaratılışı ve yaratılış bölgeleri, Sumer yazılı belgelerinde de aynı içerikte anlatıldığı gibi *Tevrat*'ın Tekvin Bab 2'de, “... Ve Rab Allah yerin toprağından Adam'ı yaptı. Ve onun burnuna hayat nefesini üfledi ve Adam 'ı oraya koydu... Ve bahçeyi sulamak için Adem'den bir ırmak çıktı ve oradan bölündü ve dört kol oldu. Birinin adı Pışon'dur ve ikinci ırmağın adı Gihon'dur ve üçüncü ırmağın adı Dicle'dir ve dördüncü ırmak Fırat'tır” diye belirlemesinden sonra, Havva'nın Adam'a yardımcı olarak yaratılışını ve ikisinin Aden bahçesinden kovuluşu anlatılmaktadır.

Tevrat'taki belirlemelere göre, Adem'in oğlu Şit'ten sekizinci göbekten torunu olan **Nuh** ve kahramanı olduğu tufan, Kürdistan halkı arasında rivayet edildiği gibi Tevrat'ta da anlatılmaktadır. 1920'li yıllarda bölgede yapılan arkeolojik kazılarla bu olayın gerçekleşmiş olduğu kanıtlanmıştır. Tevrat'ta Ağrı dağlarında kaldığı belirlenen Nuh'un gemisinin, Kur'an'da, Cudi dağında kaldığı belirtilir. Yapılan araştırmalar neticesinde geminin Cudi dağında olduğu ve karbon 14'le yapılan tespitlere göre olayın günümüzden 6.500 yıl önce, yani M.Ö. 4.500 yıllarında meydana geldiği tespit edilmiştir.

Sumer kralı ünlü **Gilgamiş**'in destanında **Nuh**'un adı, "...*Suripaktan Uraba Tutu'nun oğlu Utanapiştim...*" olarak geçerken, diğer bazı Sumer belgelerinde **Ziv Keyd** veya **Patzi** olarak geçmektedir. Babil ve Yunan kaynaklarında **Ziusudra** olarak, Hitit kaynaklarında ise **Atramhaşi** veya **Atrahaiş** olarak ismi geçmektedir. Bu kaynaklar temel alındığında, Nuh'un isminin esasta Nuh olmadığı, bölgede yaşamakta olan ve olayın başından geçtiği Kürdistan halkının bu olay sonrasını nitelemek için kullandığı Kürtçedeki yeni, yeniden anlamlarına gelen "**Nu**" kelimesinden geldiği görüşü ağırlık kazanmaktadır. Bu halkın bölgede yaşamakta olan diğer halklar üzerindeki etkinlikleri sonucunda olay sonrasını nitelemek için kullandıkları "**Nu**" kelimesini, diğerleri olayın kahramanı olarak algılamışlar ve öylece yaymışlardır. Cudi dağının isminin Kürtçedeki "**Cı dı**"dan, yani yeri veya yerini buldu anlamına gelen kelimedenden geldiği belirtilir. Ayrıca bölgedeki ilk yerleşim alanlarından biri olan Heştıyan köyünün ismi, gemi ile Nuh tufanında kurtarılan seksen kişinin sayısına izafeten Kürtçedeki "**Heşte**" sayısının ifade edilmesinden kaynaklandığı gibi, Şırnak'ın geçmişte çok uzun bir süre '**Şehri Nuh**' yani Nuh'un şehri veya Kürtçedeki anlamıyla yeni şehir anlamındaki kelimedenden geldiği belirlenir. Bölgede kutsal olarak bilinen bu yerler, inanç sahibi Hristiyan, Yahudi ve Müslümanlar tarafından ziyaret edilir, kurban kesilerek hacı olunur. Nuh'un mezarının, Cizre'de şu anda yıkık olan bir camide olduğuna da inanılmaktadır.

Kutsal kitap *Tevrat*'ın Tekvin bölümünün 11. Bap'ında belirtildiğine göre, Nuh'un oğlu Sam'dan (burada Sam ismi ile Sami-

ler, yani Araplar kastedilmek istenmektedir ki bununla İbrahim Arap ırkına mensup edilmek istenmektedir. Ancak bu durum İbrahim hakkındaki Tevrat'ın diğer anlatımları ile çelişir) sekizinci göbekten torunu olan **İbrahim**'in Kürdistan'ın Urfa şehrinde doğduğu ve burada kral olan **Nemrut** ile inancı konusunda çatıştığı, Kürdistan halkı arasında rivayet olarak anlatılır. Kuş (Kasit) kralının Nemrut ile çatışmaya girmesi üzerine, Nemrut'un kendisini yaktırmak istediği yerde ateşin sönmesi ile bir gölün oluştuğu söylenir, ki bu göl halen Urfa'da kutsal Halil İbrahim gölü olarak bilinir. Urfa'da İbrahim'in beşiğinin bir kayaya oyulu olduğu da söylenir. Harran, İbrahim'in kardeşinin isminden gelir. İbrahim'in bu bölgede doğduktan sonra karşılaştığı zorluklar yüzünden göç ettiğini ve önce Harran, sonra da İsrail bölgesine gelip yerleştiğini çeşitli kaynaklar da doğrulamaktadır.

Durumun kavranılabilmesi için, **İbrahim** zamanında bölge halkının çok tanrılı dönemi yaşadığı ve çoğunlukla kralların kendilerini tanrı olarak kabul ettirdikleri dönemler olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

Kürdistan coğrafyasında gerek inançlar temelinde, gerekse sosyal ve kültürel alanda son derece yüksek ve önemli bir seviye yaşanırken, aynı oranda da inanç temelinde büyük bir bölünmüşlük yaşanıyordu. Bu sıralarda bölgede etkin inançlardan Mazdaizmin yanında Mitraizm, Zervanizm, Kaldeizm, Marduk inancı ve Yahudilik ile giderek bölgede gelişme gösteren Hristiyanlık ve Budizmin dini inançları arasındaki ayrışma ve rekabet neticesinde bölge halkı sosyal alanda olduğu gibi siyasi alanda da büyük bir parçalanmışlığı yaşarken, batıdan harekete geçen **Büyük İskender** önemli sayılmayacak bir askeri güçle geldi, Akamenid devletini M.Ö. 330 yıllarında yıktı. **Büyük İskender**'in bölgeye girip hâkimiyetini sağlaması ile bölgede o zamana kadar geliştirilmiş olan inanç, edebi, sosyal ve kültürel değerleri içeren tüm belgelerin yakılıp yıkılarak ortadan kaldırıldığı kabul edilir. Bunlardan önemli gördüklerini İskenderiye'ye ve Yunanistan'a gönderterek tercüme ettirdiği ve böylece Yunan Helen kültürünü yaratıp geliştirdikleri iddiası araştırmacı ve tarihçiler tarafından da kabul edilmektedir.

Bu aşama sonrasında Kürdistan coğrafyasında Partlar ve Sasaniiler zamanında yeniden toparlanarak kültürel, sosyal ve dini alanlarla siyasi alanlarda gelişmeler sağlanmaya çalışıldıysa da, bu defa bölge Kürdistan halkının geçmişte belirtilen inanç parçalanmışlığına Mandeizm ve Maniheizm de eklenince iç yapıda sosyal bölünmüşlük daha da çoğalarak birbirlerine karşı dostça olmayan yıkıcı rekabetler ve düşmanlıklar gelişmiştir. Tüm iç dinamikler ve iç güçler Kürdistan içinde birbirlerine karşı kullanıldıklarından, dış düşman güçlere karşı güç birliği oluşturma olanakları ortadan kalktı. Bu süreçte bu kez de M.S. 630'lar sonrasında Suudi Arabistan çöllerinde doğmuş olan İslami dinamizmle karşı karşıya kalınca da kendisini savunmaktan yoksun kaldı. Sasani devletinde var olan inanç temelindeki sosyal bölünmüşlük nedeniyle, İslam-Arap işgaline karşı güç birliği oluşturulamadı ve İslami güçler önemli sayılamayacak bir askeri güçle saldırıp her tarafı işgal ederek yakıp yıktı. Bu aşama sonrasında İslam-Arap değerleri dayatıldığından ve bölge Kürdistan halkının asimile edilerek hizmetlerine alınmaları amaçlandığından, bölgede var olan tüm kültürel, dini, sosyal, siyasi belgeler yakılarak imha edildiler. Buna, *“Bunlar Kuran’la uyumlu iseler; zaten Kuran vardır bu nedenle bunlar gerekmez, değilse bunlar yanlıştır; halkın yanlışı öğrenmesi zararlı ve gereksizdir”* fetvası gerekçe gösteriliyordu. Ayrıca, İslamiyeti kabul etmiş Kürtlerin, Kürtçe konuşmaları yasaklanmıştı ve Kürtçe konuşanların dilleri makasla ya çırpılıyor veya kesiliyordu.

Bu aşama sonrasında zaman zaman bölge halkının İslami Arabizme karşı isyanları çok kanlı bir şekilde bastırıldı. Bu savaşımelerde galip gelen İslami Arabizm halkın büyük çoğunluğuna kendi değerlerini zorla benimsetirken, Kürdistan halkının belirli kesimleri ise kendine özgü olan eski değerlerini korumaya çalıştı ve bu tutumunu, gerek İslami görünüm altında, gerekse açık bir şekilde günümüze kadar sürdürmeyi başardı.

3) Musa ve Tevrat'ın Yazımı

M.Ö. 1571 yılında doğan **Musa**'nın, Mısır firavunlarının sarayında kültürlü bir birey olarak yetiştiği biliniyor. **Musa** halkına karşı sorumluluğunun bilincinde olan kişiliği ile bir süre sonra 1531 yılında Mısır'ı terk edip Mezopotamya ve Med coğrafyasına gitti. M.Ö. 1491 yılında Mısır'a geri döndü ve aynı yıl halkının önderi olarak töre kanunlarını açıkladı. M.Ö. 1451 yılında bu töresel kanunlar hukuk kanunları olarak tekrarlandı. Aynı yıl **Musa** öldü.

Mısır'da Firavun sarayında yetişmesi onun dini inaç, siyasi ve diplomatik yönden gelişmesini sağlamıştı. **Musa** halkının önderi olarak, halkının istediği derecede yetişkin olmadığını anlayınca, kendi halkına yönelik yetiştirme metodlarını değiştirdi. Diğer ülkelerin kanunlarından, en çok da Hamburabi kanunlarından faydalanmaya çalıştı. **Hamburabi**, Babil İmparatorluğunun kurucusudur ve bazı belirlemelere göre M.Ö. 1910 ile 1880 yılları arasında Babil'i idare etmiştir. Dünyada ilk yazılı ve kapsamlı kanunları çıkarmakla da ünlüdür. Hamburabi uzun yönetim sürecinde savaşta ve barışta büyüklüğünü ispat etmiştir. Hiç şüphesiz **Musa** bölgeye yaptığı gezi ile Hamburabi'nin kıymetli öğretisinin pek çok yönünü halkına taşımayı amaçlamıştı. Ancak, bu yönlü çabalarının tam olarak başarıya ulaştığı söylenemez.

İsrail'in kanun kitabının üzerinde defalarca değişikliklerin yapıldığı iddialarına karşı, esas olarak M.Ö. 530 yılları sonrasında Babil'in **Kyros** tarafından alınması ve esaret altında bulunan İsrail halkını serbest bırakması ile onların kendi eski alanlarına gelmeleri sonrasında yazılmış kitabın aynısı ile günümüze kadar kaldığı ve dört kutsal kitaptan biri olduğu kabul edilmektedir.

İsrail halkı Babil'deki esaretlerinden dönüşleri öncesinde çok değişken bir kadere sahip olmuşlardı. Akamenid kralı **Kyros**'un Babil'i ele geçirmesi sonrasında Babil'de esaret altında tutulan İsrail halkının eski yurtlarına geri dönmelerine olanak sağladığı gibi, yapacakları tapınakların masraflarının da devletin kasasından karşılanmasını emretmiş, ayrıca İsrail halkının tarihinin ya-

zılması için gerekli talimatı vermişti. Bu halkın İsrail'e geri dönmesi sırasında tarihsel kronolojiler ve anlatımlar hazırda ve biliyordu. Bu temelde de İsrail halkının bir tarihi yazılabilirli.

Bu dönemde unutulmaması gereken en önemli hususlardan biri de sürecin çok öncesinde biri Babil ve diğeri Harran'da olmak üzere iki üniversitenin bulunduğı ve bu üniversitelerde değişik pek çok bilim dalında eğitim ve öğretimin yapılmakta olduğudur. Diğeri ise yine bu sürecin çok öncesinde üçüncü Zerdüş tarafından Mazda inancının reforme edildiğı ve **Kyros**'un da bu inanca mensup olduğudur. **Zerdüş** tarafından **Avesta**'nın yazımı da bu sürecin çok öncesinde gerçekleşmiştir.

Medya alanlarında M.Ö. 710-670 yılları arasında bölgenin ve Medya'nın en güçlü hükümdarlarından biri olan **Diyokes** veya **Keykubat**'ın hizmetinde ve o alanlarda yetişmiş olan pek çok bilgin kişı bu hükümdarın baskılarından kurtulmak için İsrail coğrafyasına gelip yerleşmişlerdi. Esas olarak Medya coğrafyası uzun süren iç çatışma ve dış saldırılarla büyük bir baskı ve zulüm dönemi sonrasında **Diyokes**'i önce başhakim sonra da kral olarak tanımıştı. Diyokes, devletini organize eden, bilgisi ile katı adaletini sağlayan, kültürel ve bölge inanç kurallarını uygulandı. Diyokes, başşehri olan Ekbatan şehrini harika düzeyde imar edip yönetiminin merkezi haline getirdi. Yedi katlı ve teraslı duvarlarla çevrili sarayını yaptıırarak her kat ve duvarı ayrı renklerde boyattırdı. Bu saray gerek sanat ve gerekse mimari alanda bölgedeki tüm diğeri yapıların çok üstünde idi. **Diyokes**'in halkı kendine bağlamak ve güçlü bir merkezi yapı oluşturmak için uyguladığı disiplin ve baskıya dayanamayan bazı bilge kişiler bölgeden kaçıp uzaklaşmaya başladılar.

Gerek **Diyokes** yönetiminden kaçan bilgili insanların bölgeye gelmesi ve gerekse Babil'den İsraililerin dönmeleri sırasında beraberlerinde getirdikleri bilgiler ve M.Ö. 458 yılında Esra'nın da bölgeye gelmesiyle **Kyros**'un talimatı doğrultusunda bir İsrail tarihi yazımına girişildi. Bu temelde toplumsal moral değerleri ve inanç temelindeki yazımlar peygamberlerin belirlemeleri olmayıp M.Ö. beşinci yüzyılda İsrail'de yaşamakta olan Medya ve Babil'in bilinçli bilge adamların eseri idi. Bu kitap Akamenid

kralı ve Med kralının torunu **Kyros**'un talimatı üzerine İsrail halkının o zamanlardan geriye atalarının tarihini ve Aden bahçesindeki Adem ile Havva'ya kadar uzanan zamanı kapsamaktadır.

Tevrat, Harran ve Babil bilgisi temelinde ve stiline son derece bağlı kalınarak yazılmıştır. Bu Med ve Babil eğitimcilerinin bir İsrail tarihini yazmaları için her türlü imkânları ve pek çok kaynakları ile yeterli bilgi düzeyleri vardı. Bu bilge adamlar buradaki çalışmalarını esas olarak yetiştikleri ve öğrenim aldıkları alanların etkileri çerçevesinde yazmışlardır. Bugün dahi bu kitap her şeye rağmen Yahudi dini inancı açısından tüm kutsallığını ve konumunu korumaktadır.

4) İlk Hristiyanlık ve Kilisenin Oluşması

Roma İmparatorluğunda gerek Avrupa ve gerekse Batı Anadolu kesimlerinde bilgili ve aydın olanların genellikle kullandıkları dil Yunanca idi. Bu dönemlerde kültür merkezleri Avrupa'da Roma, Afrika'da Aleksandria, Asya'da ise Antakya idi. Galiliya bu sıralarda Yahudi kültürüne yabancı iken, başşehri olan Nazaret ise önemli bir ticaret merkezi olmasının yanında Yunan ve Ari halkının kültür merkezlerinden biri idi. Bu dönemin çok öncesinde inançlarda oluşan *monoteizm* gerek Hristiyan ve gerekse Hristiyan olmayan bölgenin diğer inançlarında temel ve ortak noktayı oluşturuyordu.

O zamanlarda Yunan inanç kültürü ile ilk Hristiyanlık arasında önemli bir fark yoktu. Çünkü her ikisi de aynı dini inanç kültürü çevresinden kaynaklanıyorlardı. Ancak **Hz. İsa** monoteizm öğretisi tam ve temiz olarak ve dualizmi işleyerek verirken, diğerleri az ya da çok bunlardan birini ön plana çıkararak tek yönlü olarak veriyorlardı ve dualizmi yanlış anladıklarını ortaya koyuyorlardı.

İsa'nın, ruhsal yaşamda yani tanrıda birliği; pratik yani dünyaya yaşamında ise iki yönlülüğü işlediği ve uyguladığı düşünceleri her yerde taraftar bularak yayıldı. Fakat tek yönlülüğün işlenmesi, gelecekte bölünme tehlikesini de beraberinde getiriyor-

du. Bu dönemde bölgede etkin olan inançların; Yahudilik, Mitraizm, Budaizm, yeni Pitagorizm, yeni Platonizm, Maniheizm ve daha başka inanç akımlarının ortak yanları tek tanrılılıktı.

Bölgenin inanç akımları tarafından ortak olarak benimsenmiş olan tek tanrılılık nereden kaynaklanıyordu?

İlk defa Arilerin kültür ve inanç babası Zerdüşt bu öğreti sistemini bu dönemin çok öncelerinde kendi eseri olan *Zend Avesta*'da yazmıştı. *Zend Avesta*'da **Zerdüşt**, monoteizmin yanında dualizm öğretisini de çok güzel ve detaylı açıklamıştı. Zerdüşt'e göre bu ikili karşılıklı olarak birbirlerini yakan, imha eden değil, birbirlerini etkileyip tamamlayan ve böylece de yaşamın oluşmasını sağlayanlar olarak değerlendirilirler. Tüm evrendeki oluşum ve yaşamın bu ikizlerin etkileşimi ile oluştuğu belirlenir.

Zend Avesta'daki dualizm esas olarak iyi ve kötü niteliklerle belirlenmelerine rağmen bunların beraberce oluşumları sağlamaları ve her oluşum içerisinde beraberce bulunmaları ile birbirlerini dolaylı da olsa destekleyip gelişmelerini sağlamaları gözönüne alındığında, bunların iyi ve kötünden ziyade, iyi ve daha iyi veya iyi ve az iyi olan niteliklere haiz oldukları görülür. Bu Zerdüşt öğretisinin en önemli karakteristiklerinden biridir.

Heredot ve **Eflatun**'a göre ilk Zerdüşt, Eflatun'dan 6.000 yıl önce yaşamıştı. Kurduğu inanç öğretisi ve sistemi tüm diğer inanç öğretilerinden çok daha eskiydi. Bölgenin tüm diğer inanç sistemleri Yahudilik, Hristiyanlık, Budizm, yeni Pisagorizm, yeni Platonizm, Maniheizm ve İslamiyet Zerdüşt öğretisinin tanrıda birlik "*Monizm*" öğretisini temel almışlardır.

Eflatun'un felsefesinin merkezi noktası kendi düşünceleridir. Eflatun'un düşünceleri ise esas olarak Zerdüşt düşüncelerini temel alır veya kaynağını orada bulur. **Pisagoras**, **Sokrat** ve **Eflatun**, Zerdüşt öğretisinin öğrencileri olup, Sami kaynaklarına göre bunlar *Harrani* olarak nitelendirilirler. Yani bu kişilikler Harran üniversitesinde ya öğrenim görmüşler ya da öğretilerinde büyük oranda bu üniversitenin öğretisinin etkisinde kaldıklarını ortaya koymuşlardır. Bu temelde Yunan filozofisinin temel ilke ve yönelimi Zerdüşt öğretisinden kaynaklanır. Sorunlara yaklaşım tarzlarında hepsinin aynı şekilde ve ortak yanlarının olması, bun-

ların hepsinin aynı kaynak olan Zerdüşt öğretisi ve Mazda inancını temel aldıklarını ve ona dayandıklarını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu dönemlerde Hristiyanların başka inanç mensupları tarafından “*Mai/Mazdaist*” yani “*Güneşi kutsayanlar*” olarak nitelenmeleri iki inanç arasındaki bağlantıyı en açık şekli ile ortaya koymaktadır. Bu inancın filozofisinin temel ilke ve yönelimi Zerdüşt öğretilerinden kaynaklanır. **Darvin**’in evrim teorisi, psikoloji ve atom öğretileri ile aylar ve yıl ile mevsim hesaplamaları da dolaylı olarak Zerdüşt öğretilerine dayanır.

İsrail yakınlarındaki Arimathia (Arilerin bahçesi) 120 kişiden oluşuyordu. Bunlardan **Josef** (Yusuf), **Nikodemus** ve **Gabriel** bölgede Hristiyanlığı örgütleyip yürütenlerdi. **Hız. İsa**’nın ölümünden sonra şüphe ve korkuları sonucu alana dağılıp, İsa’nın gençleri veya havarileri misyonunu yürüttüler. Zerdüşt öğretisini yayanlar genel olarak inanç misyonerleri veya göçler sonrasında ülkelerinden uzak yerlere yerleşmiş olanlardı. Bunlar Batı Anadolu’ya, İsrail’e, Mısır ve Arap çöllerine kadar dağılmışlardır. **İsa**’nın 120 genci de aynı yöntemle Hristiyanlığı geliştirip yayanlardır.

Esas olarak **İsa**’nın kendisi de Ari inanç kültürüne mensuptu. İsa’nın doğumundan önce 164 yılında Romalılar tarafından Yahudiler Galile’den çıkarılıp Yuda’ya yerleştirilmişlerdi. Galilea İsa’nın doğumu sırasında Arilerin bir yerleşim yeri idi. Nazaret ise Ari ve Yunan kültür merkezlerinden biri idi. Bu nedenle de Yahudilerin Galilea’ya ve özellikle de Nazaret’e kinleri vardı. İsa ve gençleri bu bölgeden çıkarak öğretilerini yaymaya çalışıyorlardı. Vaftiz eden **Yohannes**’in babası **Zacharias** (Zekeria), aynı şekilde **Nazaretli Josef** (Yusuf) ve eşi **Mariya** (Meryem) ile **İsa** Ari idiler.

Bölgede bu dönemde etkin olan inanç akımlarının törenlerindeki hal ve hareketlerinde, vaftiz edilmelerinde, akşam yemeklerinde, sevgi yemeklerinde, oruç, şarap ve et yeme tarzlarında, erkek-kadın ilişkilerinde, vücut bakımlarında, yıkanmalarında, duş almalarında ve krem sürme tarzlarında ortak yanlarının olması, bunların hepsinin aynı kaynak olan Zerdüşt öğretisi ve Mazda inancını temel aldıklarını ve ona dayandıklarını açık bir şekilde

ortaya koymakta idi. Bu dönemde Hristiyanların da başka inanç mensupları tarafından, “*Güneşi kutsayanlar-Magiler-Mazdaist-ler*” olarak nitelenmeleri iki inanç arasındaki bağlantıyı en açık şekli ile ortaya koymaktadır.

Bu dönemde her kademe ve yapıdaki insanlar her yönü ile eğitilerek, düşünce ve ruhsal yapılarının çok yönlü gelişmesi sağlanmaya çalışılıyordu. Sonraki yüzyıllarda özellikle M.S. 325 yılında Nicaea Konsil’inde yapılan toplantı sırasında bu yönelim en derin aşamasına varmıştı. Felsefe bu zamanda çok yüksek ve yüce bir dereceye ermişti. Akıl, keskin düşünce ve ruhsal özgürlük öğretileri çok gelişmişti. Ruhani önderler tanrı olarak değerlendirilmelerine rağmen, insan ve doğaüstü olarak görülüp nitelendirilmiyorlardı. Çünkü tanrının oğlu olma “*Yeniden doğum*”, ruh ve maddenin birleşimi “*ruh ve su*” öğretileri her inanç akımı içerisinde öğretiliyordu. Bu öğretilerin işlendiği pek çok eğitim ve öğretim merkezi bölgede mevcuttu.

İlk Hristiyanlar ve Yahudi Hristiyanlar önderlerini doğa ve insanüstü değerlendirmediklerinden öyle bir sıfatla da nitelememişlerdir. Çok sonraları bu önderler doğa ve insanüstü olarak değerlendirilerek ve tanrı ile mukayese edilerek doğa dışında ve üstünde bir anlam verilerek nitelenmişlerdir. İlk defa M.S. 325 yılında **Athenasius**, oluşumların veya varlıkların tanrısallığı konularındaki öğretilere açıkça karşı çıktı. Bu görüş giderek Roma İmparatorunun desteğindeki Hristiyan kilise tarafından da kabul görüp benimsenirken tüm diğer görüş ve yaklaşımlar yasaklanıp baskı altına alındılar. Hristiyan inancının etkin kişilikleri M.S. 325 yılında Roma İmparatorunun başkanlığında Nicaea Konsil’inde toplanarak Hristiyan kilisesinin ve Hristiyanlığın yönetim tarzını belirlediler.

Bu zaman öncesinde bir Hristiyan kilise ve birliği yoktu. Genel ve özgür bir Hristiyanlık inancı vardı. Bu aşamaya kadar bir Hristiyan öğretisi olmadığı gibi Hristiyanlığın da bölgede ayrıcalıklı bir durumu yoktu. Nicaea Konsil’i toplantısı ile günümüz Hristiyan kilisesinin temeli atılmıştır. İlk Hristiyanlığın sembolü özgürlük iken, bu aşama sonrasında baskı ve zulüm ile takibat kilisenin sembolü oldu. Bu dönemdeki değişimin en önemli

farklarından biri olan bu durum açık bir şekilde vurgulanmalıdır. Bu andan itibaren akıl ve mantık geriletmeye başlandı ve katı, bencil, dogmatik inanç kaide ve kurallarına bağımlı hale getirildiler veya geldiler. Bu andan itibaren sözkonusu kaide ve kurallar dışında hareket eden veya farklı düşünenler karşıt ya da düşman olarak nitelendirildiler. Bunun sonucunda özgür ve açık düşüncenin, yaratıcı ve geniş kişiliğin ve mutlu ilk Hristiyanlığın yerine, giderek kederli, dar kalpli, kural ve kaidelerle sınırlandırılmış, düşünce fakiri olan ortaçağ Hristiyanlık aldı ve İsa'nın ölümünün hemen sonrasında başka yönlere çekilmek istendi. İsa'nın öğretisi, **Zerdüş't**ün Mazda inancındaki öğretisini Yahudiliğin Musa öğretisi ile bölgede bağdaştırmaya yönelik olduğundan, İsa'nın gençlerinin çoğunluğu Yahudi Hristiyanlardan meydana geliyordu.

İlk Hristiyanlık ve Hristiyanlığı değiştirmeye çalışan Paulinist ve gerçek Hristiyanlığa inanmayanların arasında temelde açık olan farklılıklar vardır. Her şeyden önce iki yapı arasındaki farklılıklar Hristiyanlığın kutsal kitabı olan İncil'e de yansımıştır. Efangelien bölümleri ile Paulinist mektuplar arasındaki zıtlıkların giderilmesi için yapılan çalışmalar hiç de olumlu yönde etkide bulunamamıştır. Paulinist mektuplar desteklendiklerinde, İsa'nın öğretisinin tüm evrendeki oluşumun harmonisi olduğunu kabul etmek tamamen imkânsızlaşır. Esas olarak **Paulus** ne bir İsa genci, ne de İsa tarafından görevli gönderilmiş kişidir. Paulinist Hristiyanların ifadesine göre kendisi kendiliğinden katılmıştır. Kişiliği ve karakteri ise bencil ve kariyeristtir. Bunu mektuplarında da açıkça görmek mümkündür. İsa'nın öğretilerine karşı gelirken, amacı önünde engel olabilecek tüm yapıları silmekti. Bu temelde İsa'nın yeni öğretisi de tahrip ederek kendi amacına uygun hale getirdi.

Sözkonusu farklılaşmalardan önemlileri şöyle sıralanabilir:

1. İncil'in Efangelien bölümleri (ki, bu bölümlerin gerçek Hristiyanlığın özünü oluşturan ve İsa'nın düşüncelerini ifade eden bölümler olduğu kabul edilir) temiz ve değişmemiş gerçek monoteizmi öğretir. Tanrı ile bir olmayı, tanrının hükümlerle zenginliğini (düşünceleri) içtenlikle kendi içinde bulmayı öğütler.

Herşeyin hükümranı tanrıyı tüm kalbiyle sevmek ve ona bağlanmak, İsa'nın öğretisinin temel ilkesidir. Efangelium'un herhangi bir yerinde bir aracından bahis yoktur. Yani İsa'nın temiz olan ilk öğretisinde insanla tanrı arasında hiçbir aracından bahsedilmemiştir. Tanrı'ya ulaşma ve sonsuz yaşam yalnızca direkt olarak, aracısız tanrı ile ilişkiye girmekle mümkündür. Yani kendinde var olan tanrıyı bilme ve bulma ile olur ki bu da aracısızdır.

Paulus ise, tanrıya ulaşma ve sonsuz yaşama varma yönünde tanrı ile insan arasında bir aracıya ihtiyaç duymuştur. Böylece, İsa tarafından savunulan temiz monoteizmi ve Hristiyanlığın gerçek temel ilkelerini tahrip edip bozarak yerle bir etmektedir. Bu durumda Hristiyanlığın tanrıya varma ve sonsuz yaşam öğretisinin yönü tam tersine çevrilmiş olur. Hristiyanlıktaki tanrıyı ve hükümranlığını insanın kendi içinde görüp bulması yerine, **Paulus** kendi öğretisi ile temel ilkelerini ve özünü değiştirerek, direkt bir aracı olmadan bunun olamayacağını belirler. Bu aracı, tanrı ile insan arasındaki ilişkilerde direkt tanrı ile ve insanla ilişkidir. Bu aracı olmadan insanın tanrı ile ilişkilerinin olamayacağını ve insanın tanrı ile ilişkilerinde bu ilişkileri sağlayacak bir aracının zorunlu olduğunu belirler. Buna karşın İsa'nın takipçileri belli iken ve tüm halk içinde her insan direkt tanrı ile ilişkilerini kurup rahip rolünü üstlenmişken, her evde her insanın kendisi, tanrının tapınağı ve her insan tanrı ile direkt aracısız ilişkilerini sağlarken, **Paulus** bu öğretisi ile Hristiyanlık içerisinde rahip, ruhani tabakasının oluşmasının temelini attı ve bunlar bu aşama sonrasında aracı rolünü üstlenmiş oldular.

Bu değişikliğin amacı, bu şekildeki bir öğretiyle daha kolayca ve sayısızca insanın inanca kazanımını sağlamaktır. İnsanlara öldüklerinde, karşılığında bir aracıya dolayısıyla bir rahibe para ödemeleri halinde günahlarından arındırılmaları garanti edildiğinden, halk kesiminin beğenisini kazandı ve insanlar para karşılığında günahlarından arınabildikleri için kitlesel olarak bu inanca katılmaya başladılar. Fakat Yahudi Hristiyanlara bu kolaylık gösterilmedi. Onlar nefes ve yeniden doğum ya da sonsuz yaşam öğretileri temelinde eğitimlerine devam ettiler.

Eğer **Paulus** gerçek Hristiyanlık öğretisini dayatmış olsaydı, böylesine hızlı bir gelişim sağlama şansını elde edemezdi. Bunun için de ilk Hristiyanlık ve İsa'nın gerçek öğretisinin bu amaca kurban edilmesi zorunlu görülmüştü. İlk Hristiyanlığın yeniden doğum veya sonsuz yaşam öğretisi, gövdenin ruhsal eğitimini zorunlu bulurken, **Paulus** mücerret, soyut, hayali bir yeniden doğum veya sonsuz yaşam ile soyut bir kutsal ruh öğretisine dönüştürdü. Bununla anlaşılmaz, mantıksız, tamamen hayali dogmalarla kutsal ruhun temellerini attı. M.S. 362 yılında Nicea Konsili'nde ise bunlar karar altına alındılar.

İnsan için kendi ruhu ve gövdesel yapısı üzerinde derinlemesine çalışıp yoğunlaşarak ruhsal yapısını, kalbini, kanını kendisini tüm kötülüklerden temizlemek ve buna uygun temiz bir yaşam sürdürmek zorunluluğuna karşın; soyut, mücerret bir inançla ve bir aracı vasıtası ile kendini ruhsal ve bedensel kirliliklerden veya günahlarından arındırıp temizlemesi çok daha rahat ve kolay bir yöntemdi. Gerçekten insanın kendi kalbini ve ruhunu temiz tutması ve oranın tanrının evi olduğu inancı ile hareket etmesi ve orada tanrıyı görmesi zorunluluğuna karşı, insanın kalbinin temiz olduğuna, başına gelenlerin ise tanrı tarafından yazıldığına ve yaptığı kötü işlerde bir aracı vasıtasıyla kendini günahlarından arındırabileceğine inandırılmasıyla gelen çok daha rahat bir yaşam ve kolaylık insanlar için çok daha çekici olduğundan **Paulus**'un görüşleri gerçek Hristiyanlık akımından çok daha hızla yayılarak daha başarılı ve toplayıcı oldu.

2. Dualizm öğretisi de **Paulus** tarafından yapılan değişimle temiz ve ilk çıkışındaki anlam ve içeriğine bağlı tutulamadı. **İsa**, **Zerdüşt**'ün geniş kalpli, çok yönlü ve temiz olan dualizminin yalnızca iyi ve daha iyi olduğu yönünü tanıyıp kötü ve kötülüklerden bahsetmeden her şeyi haklı kılıp onlardaki tanrı nedeniyle de saygı duyarken, hatta düşmanlarını dahi kötü olarak nitelemeyen, onları tenkit etmeden öğretisini öğretmeye çalışırken; **Paulus** ve yandaşları, amaçlarına varmalarında engel olanları ve karşıtlarını yargılayarak ve onların kötü olduklarını belirleyerek onlara karşı mücadele sürdürdüler. Bu tutum, sonraları aynı doğrultuda kurulan Hristiyan kiliselerinin de kendilerinden başka

inançlara sahip olanları kötü ve düşman olarak görmeleri veya öylece nitelendirmelerinin temelini de oluşturdu.

3. Paulus'un bu aracı öğretisi zorunlu olarak beraberinde başka değişimleri de getirdi. İsa'nın öğretisindeki kişisel, mantıki, adaletli iyi düşüncelere, tanrının hükümlerliği, adaletin hükümlerliği düşüncesinin doğruluğu ve iyiliğine büyük değer verirken, aynı şekilde iyi işlevleri özellikle **Jakob**'un belirlediği gibi kutsarken (Jak. 2.17), ve Jakop öğretisinde iyi eser veya işlev olmadan inancın ölü ve hiçbir değerinin olmadığını, insanın iyi inancını, iyi yaptığı işlev ve eserleriyle ispat etmesi gerektiğini öğretirken (Jak. 2.25), **Paulus**'un, inançta esersiz olarak hareket edip, onun için çok taraftarının olması ve onların kendisinin çok çalıştığını belirtmeleri önemli idi.

4. Paulus'un bu aracı öğretisinin sonucu olarak **İsa**'nın çarmıhta öldüğü belirlendi. İsa'nın çarmıhta görünüşte öldüğü ve gerçekte ise ölmediğini, gerçek inananları biliyorlardı. Fakat bu durum bazı nedenlerle gizli tutuluyordu. Efangelium'un hiçbir yerinde **İsa**'nın öldüğü belirtilmez. Ancak "*ruhunu verdi/nefes verdi*" şeklinde geçer ki bu da bu aşama sonrasında onun nefes alma ve verme fonksiyonunun sona erdiğini belirler. **Paulus**, İsa'nın çarmıhta öldüğünü belirlemekle dogmatik aracı inanç öğretisini ayrıştırarak geliştirmeye çalıştı. Bu durum da İncil'in Efangelium bölümleri ile çelişmektedir.

5. Diğer Ari öğretisi prensiplerinden biri olan kadın ve erkeğin toplumda eşit olmaları kuralını, **Paulus** amacına daha rahat ulaşmak için değiştirdi. Erkeklerin çok daha açık ve disiplinli olmalarından hareketle onların kazanılması için onların çıkarlarına denk düşen ve kadınların ise aleyhine olan, "*Erkekler kadınlardan üstün ve kadınlar ise erkeklerden daha aşağı bir düzeyde toplumda yer alırlar*" şeklinde bir yönelime girilmesini sağladı. Bununla, çıkarları uğrunda çalışmak isteyen erkekleri disipline ederek amaçlarında kullanmayı hedefliyordu.

6. Aynı nedenden **Paulus**, yeniden doğum öğretisi, sonsuz yaşam veya ölümsüzlük öğretisi, temiz birleşim ve sonsuz yaşamı, soyut, anlam üstü yorumlamaya çalışıyordu. Fakat yeniden doğuma ulaşım, mistisizmde bir sistem içerisinde beslenme, et ye-

meme, gövde bakımı, nefes, yoğunlaşma ve yaşam suyunun değerlendirilerek gerekli yerlere aktarımı öğretildiğinden ve günlük yaşamda da uygulanıp eğitimi yapıldığından **Paulus** bu konuda yeterli derecede etkili olamamıştır. Sünnet de, gerçek anlamda yeniden doğuma yardımcı olan bir durumdur. Paulus buna karşı da şiddetli bir mücadele yürüttü ve Yahudi Hristiyanlarından daha başka şekilde değerlendirdi. Halbuki **İsa**'nın kendisi sünnet olmuştu ve bu konuda en önemli örnekti.

7. Paulus giderek inananlar arasında et yememe yönelimini de değiştirerek, Yahudi Hristiyanların ve **İsa**'nın öğretisinin aksine et yenmesine izin verdi. İlk zamanlar inananlar bu değişime pek uymadıysa da zamanla et yemeyi alışkanlık haline getirmeye başladılar. Fakat herkes ilk Hristiyanların et yemediklerini ve temiz olmayan hiçbir şeyi bünyelerine almamaya büyük özen gösterdiklerini biliyor. Burada, sonraki Hristiyanların ilk Hristiyanlığın temel ilke ve prensiplerine sadık kalmadıkları açıkça ortaya çıkmıştır.

Böylece **Paulus**, **İsa**'nın gerçekten güzel, bilimsel ve felsefi olarak geliştirilip yüceltilen yaşam ve yetiştirme sistemini değiştirdi. Bu öğretinin derin öz içtenliğini, dış görünüş ve kitlesel çoğalmaya kurban etti. Mantığın yerine Paulus soyut, mücerret ve doğa ile insanüstü hayali güce dayanan teorilerini inanç içerisine yerleştirerek, pratikte ispatlanamayan rüyalarla zayıf ve darlık içerisindeki yapı ve mucizelere inanç gösterirken, iyi eserleri otoriteye inançla (aracılara), akli ise hayallerle değiştirdi.

Temiz ve doğru öğretinin değiştirilmesi, Yahudi Hristiyanlarını üzüyordu. Fakat **Paulus**'un düşünceleri Roma İmparatorluğu içerisinde fakir halk kesimi ve köleler arasında hızla yayılıyordu. Bir yandan inanan taraftarlarına fazlaca yükümlülük ve şartlar dayatmıyor, diğer yandan da büyük vaadlerde bulunuyordu. İnsanı kanunlar üzerine çıkaran özgürlük yönelimi fakir ve esir halk kesimi üzerinde büyük etkide bulunarak onları çekiyordu. Böylece kitlesel katılımlarla sosyal ve politik özgürlüğe kavuşmak amaçlanıyordu. Giderek yapıya kanunsuzluk, düzensizlik hâkim oldu. Gerçek Hristiyanlar onların bu durumlarına üzülüyorlardı. Hristiyanlığın bozulmuş, özünden boşaltılmış ve ara-

cılığı kabul eden kesimleri, Hristiyanlığı geliştiremedikleri gibi, sadece sosyal bir parti veya grup haline dönüştüler. Bunlar, basit özgürlük anlayışları sonucunda Roma İmparatorluğunda gelenek, görenek ve törelere uymadıkları gibi kanunlara da riayet etmiyorlardı. İmparatorluk kültürü ise farklı halklardan ve inançlardan meydana gelen imparatorluğu bir arada tutmak için çok sıkı bir disiplini gerektiriyordu. Sıkı bir disiplin olmadan imparatorluk kısa bir sürede dağılabilirdi. İmparatorluğun hükümlerliliği benzeri olmayan bir disipline dayanıyordu. Bu nedenle de İmparatorluğun disiplin kültürünün her şart altında sürdürölmesi zorunlu idi. Diğer yandan İmparatorluğun sınırları içerisinde büyük bir inanç özgürlüğü ve hoşgörü vardı. Ancak Hristiyanlığın bozulan Paulunist akımını benimseyenlerin özgürlük anlayışlarına dayanarak İmparatorluğun gelenek, görenek ve kanunlarına riayet etmemeleri ve onlara saygısızlık yaparak hoşnutsuzluklara neden olmaları sonrasında Roma İmparatorluğu içerisinde Hristiyan takibatı başladı. Esas olarak Roma İmparatorluğu Hristiyanlara karşı bir takibat başlatmadı, kendi yapısı içerisindeki huzursuzlukları gidermek için, bunlara neden olanları takibata alarak hükümler olduğı alanlarda gelenek ve görenekleri ile kanunlarını geçerli kılip huzuru sağlamaya çalışıyordu. İmparatorluğun yaşamı için bu durum bir zorunluluktu ve başka şekilde hareket etme şansı da yoktu. Bu Hristiyan kesim gerçek inançlarından uzaklaştıkları oranda dünya malı ve hükümlerlilik için haksızlıklar yönelimi içerisine girdiler ve giderek etkili olanların önderliğinde güç haline dönüştüler.

Gerçek ilk Hristiyanlar ile bozulmuş **Paulus**'un düşünceleri doğrultusunda gelişen Hristiyanlar arasında giderek ayrılıklar derinleşti. Roma İmparatoru **Büyük Konstantin** bu durumu değerlendirerek, ruhani hükümlerlilikle dünyasal imparatorluk düzenini daha katı bir şekilde, despotça yürütebileceğini anlayınca Nicaea'nın ünlü Konsilinde M.S. 325 yılında ve kendisinin yönettiğı, çoğunluğu Paulus taraftarı olan Hristiyan dini kişilik ve önderlikleriyle yaptıkları toplantıda Hristiyanlığın İmparatorluk inancı olduğı kabul edilerek İmparatorluk kiliseleri oluşturulmaya başlandı. Bu dönem öncesinde tüm Hristiyanlıkta özgürlük

ve demokratik karakter hâkimdi. Hristiyanlık içerisinde farklı mezhep veya akımın etkisinde olan pek çok eğitici, kendi inanç ve bilgileri temelinde öğretilerini yaymaya çalışıyorlardı. Bu temelde Hristiyanlığın ilk üç yüzyılında özgürce ruhsal ve inançsal bir yaşam gelişmiş ve hangi akım yayılma imkânı bulduysa yapısına uyumlu bir gelişme sağlamıştı. Böylece bilimsel ve felsefi olarak kendilerini geliştirmiş olanlar veya Hristiyanlığın özünü boşaltarak kendilerini geliştirememiş olanlar, esirler, köleler ve fakirler de Hristiyanlık içerisinde mutluluk bulabiliyorlardı. Fakat gerek Hristiyanlık içerisinde ve gerekse bölgenin diğer inançları bakımından M.S. 325'den itibaren durum tamamen değişime uğrayacak ve gerçek yapıları devam etmeyecektir.

Konstantin akıllı bir devlet adamı olarak her türlü aracı, İmparatorluğu içinde saltanatını ve hükümrانlığını derinlemesine ve genişlemesine geliştirip sağlamlaştırmak için kullanıyordu. Bu Hristiyanlık akımını ve çok hızlı gelişimi ile yaklaşımını tanımır tanımaz, onun, kendisinin amaçlarına hizmet yönünde bulunmaz bir araç olduğunu anladı. Kendisinin büyük planı egemenliğini güçlendirerek İmparatorluğun birliğini yeniden sağlamaktı. Bu planını gerçekleştirmede Hristiyanlığa büyük ihtiyacı vardı. Hristiyanlığın, takibata uğratılması ve yapılan her türlü baskı yöntemleri ile de geriletilemediğini gören **Konstantin**, bu defa taktik değiştirerek onları politikası ve amaçları için kazanmaya yöneldi. O, geleceğin Hristiyanlığa ait olacağını anlamıştı. Fakat özgürlükçü ve demokratik bir karaktere sahip olan Hristiyanlığı kendi hükümrانlığı altında birleştirebilmek için onun kendi içinde birliğini sağlaması gerekiyordu. Kendisinin planına yalnızca Hristiyanlığın birliği yardımcı olabilirdi. Bu nedenle Hristiyanlık içerisindeki hiçbir akımı dışlamadan Hristiyanlığı İmparatorluk inancı durumuna getirdi. Bu temelde tüm akım ve grupları politikasında araç olarak kullanmak için kazanmak istiyordu. Bu amaçla Hristiyan kilise içerisinde bir birlik oluşturulmalıydı. İmparatorluk içerisinde 300 Bişof'u Nicaea Konsil'ine davet etti. Toplantının başkanlığını, İmparator **Konstantin** kendisi yürüttü. Halbuki Konstantin Hristiyan olmayıp *Ponfilek-Maksimus* denilen bir inancın başrahibi idi. Bu bile, Konstan-

tin'in Hristiyanlığı benimsediği için değil, siyasi nedenle böyle davrandığını göstermektedir. Davet edilmiş olan Bişoflara imparatorluk imkânları ile iyi bakıldı, mükâfatlandırıldı, gönderilirken de yol masrafları cömertçe ödendi.

Konstantin hemen amacına yöneldi, Hristiyanlıktaki öğreti, dogmalar ve töreler hakkındaki yazıların birliğini sağlamaya girişti. Her şeyden önce daha Konsil'de iken Hristiyanlığın birliğini sağlayacak kutsal yazının oluşturulmasına çalışıldı. Çünkü o zamana kadar Hristiyanlık İncil'e sahip değildi. Yalnızca dağınık halde olan ve parçalar halinde *Efangelien* denilen bölümler ve bunların dışında çok farklı dini kişiliklerin mektupları ve yorumları vardı. Bunlar da çok çeşitli ve çelişkili idiler.

Gerek Hristiyanlık kültürü ve gerekse öğretisi temelinde ilke ve prensipleri belirleyen, temelde birlik arz eden bir yazılarının olması gerekli idi. Bunun gerçekleştirilmesi için yapılan toplantıda çok büyük ve önemli tartışmalar yaşandı. Özellikle İmparatorluğun doğusunu temsil eden gerçekçi ve bilimsel olan akım **Arius**'un önderliğinde; İmparatorluğun batı kesimlerini temsil eden **Paulus**'un aracılı, mantık ve bilim dışı, soyut, mücerret akımının taraftarları ise **Athenasius** önderliğinde önemli tartışmalar yürüttüler. Çoğunluk Arius'un doğu akımında olmasına rağmen, İmparatorluğun baskıları ile Athenasius'un batı akımı kazandı. İmparator da aracılı ve mantık dışı, bilimsel olmayan dogmatik akımı amaçları için diğerlerinden daha iyi kullanabileceğini bildiği için onları açıktan destekledi.

Böylece bilinçli ve güçlü bir yönlendirme ile Hristiyanlığın kutsal kitabı "*İncil*" yazılmış oldu. Bu temelde **İsa**'nın gerçek öğretileri ve ona sadık kişilerin yazılarının çoğunluğu dışlanarak, Paulus'çuların mektupları ve yazıları İncil'in içeriğine tüm protestolara rağmen alındılar. Böylece *Paulusizm* resmi olarak İmparatorluk içerisinde Hristiyanlık olarak tanındı. Bu aşama sonrasında Paulusizm İmparatorluk Hristiyanlığının ve İmparatorun inancı ile kişisel politikasının temelini oluşturdu.

Paulusçu akım **İsa**'yı insanüstü ve doğaüstü, anlaşılmasız ve ulaşılmaz tanrı olarak değerlendirirken, gerçek Hristiyanlar onu bir insan olarak niteler ve ayrıca onun yeniden doğum ve sonsuz ya-

şam öğretisine göre mükemmellik derecesine ermiş ve tanrılaşmış olduğunu belirtirler. **Athenasius**'un İmparatorun yardımıyla Hristiyanlık içi mücadeleyi kazanması ile **İsa** soyut, hayali bir koina getirildi, erişilmez insan ve doğüstü derecesinde kabul görüldü. Bu durumu kabul etmeyen diğer kesimlere ve farklı inançlara karşı ise baskı, şiddet temelinde yok etmeler başladı.

Bu şekilde **İsa**'nın geniş kalpli olan dualizm öğretisinde tenkit dahi etmediği, kötü nitelendirmelerde dahi bulunmadığı, her şeyi iyi ve tanrısal olarak tanıdığı öğretisi ve gerçekliği değiştirilerek sahte bir dualizmle gök ve yer, cennet ve cehennem, tanrı ve şeytan v.s. yapılarına dönüştürüldü ki doğa kuralları, bilim ve mantıkla çelişir hale getirildi. Böylece dualizmin bir yönünün kötü ve mutlaka imha edilmesi gerektiği inancı geliştirildi. Kader, cennet ve cehennem öğretileri ile de bu yapılar desteklenince karşılıklı mücadele, çatışmalar ve savaşlar neticesinde insanlığın sefaletine ve cehennemi yaşamlarına temel teşkil ettiler.

362 yılında bu defa bir başka Konsil'de yapılan toplantıda, katılan Bışofların aldıkları bir kararla, "*Kutsal ruh'un tanrı ile eşitliğı*" kabul edildi. O zamana kadar **İsa** tarafından da belirtilmediğı gibi bu, "*kutsal nefes*" olarak kabul ediliyordu. Pratik yaşamlarında bunu uygulayamayan Bışof ve diğler din adamları bunu da doğa ve insanüstü erişilmez olarak nitelendirmeye başladılar. Böylece gerçek Hristiyanlık ve temiz insani yaşam felsefesi kirli amaçlar uğruna mezara taşınmış oldu. Giderek gerçek öğretiyi sürdürmeye çalışan Alexandria, Eleusis' de yapılan gerçek mistik kültür ve inanç merkezleri yakılıp yıkıldı. Böylece Ari felsefesinin yeniden doğum ve sonsuz yaşam öğretisi ile nefes öğretisi tamamen mantık ve bilim dışında soyut, hayali ve erişilmez sıfatlarla nitelendirilip pratik yaşam kültüründen kaldırıldılar.

Böylece, 325 yılında Nicaea Konsil'inde yapılan toplantı ile Hristiyanlık içinde bölünme ve ayrışmaların, dolayısıyla Protestan ile Katolik kiliselerinin temellerini oluşturan "*Niceanum*" da oluşturulmuş oluyordu

5) Mandaizm Dini İnancı

Hâlâ bölgede küçük bir dini inanç grubu olarak varlığını koruyup yaşatan Mandaizm dini inancı taraftarlarına göre, Part devleti krallarından olan **Ardavan** onların önderlerinden biridir. Medlerin dağlık bölgeleri olan Turad Mada bölgesinin kendi ülkeleri olduğuna inanmaktadırlar. Bunların kullandıkları dil Partça veya Medcenin bir şivesi olup öz Kürtçe olmasına rağmen, değişik dillerden aldıkları kelime ve deyimleri de içermektedir. Dini ve kültürel yazılarında da bu konuşma dillerini kullandıkları ve *Ginza* adlı bir kutsal kitaplarının olduğu belirtilir.

Bu dini inanca ait yazılı bir belgede kötülükler dünyası şöyle anlatılmaktadır:

“Büyük yaşamın adına size sesleniyorum, söylüyor ve öğretiyorum. Siz özel görünümlü inanan baylar! Bu dünyanın kötü, yalancı huzursuzluklarından kendinizi arındırın. Sizleri en evvel aydınlatan ve devamlı aydınlatacak olan ışık aleminin saçtığı ışınlarından söz etmiştim. Şimdi sizlere karanlıklar dünyası ve içeriğinden konuşacağım. Haksız, çirkin ve korkulu olan bu yer sonsuza kadar genişleyen bir yerdir. Kötülüğün evi çok geniş ve çok derindir. Burada yaşayanlar hiç sadık değildir. Kendilerinin yegâne zenginlikleri evlerinin sonsuzluğudur. Toprakları siyah su olup, gökleri ise zifiri karanlıktır.

Karanlığın hükümdarı, siyah suyun kötü olan doğasından yapıldı. Sonra oradan çıktı. Büyüdü, güçlendi, zorba oldu. Çağırması ile bin kere bin cinsten sonsuz ve on bin kere on bin, sayısız çirkin yaratık doğdu. Karanlık böylece büyüdü ve genişledi. Devler, canavarlar, cinler, kötü ruhlar, hortlaklar, şeytan ve diğer kötü ve çirkin olan tüm varlıkları kendi çocukları olarak aldı ve onları koruyup savundu. Her dili bilir. Haksız ve o kadar da aptaldır ki ne ilk geleni, ne de son geleni tanıyabilir.

Karanlığın hükümdarı bir gün karanlıkların sınırından ışık ve aydınlık dünyasını seyretti. Dağların tepesinde yanan bir ateş gibi yıldızların parladığı ve güneşin doğudan doğduğu, parlaklığı ile Ay'ın aydınlığını gördü. Bu sırada ışık dünyasının kralının se-

si geldi ve ışık alemine konuştu. Sakin durun. devlerin, vahşi canavarların, cinlerin ve hortlakların hiddetlenmelerinden korkmayın. Onlar kalıpları ile kaplarının içinde tutulmalıdırlar. Tüm planları boşa çıkarılmalı ve hiçbir eserleri vücut bulmamalıdır.”

Mandaistlerin inançlarına göre, insanların ruhları gökteki ışık aleminden yapılmıştır. Fakat bunun fiziki, yani maddi yapı ile birleşmesi sonrasında yeryüzünde kalmaya mecbur kalmıştır. Ölümden sonra bedenden ayrılınca yine ruh kendisinin aslı olan ve yaratıldığı ışık alemine geri döner. Bunların din adamları beyaz bir sarık bağlarlar. İnançlarına göre ziynet eşyasının taşınması günah olarak kabul edilir. Ölenleri için üzülmezler. Cenazelerini akan bir suyun kenarında yaptıkları ve penceresi olmayan bir odada kapısını da kapatarak yıkarlar.

Bu dini inancın mensupları kendilerini “Mandaye” veya “Naşaraye” olarak adlandırmaktadırlar. Anlamı, bilen dostlar veya bilen arkadaşlardır. Süreç içerisinde yaşamlarını sürdürebilmek için başkaca isimler aldıkları gibi, komşuları da onları başka isimlerle anmışlardır. Onlara “Duşlale” veya “Masknale” adları ile de rastlamak mümkündür. Arap komşuları günümüzde onlara “Şabi-aşşabia” demektedirler. Bunlar genel olarak Aşağı Mezopotamya’da yaşamaktadırlar ve altın, gümüş işlemeciliği ile demircilik gibi küçük el sanatları, kayık ve köprü yapımcıları olarak çalışırlar.

Bu inanca mensup olanların sayıları belli değildir. Komşuları olan Müslüman halktan ve devlet yönetimlerinden korktukları için kendilerini gizlenmek mecburiyetinde hissetmekte ve bu yüzden de sayılarını açıklamamaktadırlar. Ancak gerek İran, gerekse Irak coğrafyasında yaşamakta olan Mandearların sayısının 20.000 ile 25.000 arasında olduğu tahmin edilmektedir. Müslüman Arap komşularından kendilerini dış görünüşleri, şiveleri, kendilerine özgü ibadet ve dini içerikli yazıları ile ayırırlar. Kendi aralarında ibadetlerini de gizli yapmaktadırlar.

Bu dini inanca mensup olanların kendi özel dilleri ile yazdıkları tüm edebi yazılar, istisnasız dini inanç içeriklidir. Yazıların da sürekli olarak eskiden yazılmış olanların yorumlanmasına veya yeniden yazılmasına ve sürece uyum sağlama yönünde değişimlerden sürekli olarak kaçınılmak istenmesine rağmen, bu din

tutucu yapısını koruyamamış ve etkilenmelerle bir hayli değişime uğramıştır. Mandear dini inancı mensupları bölgede İslamiyet öncesinde önemli yazılı kitaplara sahip oldukları için, peygamber **Muhammed** onları, yani Şabileri kitaplı din mensubu olarak belirlemiş, bu yüzden de onların sonraları İslamiyet içerisinde yaşamalarına müsamaha gösterilmiştir.

En önemli dini kitapları *Ginza*; sırlar ve ibadet kitabı olarak sağ Ginza ve sol Ginza olmak üzere iki ana bölüme ayrılmaktadır. Bunlardan sağ Ginza 18 kitaptan oluşur. Ağırlıklı olarak mitoloji ve kozmoloji içerikli bir öğreti içermesinin yanında, başlangıçta “*büyüklerin efendisinin kitabı*” sonra ilk yaşayan öğretinin kitabı Hibiliş’in cehennemden geçiş bölümü ve büyük Anoş’un kitabı ile iki büyük toplama şiir, ilahi ile Mandearların dünya tarihi bölümlerini kapsar. Sol Ginza ise iki kitaptan oluşur, şarkı ve ilahileri içermektedir. Hakkında karar verilmiş olan ruhun yükselmesini ve ölü merasimini içerir. Bu nedenle “*Ruhun Kitabı*” adını taşır. Yine bir bölümünde Adem ve Havva’nın yaşam ve tutumlarıyla, ruhun seyahatinde onların bu ruhlarla karşılaşmaları anlatılır.

Kral Kitapları adlı dini kitapları ise 37 yazı parçasını içerir. Bunlar büyük olasılıkla *Ginza*’ya ek olarak düşünülmüş olup mitoloji ve öğreti içeriklidir.

Tanrıya ibadet için tören, ibadet, şarkı, ilahi ve övgülerin toplanması ile oluşturulmuş bir ibadet kitapları da vardır. Bu kitap, ruhların kitabı dışında günlük ibadetler, evlenme törenlerinde okunacak ilahiler ve şiirler, din adamı seremonileri ve ölü yemekleri için yapılan dualar ile sadakaları içermektedir. Bunların dışında daha pek çok belgeleri de vardır.

Mandearların dini inanç öğretilerinin temelini “*Dualizm*” oluşturmaktadır. Bu dini inanca göre, ilk başlangıçta ışık alemi ve karanlıklar alemi karşı karşıya idiler. Işık aleminin başında eski ve yeni değişik isimler taşıyan biri vardı. İlk başlangıçtaki yaşam, büyük yaşam olarak adlandırılmıştı. “*Büyüklerin efendisi, ışık kralı*” isimlerini taşıyan bu ruh, ilk ruh olarak kabul edilir ve tüm yaşamın bundan geldiğine inanılır. Mandearlar daha sonra-

ları buna “*Mana*” demeye başlamış, inançlarına göre ölmez olarak kabul edilen ruh anlamında kullanmışlardır. Büyük mana ile kastedilen ise tanrıdır.

İnançlarına göre en büyük yaşamın dünyası, “*Uthre*” ismi ile bilinen sayısız ışıktan meydana geliyordu. Bu ışıklar ayrı ayrı olmayıp, hepsi bir arada ve birdirler. Bu ilk yaşam ya da ışığa ruh alemi olarak inanılır. Bu sayısız ışıktan meydana gelenler derecelendirilerek, ikinci, üçüncü ve dördüncü yaşam olarak tanımlanırlar. Bu her derece yaşam kendine ait ayrı bir dünya yaratmıştır. Bunların isimleri **Yoşamin**, **Abatur** ve **Ptahil**’dir. Bu sıralamada, yaşayanların her birinin kendi alemlerinde yaşayan ve kendi düzeylerine uygun canlıları da yarattıklarına inanılır. Bu yaratılan canlılar temiz ve güzel olmayandan başlayarak dördüncü Ptahil derecesindeki en temiz ve güzel arasındaki geçişte yaşam evreleri olarak kabul edilirler.

İşığın diğer parçaları olarak anılan isimler ve manalardan bazıları olarak meyve ve meyveler, damla ve damlalar, yumurta ve yumurtalar, kap ve buhar, resim, gözyaşı, sır, parlak, dikim, ana ve benzerleridir. Bunlardan bir kısmı dışı anlamlı olup Mandearlara göre yaşamın sırrı, her şeyin anası veya krallıklarla dünyaların anası olarak değerlendirilirler.

İnançlarına göre her şey ilk başlangıçta planlandığı ve yaratıldığı şekilde yaşamına devam etmektedir. Karanlıkların kralı siyah sudandır. Bazı yerlerde karanlığın efendisi, dev, ejderha olarak değerlendirilirken, karanlıkların kralı tüm dünyanın efendisi olarak da adlandırılmaktadır.

Canavar olan kötü ruhun bir oğlu ışık alemine düşmandı. Bu karanlıkların hükümranı babasının yardımı ile (ki o aynı zamanda anası, bacısı ve karısı idi) kendi dünyalarında değişik canavarlarla, kötü niyetli insan, ejderha veya yılanlar, devler, melekler, çürümüşlerle birlikte idiler. Aralarında ana hükümrانlık konusu, yedi gezegen ve on iki hayvan burcu işaretleridir, ki bunlara canavar da denilir. Bunlardan başka güneş ve Ay’ı görmeyen beş gezegen üzerinde çalışıyorlardı.

Burada ilginç olan ışık ve karanlık dünyaların dışında zıtlıkların açık bir şekilde iyi ve kötü, gerçek ve yalan, yaşam ve ölüm,

iyi kalpli ve barbar, olarak gösterilmeleridir. Değişik dönemlerdeki dini inanç akımlarında, ikinci yaşam evresinde daha fazlalaşan üzüntü ile karanlıklar dünyasına yaklaşılr. Nihayet üçüncü ve dördüncü yaşam evrelerinden sonra, dünyadaki kötü yaratıklar olarak yaratılacaklardır. Dünyayı yaratan olarak değişik anlatımlarında tanrı **Ptahil** ismi geçer. Bu anlatımlarda, *“O, babasının emrine uyarak, kendisinin başarısızlığı sonucu yaşayan ateşin de yardımı ile siyah suyu katılaştırdı. Diğer yarattıklarında ise kötü hükümler kendisine yardım ettiler ve bununla kendisi lanetlendi ve dünya hükümlerliğini kaybetti”* denmektedir.

Bazı anlatımlarda ise, tüm kötülükler ve kötü canavarlar ile devlerin de **Ptahil** tarafından yaratıldıkları belirlenir. Burada Yahudi dini inancının etkisi görülür. Dünyanın ve gezegenlerin kötülere hizmet edenler ve melekler tarafından yaratıldığına inanılır. Bir yazılarında Ptahil, dünyanın efendisi ve karanlıkların tanrısı olarak kabul edilirken, bunun yaratılma sebebinin ise karanlık ve kötülükleri yenmesi ve onları bağlaması olduğu belirtilir. Burada, karanlıklar ve kötülükler tarafından esir alınıp cehennemde tutulan iyilerin kurtarılmasının amaçlandığı şeklinde yorumlanmak istenir.

Bu dualist yapının zamanla değişime uğrayıp giderek tek tanrılığa yöneldiği gözlemlenir ve direkt olarak ışık dünyası, yaşam veya ışık krallığının dünyayı yarattığı belirtilir. Burada en yüksek tanrının elçisi olarak melek **Cebrail**’in, tanrının isteği üzerine yarattığı vurgulanır ve Cebrail’in kendisinin yaratıcı olduğu açıklanır. Eski yazılarında veya anlatımlarında, başlangıçta yaşayan su ve ona güneşin can gönderdiğinin belirtilmesi yine de değişime uğramamaktadır. Gerek dualist anlatımlarında, gerekse tek tanrıya yönelim gösteren anlatımlarında dünya yaşamı karanlık ve kötülükle dolu olarak gösterilmektedir.

Dünyanın yaratılışı yaşamı önleyemediği gibi, kendileri yaratıcı olan **Yoşamin**, **Abatur** ve **Ptahil**’in, yarattıklarının dışında suların içerisine yerleşerek canların ayrışıp cennete gitmelerinde dinlenme yerleri görevlerini de gördüklerine inanılır. Bununla en son olarak bir temizlenme ile affedilerek cennete girebilme imkânının olduğu belirtilmek istenir.

Tüm gelişim ve değişimlerine karşın, birbirine karşıt olan can ve beden aynı kalmaktadır. **Adem** ve **Havva**'nın ışık dünyası tarafından yaratıldığı ve onların can ve bedenlerinin aynı yaratıcı olan ışık dünyası tarafından verildiği belirtilir. Böylece Adem ve Havva'nın, Ptahil ve onun yardımcıları olan yedi ile on ikilerin eseri olduğuna inanılır. Bunların çamur ve başka elementlerden yapıldıkları gizli ayinlerinde açıklanmaktadır. Çamurdan yapılmış olan Adem'in yaşam gücü olmadığı anlaşıncı ona ruh ve can (mana) verilmek zorunluluğunda kalındı. Bunların Adem'e verilmesinde değişik yaratıcıların adları geçmektedir ki, Uthra, yaşamın kendisi, Cebrail ve Ptahil olarak da anlatılır. Işıktan olduğu kabul edilen ruhun, karanlık ve kötülükten yapılmış olarak kabul edilen bedenle birleştirilmesi ve bunların ayrışmaları sorununun inançlarının ana konusu olduğu söylenebilir.

Adem'in yaratılmasının yanında, Havva'nın da ayrıca yaratıldığı ve eski yazılarında kötü ruhların bir yansıması olarak kabul edilirken, sonraki yazılarında ışık dünyası tarafından Adem için yapıldığı belirtilir. Böylece Adem yaşayan can olunca, Havva da onun için yaşama kavuşmuş olur.

Bunların birleşmesi ile doğmuş olan **Habil**, **Şitil** (Şit) ve **Anos** çocukları ışık elçileri olarak kabul edilip kutsanır. Bunlar gerek yaşamları, gerekse birbirlerine karşı iyi ya da kötü olan tutumları, dünya yüzündeki dağılımları ile insanlara örnek olan ilk insanlar oldukları kabul edilirler. Dini yazılarında **Nuh** hakkında anlatımların görülmesinin yanında, günah sorunundan çok az bahsedilmekle beraber, Adem'in oğullarından birinin kötülüklerin içine düştüğü ve bununla sonsuza kadar kötü kaldığı belirtilir. Yalnız başına canın bedene girişini dahi kötü ve günah olarak kabul etmektedirler.

Adem ve Havva'nın yaşamlarının bu dini inancı yönlendirdiği görülür. Yeryüzündeki cinsler arasındaki ilişkiler ve sıkıcı olan yaşamın öncülüğü onu ilk yaratan ve başında olan Adem ile sembolize edilir. Yine öğretilerinin önemli konularının başında gelen ışık dünyasının gönderdiği elçiler, yaşam ve yaşamdaki cinsiyetler arası ilişkiler öğretisidir. Bu alanda **Manda**, "*Yaşamın tanınması, yaşamın bir oğlu, yaşamın yansıması*" olarak ön

plana çıkar. Ayrıca Manda'nın, ruhun yolunu bulması ve ışık dünyasına varmasında gerçek yolu gösterip yardımcı olacağına inanılır. “*Sen her zaman başardın Manda, tüm seni sevenleri başarıya ulaştır*” deyiimi çok sık kullanılır.

Adem'in oğulları Hibil, Şitil (Şit) ve Anos'dur ve bunlara “*Üç Uthra*” da denilir, önem kazanır. **Hibil** çoğu yerde **Manda** ile aynı anlamda anılır. İlk zamanlarındaki fonksiyonlarından bazıları üstlendiği belirtilir. Hibil yeraltı dünyasındaki kötülükler ile savaşmak için cehenneme giren kahramandır. En son zamanda cehennemdeki kötü ve kötülükleri yeneceğine ve onlara hizmet eden çürümüşleri kurtaracağına inanılır.

Adem'in bedenine can girince, Manda (Hibil) Adem'e gelip ona dünyanın oluşumu, kendisinin aslı hakkında bilgiler verip onun cennete girmesine yardımcı olmak istedi.

Bu anlatımda sıkça uyandırış, çağrı, ses veya elçinin kelimesi olarak “*uyan, ayağa kalk, doğrul*” ifadeleri kullanılır. Bununla Adem'in bilgisi ve gerçek ülkesini tanıdığı gibi, kendisine karşı saldırıya geçen kötü güçlere karşı direnme gücünü elde ettiği belirlenir.

Gezegenleri değiştirdi ki bununla dünyanın hükümlerlerinden evin oğulları ile yaptığı tüm eserleri inkâr etti. Bunları kendisine sesini duyuran Uthra'ya ispat olarak verdi. Hibil eserini inkâr edip Adem'in kalbine yaşamın tanınması ve manası olarak girdi ve Adem ışık dünyasını gördü.

Bu dini inanca göre, cennete giriş ya da kurtuluş, ruhun veya canın ancak kendi ışık ülkesine dönüşü ile mümkündür. Tüm kültürel ve dini öğretileri bu amaçlıdır. Yaşamlarını Adem'in yaşamına göre ayarlamaya çalışan bu dini inanç taraftarları, Adem'in bilgili olmasının yanında, kültürel törenleri, kutsamaları, ölü törenlerini -ki, ruhların ışık dünyasına varmasında yardımcı olmak için zorunludurlar- de yaptığına inanıyorlardı.

Mandearların ilk yazılarında beden, gövde ile can arasındaki dualizm olgusuna, sonraki belgelerinde bir de ruhun eklendiğini görüyoruz. Yalnız bu üç elementin bir arada ve uyumlu çalışmaları halinde canın ölümden sonra ışık dünyasına geri dönebileceğine inanıldığı ortaya çıkmaktadır. Canın bedeni terk etmesi son-

rasında uzun ve azaplı bir yolculuk yapacağına ve yedi veya sekiz sınırdan geçmesi gerektiğine inanılır. Bunlardan güneş, Ay ve karanlıklar, inançlarına göre doğaları kötü olan ışık düşmanı olan elementlerden yapılmışlardır ve bunların sınırlarında bekleyen nöbetçiler ise canavarlar olup, buradan ışık dünyasına gitmeye çalışan canları ayırarak kötü olanları cezalandırmak için karanlık cehenneme götürürler. Burada günahlarına göre bir süre alıkonularak işkenceler yapılır. Bu nedenle her kişi yaşamında yaptığı iyilikleri ve dini inancına bağlı oluşunu ispat etmek zorundadır. İnançlarına göre dinsiz olan veya başka dini inançlara mensup olanlar cehenneme girecekler ve kıyamet gününe kadar da orada kalacaklardır. İlk yazılı belgelerine göre yaşayan her canın kendi günahlarından sorumlu olacağı ve sevaplarından yararlanacağı belirtilirken, sonraki belgelerinde kişinin çevresine veya çevrenin kişiye karşı sorumlulukları da belirtilir.

İnançlılarına göre **Manda**, cehennemde cezalarını çekenleri veya kötü olanları, cehennemin kötü olan hükümlerine göre görünmeden, cehenneme girip onların oradan çıkmalarına ve ışık dünyasına gitmelerine yardımcı olur. Yine nihai bir mahkemenin yapılacağına inanılır. Bu mahkemede beden, can ve ruh olarak tamamen temiz olanların ışık dünyasına gitmelerine karar verilir. Bu üçten bir eksik veya temiz olmayanların ise karanlık ve kötü olan cehenneme ya da ikinci ölüme gideceklerine inanılır. Işık dünyasına giden can, orada ışık dünyası ile birleşir ve mutlu yaşamına devam eder. Burada gerçek olan kendisi, kendini bulmuş olur. Bu zamana son gün, mahkeme günü, dünyanın sonu denilmekte olup, bu günde **Ptahil/Cebrail** gelip iyilerle kötülerini ayırıştırır. İyiler ışık dünyasına giderken, kötü olanlar ile tüm kötülükler dünya ile beraber yanarlar.

Sonrasında Adem'in çocukları yeniden dirilecek ve 5.000 yıllık Mandear dönemi huzur içinde yaşanacak. Böylece yanlış ve yalancı peygamberlerin 6.000 yıllık hükümlerine son bulmuş olacaktır. Güneşin kızgın olarak yükselmeye başladığı gün, karanlıklar ve kötülükler esas yerlerine çekileceklerdir. Böylece ilk başlangıçtaki durum yeniden oluşacaktır. Son zaman başlangıçtaki

duruma yeniden dönüşümdür. Can ise parçalanıp yok olan ya da toprak haline gelen bedenden ayrılıp aslı olan ışıkla birleşmiş olur.

Bu dini inanca mensup olanlar cennete de inanmaktadırlar. Eskiden kalma belgelerinde çok az belirlemelerine rağmen, yeni olan yazılarında daha çok anlatılmaktadır. Buranın yeri kuzeyde ışık dünyasının yanında olarak belirlenir. Buranın **Ptahil** tarafından Mandear olanlar için yapıldığı ve tüm dünyadaki iyi olan canlıların ve gökteki Adem'in burada en mutlu şekilde huzur içinde yaşadıklarına inanılır.

Mandearlar için yasaklananlar ve ihsan edilenler kuralı doğadaki yaşamda da geçerlidir. Gerek tabiatıtan yararlanma, yani beslenme ve gerekse aile ile toplum arasındaki yaşamda çok değişik kurallarla bunlar belirlenmiştir. İnsan gövdesinin ruh ya da candan daha değersiz görülmesi ile **Adem** ve **Havva** gibi evlenip çocuk yapmak uygun görülürken, çok kadınla evlilik yasaklanmıştır. Sadaka, din adamlarının memnun edilmesi ve kurban kesilmesi sevap olarak kabul edilir. Kendi dini toplumları içerisinde sevgi ve yardımlaşma çok önemlidir. Bir bakıma toplumsal olarak herkes herkesten sorumludur kuralı uygulanmaktadır. Bölgedeki diğer dini inançlara mensup olanların devlet yönetimlerini ellerinde bulundurmaları ve kendileri üzerinde değişik şekillerde uygulanan baskılar sonucu diğer dini inançlar ve devlet yönetimlerini kendilerince iyi olmadıkları şeklinde değerlendirirler. Bunları, güvene değmez kötülüklerin eserleri şeklinde yorumlarlar.

Yasaklar konusunda ilginç bir anlayışları vardır. Falcılık, sihirbazlık, her türlü müzik ve danslar günah olarak kabul edilip yasaktırlar. Anlayışlarına göre canavarlar müzik çalıp, dans ederler. Yine çocuksuzluk ve eşe ihanet, hırsızlık, yalan, başkalarına haksızlık, dolandırıcılık günah olarak kabul edilir. Dini inançtan çıkma, dindaşlarından birini öldürme, şeytana tapma affedilmez günahlar olarak kabul edilirken, din adamlarının kendi derecelerini veya kerametlerini kaybetmesini gerektiren olaylar da vardır. Duası yapılmamış hayvanın kesilip dağıtılması, bir cesede dokunma, yıkanmayı ihmal etme, özellikle ışık dünyası ile ilişkisine engel olabilecek kirlenmelerde, din adamlığı elinden alı-

nır. İnananların ışıık dünyasına gidebilmeleri için günahlarının af ya da ertelenmesi gerektiğine inanırlar.

Tarmide denilen dini başrahipleri aynı zamanda halkın veya inananların yöneticisi ve yönlendiricisidir. Yine *Svalya* ve *Sgan-da* denilen alt kademelerdeki din adamları ise, kurban törenlerinde, cenazelerin kaldırılmasında dini görevlerini yaparlarken, *Paisik* denilen din adamları da dul kadınların evlenip boşanma işlerinde karar verirler.

Mandear inancında din adamları, kralları derecesinde etkilidir ve halk tarafından da kendilerine kral anlamına gelen “*Mal-ka*” denilir. Din adamı olma sırasında yapılan merasimde din adamına kral gibi tac giydirilip eline de asa verilir, bir de mühür teslim edilir. Bu aşama sonrasında din adamı, *Uthras* ve gökyüzü meleklerinin temsilcisi olarak kabul edilir. Son zamanlara doğru din adamlığı bu toplumda bazı ailelerin ellerinde miras olarak babadan oğula geçmektedir.

Basit din adamı dahi gövdece rahatsız olmamalı ve temiz bir Mandear ailesinden gelip sünnetsiz olmalıdır. Din adamlarının temizliğine işaret eden beyaz elbiseleri ve dini kemerlerinin yanında bir de yüz mendilleri vardır. Bu mendiller, kutsal olan eşya ve değerlerin din adamının nefesi ile kirlenmesini önlemek için kullanılır. Tacı ise yine beyaz bir kumaştan yapılır. Asası ile de halk içerisinde resmiyet kazanır. Ayaklarına takunya veya ayakkabı gibi bir şey giymeleri gereklidir. İnancılarına göre yalnız kötü olan canavarlar yalnızak gezerler. Saç kesilmesi günah sayılır. Saç telleri ışıık dünyasının ışınlarına benzetilir. Beyaz saçlar ışıık ve bilgeliğe mal edilerek kutsal kabul edilirken, karışık renkli saçlar ise kötülüğün işareti olarak değerlendirilir.

Bütün dini inaçlarda olduğu gibi Mandear inancının kalbi de kültürel değerlerinin ve kutsal eşya ile yerlerinin bulunduğu merkezlerinde atar. Tapınakları penceresizdir ve kerpiçten yapılmıştır. Tapınaktan içeriye güneyden bir giriş kapısı ile girilir. Bir kanalla iki yandan dereye bağlanarak, kutsal yaşayan suyun tapınakta dolaşması sağlanır. Etrafı duvar ya da çitlerle çevrili tapınaklar hep akarsu kenarlarındadır. İçerisinde her türlü dini tö-

renin yapıldığı bu tapınaklar genellikle toplumun yaşam alanlarının yanındadır ve din adamlarına da yakındır. İlk ve önemli dini törenlerinin vaftiz yapmak ve ruhlara ibadet toplantıları olduğu belirlenir. Vaftiz merasimleri diğer dini inançların aksine pazar günleri yapılır. Bu ancak akan ve yaşayan sularla yapılabilirdiği için tapınakları da akan suların kenarlarında kurulmuştur. Vaftiz yapılan kişinin akarsuya din adamı ile beraber girip defalarca batıp çıkması ile insanın içi ve dışının temizleneceğine inanıldığı gibi, kutsal ışık dünyasına girebilme ve onunla birleşebilmede de temizliğin zorunluluğuna inanılır. Bunun dışında Mandearların, Mazdaistlerde olduğu gibi her sabah temizlenmesi veya herhangi bir günah işlemiş olduğuna inanan kişinin kendini yıkayıp temizlemesi gerektiğine inanılır.

Mandear inancına göre bedenden ayrılan ruh ölümsüzdür ve yaşamına devam eder. Bu nedenle ölüm merasimlerinde düşünce ve aynı bedenden ayrılmış olan ruhun yaşayacak olduğu kaderi üzerinde yoğunlaşır. Beden ise mecbur kalınmadıkça toprağa gömülmez, yani açıkta bırakılır. Ölünün arkasından kesinlikle bir üzüntü veya ağlama olmaz. İnançlarına göre gövdeden ayrılmış olan veya halen gövde yapısında bulunan ruhların hepsinin birbirleri ile bağlantıları ve birbirlerine karşı sorumlulukları olduğuna inanılır. Ölen beden üzerine üç defa su dökülerek yıkanır. Sonra alına yağ sürülür ve sonra kefene sarılır. Ölülerin yüzleri kuzeye, yani ışık dünyasına dönük olarak gömülür veya bırakılır. Bundan sonra ölü çevresinde, tapınakta ve ölü evinde törenler yapılır ve yemekler yenir. Ölümünün üçüncü günü akşamı ruhun cesetten ayrıldığı ve ışık dünyasına 45 günlük yolculuğa başladığı an olarak kabul edildiğinden, önemli bir tören yapılır. Bu törenin yönetimi ve yapılabilmesi için en azından üç din adamı bulundurulur. Burada yapılan yemeklerden tören sırasında sadece din adamları bir parça alıp biraz şarapla yiyebilirler. Diğerleri ancak tören sonrasında yiyebilirler. Bu arada tören bitiminde biraz ekmek, su ve un karıştırılarak tapınakta toprağa gömülür. Bunun anlamı tam olarak açıklanmamasına rağmen, esas olarak canlıların yaratılışına ve yaşamına kaynak olsun anlamına geldiği sanılmaktadır.

Mandearların son zamanlarındaki törenlerinden ve yazılarından, insan ruhlarının ölmediğine ve başkaca bir bedenle birleşerek yaşamına devam ettiğine inandıkları anlaşılmaktadır.

Ölü töreni yapılmadan ölmüş olanlar için, ölenin yerine birisi geçerek ölü gibi hareket eder ve bu tören onun üzerinde yapılır. Töreni yapılmadan ölmüş olanların vekili üzerinde yapılan bu ölü töreni ile geçmişte ölmüş olan kişiye karşı sorumluluklarını yerine getirmiş olduklarına inanılır.

Ölünün kaldırıldığı birinci, üçüncü, yedinci ve kırkbeşinci günlerde ailesi ve yakın çevresinde ölü için yapılan yemekler ve törenler vardır. Bu törenlerde din adamlarına gerek olmadığı gibi, bu törenlerle ölenin ruhu ile yaşayanların ruhlarının birbirlerine bağlılıkları ortaya konulmak istenir. Ayrıca yeni yıl törenleri ile ölünün yakınları tarafından tapmakta yapılan yemeğin üçte biri dağıtıldıktan sonra, üçte ikisi akarsuyun içine atılır. Sadaka olarak kabul edilen bu yemeğin başka yaşayanlara yaşam kaynağı olacağı ve ölenin ruhunun ışık dünyasına gitmesine yardımcı olacağına inanılır.

Tüm bu kültürel değerlerinde bölgenin özellikle de Zerdüşt öğretisi ile kültürünün etkilerinin yoğun olduğu açıkça görülmektedir. Yine anlaşıldığı kadarı ile insan ruhlarının temiz ve tam olmaları onların ışık dünyasına varmalarına yetmediği, dini inançta yapılması gerekli görevler ve toplumun yaptığı törenlerle desteklenmesi gerektiği de ortaya çıkmaktadır.

Bölgenin kültüründen etkilenmeleri sonucu, Mandearlar bölge halklarının kullandıkları *Zervan* takvimini kullanmaktadırlar. Buna göre yılda altı bayram kutlanır. Yeni yıl olarak *Nevroz*, kışın birinci ayının birinci gününde kutlanır. Bu gün dünyanın yaratılış günü olarak bilinir. Küçük yeni yıl "*Nevroz Zuta*" bayramı, yılbaşından altı gün sonra kutlanmaktadır. Bunun günah ve suçların affı günü olduğuna inanılır. Küçük toplantı "*Dihbahni-na*" dördüncü ayın 18'inde ve "*Dihbo Tirma*" *Zervan* takvimine göre yazın ilk ayında, **Hibil-Zivas**'ın yeraltı dünyasından geri gelişi olarak kutlanır ve üç gün devam eder. *Aşure* bayramı altıncı ayın birinci günü kutlanır ve **Mandear**'ın Mısır'da ölüm günü olarak bilinir. *Panga* veya *Penşa* bayramı, sekizinci ayın

son beş gününde kutlanır, ki bu günler güneş ile Ay yılı arasındaki farktan kaynaklanır, bölgede ise genel olarak yıl sonu bayramıdır, Mandearlar için en büyük bayram olup bu bayramda herkes vaftiz yapılabilir. Burada ruhlar ve ışık dünyası üzerine düşünülür. Bu günde ışık dünyası kapılarının sonuna kadar açıldığı ve kötülerle kötülüklerin tesirsiz kaldığına inanılır. *Pazar* günü kutsal kabul edilir. Bu gün uğur getiren ve vaftiz yapılan gündür. Günün şafak vakti kutsal kabul edilir ve bu anda ibadet edilir. Üç kere gecede olmak üzere günde yedi kere ibadet yapılması öngörülür. Mani inancı mensuplarındaki gibi sabah güneş doğarken, öğlede ve akşam güneş batarken olmak üzere günde üç defa ibadet edildiği bilinmektedir.

Mandear inancına mensup olanlar dini inançlarının **Adem** döneminde ışık dünyası tarafından kurulduğu inancındadırlar. İnançlarına göre ilk zaman dilimi, üçüncü Mandearların bölgesinin diğer dini inançlarından çektiği baskı ve zulümle anlamlandırılarak olumsuz görülmektedir. İnançlarına göre peygamber **Muhammed**'in dini inancının başlaması ile yeni, yani dördüncü zaman dilimi başlamıştır. Muhammed öncesinde tüm ruhlar ışık dünyasına gidebiliyorlardı. Çünkü o zamanlar hiç kimse ilk ve gerçek dini inanç öğretisini çarpıtmıyordu ve yalan söylemiyordu. İnsan ruhlarını yargılayan kılıç, ateş ve su ile cezalandıran mahkemeler, her defasında birkaç çifti kalması ve çoğalmayı sağlaması için bırakıyordu. Adem ve Havva'dan Ram-Rud'a kadar 30 nesil, Ram-Rud'dan Surbai-Şarhabel'e kadar 25 nesil, Surbai-Şarhabel'den Nuh-Nuraita'ya kadar 15 nesil geçerken burada dördüncü zaman dilimi başladı. Bu son zaman dilimi içinde Yahudi, Hristiyan, Müslümanlık dönemleri başlamıştır ve kıyamete kadar sürecektir.

Mandearlardan kalan belgelerde İsrail coğrafyasında Yahudilerin kendileri üzerinde yaptıkları baskı ve katliamlar sonrasında ışık dünyası tarafından Yahudilerin cezalandırıldığına dair bilgiler ve ayrıca, Yahudilerin önünden kaçan 365 gençten ve Med alanları olan Harran ve dağlık alanlarında yaşayan 60.000 Mandear inancına mensup kişiden bahisler vardır. Babil ya da Bağdat yörelerinde yerleşik olan Mandearlardan da anlatımlar bulu-

nur. Genel olarak yerleşim alanları Fırat nehri boyları olarak gösterilir. Nizip, Harran civarında M.S. birinci yüzyılda, bu inanca mensup olanların yoğun yaşadıkları ortaya çıkmaktadır.

Yahudilerin ülkesi olarak kabul ettikleri İsrail coğrafyasından Mandearların sürülmesi yaklaşık olarak M.S. ikinci yüzyıl içinde olmuştur. Buradan Part devleti içine göç edip yerleşen Mandearların, onların Mazdaist inançlarından ve inanç kültürlerinden etkilendikleri görülür. Partlar zamanında müsamaha ile karşılanan Mandearlar dini inançlarını yaymaya çalıştılar ve geliştirdiler. Ancak Sasaniler zamanında baskılarla karşılaştılar. Mandearlara ait belgelerde bu baskılar anlatılırken, inançlarında gerilemeye başladıkları, 400 tapınaktan 170 tapınağa kadar düştükleri belirtilir. **I. Şapur** (M.S. 241-272) döneminde Mazdaist olmayanlara baskıların yapıldığı, bu baskılardan Mandearların da paylarına düşeni aldıkları belirtilir. Bir süre sonra Mandearlar Kuzistan bölgelerine gelip yerleşirler ve halen yoğun olarak bu alanlarda yaşamaktadırlar.

Bu dini inancın başlangıçta, geçmişte kısaca belirtmiş olduğumuz Hristiyanlığın ilk dönemleri ile Yahudi dini inançlarının karışımı veya etkileşimi temelinde oluşmasına rağmen, sonraları Yahudi dini inancının baskıları ile ülkelerini terk ederek Part yönetimi içlerine yerleşmeleri sonrasında özellikle Mazda inancı ve Zerdüşt öğretisinden etkilenmiş oldukları açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Kaldı ki kendileri de bu durumu açık bir şekilde vurgulamaktadırlar.

İslamiyetin bölgeye hâkim olması sonrasında kitabi bir dine mensup oldukları için kabul görmelerine rağmen, baskıdan ve hakir görülmekten kendilerini kurtaramadılar. Buna rağmen dini inançları hakkındaki yazılarıyla direnmeye çalışmaktadırlar.

Günümüzde bu dini inanç topluluğunun ağırlık merkezi Bağdat'tadır. Diğer merkezleri Basra, Amara, Nasıriye olup bazı küçük yerleşim birimlerinde de bulunurlar. İlkel yaşam şartlarına rağmen iyi kazanma şansları ile genç nesiller açısından yükselbilme imkânları vardır. Genel olarak gençleri üniversiteleri bitiren aydın ve bilgili kişilerdir. Toplum içerisinde ilerici olmaları nedeniyle yönetim tarafından komünistlikle suçlanmaktadırlar.

1963'de pek çok Mandear aydını öldürülmüştür. İran'da ise iki bin kadarı Ahvaz'dadır. Burada diğer dini inanç mensuplarının baskıları Irak'takinden daha yoğundur. Burada köylere yerleşmiş olan Mandearlar arasında bilgili ve aydın kesim çok zayıftır. Huzistan'daki Mandearlar eski gelenekleri ile kapalı yaşarlarken, son zamanlarda görmekte oldukları baskılar nedeniyle Irak'a geçmeye çalışmaktadırlar.

6) Mani Dini İnancı

Mani'nin babası Medlerin bölgesinde bir din adamı olarak çalıştığı sırada Babil'e sürülmüştü. Bu olay büyük bir olasılıkla bu kişinin Mandear dini inancının mensubu olmasından kaynaklanmıştı. Mani'nin babasının adı Patik, anasının adı ise Mayram'dı. **Mani**, M.S. 14 Nisan 216'da Babil'in kuzeyinde doğdu. Kendisi sonraları bu durumu, "*Beni Babil ülkesinde yarattığın için, sana minnettar bir öğrenciyim*" diye belirlemektedir. Mani zengin bir ailenin çocuğu olmasının yanında din adamları içerisinde yetiştiği için, çocukluğundan itibaren iyi bir eğitim görmüştür. Mani de babası gibi ilk dönemlerinde Mandear dini inancına mensuptu. Ancak öğreniminde Mandear dini inancını öğrenmekle yetinmedi, daha on iki yaşında iken Mandear dini inancından farklı olan ve kendisinin geliştireceği Mani dini inancı temelinde açıklamalarda bulundu. Kendisine ışık dünyasının kralının aracısı olan bir melek tarafından, "*Topluluğu terk et. Sen bunların inancına bağlı olanlardan değilsin. Senin görevin, gelenekleri düzenlemek ve zevklere hâkim olmaktır. Fakat senin küçük olan yaşından dolayı dini inancını açık olarak yayma zamanın henüz gelmedi*" dendiğini belirler.

Böylece **Mani**, daha önceleri mensubu bulunduğu Mandear dini inancından ayrılarak, ondan edindiği öğreniminin de etkisi ile kendi dini inancını yaymaya çalışır. Bir süre sonra aynı meleğin Mani'ye tanrıdan emir getirerek, dini inancının açık olarak propagandasını yapma ve yayma zamanı geldiğini belirtir ve "*Barış seninle olsun Mani. Beni sana gönderen ve seni bununla görevlen-*

diren tanrıdan sana selam var. Senin tanrının elçisi olarak halka gerçekleri anlatmanı sana emrediyor. Öğretin olan gerçekleri açık olarak halka anlatmanın zamanı geldi” dediğini belirler.

Mani bunun üzerine M.S. 241 yılında dini inancını açık olarak yayıp geliştirmek için çalışmalarına başlamıştır. Kendisinin, *“Kral Ardeşir’in krallığının son yılında, dini inancımı yaymak için geziye çıktım ve bir gemi ile Hindistan’a gittim. Orada insanların yaşam umutlarını canlandırıp iyi taraftar kazandım. Fakat Ardeşir’in ölmesi ve oğlu Şapur’un kral olması ile bana haberci gönderdi. Ben Hindistan’dan Fars ülkesine gittim. Buradan da Babil’e geldim. Kral Şapur’un huzuruna çıktım. O beni büyük bir törenle karşıladı. O kendi ülkesinde dolaştığım yerlerde insanların yaşamlarını kutsadığıma inanıyordu. Fars ülkesinde, Partların ülkesinde ve Romalıların sınır bölgelerinde çok yıllar geçirdim”* diyerek açıkladığı gibi, Mani, dini inancını yaymak için değişik ülkelere birçok gezi yapmıştır. Yine aynı yazısında açıkladığı gibi, Kral **I. Şapur**’un, kendisinin bir din adamı sıfatı ile çalışmalarını sürdürmesine yardımcı olması ve bazı din adamlarının da Mani’ye destek sağlaması üzerine, Mani’nin halk üzerindeki etkinliği artmıştı.

Mani, kendisinin dini inancına sempati duyan Kral **I. Şapur** zamanında ülkede dini inancını serbestçe yayarken, **I. Şapur**’un yerine geçen oğlu **Hürmüz** (M.S. 273-274) zamanında da dini inancını yaymada kralın büyük desteğini görmüştür. Ayrıca akraba ve arkadaşları ile taraftarlarının devletın yüksek makamlarında görevlerde bulunmaları sayesinde de büyük olanaklar elde etmiştir.

Bölgede Mani dini inancının hızla gelişip yayılması, Mazda ve Mitra inançlarının ruhani önderlerini girişimlerde bulunmak üzere harekete geçirmişti. Bunların Mani dini inancına karşı olan girişimleri ile o zamanlar kral olan **I. Behram** (M.S. 274-277) zamanında, Mani dini inancına mensup olanların durumları kötüleşmeye başladı. Bu kral Mazda inancının reforme edilerek zamana uygun hale getirilmesine taraftardı. Fakat Mazda inancının ruhani önderlerinin Mani’den şikâyetçi olmaları üzerine Kral **I. Behram**, Mani’nin ifadesini almak için onu sarayına çağırttı.

Kralın çağırısı üzerine saraya gelen **Mani**, kralın kızgınlığını görmesine rağmen, üzgün bir şekilde dini inancını savunarak, eskimiş olan Mazda inancı ile mukayese edilmesini diledi. Bu konuda yaptığı savunması sırasında şunları söyledi:

“...Bütün insanların bana sorusu, bunları nereden öğrendiğimdir. Benim ise hiçbir ustam ve hiçbir öğretmenim yoktur ki bu gerçekleri ondan öğrenmiş olayım. Bunları melekleri aracılığı ile tanrının kendisinden öğrendim. Tanrıdan bu gerçekleri insanlara anlatmam için elçiliğim gönderildi. Çünkü insanlar yanlışlıklar içerisinde olup, yanlış yoldadırlar. Bunu tanrı görüyor ve biliyor. İnsanları yanlışlıklarından ve yanlış yollarından kurtarmam ile gerçekleri anlatmam için tanrı beni görevlendirdi. Bununla insanların çoğunun günah ve cezalarından kurtarılmasını istedi. Tüm bunların belgesi benim her getirdiğimdir. Ben ne söylüyorsam, bunlar geçmiş nesillerde var olanlardır. Fakat alışkanlıklar, gerçeklerin önünde engel olmakta ve yollarını kapatmaktadır.”

Kral her şeye rağmen **Mani**’nin zincire vurularak hapse atılmasını emretti. Bu durum, “Kral emir vererek efendimi bağlattırdı. Üç zincirle bağlanmıştı. Ayakları birbirlerine bağlanmış, boynuna zincir takılmıştı. Birkaç zabıt onu sürüklüyordu...” diyerek belirtilir.

Mani hapsedilmesi ile kendisine yapılan işkencelerden sonra, açlık grevine başlamış, vurulduğu zincirlerin ağırlığı ile güçsüz düşmüş, hapsedilmesinin 26. günü, 26 Şubat M.S. 276’da hapiste ölmüştür. İnananlarına göre, “Saat on birde vücudundan ayrılp, büyüklerinin yukarıda olan evlerine doğru yükseldi” diye belirlenen Mani’nin, gökteki cennete doğru uçtuğu vurgulanmak istenir.

Böylece bölgede takibata, baskılarla katliamlara uğratan Mani dini inancı taraftarlarından pek çok kişi öldürüldü. Kaçabilenler Hindistan ve Orta Asya’ya kaçtılar. Müslümanlığın bölgede hâkimiyetini kurması sonrasında bunların çoğunluğu eski alanlarına geri döndüler.

Önceleri bu dini inanç hakkında, İslamiyetin ve Hristiyanlığın bölge ile ilgili belgelerinde bilgilere rastlanırken, yirminci yüzyılın başlarından itibaren, Mani dini inancı ile ilgili orijinal

yazılar elde edilmeye başlandı. Bu orijinal yazılar birbirinden çok uzak olan Çin, Türkmenistan ve Mısır'da bulundular. Bunlar yöre halklarının dilleri ile yazılmıştı. İnananları tarafından çok değişik dillerde yazılmış olmaları, bu dini inancın dünya halklarının dini inancı temelinde gelişmesi amacıyla yola çıkıldığını göstermektedir. Buna karşın eski bölgesel inançlar çıktığı ülke veya bölge halkının dili ile yazılmışlardı.

Mani bunu şöyle açıklar:

“Benim dini inancım her ülkede ve her dilde olmalıdır. Her insan kendi dili ile öğrenebilmelidir. Kim inancının batıda yayılmasını istemişse, doğuya gitmemiştir. Kim doğuda inancının yayılmasını istemişse, batıda etkili olmamıştır. Bu nedenle bazıların isimleri değişik alanlarda bilinmemektedir. Fakat benim umudum batıya da, doğuya da gitmektir.”

Bu doğrultuda hareket eden inananları ise, Çin'den Avrupa içlerine kadar dini inançlarını yaymaya çalışmışlardır.

Mani dini inancı hakkındaki belgelerin elde edilmesi sonrasında, bunun kitabı bir din olduğu görüldü. Bizzat **Mani** tarafından yazılmış altı kitaptan zamanımıza çok azı kalmıştır. Mani, kendisinden önceki peygamberleri sayarken, bunlardan **Zerdüş, Budha, İsa**'yı sayar ve onların inançlarının tanrısal olduğunu belirler. Ancak bu inançların zamanla dejenere edilerek bozulduklarını iddia eder. Ayrıca **Zerdüş**'e karşı sevgi ve sempatisinin olduğunu yazılarında belli etmektedir.

Mani'nin, taraftarlarına, *“Kitaplarımı koruyun, her şeyi ışıklı kitaplarıma yazdım”* diye çağrıda bulunduğu bilinmesine rağmen, bazıları bu kitapların Mani dini inancı mensupları tarafından sonradan yazıldığını iddia etmektedirler.

Mani dini inancı da dualist olup, bölgenin eski mitolojik anlatımlarından etkilenmiştir. **Mani** de başlangıçta birbirine karşıt, zıt olan iki olguyu temel alır. Bunlardan biri iyi, diğeri ise kötüdür. Bunları çoğu zaman tanrı ve madde olarak belirler. Konuyla ilgili bir yazısında şöyle der:

“...dünyanın süreci materyal ile iyinin karışımıdır. Bu mitolojik olarak kötülerin ve karanlıkların, iyi olan ışık dünyasına saldırıp, onunla karışımıdır. Dünyanın nihai amacı başlangıçtaki

asıl haline dönüşümüdür. Yani hiçbir yeni karışımı kabul etmeyen ve kötüler ile karanlıkların, iyiler ile ışıklı dünya karşısında hükümsüzleşmesidir.”

Mani buradan hareketle insanları da dünyadaki temel prensiple yorumlayarak iyi ile kötü yönlerinin bir karışımı olarak ele almaktadır. İnsanların kendi yapılarında var olan bu karışımı görmelerini ve dünyadaki iyi ile kötü yönlerin mücadelesinde olduğu gibi, insanın da kendi içindeki iyi ve kötü yönlerinin karşılıklı mücadele veya savaşım halinde olduğunu belirler. İnsanların gelenekleri ve tecrübeleri ile kendi yapılarındaki iyi olan ışıklı yönlerini kötü olarak değerlendirdiği maddeden bağımsız kılmalarını ve ondan arınmalarını ister. Ne zaman ki iyi ve ışıklı yönlerini maddeden arındırıp ayırırlarsa, iyi ve ışıklı yönleri zaten tanrının kendisidir. Böylece varılan sonuç, insanın ruhunun ve dolayısıyla iyi, ışıklı yönlerinin tanrıdan geldiği ve sonuçta tanrıya geri döneceğidir.

Böylece Mani dini inancı, başlangıçta iki alemi kesin çizgilerle birbirinden ayırmakta ve bunların birbirlerine düşman olduklarını işlemektedir. Bunlardan biri iyi olan ışık dünyası, diğeri kötü olan karanlık maddesel dünyadır. **Mani** bu iki dünya ile canlıların ruh yapılarını belirlemeye çalışmaktadır. Mani'ye göre iyi dünya, iyi tanrı tarafından yönetilir. Bu ışıktan, insan kuvvet ile bilgi ve kudretini alır. Bunların hükümrانlığının üç önemli özelliği olduğunu belirler. Mani'ye göre ışık dünyasında tam bir barış ve huzur hüküm sürer. Kötü ve karanlıklar dünyasında ise tam bunun karşıtı olarak karışıklık, huzursuzluk, herkesin herkesi avladığı, aldatıp birbirlerine düşmanlık ettiğı en üst düzeyde fırtına ve kasırgalarla kaos hüküm sürer.

Mani, “*Ne zaman ki karanlık ile ışık karşılaşılırsa, karanlığı yönetenler ve orada yaşayanlar ışığı gördüklerinde, sonsuz bir istekle onun içine dalarlar*” diye belirlerken, kötülüklerin iyi insanların dünyalarına girme çabalarını ilk insanların yaratılışından başlatmaktadır.

Mani'ye göre, iyilerin, kötülükler tarafından yenilgiye uğratılmaları sonrasında, kötülüklerin oğulları olan devler tarafından ışığın beş kutsal niteliğı ortadan kaldırılmıştır. Böylece gerçek

bir karışımın ve günahların başladığını, ışığın kutsal bazı elementlerini ortadan kaldırıp, onları maddiyata bağladıklarını belirtirler. Mani'ye göre ışık tanrı yapısıdır. Işık elementlerinin yenisinden kazanılması olayında maddiyatla karışım halinde yaşayan ve ışık elementi olan ruhun ayrışmasının gerektiğini temel alır.

Mani, ilk insan olan **Adem**'in gövde yapısının kötü, fakat ruh yapısının iyi olan ışıktan oluştuğunu savunur. Kendilerini maddiyattan arındırmış iyi insanlar, ölümlerinden sonra, yaratıldıkları ışık dünyasına geri dönecekler ve burada on beş yaşlarında çok güzel bir kız tarafından karşılanacaklardır. **Mani**'ye göre, insan kendisini kötülükler dünyasından ve günahlarından arındırırsa ışıklı olan iyi dünyaya girişini sağlayabilir. Yeryüzünde var olan her türlü varlık veya canlı ilk yaratılma veya oluşum dönemine dönme özlemi içerisinde olup, mutlaka da dönecektir. İnsanların ve canlıların kötülüklerin yaptıklarına karşı kendilerini korumalarını istememektedir. Çünkü onların yapacakları ile iyi olanların daha erken asıllarına döneceklerine inanmaktadır. Kendini savunma temelinde de olsa şiddet bu dini inançta günah ve suç sayılarak yasaklanmıştır. İlk insanın da kötüler tarafından öldürülmesi ile daha erken aslına dönmüş olduğuna inanılır. İnançlarına göre kötü olan bu maddesel dünyanın şartlarına katlanıp yaşamaktansa, daha erken ölümle, nihai olarak dönülecek olan aslına daha erken dönme yeğlenir.

Mani'nin, yaşamı oluşturan ve devam ettiren zıt güçlerin varlığını açık bir şekilde kabul etmesine rağmen, burada maddesel gücü tamamen kötü göstermek suretiyle ondan kurtulmayı ve tanrısal olarak kabul ettiği ruhsal güce de çok aşırı derecede önem verdiği açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. **Mani**'ye göre topraktan gelen tüm güçler, toprağın kötü olması nedeniyle kötüdürler ve insanı günah işlemeye sevk ederler. Bu nedenle günahkâr olan ve topraktan beslenen gövde yapısının istemleri olan hırs ve ihtiraslar olarak belirlenen nefsin öldürülmesi gerekir. Çünkü tanrıdan gelmiş olan ruhun saflığı ve günahsızlığını bu bedenın nefsi bozmakta ve onu kirletip günaha sokmaktadır. Bu anlayış temelinde kirli ve günahkâr olan ve toprağın kirli ve günahkâr elementlerinden beslenen gövde yapısının istemleri yani

nefsi öldürülmelidir. Bu yüzden, mümkün olduğu kadar toprağın kirli elementlerinden en az derecede alınmalıdır.

Bu anlayışa göre, esasta insanın yaşamı tanrıdan gelen ve tanrı gibi ölümsüz olan ruh ile devam etmektedir. Gövdenin ise yaşam konusunda fazlaca bir önemi olmadığı gibi, tanrısal ruh gövde yapısı içerisinde azap ve ızdırap çeken bir mahkûm durumundadır. Ruhun kötü olan gövde yapısından kurtulması ve ayrılmasının onun özgürlüğüne kavuşması ve aslı olan tanrıyla birleşmesi olduğuna inanılır.

Mani inancına göre insan topraktan gelen günahkâr ve kirli olan gövde yapısından kendisini arındırmak zorundadır. Ancak insan bu günahkâr ve kirli olan yapıdan kendini arındırma derecesinde tanrıdan gelen temiz ve günahsız olan ruhu ile uyumlu hale gelebilir. İnsan tanrıya ancak tanrıdan gelen ve tanrının bir parçası olan temiz ruhu ile varabilir ve tanrısı ile birleşebilir. Yani insan temiz ruh sahibi olmak sureti ile tanrıya erebilir. Bunun için de ruhun gövdesel günahkâr ve kirli olan hırs ve ihtirasın etkisinden kurtarılması gerekli ve zorunludur. Bedenin topraktan gelen günahkâr ve kirli şeylerle beslenmeye ihtiyacı vardır. Tanrıdan gelen ruhun ise toprağın kirli ve günahkâr elementleri ile beslenmeye ihtiyacı yoktur. Ruhun tanrısal iyi olan düşünce ile beslenmeye ihtiyacı vardır.

Bu durum bilimsel olarak doğadaki oluşum koşullarına aykırıdır ve Alevilikteki “*Tanrı doğa varlıkları ile insan sıfatında mekân bulmuştur*” kuralına ters düşmektedir. İnsanın ve doğanın her alanında var olan zıtların birliği olarak tanımlanan zıt güçlerden birinin üzerinde aşırı ölçüde ve abartılarak durulması ve dualizmin çarpıtılarak, tek yönünün abartılarak geliştirilmeye çalışılması, **Zerdüş**’ün bu konudaki öğretisi ile de çelişir.

Zıtların birbirlerini geliştirme prensibi gereğince, Mani inancında derinlemesine ve aşırı derecede maneviyat veya ruh yönü üzerinde durulurken, aynı dönemde bölgede varlıklarını sürdürmekte olan Yahudi ve Hristiyan inançları içerisinde maddesel yönün daha önemli olduğu ve bu yönün geliştirilmesi yönünde bir yönelme olduğu görülür. Yani bu inanç akımlarında, Mani inancının aksine maddesel yön aşırı derecede benimsenip geliş-

tirilmeye çalışılır. Böylece bu inançlar **Zerdüş**'ün bilimsel olarak ortaya koyduğu yaşamı veya oluşumu sağlayıp onun yaşamını devam ettiren ve varlıkların yaşamında eşdeğer önemde olan bu zıt güçler çarpıtılmışlar, birbirlerinden üstün veya kötü kabul edilerek tek yönlü bir insani düşünce ve gelişim sağlamışlardır. Böylece günümüzün toplumsal, inançsal ve bilimsel denilen yapılanmasının çarpıklığının da temelini atmışlardır. Bu aşama sonrasında ve günümüz koşullarına kadar insan yapılanmasının yaşamı ve bilimsel yaklaşımlarının çarpıklığının başlangıcını bu aşamada ortaya koymuşlardır. Bu zıt yaklaşım tarzlarından tek başlarına her biri insanlığa mutlu ve huzurlu bir yaşamı sağlamaya yetmemiştir. Çünkü eksik ve çarpıktırlar.

Mani dini inancı bölgenin geçmiş inançlarından büyük oranda etkilenmiş ve onları kendine temel almıştır. Bunların derin izlerini açık bir şekilde içinde taşıdığını da göstermektedir. **Mani**'ye göre tanrı **Mitra**, karanlıkların ve kötülüklerin hükümdarları olan devleri yenip, onları öldürmüştür. Onların kötü olan gövdelerinden yeri ve göğü yaratmıştır. Işık elementlerinin daha kirlenmemiş olanlarından güneşi ve Ay'ı, biraz kirlenmiş olanlarından da yıldızları yapmıştır. Burada da açıkça görüldüğü üzere, Babil tanrısı Marduk mitolojisi Mitra tanrısına mal edilerek dünyanın yaratılışı anlatılmak istenmektedir.

Mani, zaman dilimlerini şöyle belirlemektedir:

Birinci zaman dilimi dünyaların karışimsız dönemleridir. İkinci zaman dilimi, ışık ve karanlık dünyaların karışım dönemleridir. Üçüncü zaman dilimi ise, bu karışım halindeki dünyaların tanrı tarafından nihai olarak ayrıştırılması olarak belirlenir.

Üçüncü zaman dilimine kadar süren iyi olan ışık dünyası ile kötü olan karanlık dünyasının karışımı nedeni ile iç içe olan mücadelesinin, iyilerin kazanımı ile neticeleneceğini ve Mani dini inancının hâkim olacağını belirtir. Bunu da, *“Büyük kral gelecek ve hükümrانlığı eline geçirecek ve yargılamaya başlayacaktır. Ruhlar bir kapı önünde toplanacaklar, iyilerin ışık dünyası olan cennete, kötülerin de yerin altında karanlık ve kötülükler dünyası olan cehhenneme gönderilip üzerleri örtülecektir”* diye belirtir. Kıyamet günü olarak belirtilen bu günde, yargılamanın ola-

cağı belirtilirken, dünyanın kendi içine yıkılarak, kötülerin ve kötülüklerin yok olmalarına kadar yanacağı da söylenmektedir.

Bazı belirlemelere göre Mani dini inancının esas olan üç temel ilkesi vardır. Bunlara “Üç mühürleme” adı da verilmektedir. Bunların birincisi, ağzın mühürlenmesi ile et, kan ve alkolün yenilip içilmemesi ve günah sayılacak kötü sözlerin söylenmemesi olup bunlar dinen yasaklanmıştır. İkincisi, ellerin mühürlenmesidir ki, ellerle kötü ve kötülüğe hizmet eden şeylerin yapılmaması, iyi ve ı ışık dünyasına hizmet eden şeylerin yapılmasıdır. Üçüncüsü, belin veya cinsel organların mühürlenmesidir. Bu da cinsel sadakati içerir, yani eşine sadık olmayı öngörür ve eşinden başkaları ile birleşmeyi yasaklar. Bu dini inançta cinsel ilişki, özellikle de çocuk yapma temelinde cinsel ilişki günah sayıldığından yasaktır. Bu üç mühürün her türlü zedelenmesini günah kabul eder.

Bu üç temel ilkenin dışında bazılarına göre, Mani inancının ilkeleri ondur ve bunlar şöyle sıralanır:

1. Geçirilmiş olan zamana (tarihe) inanmak,
2. İnsanlığın geçirdiği çok tanrılı döneme inanmak,
3. Yalandan kendini korumak,
4. Kötü insan olmamak, veya kötülük yapmamak,
5. Et yememek,
6. Başkasının namusuna kem gözle bakmamak,
7. Hırsızlık yapmamak,
8. Okumak, sihirle hakikati tanıyarak, bunları birbirinden ayırmak,
9. Toplum içerisinde inançlı olmak,
10. İşinde gevşek ve ihmalkâr olmamak.

Mani'nin altı eseri vardır:

1. Sahberdan: Bunda kötü olan insanları tanıtır. Ahriman'ın bu kötü insanların arasına girip onları aldattığını açıklar.
2. Sendokojine: Bunda iyi insanları ve iyilikleri tanıtır. Aydın ve aydınlıkta olan insanların mutlu yaşantılarını anlatır.
3. Riya Rast: Doğru yolu ve doğru olanları yapmayı anlatır.
4. Olperesti: Dini inanç, düşünce ve kalp temizliğini açıklamaktadır.

5. Veşarti: O dönemdeki dini inançları ve geçmiş inançlarla peygamberleri tanıtır.

6. Nivista Gernasa: Tanınmış insanları, pehlivanları, ülkeleri için ölümüne kadar mücadele etmiş kahramanları anlatır.

Mani dini inancına mensup olanlar da esas olarak **Mazda**'ya inanırlar ve *Avesta*'nın doğruları yazdığını savunurlar. Bu iki inanç, temelde aynı kökenli olduklarından çoğu zaman bunların mensuplarını birbirinden ayırabilmek son derece zordur. Ancak bu inançların arasındaki temel farklılıklar iyice bilince çıkarılırsa ayrıştırılabilir.

Bu farklar kısaca şöyle sıralanabilir:

1. Zerdüşt, Mazda inancına mensup olarak reform yapmak istediğini ve bunu gerçekleştirdiğini belirlerken yani Mazda inancı ve Zerdüşt öğretisinde tabu yokken, Mani, tanrının elçisi Ceb-rail'in kendisine bu dini inancı ilettiğini ve tanrı tarafından bu dini inancı yaymakla görevli kılındığını belirleyip peygamberlik iddiasındadır. Dolayısıyla tabulu bir dini inanç geliştirmek istemiş olmasına rağmen o zamanlar buna olanak olmadığı için de yeterli derecede başarılı olamamıştır.

2. Zerdüşt, insanın dünyasal yaşamda tanrısal görevlerinin olduğunu ve bunların insanlar tarafından en iyi şekilde yerine getirilmesi için olanakların sağlanıp kullanılmasının gerektiğini belirlerken, bu temelde iyi olanların can ve mallarının kötülerden korunması ile savunulması temelinde örgütlenip mücadele edilmesini isterken, Mani, bu temelde de olsa savunma ve şiddeti reddederek, erken ölümle, erken aslına geri dönmeyi yeğler ve önerir.

3. Zerdüşt insanların yaşamı geliştirip yücelterek tanrısallaştırma görevi olduğunu savunup, yaşamı paylaşma ve evrimini sürdürme temelinde birleşme ve üremeyi teşvik ederken, Mani ise bunu tanrının parçalanması ve kötü olan madde ile birleşmesi anlamına geldiği için günah sayıp reddeder.

4. Zerdüşt'e göre, hayır ve şer insanın yaşam çevresi ve koşulları içinde canında, ruhunda meydana gelir. Mani buna karşı, can ya da ruhun tanrıdan gelmesi nedeni ile tamamen temiz olduğunu, yalnızca leşin kötü olan topraktan geldiği için şer heves-

lisi olduğunu belirler. Yani, Zerdüşt nefse hâkimiyeti savunurken, Mani nefsin bedende öldürülmesini gerekli görmektedir.

5. Zerdüşt, bedenle beyin veya düşünce arasındaki bağlantı ile uyum ve ahenge dikkat çekerek, iyi beslenmemiş olan insanın iyi düşünce geliştiremeyeceğini ve dolayısıyla iyi inancın gelişmeyeceğini belirler. Mazda inancına mensup olanlar, Mani dini inancına mensup olanlardan daha çok maddiyata ve dünyaya düşkünlüdürler. Mani dini inancına mensup olanlar cana daha düşkün olup, madde ve maddiyatın kötülüğünden kaçınıp, “*Bir hırka bir lokma*” felsefesine yönelirler.

6. Mazda inancına mensup olanlar yaşamı ve beslenme alanları olan yurtlarını severlerken, Mani dini inancına mensup olanlarsa daha çok cihanseverdir. Dünyanın tamamının kötü ve kötülüklerden temizlenmesi gerektiğini savunurlar.

Mani dini inancında çok tutarlı ve mantıklı bir dualizm öğretisi bulunduğu ileri sürülebilir. Evrenin temelinde iki ezeli ilkenin bulunduğunu ve bunların birbirine indirgenemeyeceğini savunurlar. Bunlardan birisi hayır, iyi, diğeri ise kötü olan şerdir. Tanrı iyinin hakimi, Ahriman da kötünün. İyi nur demektir. Şer ise karanlıktır. Her ikisinin de sonsuza uzanan güçleri vardır. Tanrının gücü her yönde iken, kötünün gücü yalnız derinlemesine ve güney yönündedir.

Ahriman nur alanını da ele geçirmek isteyince, tanrının akıl, yetenek, düşünce ve irade gibi selamet amacıyla yarattığı ve şimdi zulmetin saldırısı ile dehşete kapılan yüce varlıklar dahi kendilerini savunamadı. Bunun üzerine tanrı hayat denizini yarattı. Bu hayat denizi ilk insanın doğumuna yol açtı. Bu sırada hayır ve şerrin karşılaşması, Ahriman'ın hızını kesti.

Görüldüğü gibi insanın yapısında da bu dualizm vardır.

Hristiyanlığın hâkim olduğu alanlarda Mani dini inancı mensupları, yapılan baskı ve uygulanan şiddetle fiziki olarak ortadan kaldırılmış olmalarına rağmen, inançları temelindeki düşünceleri bu alanlarda yaşamını sürdürdü. Süreç içerisinde bu alanlarda yeniden bu dini inanç yayılırken, bir yandan da gizli örgütlenmeler başladı.

Mani dini inancı doğuda Tibet'e kadar yayılırken, batıda Bal-kanlar üzerinden Kuzey İtalya ve Güney Fransa'ya kadar yayılıp benimsendi. Bir dini inanç olarak batıda Hristiyanlığa gerçek anlamda rakip olabilecek güç ve yetenekte idi. Hristiyanlığın çok büyük zorlamaları ile bunların mensupları ortadan kaldırıldı. Örgütlü yapısı tamamen ortadan kaldırılırken, taraftarları ve din adamları katliamlarla imha edildi. İnançları temelindeki düşünceleri Hristiyan alemini etkilemeye devam ederken, kurtulan din adamlarından bazıları ise Hristiyan öğretisini etkilemek için çalışmalarını sürdürdüler. Hristiyanlık Mani dini inancının yapısını ve etkilerini hiçbir süreçte küçümsemedi.

Zerdüşt öğretisinin devamı niteliğinde olan Mani filozofisi günümüzde dahi popüler olduğu için, **Zerdüşt** ismini bile duymadan bu filozofiyeye pek çok insan sempati ile yaklaşmakta, düşüncelerini kabul edip benimsemektedirler. Mazda inancının Hristiyanlık içinde ve dışında güçlü etkileri olduğu bilinmektedir. Dualist düşünceleri süreç içerisinde giderek günümüz insanları tarafından da kabul edilmektedir.

Halen devam eden etkileri ile Mani dini inancının batı Hristiyan aleminde en yaygın ve en çok benimsenen ve dolayısıyla Hristiyanlığı etkileyen dini inanç olduğu söylenirse hiç de abartılmış olmaz. Bazıları tarafından tamamen ortadan kalkmış bir dini inanç olduğunun sanılmasına rağmen, durum hiç de öyle değildir. Milyonlarca taraftarı vardır ki **Mani**'nin ismini hiç duymamışlardır. Eşyanın doğası icabı, ona bağlı olanlar Mani dini inancını tanımıyor ve derinlemesine anlamış da değildir. Tüm baskı ve yok etme çalışmalarına rağmen, bu inanç yaşamını sürdürmekte, belki de günümüzün çözümsüz kalan sorunları içerisinde önemini arttırarak yaşamaktadır. Bu inancın sempatizanlarının Hristiyanlara iyi bakmayıp onlardan nefret etmeleri anlaşılabilir. Çünkü geçmişten beri Hristiyanlar tarafından toplumsal ve kişisel değerlerin en kötülerini onlara yakıştırılarak, Hristiyan halkın onlardan uzaklaşması, onlardan nefret ederek, onlara düşman olmaları ve onları imha etmeleri istenmiştir. Onlara şeytana taptıkları yakıştırması yapılmıştır ki, tek başına bu iftira bile Hristiyanların onlara düşman olmasına yetmektedir.

Mani dini inancının yapısından bahsedildiğinde yalnız Mani öğretisi ile yetinmeyip onun öncesinde bölgede gelişmiş olan inanç kültürlerinin de göz önünde bulundurulması gereklidir.

Kıbrıs'ta, Salamis Kilisesi arşivinde M.S. 375 yılına ait bu dini inanç hakkında şöyle bir yazı bulundu:

“Mani dini inancına mensuplar, Akuanı olarak da adlandırlırlar. Mezopotamya alanlarından buralara gelmiş bir Akuan, Mani dini inancı mensubu, dini inancını bu alanlarda da yaymaya çalıştı. Toplumda büyük yanlışlar ve yanılgılar yayıyorlardı. İmparator Aurelian'ın dördüncü hükümdarlık yılında geldiler. Bunların inançları hemen tanınmış ve dünyanın her tarafından taraftar bulup yayılmıştı. Bu inancın temellerini atıp kuranın bilgili bir adam olduğu bilinir.

Bu Mezopotamya'dan gelen adamın adı önceleri Kubrikos iken, sonraları Yunanca deli anlamına gelen Manes adını aldı. Büyük olasılıkla tanrıyı gördüğünü söylemekle deli olduğunu kaputmaya çalışıyordu. Manes kendisi hiç de öyle belirtiler göstermiyordu. Kubrikos, bir kadının esiriydi ki, çocuksuz ölünce ona büyük bir miras bırakmıştı. Kadın ise bu varlığı Terbintos adlı bir köleden almıştı ki bu kişi de Budha dini inancına mensup Skythianos adında bir Asuriden almıştı... Skythianos Yunancayı öğrenmesi sonrasında sık sık seyahate çıkıyordu. Hindistan'a gidip ticaretle uğraşırken, Thebais şehrine uğrayıp orada bir kadınla tanışıp evlenmişti.

Burada işsiz kalıp haylazlığa vurarak, pek çok şey ve konu üzerinde düşünüp konuştu. Kutsal yazıları ve kutsal ruhların izin vermediği şeyleri düşünüp anlatıyordu. Eşitsizliğin, beyaz ve siyahın, kırmızı ve yeşil, ıslak ve kuru, gökyüzü ve yeryüzü, gün ve gece, gövde ve ruh, iyi ve kötü, doğru ve yanlışın temel sebeplerini kendi kendisine sordu. Neticede bu zıtların temel sebebinin başlangıçta iki hükümler güçten gelmesi gerektiğine bağladı. Bu onu yanıltıyordu. O birkaç Pitagorik teori ve doktrinle dolu dört kitaptan, birincisine 'sırlar', ikincisine 'fasıl' ya da 'bölüm', üçüncüsüne 'İncil' ya da 'kutsal kitap', dördüncüsüne 'kıymetler, değerler' adını vermişti.

Bu dört kitapta oluşumun ilk başlangıcındaki iki hükümler değerini öğrenimini işlemektedir. Ki sürekli olarak bunları yan yana ve paralel olarak işlemektedir. Bununla bazı yeni şeyleri getirdiğine inanıyordu. Sonraları peygamberlerin herşeyi yaratan ve onların arasındaki ilişkileri düzenleyen kuralları söylediklerini gördü. Bunun üzerine Havariler zamanında İsrail'e gitmeye ve orada doktrinlerini onlarla tartışmaya karar verdi. Gerçekten de Havarilerle bunları tartışmaya girişti. Onları ikna edemeyince, sihirbazlık oyunlarına başvurdu ki, bunların da Mısır ve Hindistan'da öğrenmiş olmasına rağmen kendine ait olduğunu iddia ediyordu. Sonra bir damın üzerine çıkıp kendini aşağı attı ve orada öldü.

Birkaç yıl İsrail'de kalmıştı ve yalnız bir öğrencisi ona refakat ediyordu ki, bu da Terbinthos'du. Tüm iş ve düşüncelerinde ona güveniyordu. Terbinthos efendisine güzel bir mezar yaptı ve karısına geri dönmemeye karar verdi. Ve efendisinin tüm varlığı ile Fars içlerine gitti. Kendisinin tanınmasını önlemek için de adını değiştirdi ve Budda adını aldı. Budda kendi efendisi olan Skythianos'un öğretisi ile iyi yetiştirilmiş olduğu gibi, kendisi de çok bilgili bir öğretim yeteneğine sahipti. Burada Mitra inancının adamları ile tartışmalara girdi. Özellikle de Parkos ve Labdokos adlı din adamlarını zorlama ile kazanmak istemiyordu. Sonra o da ustası Skythianos gibi bir damın üzerine çıktı ki sihirbazlıkla kendisi hakkında söylenenlerden ve çelişkilerden kurtulmak istedi. Bir melek kendisini oradan iteledi, aşağı düştü ve öldü. Yanında kaldığı yaşlı bir kadın onu gömdü ve tüm mal varlığına sahip oldu. Uzun bir süre yaşlı kadın malın sahipliğini yaptı, fakat hiç çocuğu ve akrabası olmadığı için, kendisine hizmet etmek için bir köle kadın aldı. Bu köle Kubrikos'tu ve kendisine Manes de deniliyordu. Yaşlı kadın ölünce tüm malları kölesine kaldı.

Manes adını da taşıyan Kubrikos kendi taraftarları arasında dolaşıp onlarla konuşarak bu dini inancı yaymaya çalışıyordu. Yeterli başarıya kavuşamayınca kendini sihirbazlıklarla korumaya çalıştı. Bu arada Pers kralının oğlunun ağır hasta olduğu ortalığa yayıldı. Ülkede yaşamakta olan Manes, Skythianos'un mirasını almış olan Budda'nın kitaplarının herhangi bir yerinde

bu hastalığı iyileştirecek bir ilacın yazılı olduğuna inanıyordu. Bunun üzerine Perslerin başkentine geldi ve Prens'e yardım edeceğine söz verdi. Hazırlanmış olduğu birkaç ilaçtan sonra Prens öldü. Manes kralın emri ile zincirlere vuruldu. Perslerde işlenen suçlarda insanlar hemen öldürülmüyor, çok değişik işkenceler yapılarak ağır ağır öldürülüyordu.

Bu zamana kadar Manes'in yirmi iki öğrencisi etrafındaydı. Manes hapisteyken öğrencilerinden üçü Thomas, Hermeas ve Abdos bir miktar para ile İsrail'deki Hristiyanların arasına gönderildiler. Buradaki Hristiyanlar kendisinin kitaplarını duymuşlardı ve bunların Hristiyan isimleri taşımalarının da onların oradaki yaşamlarını kolaylaştıracağına inanıyorlardı. Bu üç öğrenci Hristiyan kitaplarını alıp tekrar geri döndüler ve ustaları daha hapiste iken beraberlerinde getirdikleri bu kitapları da ustalarına verdiler.

Manes kitapları okudu ve düşüncelerini değiştirdi ve bunlardan beğendiklerini kendi eserleri ile öğretilerine karıştırdı. Bu arada büyük bir paranın yardımı ile hapisten kurtulmayı başardı ve Pers ülkesinden çıkarak Roma ülkesine geldi. Roma ülkesini geçip sahile varınca ünlü bir Hristiyan olan ve Mezopotamya'da yaşayan Merçellas ismini duymuştu, kendi dini inancına ve öğretilerine kazanmak için umutla bu adama yöneldi ki, bu adamı Roma ülkesinde ve Suriye alanlarında kullanmak istiyordu. Mektubu öğrencilerinden Tyrbo ile Arabion kalesinden göndermişti.

Manes, Tyrbo'nun geri gelmemesi üzerine şüphelendi. Buna rağmen Marcellus'u aradı. Bişof Archelaos, Manes'in üzerine atılıp onu parçalamak isterken, Marcellus ise onunla barış içerisinde konuşmanın daha yararlı olacağını düşünüyordu. Tyrbo, bu iki Hristiyan din adamına Manes'in bulunmadığı zamanda tüm inançlarının yapısını ve sistemini anlatmıştı. Nasıl iki ilk ve sonsuz yaşamın hükümlerliklerini yazdığını, bunların birbirlerine düşman ve karşı olduklarını, bunlardan birini ışık ve iyi olarak adlandırdığını, diğerini ise karanlık kötü olarak belirlediğini, bunların tanrı ve karşıtı olan Ahriman (Şeytan) olmalarına rağmen ikisini de tanrı olarak ele alıp tanıttığını, eğer bir iyi ve bir de kötü olan tanrı üzerinde konuşuluyorsa, bu ikisinden tüm

dünyadaki varlıkların yaratıldığını, anlattı. Birinden tüm iyi olanları, diğerinden ise tüm kötülükleri yarattı. Biri ruhu yaratırken, diğeri gövdeyi yaratmaktaydı. Yalnız insanların ruhları yoktur, hayvanların da kuşların, yılanların başka ne varsa hatta bitkilerin de ruhları vardır.

Manes daha başka fantazilerde de bulundu. Ona göre kim et yerse, bir canı, bir ruhu yemiş olur ve bunun cezası olarak kendisi bir hayvan olur. Kim domuz eti yerse, bir domuz olur. Onun için hayvanlardan olan hiçbir şeyi ve etlerini yemeyin diye belirlemiştir.

Bir incir ağacı dikersen, senin ruhun onun dallarına girer. Ruh tanrıdan bir parçadır ve ondan ayrılmıştır. İlk ve sonsuz yaşayan hükümrân ruhlardan tanrı ve Ay kötü ruhların tanrısının saldırlarına uğrarlar ki gövdeye geri dönsünler. İyi tanrı bilinci ile onun tüm yarattıklarının yapısına akıttığı ruhu geri toplamak, kendinde birleştirmek istemektedir. O güneşi, Ay'ı ve yıldızları gökkubbenin üstüne koymuştur. Bunlar iyi olan ruhların tanrı ile birleşmelerinde taşıyıcı gemi görevi görürler. Bu sadece tanrısının istemlerini yerine getiren iyi olan ruhlar için geçerlidir. Diğer ruhların kurtarılması mümkün değildir.

Archelaos'un tüm bunları Tyrbo'dan öğrenmesi sonrasında, Manes ve refakatçileri, kendilerini bu öğretileri konusunda hazırlamış olarak geldiler. Kaşara şehrinde dini öğretilerini, Hristiyan din adamları ile tartışmak üzere toplandılar. Tarafsız olan dört kişi arandı ve bunlardan Marsipus, başka bir dini inancın öğreticisi idi. Cladius bir doktor, Aegiales dil öğreticisi ve Cleobules bir sofi idi. Bunlar tartışma sonrasında Manes'e karşı olan Bişof Archelaos'a oy verdiler. Bunun üzerine Manes halk tarafından taşlanacaktı. Bunu Marcellus otoritesinin gücü ile önledi. Manes oradan kaçıp Karkari köylerinden olan Diodoris'e gitti. Bu köyde Presbyter Tryphon kalıyordu. Bu adam tartışma ve münakaşalara karışmayan mert bir adamdı. Tryphon, Archelaos'a yazıp Manes'e karşı tartışmada ne şekilde davranması gerektiğini anlattı. Bunun üzerine Archelaos ona hazırlanmış iki kitap gönderdi ve sonra kendisi de geldi. Tam bu sırada Manes, Tryphon'u dini inançları konusunda köy meydanında ve halkın önünde tartışmaya davet etti.

Tryphon tartışmayı yeni açmıştı ki, aniden Archelaos'u halk arasında gördü. Archelaus, Manes ile geniş ve temelli bir tartışmaya girdi ve Manes'i halk önünde büyük bir yenilgiye uğrattı. Manes tekrar kalesi olan Arabion'a geri geldi.

Pers kralı durumu fark edince Manes'in tutuklanmasını emretti ve çok kötü şartlarda tutuklanıp Pers ülkesine götürüldü ve orada canlı canlı derisi yüzüldü. Pers deri doldurucuları onun derisini doldurdular ve günümüze kadar korudular. Kendi öğrencilerinden Hermaos Mısır'a, Thomas Yahudi ülkesine gitti. Bu adamlar bu dini inancın taraftarları olarak bölgede yaşayanlar arasında bunu yayanlardır.

Manes, kendisinin teselli ruhu olduğunu öğretiyordu. Diğer zamanlarda kendisinin İsa'nın havarisi olduğunu söylüyordu. Burada Manes'in yaşamı hakkında vereceğimiz bilgiler sona eriyor. Manes doktrini kendi dini inancı kitabında açıklamıştır. O pek çok kitap yazmıştır. Bunlardan birinde Suriye alfabesini de kullanmaktadır. Bunların yanında pek çoğu Yunan alfabesini de kullanırlar. Yine Suriye'nin eski diyalekti olarak bilinen Palmyrce'yi de pek çokları kullanmaktadırlar. Dini inanç kitabının bir bölümünün ismi 'sır' veya 'esrar' olup, diğer bir bölümü 'kıyamet' veya 'değer'dir. Bunların yanında Manes, 'küçük değerler' veya 'kıymetler' diye bir bölüm yazdığı gibi, bir kitabı da astroloji üzerinedir ki Mani inancına mensup olanlar böyle şeylere çok önem verir. Çoğu muska taşıyıp onlarla sihirbazlık yaparlar.

Manes dini inanç kitabına şöyle başlamaktadır: Başlangıçta tanrı ve madde vardı, ışık ve karanlık, iyi ve kötü birbirine tamamen düşman ve birbirine karşı idiler ve ortak hiçbir şeyleri yoktu. Bu fakir bu şekilde başlıyor ve anlamsız kelimelerle devam ediyor. Burada insan ne anlatılmak istendiğini tahmin edebilir. Öyle andığı bölümlerde ilkel olduklarından onlarca yalan olduğunu, ya da yanlış olduğunu anlamak zor değildir. Çünkü bu iki güç aynı anda ve zamanda var idilerse, o zaman ikisi ayrı ve farklı olmadıkları gibi adları da ayrı olamazdı. Eğer aynı zamanda tanrı ile beraber idiyse o zaman sonsuza kadar da tanrı ile beraber olması gerekir. Böylece bir şey sonsuza kadar daimi

ise o vakit her zaman var olmalı ve başka temelde sebepleri olmaz. Dolayısıyla da tanrı olarak yorumlanıp anlaşılmalıdır.

Manes yalnızca ışık ve karanlıkları adları ile değil, aynı zamanda tüm varlıklar içinde ayırıyordu. Gerçekten bölünmüş olsalardı o zaman ayrı varlıklar olacaktı ve böylece ikisi de benzer ve tam olamayacaklardı. İster birbirleri ile direkt veya dolaylı sınırlı olsunlar, buradan hareketle bunlar arasında birleştirici veya aracı bir güç olduğu kabul edilmelidir. Böylece başlangıçta yalnızca iki değil, üç veya dört gücün varlığı görülmelidir.

Deli Manes, tanrının kötü ile aynı şey olduğu zannedilmemelidir, diyor: Kilise öğretisi bunu yapmıyor. Çünkü kötü ne ebediyet içerisinde var oldu, ne de tanrı tarafından yaratıldı. Kötünün kendine özgü bir maddi yapısı olmadığı gibi insanların yaptıklarının bir sonucudur. Aksiyonsuz kötü olamaz, fakat insanların olmasına etkiye bulunan elementlere karşı da tanrının gerekli mücadeleyi yapması imkânsızdır. Şeytan ise başlangıçta yaratıldığına kötü olarak yaratılmamıştır.

Manes, maddeyi çürüten olarak görüyor. Onsuz sonsuz yaşamın imkânsız olduğunu dikkate almamaktadır. Manes'in ruhu tescilli uhu olsaydı, bununla kurtarıcı İsa'yı bir yalancı yapmış olurdu. Fakat İsa onu kendi gençlerine anlatırdı. Hepsini öldükten sonra Persli Manes ortaya çıktı. Çünkü Havarilerin öğrencileri oraya gitti. Petrus'un gününden, Paulus'un ve Yohannes'in gününe kadar Trayan'ın zamanına kadar yaşayanlar korundu. Efendi'nin kardeşi ve İsrail'in Bişofu olan Yakob öldü. O Yusuf'un başka birkaç kişi gibi oğullarından biri idi ki, bunlar Yusuf'un kendi karısındanılar. Temiz olan Mariya'nın etinden doğan Efendi İsa, bu adamlara güveniyordu ve onlara kardeşleri olarak muamele ediyordu. Aynı şey babası Yusuf'un kardeşi olan Cleopas'ın oğlu Simon için de geçerliydi. Manes'ten bugüne, Valey'nin 13. yılında 9. Gratian, 1. genç Valentinian, 107 yıl geçti. Bununla kendisinin inancının Aurelion'un 4. yılında, İsrail Bişofu Hymenaeus iken ortaya çıktı ve giderek yayılmaya başladı.

Bu dinin yanlışlıkları ile yalan olduğunu ortaya koymak için detaylarına inmeye gerek görmüyoruz. Bunu mükemmel yazarlar

kendi kitaplarında Archelaos ve Origines, gibi bildiğim kadarı ile Caesorea'lı Eusebius ve Thmuis'lu Emesenion, Serapion, Aleksandria'lı Athenasius, Laodicea'lı Georgius, Laodicea'lı Apollinorius ve Titus ve başkaları tarafından yapıldı.

Ben şimdi Manes'in öğretisini Archelaus'un kitabından aynen almak istiyorum, ki o da aynen geçmişte Tyrbo'dan almıştı.

Manes diyor ki: ...Kendiliğinden oluşan iki doğmamış vardır. Bunlar ebedi tanrılar olup birbirlerine karşıdır. Bunlardan biri iyi olanları yönlendirirken, diğeri de kötü olanları yönlendirdi. Bunlardan birinin adı ışık iken, diğerrinin adı karanlıktır. İnsanın ruhu ışığın bir parçası iken, gövde karanlığın parçasıdır; tüm diğerr maddi yapı sahibi olan her şey gibi. Böylece varlıklar da belirli bir ışık ve karanlık karışımı meydana geldi ve iki düşman kral gibi, her seferinde biri diğerrinin ülkesine saldırıp, diğerrinin varlıklarından kendisine biraz aldığı gibi, karanlık da ışığa karşı zora dayalı olarak sınırlarını aşarak savaştı. İyi baba, kötünün kendi yeryüzüne sıkı bir şekilde yerleştiğini farkettince, yaşamın anacı olarak adlandırılan bir hükümrân getirdi. Sonra beş ana elementi getirdiği gibi ilk insanı da getirdi. Bu beş element, rüzgâr, ışık, su, ateş ve maddedir. İnsan bu elementlerle silahlandırıldı, yedirildi ve giydirildi ve yükseldi ki karanlıkla savaşsın. Karanlıkların hükümrânı karşı saldırıya geçerek onun silahlarını yer (dolayısıyla ruhunu). Böylece insan aşağıda karanlıklarda, karanlık tarafından en korkunç işkencelere tâbi tutuldu. Fakat baba, insanın ibadetini duydu ve başka bir gücü aşağıya gönderdi. Bu gelen insanlara sağ elini uzatarak, daha önce insana vermiş olduğu ruhu karanlığın işkencelerinden kurtarmak istiyordu. Aksi halde ilk insandan başlayarak mahkûmiyet ve tehlike kalmış olacaktı ve böylece insan ruhunu orada aşağıda bırakmak zorunda kalacaktı.

(Bu sonuncu oluşumu hatırlayan Manes dini inancı mensupları, nerede karşılaşırlarsa orada birbirlerinin eline sarılırlar. Onunla hâlâ diğerr dinlerin mensuplarının içinde yaşadığı karanlıklardan kendilerinin kurtulduklarını belirtmek isterler.)

...Böylece yaşayan ruh dünyayı yarattı. Ruh diğerr üç gücü de taşıyordu ki onlara yükseldi ve hükümrânlıklarını aldı ve onları

gökkubbeye yerleştirdi. Ki orası onların evi ve yaşam alanıdır. Yaşayan ruh ışıkları da yarattı ve gökkubbenin dönmesini de sağladı. Bu dünyayı da sekiz kat olarak yarattı. Sonraları madde bitkileri kendiliğinden doğurdu. Bitkilerin bazı hükümler tarafından çalınması ile madde kendi aralarında en asil olanları toplantıya çağırđı ve onların her birinden bir gücünü aldı. Bu güçlerden madde ilk insan görünümünde ve özelliklerinde olan insanı yaptı ve onun içine bir ruh verdi. Bu ilk karışımın başlangıcı oldu. Baba yaşamda ruhun bedende ne derece işkence gördüğünü görünce, üzülp affettiği ruhun kurtarılması için oğlunu gönderdi. Oğlunu hem bu kurtarma işlevi için, hem de dünyayı taşıyan eksene yardımcı olmak için gönderdi.

Babanın oğlu gerçek insan olmamasına rağmen, insan görünümüne girip bir insan oldu. Fakat, insanlar onun gerçekten insan olduğuna inandılar. O on iki yaratılmış kovadan bir makine yaptı ki dünyanın etrafında dönsün ve ölen insan ruhlarını yukarıya taşısin. Bu ruhlar ışığın ışınlarına yakalandılar ki, onunla temizlenirler ve Ay'ın üzerine götürölürler ki, bu gökküresi onlardandır. Çünkü iki ışık da yük gemileridir: Ay doğduğunda bir gemi yükü ruh gönderilmiş olur. Ne zaman Ay hilal ise yukarı çıkarma makinesi yardımcı ile yeni ruhları toplayıp alır.

Her ruh, her canlı doğadan, babanın yapısından kendine bir miktar alır. Ay'ın ruhları babaya ait olan yere taşımasından sonra, bunlar parlaklığın ortasında kalırlar ki buna havanın bolluğu denir. Çünkü hava ışığın bir direği olup ruhlar bunun içinde rahatlatılıp korunurlar.

Ölümün temel nedeni ise şöyle açıklanıyor: Belli ve güzel bir dişi, uzayın veya gökyüzünün hükümleri olarak onun yapısına girerek kendini gizler. Böylece sürekli olarak ona saldırmaya çalışırlar. Bunun üzerine hükümlerlerden biri kudurmuş olarak dünya yüzünde tehlike ve salgın hastalıkları yaymaktadır.

Ruh bir bidondan diğer bidona konulan su gibi beş değişik bedende gezer. Bu dünya cehennemdir. Bitkileri insanın iştah ve arzularını arttırmaktadır. İsa gerçek bilendir. Kim onu karşılasa, iyi ile kötüyü birbirinden ayırır. Dünya tanrının yarattıklarından değildir, aksine maddenin bir parçasından yapılmıştır. Onun

için her şey geçicidir. İlk hükümrân olanların ilk insandan aldıkları, şimdi Ay'ı dolduruyorlar ve orada rahatlıyorlar. Bunlardan bir ruh giderse ve nereye varacağını bilmezse, o zaman bu ruh canavarlara verilir ki cehennem ateşinde düşkünleştirilsin, sonra ceza olarak bir gövdenin içine atılır, ki cezası tamamlanınca ya kadar büyük ateşin içine atılmış olsun.

Mani dini inancı mensupları derler ki: Bizim peygamberimize göre, ta başlangıçta bir kötü ruh kendine öğretim yaptırana karşı isyan etti. Bu kötü ruh peygamberlerin ruhlarını da yanılgıya sevk etti ve kim onun öğretisini benimseyip takip ederse, sonsuza kadar ceza çekip pişman olacaktır. Manes dini inancının temel kuralları olan yedi kuralını açıklamıştı ki bunlar gıda alımı konularını açıklığa kavuşturuyordu.

Burada **Archelaos**'un yazımından yapılan alıntılar sona eriyor. Mani inancına mensup olanların kendi öğretileri ve söylemleriyle çelişkiye düştükleri söylenebilir. **Mani** bazan dünyanın tanrı tarafından yapıldığını iddia ederken, bazan da hükümrânlar tarafından yapıldığını ve tanrının bununla ilgisi olmadığını belirtir. Kimi zaman gökyüzünün dünya hükümrânlıklarının devleri olduğunu söylerken, bazan da hükümrân güçlerin öldürüldüğünü ve onların temiz olmayan hırsların ve öfkenin kendi çevrelerinde koşmaları olduğunu belirler.

Mani bütün ruhların aynı kıymet ve değerde olduğunu söyler ve daha çok gerçekte yalnız bir ruh insandır. Hayvanlarda, bitkilerde ve hatta bitki tohumlarında aynı ruh vardır. **Mani** Tevrat ve İncil'in birbirleri ile çeliştiğini ve böylece kanun ve kuralların tanrısı ile dini inançların tanrısının ayrı olduklarını tespit eder. Onun için bunlardan ilkinin hükümdar, ikincisini babasının oğlu ve iyi tanrı olarak belirler.

Mani dini inancına göre, nereye bakılırsa görülen her şeyde, hatta en karanlık görülen bir noktada dahi onu var eden ışıktan bir parça vardır. Fakat tanrı **Ahura Mazda** en ufak bir karanlık parçası olmasını dahi istememektedir. Her karanlık şey hatta en ufak karanlık nokta dahi potansiyel olarak bir tehlike oluşturmaktadır. Tanrısal ışık, karanlık olan küçük noktalara karşı rahatlıkla mücadele edilip onun imha edilmesini istemektedir. Karan-

lıklar büyüyünce o zaman tanrı onunla mücadele edebilecek yeni bir güç yaratıp gönderir. Bu ise kendi yapısından gönderdiği ikinci bir tanrısal güç olur. Bunu kendi yaratıcı gücü ile kendi dişisi olarak yaşamın anası haline getirir.

Böylece tanrı yalnız olduğu sürece onun yaratıcı gücünden söz edilemezdi. Ana olma gücünün yardımı ile ilk başlangıçta bir oğlan yaptı. Bu oğlan öylesine bir fiziki yapıya sahipti ki, henüz dünya insanı şeklinde değildi, fakat bir insan düşüncesi idi. Bu kişi **Gayomart** olarak adlandırıldı.

Gayomart karanlığın içine dağı tahrir etmek ve içinde potansiyel tehlike olan karanlıkları imha etmek için gönderildi. Bunun için her şeyin en büyük babaları olan ışığın beş elementi ile silalandırıldı. Bunlar ateş, ışık, rüzgâr, su ve topraktı. Bunlar Gayomart'a silah olarak verilmişlerdi. Gayomart derinliklere indiğinde aniden canavarların saldırısına uğradı ki, bunları karanlıkların hükümranı göndermişti. Bunlar Gayomart'ı öldürüp silahlarını da yuttular.

Böylece ışığın babası yenilgiye uğratılıp etkisiz hale getirildi. O ise Gayomart'ı ve silahları olan beş elementi kurtarmak zorunda idi. Bunun üzerine bölgedeki diğer inançlarda da adı geçen güneş kahramanı olan ikinci oğlu **Mitra**'yı yarattı. Mitra Mani zamanında bölgede ve Roma İmparatorluğu içinde savaş tanrısı olarak biliniyordu. Tanrı, Mitra'yı on iki tanrısal yardımcı ile yarattı ki bunlar burçlar dönemecinde sıralanıp şekillendirilmiştir. Bunlar Mitra'yı çeşitli renkte olan ışıkları ile aydınlatırlar. Bunlar yeraltındaki karanlıkların hükümdarına hizmet eden canavarların arzu, istek ve iştahlarını arttıran, güzel kadın, yakışıklı erkek veya din adamı şeklinde görünürler ve onların kendilerine gelmesini sağlarlar.

Mitra da yerin derinliklerine indi, sağ elini uzattı ve Gayomart'ı kurtardı. Onun için Mani dini inancı mensupları karşılaştıklarında veya ayrıldıklarında sağ elleriyle tokalaşırlar ki bununla Mitra'nın sağ eli ile ilk insan olan Gayomart'ı kurtardığına işaret edip hatırlamak isterler. Gayomart kurtarılmıştı fakat tamamen çıplaktı. Çünkü elbiseleri ve silahları olan beş element karanlıkların canavarları tarafından yutulmuştu. Bu anlamı ile

Mitra'nın zaferi tam değildi. Çünkü kurtarması gerekenin sadece bir kısmını kurtarmıştı.

Eğer **Mitra**, Gayomart'ın tüm güçlerine kavuşturulmasını istiyor idiyse, o zaman beş hükümrân elementin de kurtarılması gerektiğini biliyordu. Bu amaç için büyüklerin veya ışığın babası uzayı yarattı. Onu gökyüzü ve dünya olarak tanırız. O beş elementi yutan karanlıkların canavarlarından Mitra'nın öldürdüklerinin gövdesinden uzayı yaptı. Onun için bu dünyada dokunabildiğimiz her şey, kötü olan canavarların yapılarından oldukları için kötüdürler, ancak ışık unsurunun beş elementini de içlerinde taşırlar.

Bu dualist durum doğadaki her yerde olduğu gibi insanın kendi yapısında da vardır. Böylece her şey ölü canavarların yapısından yapılmış olduğundan kötü ile iyinin karışımı durumundadır. Bunlar önce Ay'a, sonra güneşe götürülüp ayrıştırılarak temizlenirler. Karanlıklar tarafından emilmiş veya alınmış olan ışık elementleri bu aşamalarda ayrıştırılıp temizlendikten sonra tanrı baba ile birleşmek için yükselirler. Maddesel yapıdan oluşmuş olan karanlık ise tekrar yerin derinliklerine, karanlıkların içine düşer.

Mani'ye göre, dördüncü aşamada karanlıkların canavarları Zehir tanrısı ile karşılaşır ve onu içince de ne olacağını anlarlar. Böylece bu mücadelenin sonsuza kadar devam etmesi halinde zaferlerinin yenilgiye dönüşeceğini görürler. Bunun üzerine kendi güçlerinden bir oğlan yaptılar, işte bu yaptıkları oğlan adam veya insandı. Bu anlamda tüm insanlar kötülüklerin ve karanlıkların hizmetinde olan canavarların güçlerinden yapılmışlardır. Tanrının yarattıkları değildirler. Bu temelde **Mani** açıkça insanın yapısı ve doğasının kötü olduğunu belirlemektedir. Böylece Mani'ye göre insanların çoğalması kötülerin ve kötülüklere hizmet edenlerin çoğalması ile eş anlamda ele alınmaktadır ve bu çoğalma ile orantılı olarak ayrıştırma ve temizlenme olayının da uzun süreceğini belirlerken, bunun gerçek anlamda hiçbir zaman sonuçlanmayacağını vurgular ve insanın çoğalması ile ışık elementleri ile kötülükler bir karışım halinde yeryüzünde bağlanmış olacaklardır. Bu temelde büyüklerin babası olan tanrı, insanların çoğalmaları ile yenilgiye uğramamak için yeniden saldırmak zorunda kalacaktır.

Mani'ye göre, ışığın beş elementinin kötü olan maddesel yapıdan, dolayısıyla kötülöklere hizmet eden canavarların sindirim sisteminden ya da midesinden kurtarılması, anlatımın özünü ve insanın yaratılışından kötü olan elementlerden olduğu ve kötölüğün hükümranı olan **Ahriman** tarafından oluşturulduğu, ışık olan yüce tanrı tarafından kendisine kavratılmıştır. Tanrı tarafından kendi yapısındaki, kötü ve kötölüklerin hizmetinde olanlara karşı mücadele edip, kendisini bunlardan kurtarması için yedek bir ruhun verildiğini de belirtir.

Mani dini inanç yapısının en önemli yönü insanın yapısının ayrışmasında pasif olmadığını, elinden geldiğı kadar ile inancına göre tanrıya yardım ederek tüm varlıklardaki ve kendi yapısındaki ışık elementlerinin kurtulmaları için çalışmaları gerektiğidir. Bu inanca göre gerçekte beden yapısında işkence gören ruhun kurtulması için ruhun feryadı ve ısrarına yüzyıllar boyu temas edilip bu inanç ileri gelenleri tarafından vurgulanmaktadır. Bu durum sadece Mani inancında değil, bölge kökenli diğer dini inançlarda da bu kadar belirgin olmasa da vurgulanır. Bu esasta tanrının ya da iyinin kötüye ya da **Ahriman**'a karşı olan mücadelesinde insanın aktif olarak tanrının veya iyinin yanında yerini belirlemek istemesi olayıdır. Mücadelede hangi taraftan olma iradesi insanın kendi yapısından başlamaktadır.

Mani öğretisi zamanına göre olay ve gelişmeleri Zerdüş öğretisinden aldığı temel ilkeler çerçevesinde, özellikle dualizmi çarpıtarak ve abartarak yorumlayıp anlatmaktadır. Bu abartma esas olarak zıtların birliğinde tanrısal ruh lehine bir aşırılığı ortaya koymaktadır. Bunların düşmanlıklarını belirlerken onların birbirlerini imha etmeleri gerektiğı gibi bir düşmanlığa dönüştürmektedir. Bu durumun sonucu olarak sonraları bölgede gelişmiş olan tabulu inançlar ise Mani inancının bu yaklaşımının zıddını temel alıp geliştirmişlerdir. Yani onlar da maddesel yapıyı ön plana çıkarıp maddesel düşkünlüğü ile kendileri gibi veya kendilerinden olmayanların öldürölmelerini ve malları ile canlarının yağmalanmasını mübah saymışlardır. Böylece zıtların birliği bölgesel olan bu tabulu dini inançların pratik yaşamında bilinçsiz olarak ayrıştırılarak birbirlerine düşman edilmiş ve sonrasın-

da bölgede inançlar veya dini inançlar temelinde baskı, zulüm, katliamlar ve savaşlar yapılmış; sonuçta bölge insanının yaşamlarını belirlemiştir.

Mani'ye göre ateşten oluşmuş bir dünyanın yüzyıllarca korunması sonrasında neticede ışık ve karanlığın nihai ayrışması sağlanacaktır. Bu ayrışmada karanlıklar ve kötülükler ile onların hizmetinde olan devler ve canavarlar yakılıp kül edilir. Eğer insan ile tanrı aynı tarafta ve şekilde birleşip etkisini gösterebilirse ve böylece ateş oluşursa, insanlar çoğalmaya devam etmezlerse ve yeryüzünde böylece maddesel yapı ile karışmış ruh olmazsa, neticede bir tarafta tamamen ışık, diğer tarafta ise, yanmış olan karanlık ve kül akacaktır. Bu durum, Zerdüşt öğretisinde "*Kıyamet*" olarak ele alınmaktadır.

Bu belgenin içeriğinden de anlaşıldığına göre, özellikle Hristiyanlıkla Mani dini inancını mukayese eden Hristiyan din adamları tarafından kaleme alınmış olduğu açıktır. Buna rağmen Mani dini inancının pek çok alandaki yaklaşımlarını da açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Aynı zamanda o dönemdeki dini inançların birbirlerine olan yaklaşımları ile din adamlarının halkın huzurunda inandırma temelinde tartışmalar yaptıklarını ortaya koyma açısından da çok önemli bir belgedir.

Mani dini inancına mensup olanlar Bema bayramı diye bir kutlama yaparlar. "*Bema*", öğretim ya da hakim kürsüsü anlamında yorumlanır. Bu kutlamalarda kutsal saydıkları yiyecekleri hazırlayarak **Mani'**nin gökyüzüne çıkışı anılır. Kutlama sırasında, beş merdiven yukarıda hazırlanmış olan kürsüde Mani'nin kendisinin oturduğu ve kutlama törenini yönettiğine inanılır. Mani dini inancında ışığın kutsallığından, yiyeceklerin dahi ışıktan yetişeni ve bol ışık almış makbul sayılır.

Mani dini inancına mensup olanlar; karşılaştıkları baskı, şiddet ve zorluklar ile devletlerin takibatları neticesinde, uzun bir süre örgütlenip tapınaklarını kuramadılar. Bu dini inanç da insanları iki kısma ayırdı. Bunlardan bir kısmı devamlı oturma veya kalma alanları olmayan gezgincilerle dilenerek dini inançlarını yayan kesim, diğerleri ise yerleşik olup normal geçimlerini tarım ve hayvancılıkla temin edenlerdi. Bu değişik yaşantılar so-

nucunda dinde iki bakış açısı ortaya çıktı. Bunlardan gezginci olanlarda, iyi ve tanrısal olan ışıklı yönlerini maddiyattan ayırıp, ruhlarının tanrı ile birleşmesi yönündeki çabalar hâkimdi. Bunlar, “*bir hırka bir lokma*” felsefesi ile yaşamlarını sürdürmeye çalışanlardı. Diğer kesimde ise giderek Mazdaist yaklaşım ağır basmaya başladı. Yani maddiyata önem verme ile soylarını devam ettirme yönünde bir eğilim gelişti.

Mani dini inancına mensup olanlar üzerinde Ön Asya’da baskılar yoğunlaşarak devam ederken, Çin İmparatorları zaman zaman onları görmezlikten geldiler. Zaman zaman da onları korudular. Orta Asya alanlarında ise Uygur Türklerinde resmi devlet dini inancı konumuna kadar yükseldiler.

İslamiyetin bölgeyi şiddete dayalı olarak işgal etmesi sonrasında, bölgede Mani dini inancına mensup olanlar da Mazda inancına mensup olanlar gibi ya zor karşısında Müslümanlaştılar veya bölgeden Orta Asya içlerine, Çin’e veya Hindistan’a göç etmek zorunda kaldılar. Bölgede kalmış olanlar aleyhine İslamiyetin içerisinde dinsiz oldukları, kitaplarının olmadığı ve zındık oldukları yolunda yapılan propagandalarla, İslamiyeti kabul etmiş olanlar, İslami Arap yönetiminin kışkırtması ve desteği ile bunlara saldırdılar ve uzun süre üzerlerinde baskılar yaparak takibata aldılar.

Bu durum sonrasında, İslamiyetin yapı ve karakteri ile taban tabana çelişen Mani dini inancı bölgenin hemen her tarafında kendini tamamen gizlemek mecburiyetinde bırakıldı. Bu dini inancın temel yaklaşımı insanların çoğalmasını reddetmesi ve kendini düşman güçlere karşı korumayı öngörmemesi idi. Bu nedenlerle bölgenin diğer dini inançları temelinde değişen koşulları içerisinde bunların kendilerini ve inançlarını koruma, yaşatma ve geliştirme şansları yoktu. Günümüzde hiçbir ülkede resmi düzeyde tanınmamasına rağmen, özellikle Ortadoğu’da hâlâ varlıklarını sürdürmektedirler. **Mani** bu öğretisi ile bölgenin tüm dini inançlarını derinden etkilemiştir ve onların yapıları içinde yaşamını sürdürmeye çalışmaktadır.

Mani’nin bu dünya bakışı ve moral düzenlemesi insanlar arasında giderek büyük bir etkiye sahip oldu ve günümüz insanının

kötü olan yaşam koşulları içerisinde giderek de yaygınlaşmaktadır. Mani dini inancı nerelere kadar geldi ise dualist yapısı ile önemli etkilerde bulundu ve geleneksel olan dini inançlar üzerinde büyük tesirleri oldu. Tibet'te bu inancın etkisi ile insanların sürekli üremesinin ve çoğalmasının önlenmesi için durum çocuk öldürmelere ve kutsal çocuk aldirmalara kadar vardırdı.

Mani inancında çocuk yapılmayacak şekilde seks ilişkisine izin verilmektedir. Çocuk yapılması tanrının bütünlüğünden parça koparılması olarak algılanıp inanıldığından günah sayıldığı için mensuplarının çoğunluğu seks ilişkisini de günah kabul ederler. Son zamanlardaki doğum kontrolü tartışmalarında, bu inanç akımı yeniden gündeme kendini dayatmaktadır.

7) Yaşamda Semboller

Günümüz insan yaşamının evrimsel gelişim süreci dikkatlice incelenmediği takdirde, sanki insanın tüm yaşam sürecindeki inanç, kültürel, ekonomik, sosyal ve siyasi değerler temelindeki yaklaşımlarla bilgiler bir anda ve en yakın zamanda veya insanlığın başlangıcında birden var olmuş ve insanlar bunları kullanarak günümüzdeki yaşamlarına varmışlar gibi algılanabilir. Bunların ortaya çıkarılma nedenleri ile amaçları üzerinde insanlar kafa yormak istememektedirler. Ancak insanların gerçek anlamda bunların öz anlamları ile ortaya çıkarılmalarındaki nedenleri ve bunlarla varmak istedikleri sonuçların anlaşılabilmesi için iyi araştırıldığında bunun hiç de öyle olmadığı ve insanların bu olgu ve değerleri var etmek suretiyle amaçlarında kullanabilmek için önemli bir düşünce gücü kullandığı gibi, uzun bir zaman sürecini de harcamış oldukları ortaya çıkmaktadır.

Evrimsel yaşamlarında insanların doğal yeteneklerini kullanarak ve yapay bir şekilde oluşturduğu sembollerin çok önemli bir yeri vardır. Bu semboller insanlar arasında anlatım ve anlayışı sağladığı gibi, ortak semboller temelinde oluşturulan inançsal, kültürel, ekonomik, sosyal ve siyasi bilgi ve tecrübenin değiştirilmesi ve sonraki nesillere aktarımı da kolaylaştırır. Böylece de

nesiller arasındaki evrimleşme alanında önemli hizmetlerde bulunmuş olur.

İnsanlarla hayvanların iç içe yaşadıkları ilk dönemlerde genelde tüm varlıklar da olduğu gibi, insanların da kendilerine özgü doğal yetenekleri vardı. Bu doğal yeteneklerinden her varlıkta olduğu gibi insanlar da bilinçli veya bilinçsiz olarak yaşamalarında faydalanmaya çalışıyorlardı. Bunlardan biri de her varlıkta var olan sestir. İnsan, ister bilinçli isterse bilinçsiz olarak yaşam süreci içerisinde en çok gereksinim duyduğu doğal yeteneklerinden sesi üzerinde hükümrانlığını kurarak, istediği zamanlarda, gerektiği şekilde ve ölçüde ses tonunu değişime uğrattığı gibi, ihtiyaçları ile uyumlu olarak sesinin gelişimini de sağladı. Başlangıçta insan bu yeteneğinin belki de yeterli düzeyde farkında değildi. Bu yeteneğinin farkına varınca onun üzerinde hükümrانlığını kurdu ve hizmetinde kullanmaya girişti. Böylece temel ses tonunu istediği şekilde ve derecede değiştirme yeteneğini elde edip bu yolla çevresinde bulunan başkalarına birşeyler anlatmaya çalıştı. Bu çaba, onun birşeyler anlatma isteği ve arzusundan kaynaklanıyordu. Bu suretle belki bir süre anlatmak istediği şeyleri anlayabilecek durumda olan insanları çevresinde bulamadı. Fakat süreç içerisinde bulunca da giderek bunu geliştirdi ve çevresindeki insanlarla anlaşabilme konusunda önemli bir aracı elde etmiş olduğunun farkına vardı.

Bu durum günümüzde çok basit bir olay olarak görünmesine rağmen insanlığın evrimi konusunda önemli bir dönüm noktasını ifade eder. Bu aşama sonrasında insan kendi ses tonunu değiştirmek suretiyle başkaları ile anlaşırken, süreç içerisinde sembolleştirilen ses tonlarıyla çevredeki insanlarla kolayca anlaşma imkânını elde etmiş olur. Seste yaratılmış olan değişik ses tonları temelindeki semboller çevredeki insanlara ve sonraki nesillere öğretilirken bu vasıta aracılığı ile karşılıklı bilgi ve tecrübelerin aktarımı da sağlanmış olur.

Yaşamda buna duyulan ihtiyaçla uyumlu olarak ses tonu konusunda insanların kendilerini yoğunlaştırmaları ile süreç içerisinde sembolik olarak kelimeler bulundu, isimler konuldu, özellik ve nitelikler belirlendi ve anlatımlar ile karşılıklı daha iyi an-

laşabilme olanakları geliştirildi. Evrende, dünyada var olan ve insanların ilgi veya ilişki içinde bulunduğu varlıklara isimler bulunurken, bunların farklılıklarını belirlemek için de varlık ya da olayların nitelik ve özelliklerine uygun ve anlaşılır semboller kullanmaya başladılar. Süreç içerisinde o insanların kendi aralarında anlaşmalarını sağladıkları ve kendileri tarafından yaratılmış olan sembolere dayanan dilleri oluştu. İhtiyaca göre gelişen ve öğrenime dayanan dil, insan nesilleri arasında bilgi ve tecrübe aktarımında temel araç olma rolünü üstlendi. Böylece insanların konuşmalarında kullandıkları kelimeler, insanların ilgi ve ilişki içerisinde olduğu varlıkların ve bunlar arasındaki ilişki ve çelişkilerin özellik ve nitelik farklılıklarının anlatımı için kullandıkları semboller olarak karşımıza çıkmaktadır. Anlatımlar ise varlıklar arasındaki ilişki ve çelişkilerin sembollerle ifade edilmesi olayıdır. Böylece konuşmanın ve konuşmak suretiyle anlaşmanın temeli olan dil, insanda var olan temel ses yeteneğinin üzerinde insanın hümmüranlık kurmak suretiyle onu yaşamındaki ihtiyacı gereğince değişimlere uğratarak ilgi ve ilişkide bulunduğu varlıkların ve aralarındaki ilişki ve çelişkilerin, özellik ve niteliklerin sembolize edilerek uygun şekilde ifade edilmesi olayıdır.

Bu semboller, insanların doğal olan ses tonları üzerine hâkimiyetlerini kurmaları suretiyle çevrelerindeki varlıkların, oluşumlarının, olay ve gelişmelerin durumlarına göre ayarladıkları ses tonları ile kendileri tarafından yapay olarak meydana getirilmeleri için, bu sembollerin neyi ifade ettiğini eğitim ve öğretimle veya çevresinden görme ile öğrenmemiş olanların, yani bilmeyenlerin, anlaması mümkün değildir veya çok zordur. Bu temelde insanlar tarafından yapay bir şekilde oluşturulmuş olan bu sembollerin anlaşılması ve öğrenilmesi için bir eğitim ve öğretim zorunluluğu ortaya çıktı. Başlangıçta bu eğitim ve öğretim anne ve baba ile çevre tarafından verildiğinden, aynı topluluk içerisinde yaşayan insanlar ve onların nesilleri arasında fazlaca bir zorluk olmadı. Fakat bu durum, farklı insan topluluklarında farklı yaşam tarzlarından kaynaklanan sembollerin oluşması ile insanların birbirlerini anlamasına ve bu farklılıklardan kaynaklanan farklı dillerin meydana gelmesine temelden kaynaklık etmiştir.

Aynı şekilde dönemlerinin doğal yaşam alanları ile yaşam kaynakları, doğanın ürünü ve bir parçası olan insanların üzerindeki farklı etkileri temelinde aralarında önemli görülebilecek farklılıkların oluşmasına da neden oldu. Bu temel ve doğal nedenle insan toplumları arasında oluşmuş olan diller de aynı oranda birbirlerinden farklı olarak şekillendiler.

İnsanlar arasında ilişkilerin sağlanması ve bilgi ile tecrübelerin aktarılması amacıyla, süreç içerisinde dil veya konuşma yöntemlerini geliştirerek iletişimin olanaklarını sembollerle oluşturdıkları görülür. Örneğin “*Su*” kelimesi konuşmada kullanıldığında, dinleyiciler eğer öğrenmişlerse bunun temizlikte ve içmede kullanılabilen bir sıvıyı ifade veya sembolize ettiğini anlar. “*Dağ*” kelimesi öğrenmiş olanlar için yeryüzündeki normalden yüksek olan bir doğal oluşumu sembolize veya ifade ederken, “*Tarla*” ekilip biçilebilen bir araziye sembolize eder. Güneş, Ay, ırmak vs. tüm konuşmalar içerisinde geçen bu tür isimler, sıfatlar, özneler ve fiiller, kelimeler kullanılarak anlatıldığında, dinleyen insanlar bu sembollerin manalarını öğrenmişlerse bunları kafalarında ve düşüncelerinde onların anlam ve içerikleri ile ilgi ve ilişkilerini, yani öğrenimleri ile uyumlu olarak bağlantılarını kurup onu hayal veya tasavvur ederler. Böylece de anlatılanı anlamaya çalışırlar. Aynı toplumda yeni doğmuş, yani bu semboller henüz öğrenememiş bir çocuğun bunları anlaması mümkün olmadığı gibi, her biri kendi yaşam koşullarında oluşturduğu sembollerini öğrenen farklı toplumların mensuplarının da birbirlerinin dillerini, sembollerini yeterli düzeyde öğrenmemişlerse anlamaları mümkün değildir. Bu temelde insan toplulukları arasında dil ve değer ile sembol farklılıkları oluşmuştur.

Evriminin belirli bir aşaması sonrasında insan, aktarmak istediği bilgi, tecrübe ve başkaca şeyler için sadece ses tonu ile oluşturulan konuşmanın yeterli olmadığıнын veya bunların kalıcılaştırılması gerektiğinin farkına varması veya başkaca anlatım tarzına ihtiyaç duyması üzerine bu defa göze hitap eden sembollerini oluşturmaya başladı. Burda da insanın kendisinde var olan doğal yeteneklerinden görmeye yöneldiği ve bunu kullanmaya çalıştığı ortaya çıkmaktadır. Bu temelde önceleri insan kendi

çevresine veya sonraki nesillerine bilgi ve tecrübeleriyle anlatmak istediği şeylerin resimlerini çizmek suretiyle aktarmaya çalışırken, yaşamdaki evrimleri ile uyumlu olarak giderek bu resimlerdeki varlıkları sembolize eden çizgi veya basit çizimler yarattı ve bunlarla o anlatmak istediği varlıkları sembolize ederek anlatmaya çalıştı. Oluşturduğu bu sembolleri içinde yaşadığı topluma kabul ettirip öğretince, bilgi ve tecrübe aktarımında daha kalıcı olduklarından, bu sembollerin değeri de arttı. İnsanlar arasında iletişim aracı olan konuşmanın yanında giderek daha kalıcı bir araç olan resim ve yazı zamanla daha büyük önem kazandı. Böylece insan evriminin hizmetine ses tonundan kaynaklanan konuşmanın yanında görmeye hitap eden resim ve yazı da girmiş oldu.

Resim, esas olarak yapının herhangi bir konudaki düşüncesini belirlediği oranda ve ona bakanın eğitim ve öğretimi ile uyumlu olarak göze ve oradan da beyine hitap ederken, esas olarak çizilmiş olan şeyi doğrudan beyine yansıtır. Yazı ise, başlangıçta resimle başladığından ilk zamanlar anlatılmak istenenin resmi çiziliyordu. Süreç içerisinde başlangıçta detaylı çizilen resimler giderek basitleştirildi ve sonuçta çizgiler haline getirildi. Bu çizgiler de süreç içerisindeki gelişmelere yeterli düzeyde cevap veremedi. Böylece insanın gelişiminin devam etmesi ve bu durumun anlatımına cevap vermemesi, veya gelişmiş olan insanın bunu yeterli görmemesi sonrasında, ya konuşmada kullanılan ses tonlarının veya yapılmakta olan resimlerin basitleştirilmesi yolu ile yaratılan sembollerin, yani harflerin bulunması ile anlatım daha kalıcılaştı ve kolaylaşmış oldu. Bu semboller de diğer ses tonu sembollerde olduğu gibi insanlar tarafından kendi koşullarına göre yapay olarak oluşturulduklarından, neyi ifade ettiklerinin anlaşılması için eğitim ve öğretim zorunludur. Nele ri ifade ettiklerini öğrenememiş veya bilmeyenlerin bunları anlaması mümkün değildir. Okuması ve yazması olmayan veya öğrenmemiş insanların yazılı bir metni anlamaları mümkün olmadığı gibi, bu sembolleri bilmeyen veya kullanmadığı için öğrenmemiş olan eğitilmiş insanların da anlaması mümkün değildir. Yani bunları eğitim ve öğretimle öğrenmiş olanlar anlayabilir.

Bu da onları oluşturmuş olan toplum içerisinde bilgi ve tecrübelerin sonraki nesillere aktarımı açısından önemli bir araç olmuştur.

Yine aynı şekilde sayılar ve onları sembolize eden rakamlar, insanlığın evriminde önemli rol üstlenmiş ve büyük katkılarda bulunmuştur. Bu anlamda toplumlarda kabul edilen ve insanlar tarafından yapay olarak oluşturulan semboller aile ve yaşam çevresi içerisinde eğitim ve öğretimle ortak değerler haline gelir. O toplumun eğitim ve öğretimini çok büyük oranda belirleyen dini inançları temelindeki yaşam felsefeleri, toplumun kültürel, sosyal, siyasi ve ekonomik yapılarına damgalarını vururlarken, onları kendi öz yapısı ve değerleri ile şekillendirir ve onların yaklaşımları ile ifadelerini de belirler. Böylece bunların neyi sembolize ettiğini ve öz anlamlarını bilmek ve kavramak ancak bunların öğretilmesi temelinde yapılacak eğitim ve öğretimle olacağından, onları öğrenmiş olanlar neyi ifade ettiklerini veya ne anlamda kullandıklarını anlayıp bilebilirler. Öğrenmemiş olanların bu sembollerin ne anlamda kullandıklarını bilip anlamaları mümkün değildir.

Bu açıdan toplumlarda eğitim ve öğretime dayanan gerek ses, yani kulağa hitap eden konuşma veya müzik, gerekse göze hitap eden resim ve yazı ile sonraki nesillere aktarmak istediği şeyleri, o toplumsal yapının kendi yaşam koşullarında geliştirdiği bilgi ve tecrübeyi, yapay olarak oluşturduğu sembollerle sonraki nesillere aktarması olayıdır. Bu bilgi ve tecrübelerin aktarımı yaşamın her alanını içerdiği gibi, o toplumun yaşam felsefeleri olan inanç veya dini inanç alanlarını da kapsamaktadır. Bu temelde insanların kendi yaşamından ve yaşam koşullarından hareketle nitelik ve özelliklerini isim ve sıfatlarını, mekân ve zamanını belirledikleri inançlarındaki tanrılar, kutsadıkları değerleri ve yaşamlarında kullandıkları her türlü olgu ve değerle, yaşam kaynaklarına bakış açıları, tanrı kul ilişkilerine yaklaşımlarının, kendileri tarafından yorumlanmasının yapay olarak ve özenle oluşturdukları sembollerle anlatımı ve öğretilmesi olayıdır.

Bu durum da insanın doğal yaşamında temel olan iki elementinden ruhsal, dūřünsel alanının gerekli olan doyumuna veya ihtiyacına cevap verme çalışmalarının sembolize edilmesi olarak değerlendirilebilir.

Bu konuyu iyi bilip kavramış olan Alevi erenlerinden **Harabi** şöyle der:

*Daha Allah ile cihan yok iken,
Biz anı var edip ilan eyledik.
Hakka hiçbir layık mekân yok iken,
Hanemize aldık mihman eyledik.*

*Kendisinin henüz ismi yok idi,
İsmi şöyle dursun cismi yok idi,
Hiçbir kıyafeti resmi yok idi,
Şekil verip tıpkı insan eyledik.*

8) Yaşamda İnanç

“İnanç bilgi ile başlar. Bilgi ise insanın kendini tanıması ile başlar” der **Zerdüş**t.

Yunus Emre ise bu durumu şöyle belirler:

*İlim, ilim bilmektir,
İlim kendin bilmektir,
Sen kendini bilmezsen,
Ya bu nice okumaktır?*

Günümüz koşullarında inanç denilince, dini inançlar, bunlardan da özellikle tabulu olan Hıristiyanlık, İslamiyet, Yahudilik gibi bilim dışı, doğaüstü güçlere bağlanan ve mantığı dışıtalayan inançlar akla gelmektedir. İnanç ile bu dini inançların günümüzdeki yapılarının eşdeğerde görülüp gösterilmesi gerçekçi ve doğru bir yaklaşım tarzı olamaz. İnanç her insan için bilim, sanat, felsefe, hava, su gibi bir ihtiyaç ve zorunluluktur. İnsan onsuz uzun süre yapısını koruyamaz. Günümüzdeki dini inançlara bakarak, insanların inanç olgularından vazgeçtikleri, doğa kurallarını bilmedikleri gibi, doğanın ürünü ve bir parçası olan kendi yapılarını da yok etmeye yöneldikleri görülmektedir.

İnanç doğal olarak, insanların iç derinliklerine, özüne yerleştiğinden, dış etmenlerle tahrip veya yok edilemez. Bu temelde de sonsuz, sınırsızdır ve insanlar tarafından yapılan her türlü yapay şeyin üstündedir. İnanç insan yapısında var olan uyumsuzluğun giderilip, harmoni içerisinde huzur ve barışın sağlanmasına yönelik olarak vardır. İnsanın kendisi ve çevresi ile grup yaşamında, yaşamın her alanında, ailede, çevresi ile olan ilişkilerinde, bilim, sanat çalışmalarında iç huzursuzluklarından kurtulmayı istemesi, arzu etmesi şeklinde kendisini gösterir. Bu anlamda da sanat, bilim, felsefe ve tüm maddi zenginliklerin üstündedir. İnsanın yaşam şartlarındaki tüm güçlerini bir araya getirip yoğunlaştırması ve bunlar arasında harmoniyi sağlaması olayıdır ki bu huzurlu durum inançtır.

İnancın öz anlamı toplanma ve bir araya gelmedir; pek çok farklılık ve çeşitliliklerin bir araya gelerek uyumlu, harmoni içerisinde birlik oluşturmalarıdır. Nerede toplanma ve bir birlik oluşturma, toplumsal olarak beraber çalışma ihtiyacı varsa, doğada veya insanda bir amaca hizmet yönelimi gerekli ise, birliktelik ve yoğunlaşma kendini belli ediyorsa, belirli bir derecede de olsa bir inanca ihtiyacın varlığı söylenebilir. Mükemmel bir inanç ise, tüm farklılıkların ve çeşitliliklerin ilişkilendirilmesi ve bir birlik içerisine alınması ile yoğunlaştırılması olayıdır. Böylece mükemmel bir inanç tüm farklı ve çeşitli tek tek kişiliklerin ve yapıların, parçaların bir araya getirilerek harmoni içerisinde yaşamlarını sürdürmeleri ile hepsinin de mutluluğuna hizmet eden bir birlikteliği meydana getirir. Nerede ve hangi alanda bu durum gerçekleştirilememişse orada gerçek anlamda inanç yoktur.

İnancın amacı birliğin sağlanması ve yoğunlaşmanın yönlendirilmesidir. Bu temelde de yalnızca toplumsal, sosyal alanda değil, aynı zamanda kişisel alanda da bunu sağlar. Böylece inancın iki yönelimi ortaya çıkar.

1. Kişisel yoğunlaşma: Kişinin kendi yapısında ve tanrı ile ilişkilerinde huzur ve barışı sağlamaya yönelmesi olayıdır.

2. Sosyal, toplumsal yoğunlaşma: Kişinin yakını veya yakınları ile olan ilişkilerinde huzur ve barış içerisinde olmaya yönelmesidir.

1. Kişisel yoğunlaşma: İnsan yapısı bir çokluktur. İnsan çok çeşitli yeteneklerin, organların, hücrelerin, her biri farklı ve kişisel özelliklere sahip olan çeşitli güçlerin bir araya getirilerek harmoni içerisinde birlik oluşturması veya ortaya çıkardıkları merkezi bir yapı tarafından yönetilip yönlendirilmeleri ile oluşmuştur. Bu birliktelik ve merkezi yönetim mekanizması oluşturulmamış olsaydı, bünyedeki farklı özelliklere sahip yetenek, hücre, organ ve güçler kendi başlarına çıkarları temelinde hareket edeceklerinden herkes herkesin zararına ve kendi yararına yönelecekti ve bünyede karşılıklı iç çatışma veya savaş ile kaos oluşacaktı. Bu durum neticesinde bünyedeki kişiselliklerin ve güçlerin ayrışması, parçalanması ve bünyenin güçsüz düşmesi ile giderek ruhsal ve bedensel ayrışma ile yok olma oluşacaktı.

Nerede güçler birleştirilemiyorsa, orada en azından güçler kayba uğradıklarından zayıftırlar. Yalnızca birlik ve güçlerin birliği, güçlü yapar. Bu temelde tüm farklı özellik ve niteliklere sahip insanın, yeteneklerini toplayıp yoğunlaştırarak ortaya çıkardığı merkezi noktasını bulup korumak için tüm yetenekleri ile güçlerini bu merkeze yönlendirerek buranın güçlendirilmesini ve gövdeyi yönetip yönlendirmede harmoni içerisinde huzuru sağlaması gerekir ki, bu da kişisel inancın amacıdır.

Bu merkezi noktada güçlerin ve yeteneklerin bir araya getirilip yoğunlaştırılması ile insan kendi hükümranlılığını kurar. Bu da insanın kendine hâkim olması olayıdır. İnsan merkezi alanda yoğunlaştırdığı güç ve yeteneklerini gövde yapısının ihtiyaç duyduğu yerlerine yönelterek sevk ve idare eder. Burası esasta yaşamın çıkıp gövdeye dağıldığı ve geri toplandığı yer veya merkez olarak kalptir. Yaşamı gövdeye taşıyan kan, yaşayan nefesle gövdeyi dolaşarak her gittiği yere yaşamı götürür. İnsan, merkezi noktası olan kalbinde, gövdesel ve ruhsal tüm güçlerin uyumunu bir kere sağlayabilirse yaşamı boyunca bunu koruyabilir. Öylesine sağlam bir konuma sahip olur ki dış etkenlerin tesirinde fazla kalmadan yaşamını yönetip yönlendirirken, yaşamında da amacına ulaşmış olur. Çünkü bu durumda insan hem kendisi ve hem de tanrısı ile barışık ve huzurludur. Mutlu, güçlü, bilgilidir ve

kendine güveni vardır. Böylece kendi yapısında ve tanrısında huzurludur, yani tanrı ile birliktedir.

Her inancın temel kuralı olan “*tanrı sevgisi*” tüm kalpten, tüm ruhtan ve tüm güçleriyle olan tanrı sevgisidir. İsa’nın, “*Tanrının zenginliği ve hükümranlığı içinde, içinizdedir*” belirlemesine göre tanrının insanda olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu belirlenen tanrının yeri de, yaşamı veren ve sürdüren kalpten başkası olamaz.

2. Sosyal, toplumsal yoğunlaşma: Yakınlarındaki veya yakınındaki ile huzur ve barış içinde yaşamını sürdürme, gerçek inancın ikinci amacıdır. Bu iki temel istemde diğer tüm inançların ve onların önderleri olan peygamberlerin belirlemeleri vardır. İnsanlığın gelişimi barış ve huzurla mümkündür. İnanç, toplumsal yapının birlikteliğini sağlayan en güçlü bağıdır. İncanın sosyal yapıdaki görev ve amacı, toplumdaki tüm yetenekleri, güçleri toplayıp bir araya getirerek bunları yoğunlaştırıp toplumsal yapının, dolayısıyla insanlığın yararına uyum ve ahenk içerisinde amacına uygun yönetip yönlendirilmesi olayıdır. Her halükârda tüm grupların, zengin ve fakirlerin, bilgili ya da cahillerin, tüm bilim ve inanç alanlarının, felsefelerin, sosyal yapının, tüm yeteneklerinin toplumsal amaç için uyum ve ahenk içerisinde birleşmeleri temelinde inanan insanlar arasında hiçbir farklılık gözetmeyen gerçek inançtır.

İnançta parti yaşamı, mezhep ve tabakaların varlığı söz konusu olmadığı gibi, tenkit anlayışı, farklı yaşam, karşılıklı mücadele ve savaş ya da yargılama ve sınırlamanın olması doğru değildir. Çünkü tüm bunlar sosyal ve toplumsal yapı ile güçlerini dağıtıp parçalar. Bu temelde gerçek inanç, tüm insanları ve farklı yaşam yönelimlerini memnun etmeye çalışmalı, sanat, bilim, felsefe, sosyoloji, sağlık öğretisi, halk eğitimi gibi tüm insanları ilgilendiren alanların üzerinde gereği gibi durmalı ve işlemelidir.

Eski dönem Kürdistan’da olduğu gibi Yunanistan’da da inançların tüm alanları ve yönleri üzerinde duruluyordu. İncanın kişisel olduğu kadar toplumsal yönü üzerinde de duruluyordu. Tümünü birleştiren ve birlikte hareket ettiren bir inanç vardı. Bölgenin filozofları, bilim adamları ve sanatçıları inanç teme-

linde birleştirip onları memnun ediyordu. İnanç ile bilim, sanat ve felsefe arasında ayrıcalık ve farklılık yoktu. İnanç tüm bu farklı alanları birleştirerek onların üstünde bir konuma sahip oluyordu. Günümüzdeki dini inançlardan farklı olarak, inancın amacı tüm insanları her yönü ile uyum ve ahenk içerisinde mükemmele doğru yönlendirip geliştirmekti. Günümüz gelişim sürecinde eğitim ile öğretim alanlarının çoğalması ve kültürel alanların çeşitlilikleri ile uyumlu olarak farklılıkların da artmasıyla orantılı olarak bu bağlayıcı ve birleştirici inanç olgusu zorunlu hale gelmiştir. Esas olarak bu her oluşumun doğasında vardır. Nerede inanç geliştirilemezse orada yaşamın farklı olan alan ve güçlerinin her biri kendisinin daha önemli olduğunu dayatırken, diğeri alan ve güçleri dikkate almadığı gibi, kendilerini diğelerinin aleyhine geliştirme çalışmaları içine girerler. Bu durumun sonucu olarak aralarında çatışmalar, farklı gruplaşma ve partileşmeler, mezhepler oluşurken aralarındaki rekabet ve çıkarların çatışması neticesinde yapılan kötü propagandalarla ayrışmalar hızlanır ve güçlerin birbirlerine karşı kullanılması ile dağılma ve kaos hâkim hale gelir. Dolayısıyla toplayıp birleştiren ve yoğunlaştıran inancın geliştirilmesi sosyal, kültürel ve siyasi gelişimin temelini oluşturmaktadır.

Her kişisel yapının gelişiminde olduğu gibi, insanlığın gelişiminde de sırası ile gelişimde etkili olan unsurlar belirlenebilir. Nasıl ki ana rahmindeki bir çocuğun, oluşumun tüm evrelerini geçirmesi zorunlu ise, tüm oluşumların gelişim derecelerinde de, en başlangıçtaki tek hücre veya maddesel zerreden başlayarak hayvan kademesine ve oradan da en yüksek derecedeki gelişimi temsil eden insan derecesine kadar olan yapılanmayı açıkça ortaya koyar. Çocuk doğumundan sonra da bu gelişimi kendi bireysel veya ruhsal yapısında yaşamaya devam eder. Çocuğun bu süreçteki ruhsal yaşamını dört ana bölüme ayırırsak, bunlar felsefe, bilim, sosyoloji ve inanç olarak belirlenebilir. Bu sıralamanın gerçekte çocuğun ruhsal gelişimine uyduğunu da görürüz.

Küçük çocuk ne zaman kişisel olarak düşünmeye başlarsa, çevresine felsefi temelde sorular sormaya başlar. Herşeyden önce nereden bu dünyaya veya yaşama geldiğini, neden burada ol-

duğunu, ne yapması gerektiğini ve nereye gitmekte olduğunu vs. gibi konuları merak edip sorar. Bu aşama henüz çocukların özgür düşünceleri ellerinden alınmadığı veya şekillendirilerek yönetilip yönlendirilmediği çok güzel bir aşamadır. Bu nedenle çocuk özgür düşünceleriyle yaşamın gizemlerini çözmeye yönelerek felsefe temelinde sorular sormaktadır. Çocuğun bu temeldeki sorularına çoğunlukla yetişkinler bilinçli ve gerçekçi cevaplar veremezler. Bu aşamada çocuğu bilimsel, sosyal ve inançsal konular fazlaca ilgilendirmez. Çocuğun doğasında kendini yönlendirme ile yaşamda yerini bulma ve bu amaçla dünyaya bir bakış açısı oluşturma çabası vardır. Böyle bir düşünce yaşamı, felsefenin yaşam sanatı alanı içerisinde. Çocuk bu felsefi temeldeki alanları bilimsel, sosyal ve inanç alanlarından daha iyi kavrama yapısındadır. Çocuk gerçek yapısında henüz inanç sahibi olmamıştır. Çevresi her ne şekilde inanç bazında etkilemiş olursa olsun, henüz bunları algılayıp anlama durumunda değildir ve çocuk çok sonraları bu duruma gelecektir.

Süreç içerisinde kişisel yapısını geliştirip, yaşamda görevlerini ve sorumluluklarını anlayıp mesleği veya çalışma alanı ile bağdaştırırsa, çocuk o aşamada dünyaya bakışına ve durumuna bir onama arar. Böyle bir durumda ona bilim yön verebilir. Bu zamana kadar çocuk bilime çok az ilgi gösterirken, hatta bilim ona ağır bir yük gibi gelirken ve hatta onun doğal gelişimini de engellerken, bu andan itibaren onda bilim susuzluğu meydana gelir. Çocuk, yetiştirilmesi sırasında çevreden ne kadar az etkilense, sosyal ilişkilerinde ve gövdesel yapısında ne kadar az etki altında kalmışsa, o kadar özgür, bilimsel istekleri güçlü ve enerjik olur. Kendisine göre doğal kuralları ortaya çıkararak, bilimsel olarak yaşamın gizemlerine çözüm bulup onları açıklamaya çalışır.

Zaman onun yalnızca bilimle amacına varamayacağını öğretir. Fakat arayışlarına devam ederek daha çok öğrenir ve yanındaki insanlara sevgi ile yaklaşımın insanlığın gelişimi için önemli bir hareket noktası olduğunu kavrar. Bu durum üzerine artık gücünü sadece kendi yapısı için değil, çevresi ve giderek genel için, aile içinde, çalışma alanında ve toplumda harcamaya yöne-

lir. Böylece o zamana kadar tüm güçlerini kendi kişisel, gövdesel veya ruhsal yapısının gelişimine harcarken ve bununla kendi gelişimini sağlarken, bu andan itibaren giderek çevresinin ve toplumun gelişimine gücünü sunar.

İnsan, kişisel gelişimine hizmet ederek her türlü başarı ve zenginliğe kavuşabilir. Ancak amacına tam kavuşmuş olmadığını kalbinin bir köşesinde duyduğu veya hissettiği boşlukta görebilir. Bu da kendisine mutluluğun kişisel olmadığını, onu paylaşabilecek birilerinin olması gerektiğini, yani toplumsal olduğunu ortaya koyar. Böylece insan yakınları ile bir araya gelerek, giderek toplumsal birliği ve toplumsal gelişimi amaçlayan ve bu temelde de yoğunlaşarak merkezi bir yönetme ve yönlendirme oluşturur. Bu merkezi yapı toplumsal veya kişisel yapının bünyesindeki kişiselliklerin güç ve yeteneklerinin uyum ve ahenk içerisinde kendilerini mükemmele doğru geliştirmelerini sağlar ki, bu gerçek inançtır. Bu anlamda gerçek inanç, bireysel veya toplumsal yapıdaki tüm kişiliklerin bir araya gelerek harmoni içerisinde güçlerini ve yeteneklerini birleştirip kendi tanrısal yaşamlarını daha da güzelleştirmek ve yüceltmek için örgütlenmesi olayıdır.

Bu anlamda genel olarak dogmatik ve tabulu inançlar, insanın kendi özünü tanımadığında, bilimsel gerçekliğini bilmeyip, kendine olması gereken güvenini kaybettiğinde devreye girmektedirler. Bunlar bilim ve mantığı dışlayarak, hayal mahsulü fikirlerle ballandırılıp süslenerek, metafizik yaklaşımlarla kişisel ve toplumsal yaşama inandırmanın bilimsel yöntemlerinden ziyade baskı, zor, korku yöntemleri ile kabul ettirilip benimsetilmişlerdir. Bunları insani inançlar olarak kabul etmemiz doğru bir yaklaşım tarzı olamaz.

9) Bilimin Yönetilip Yönlendirilmesi

Geçmişte bölgenin eski pek çok inancı ile dini inançlarına kısaca değinilerek konu anlatılmaya çalışıldı. Açıkça görüleceği üzere ilkel inançlardan başlayarak tek tanrılı inançlar evresine

kadar geçen sürede insan toplumları, geçirdikleri sosyal evrimle uyumlu olarak inançlarında da evrim geçirmişlerdir. Bu dönem inançlarında tabular olmadığı için, insanlar doğal yaşamları ile uyumlu olarak yaşam sorunları ve doğa konularında düşünceler üretip açıkça tartışıyorlardı. Gelişim düzeyleri ile çözemedikleri sorunları temelinde tanrılarına yaklaşım gösterirlerken, gelişim düzeyleri ile uyumlu olarak çözebildikleri sorunlarını ise atfettikleri tanrılarına bıraktılar. Çözemedikleri ve yeni oluşan sorunları temelinde kendilerine yeni tanrılar bulup onlara inanç gösterdiler. Bu süreç insanların toplumsal evrimi ile açık bir paralellik içerisinde.

Tek tanrılı inançların bölgede gelişmesi sonrasında bölgenin en etkin inancı, *Avesta* adlı kutsal kitabı ile Mazda inancı, bölgenin ilk kitaplı inancı iken, yine Mandear ve Mani inancı kitaplı inançlar, günümüzde bunlardan hiç bahsedilmeden, sadece kitabı dini inançlar olarak kabul edilen Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet kabul görmektedir. Kitabı olarak kabul edilen bu dini inançların bölgeye hâkimiyetlerini kurmaları sonrasında, inançlara tabular yerleştirildi, kulla tanrı arasına aracılar konuldu. Bu kitapların hangi zamanda, nasıl ve ne amaçla yazıldıkları geçmişte anlatılmıştı. Bu kitapların yazımı öncesinde peygamber olarak kabul edilenlerden hiçbirinin kendisinin peygamber olduğunu belirten bir ifadesine veya belgeye rastlanmamaktadır. İlk defa bu kitaplarla tanrı ile kul arasına aracı olarak peygamberlik makamı yerleştirilmiştir. Yine bu kitaplardan etkilenecek **Mani** peygamberlik iddiasında bulunmuştur. Fakat **Mani**, dini inancını yaymak için kendi öğretisini bölgedeki diğer din ve inanç önderleri ile hakemlerin denetiminde ve halkın huzurunda tartışmıştır. Bu durum o dönemlerde bölge inançları ve inanç bilgilerinin henüz tabuları tanımadan her yönlü düşünüp tartışmakta olduğunu göstermektedir. *İnci*'in yazdırılması sırasında yapılan tartışmalar buna örnek olarak gösterilebilir.

Bu tabulu dini inançların kutsal kitaplarında yazılı olanların tanrı sözü olarak kabul ettirilmesi ve bunların tanrının aracısı olan peygamberi tarafından ifade edilmiş olması yaklaşımı temelinde inananlarının hiçbir şekilde şüphe etmeden doğru olarak

kabul etmeleri zorunluluğunun yanında, bundan şüphe etmenin tanrıdan ve onun peygamberinden şüphe ile eşanlamlı olduğu ve çok büyük bir suç ve günah sayılması gerektiği doğal sonucunu getirmiştir.

Ancak tanrı ile insan arasına bir aracının, peygamberlik makamının bu dini inançlarda yerleştirilmesi sonrasında, her tartışma bir şüpheyi doğurduğu için ve dolayısıyla tanrı ile peygamberin sözlerinin doğruluğundan şüphe anlamına geldiğinden, tartışmalar ortadan kalkmış, kendilerinden olmayanların inançsız, tanrısız, kitapsız, dinsiz oldukları ve dolayısıyla da kötü oldukları sonucuna varılmıştır. Böylece de bunların ya o dine zorla kazandırılması veya imha edilip tanrı adına mal ve canlarının yağma edilmesi yönelimi başlamış ve gelişmiştir.

Bilindiği üzere her inanç veya dini inanç kendisine göre ve kendisini diğer inançlardan ayıracak şekilde bir yaşam felsefesi dayatır. Bu felsefe o inancın veya dini inancın mensuplarının yaşamlarında her alanda belirleyici olur. Bu inanç mensuplarının yaşama yaklaşım tarzları ile onların ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi yaklaşımlarını ve kutsal değerlerini de belirler. Bunun benimsenmesi ile özümseven ve ona bağlı olarak yaşanması, o inancın benimsenme konumunu ortaya koyar ve inananları tarafından istisnasız uyulması zorunlu olduğu için aykırı hareket veya şüphe büyük günah veya cezayı gerektirir.

Tabulu dini inançların etkin olarak bölgede hâkimiyetlerini kurmaları sonrasında, inananlarına mübah gördüğü ve kendisine kutsal olarak değerlendirdiği ürünleri inanca dayalı olarak teşvik ederken, olumsuz veya günah olarak değerlendirdiği ürünleri ise doğrudan yasaklamıştır. Ticareti kutsamışsa, mensupları da kendilerini o yönlü geliştirmişler; kötü ve haram olarak değerlendirmişse, o zaman da bu alanı ihmal etmişlerdir. Yani üretimi ve ekonomiyi belirleyip yönetip yönlendirmişlerdir.

Genel olarak sosyal alanda tüm dini inançlar kendi inançlarına mensup olanları kardeş sayarlarken, inançlarına mensup olmayanları düşman olarak görmektedirler. Bu yaklaşımları doğrultusunda sosyal ve siyasi yaşamları da şekillenmektedir. Ayrıca bu inançlarda biricik hükümlerlik sahibi olarak tanrı görülür-

ken, onun yeryüzü vekili olarak değerlendirilen, krallar, halifeler ya da padişahlar tanrı temsilcileri olarak kabul edildiklerinden, bunların şahsında hükümrانlık da kutsandır. İnsanların bunlara karşı sadece kulluk görevlerinin olduğu, hiçbir surette haklarının olmadığı açıkça belirlenir. Halife, padişah hükümrان olarak te-baları üzerinde her türlü hakka sahipken, tebanın ise sadece kul-luk ve itaat görevleri vardır.

Her dini inanç kendine özgü ve kendisini diğerlerinden fark-lı kılan bir kültürel yaklaşım içerisinde olur. Bu yönelimi ile de kendini diğerlerinden ayırır. Eğer heykel ve resim yapmak puta tapıcılık olarak değerlendiriliyorsa, eğer şiir yazmak, şarkı söy-lemek, dans etmek kötü olan canavarların işi ise veya böylesi ye-tenek sahiplerinde kutsanması gereken yön ve yeteneklerin ol-ması halinde insanların bunlara göstereceği ilgi temelindeki kut-samaları tanrıya şirk koşulması olarak değerlendirilip günah ka-bul edildiği için suç sayılıyorsa, o alanlarda bunlar dinen yasak-landıkları için geliemezler ve geliştirilemezler. Çünkü o yönlü çalışmaların yolu dini inançlar ile kapatılmıştır.

Bu tabulu inançların bölgeye hâkimiyetini sağlamak ve hü-kümrانlıkta araç olarak kullanabilmek için birlikteliklerini oluş-turmak amacıyla söz konusu kutsal kitaplar yazıldığı gibi, daha iyi disipline olan ve kavgacı karakteri ile savaşacak durumda olan er-keklerin lehine olacak bir şekilde içerikleri de belirlenmiştir. Bu temelde fiziki gücü ve hükümrانlığı kutsayan ve erkeklerin çıkar-larına denk düşen bu kitapların kutsanması veya zora dayalı ola-rak kutsallaştırılması ile bölgede giderek insani yaklaşımla yaşam-dan uzaklaşmaya başlandığı görülür. Artık inandırmaya yönelik bilimsel tartışmalarla inançlarına inandırma metodlarının yerine hükümrان olan erkeğin zor ve şiddeti, insani ortak yaşamı paylaşı-ma yerine bencillik, hırs ve ihtirasın hâkim olmaya başladığı hak-sız bir yaşama yönelmenin yolları açılmıştır.

Yaşamda iyi ve kötünün kaderle tanrıdan geldiği, tanrı tara-fından yaşam seyrinin daha doğmadan önce alınaya yazıldığına inandırılan mensuplarına, sorunlarını çözebilme yönünde öğre-nim yaparak bilgi ve düşüncelerini bilimsel yönde geliştirmek yerine, kadere, hayır ve şerrin Allah'tan geldiğine inandırılması

ile cehalet dayatılmıştır. Zamanla dini inançların tabu olarak göstermedikleri ve günah saymadıkları alanlardan başlayarak, övüp dinen mübah ve sevap saydıkları alanlar üzerinde çalışmalara yönelinmiş ve özellikle de bu alanlarda hayali fantazilerle dinen kutsanan değerler abartılarak süslenmiş ve insanların bu alanlarda düşünsel olarak yoğunlaşmaları sağlanmıştır. Bunlar da gerçek anlamda hükümranlılığın kutsanması temelinde, hırs ve ihtirasın hizmetinde bir yapılanmaya dönüşerek, başka insanları köleleştirme ve onları sömürme ile dünya nimetlerinden zora dayalı bencilce faydalanabilmeye yöneltmiştir.

Kısacası, insanlar bilim adına olay ve gelişmelere, fiziksel gücü ve hükümranlılığı kutsayan dini inançlarının izin verdiği pencerelerden bakarak, ya da inancının teşvik edip, görmesini istediği veya görmesine izin verdiği kadarı ile bakmış ve bu yaklaşımı çerçevesindeki değerlendirmelerini de topluma bilim adına sunmuşlardır.

“Şeytan’ın, sana bilmeni teklif ettiği bilgi... O’nu bilmeyi, noksan sıfatlardan münezzeh olan Allah’a bırak. Gerçekten de budur Allah’ın sana yüklediği hak. Bil ki bilgide ileri olanlar; o kişilerdir; onlar; örtülüp gizlenmiş şeylerin yüzüne çekilen perdeleri açmak, o perdelerin ardında neler olduğunu bilmek hevesinden alıkor. Yüce Allah da bilgi bakımından kavrayamadıkları, anlayamadıkları şeylerdeki acizlerini söylemeleri yüzünden onları över ve künhünden bahsetmeleri emrolunmayan şeylerde derine gitmemelerine, bilgide ileri gidiş adını takar.” (Nehc’ül-Belaga, s. 40).

Bu tarz yaklaşımlar içerisinde olan dini inançların benimsendiği hükümranlılık alanlarındaki halklara kendini özümseterek kabul ettirdiği çok uzun olan yaşamı sürecinde halkların yapılarında ve yaşamları ile bilime bakış açıları ile yaklaşımlarında büyük oranda kendisine uygun köklü değişimler meydana getirmiş ve bunlar o inançlara mensup olan halkların yaşamında, sosyal, ahlaki, kültürel ve siyasi töre ve geleneklere dönüşerek onların yaşamlarında belirleyici rollere sahip olmuşlardır. Dini inançları temelinde konulmuş olan tabular kırılmadan veya o inançları temelinde ve inançlarının insanlara benimsetilip özümsetildiği şekilde, bilim veya bilimsel dedikleri insan ve doğayla olan çarpık

yaklaşımlarını insanlara öğreterek benimsetmeleri ile insan yaşamını da aynı oranda çarpıklaştırmaktadır. İnançları temelinde insanların bilim ve yaşama bakışlarını belirlemek için takılmış olan çarpık ve tabulu gözlükleri kırılmadan, yani doğa ve insan yaşamına bu yaklaşım tarzlarının yanlışlıkları onlara gösterilip kabul ettirilmeden ve onların eski yaklaşımları değişmediği sürece hırs ve ihtiras temelinde geliştirilen tekniğin insanlığı köle etmesi ve insanlığın yaşam kaynağı olan doğayı tahrip etmesi önlenemez.

Esasta insanlığın ve insanın yaşam kaynağı olan doğanın hizmetinde olması gerekli olan bilimin gelişme ve geliştirilme şansı yoktur. Bu temelde Hristiyan dini inancının bölgede ve Avrupa'da benimsenmesi öncesinde Yunan ve Roma filozofları etkinken, sonrasında 1700 yıllarına veya Avrupa'da Reform ve Rönesans dönemine kadar felsefe alanında ünlü bir kişiliğe raslanmaz. Sonrasındaki çıkışlar özellikle Hristiyan dini inancının en azından bazı alanlarda yumuşaması sayesinde. Ortadoğu alanında ise bir bütün olarak böyle olmasa da İslamiyetin hâkim ve katı kuralları ile geçerli olduğu alanlarda gerilemiş veya hiç yeşermemiştir. Ancak İslamiyetin hâkim olmadığı veya katı olarak benimsenmediği alanlarda bazı ünlü kişilikler çıkmışsa da bunlar da çoğu kez cezalandırılmalardan kendilerini kurtaramamışlardır.

Böylece bu tabulu metafizik dini inançların izinleri ve teşvikleri ile uyumlu olarak bazı çalışmalar yapıldıysa da buna gerçek anlamda tarafsız, insanı ve insanlığı geliştiren bilim olarak bakmak veya görmek oldukça yanıltıcıdır. Bilim de bu dini inançlar tarafından yönetilip yönlendirilmiştir.

B) MAZDA İNANCINDAN ALEVİLİĞE

1) Günümüzde Alevilerin Durumu ve Konumlanmaları

Ortadoğu'nun çoğu gerçekliğinde olduğu gibi, pratikte yasaklı olan Alevilik de kendi inancı temelindeki felsefesi ile kültürel değerlerini yaşamlarında uygulayıp koruyarak geliştirme imkânından yoksundur. Bu temelde her gün biraz daha eriyen Aleviliğin bu değerleri aynı süreçte çıkarlar temelinde yapılan tahribatlarla dejenere edilerek gerçekliğinden sapıtılmaya çalışılmaktadır. Cumhuriyet döneminde inanç örgütlülüğü tamamen tahrip edilerek süreç içerisinde dağıtılmış olan bu halk kesimi bölgedeki siyasi gelişmeler temelinde de herkesin yararlandığı ve çıkarları doğrultusunda sömürdüğü bir alan haline gelmiştir.

Son zamanlarda daha açık bir şekilde kendini gösteren bu durum, Alevi halk kesiminin siyasi amaçlarda ne derece araç olarak kullanıldığını ortaya koymaktadır. Herkesin kendi çıkarları ve sömürüleri temelindeki yaklaşımlarında Alevi halk kesiminin çıkarları ya göz ardı edilmekte veya basit aldatmacalarla geçirtilmektedir. Bu durumun sonucu olarak bölgedeki gelişmelerin dayatması ile pratikte yasaklı olan Alevilik özellikle 1986 sonrasında devletin çıkarları ve amaçları temelinde kullanılmak üzere bizzat devletin en yüksek makamları tarafından örgütlenmesi teşvik edildi. Bu aşama sonrasında resmi ideoloji çerçevesinde ve onun amaçlarına uygun derecede izin verdiği ve teşvik ettiği yönde Alevilik üzerinde siyasi kullanma amaçlı ve aynı oranda yüzeysel yayınlar

furyası başladı. Devletin desteği ve teşviki de göstermektedir ki, bunların gerçek anlamda Aleviliği, kendi gerçekliğinde ortaya çıkarıp yaşatmaktan ziyade, devletin amaçları doğrultusunda dejenere edilmiş ve devşirilerek devletin siyasi yapısına yedeklenmiş bir Alevi yapılanmasını amaçladıkları ortaya çıkmıştır. Buna rağmen sakıncalı görülen gerçek Aleviliğin gelişmemesi için devletin desteği ile yapılandırılan Alevi dergâh ve cem evlerine dahi tahammül gösterilemeyip zaman zaman destekledikleri faşist güçlerin saldırılarına müsamaha göstererek, gereğinde de katliamlarla gözdağı verdikleri ortadadır. Bu da göstermektedir ki devlet kendi yapısına yedeklenmiş ve amaçları temelinde kullanabileceği bir Alevi yapılanmasına dahi kuşku ile yaklaşmaktadır. Gerçek anlamda Alevi halk kesiminin çıkarları ve Alevi gerçekliği temelindeki bir yapılanmaya kesinlikle izin vermeyeceğini ve karşı olduğunu da ortaya koymaktadır. Bu temel yönelimi neticesinde Hacı Bektaş törenlerine, devletin en yüksek erkânı katılırken, İstanbul'un Gazi ve Ümraniye mahallelerinde katliamlar yapılmakta, Dersim alanlarında kutsal Alevi ocakları ile ziyaretleri bombalanarak yerle bir edilmekte, bölge Alevi halkına her türlü hakaretle insanlık dışı muamele yapılarak binlerce yıldan beri yaşadıkları atalarının öz yurdundan zorla göç ettirilmektedirler.

Devletin Alevi halk kesimi üzerindeki bu politikasında kendi resmi misyonerlerini kullanmasının yanında, Alevi halk kesimi arasında pir ve aydın geçinen ve çoğunlukla da devletle göbek bağı temelinde sıkı ilişkiler içinde bulunan dini-feodal kişilik ve önderliklerin gönüllü olarak misyonerlik üstlenmeleri, durumu daha da vahim hale getirmektedir. Bu kişiliksiz menfaatperestler mensup oldukları inanca ve halk kesimine çok büyük zararlar verdiklerinin bilincindedirler. Yani üstlendikleri misyonu bilinçli olarak yapmaktadırlar. Bunların misyonu Alevi halk kesimini devletin sağladığı imkân ve çıkarlar temelinde siyasi amaçlarında araç olabilecek düzeyde bir yapılanmaya doğru yöneltmektir. Bu temeldeki bir yapılanma gerçek ve ciddi anlamda bir yapılanmaya tekabül etmediğinden, Alevi halk kesiminin çıkarlarına ve gerçeklerine denk gelemez. Çünkü böylesi bir durum devletin resmi ideolojisi ve amaçları ile bağdaşmaz ve hatta ona ters dü-

şer. Böylesi bir duruma devletin izin vermeyeceğini günümüzde izlediği politika ile açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Sömürüye tâbi tutulan böylesi bir alandan giderek büyük oranda güç kaybetmiş olan bazı sol kesimler de yararlanmaya girişmişlerdir. Bu yapılanmalar da kendi durumları ile uyumlu olarak kendi amaçlarında Alevi halk kesimini kullanmak için değişik girişimlerde bulunmaktadırlar. Bunların, Türkiye'nin yapısında Alevilik sorununu kendi gerçekliğinden, inanç ve kültür bazında ve Alevi halk kesiminin özgün çıkarları temelindeki bir yaklaşımdan uzak oldukları ortadadır. Bu sömürü alanından herkesin yararlandığı gibi yararlanıp yeni bir güç kaynağı elde etme çabası içerisindedirler. Bu temelde Aleviler açısından sorunlarını çözümleyici ciddi bir yapılanma olmadıkları ortadadır. Bunu, Alevi sorununa yaklaşımları ile açık bir şekilde gözler önüne sermektedirler.

Aleviliğin günümüzdeki durumu gözönünde bulundurulduğunda pek parlak bir mirasa sahip olmadığı ortadadır. Ancak bu miras Alevilerin kendi mirasları olduğundan, Alevi olarak yaşamak isteyenlerin reddetme imkânlarının da olmadığı bir gerçektir. Bunu günahı ve sevabı ile kabullenmek zorundadırlar. Atalarından devraldıkları bu mirasın olumsuzluklarından kurtulmak ve gelecekte çağa yakışır bir şekilde onurlu, kendi kültürleri, felsefeleri ve töreleri ile yaşamak istiyorlarsa, Alevilerin kendi sorunlarını kendilerinin ele alması ve kendi gerçeklikleri ile özgün çıkarları temelinde ciddi bir örgütlenmeye girişmeleri zorunludur. Kendi durumlarını ve sömürü alanı halindeki konumlarını değiştirmek ve özgün çıkarlarına yönelmek istiyorlarsa, bu temelde örgütlenmeleri gerekir.

2) Alevilik Hakkındaki Görüşler ve Konumlanmalar

Aleviliğin olumsuz mirasına uygun olarak, Alevilik hakkında farklı görüşler ve bu görüşler temelinde farklı dayanak noktaları ortaya konulmaktadır. Bu alanda Alevi olmayan misyonerler belirli bir rol oynarken, bazı Alevi ileri gelenleri de kendilerini daha güvenceli hissetmek için belirli güçlere dayanma gereğini duymaktadırlar.

Bu konuda hiç şüphesiz en belirgin ve köklü görüş Aleviliğin İslamiyetin içerisinde bir mezhep olduğu yönündeki görüştür. Bu görüşün oldukça uzun olan bir tarihi geçmişi olduğu ve bazı Alevi ünlülerinin bazı nefeslerinin de bu yönde belge olarak kullanılmak istendiği görülmektedir.

Bu görüşte olanlara göre, geçmişte Alevilerin namaz kıldıkları bilinmektedir. Günümüzde de bir kısım Alevi namazlarını kılmaktadır. Bunlar evlerinde veya dergâhlarında gösterişe özenmeden namazlarını kılarlar. Alevilerin camiye gitmemelerinin birinci sebebi, **Muaviye** ve **Yezid** dönemlerinde camilerde **Hz. Muhammed** ve **Hz. Ali** ile evlatlarına kötü sözlerin söylenmiş olması ve namaz kılınırken secde esnasında alnın konulacağı yerin toprak, taş veya topraktan biten ot ya da ağaç gibi doğal ana maddeler olabileceğine ve halı, keçe gibi şeylere alınlarını koymalarının uygun olmadığına inanmaları olduğu belirtilir. Açıkça bahane niteliğinde ve mantıksız uydurmalar olan bu gerekçeler yeterli derecede inandırıcı olmaktan uzaktırlar. Bu gerekçelerinin yanında bazı Alevi ileri gelenlerin nefesleri de belge olarak gösterilmek istenir. Bunlardan bazılarını şöyle bir bakalım.

Kaygusuz Abdal:

*İslamın şartını sual edersen,
İcmalinde şartı beştir efendi.
Muradın ger iman öğrenmek ise,
Anında adedi beştir efendi.*

*Savm ile salat, zekât ile hac,
Malın var ise hak yoluna saç.
Biri şahadettir lisanını aç,
Bu sana acayip iştir efendi.*

*Peygamberleri sev onlara inan,
İnanmayanlardır ol nare yanan.
Melek, kitap, ahret olmaz mı ahsen,
Var ise imanın hoştur efendi.*

*Din Muhammed dini cümleden asıl,
Gayrı dinleri bilmezsen nasıl,
Ziyade değildir üç farzdır gusül,
Mazmaza, istinşak, beden yaştır efendi.*

*Biz dört biliriz abdestin farzın,
Gel öğrenmeye var ise kasdın.
Dirseklerin mail, yumalı destin,
Vech ilerileyin yaştır efendi.*

*On iki şartı vardır salatın,
Kılıp anı menziline iletin.
Aynel'yakin var ise bir illetin,
Anında adedi şeştir efendi.*

*Hadesten, necesten eyle taharet,
Ört evrat yerini etme kerahet.
İstikbal-i kıble, vaktiyle niyet,
Bu altı saydığım dıştır efendi.*

*Tekbir al ellerin başına götür,
Kıyam, kıraat, rüku, sücud'dur.
Ka'de-i ahirde bir miktar otur,
Kılırsan ne güzel iştir efendi.*

*Kaygusuz Abdal'ın bildiği böyle,
Noksanı var ise doğrusun söyle.
Su bulunmaz ise, teyemmüm eyle,
İki darb bir niyet üçtür efendi.*

Hatayi mahlasıyla nefeslerini yazan Şah İsmail:

*Türlü günahlarım yere döküldü,
Hak için abdestim aldığım zaman.
Sağ yanıma iki melek dikildi,
Sabah namazını kıldığım zaman.*

Gökten yere indirdiler burağı,
Hu deyince yakın eder ırağı,
Dünyada, ahrette yanar çerağı,
Öğlen namazını kıldığım zaman.

Yerden göğe saf saf olmuş melekler,
El kaldırın kabul olsun dilekler,
Bize nazar eyler çerh-i felekler,
İkindi namazın kıldığım zaman.

Kalbi pak olan hak sırrını sezer,
Kiramen katibeyn hayrını yazar,
Firdevsi âlâda salınıp gezer,
Akşam namazını kıldığım zaman.

Mü'min olan canlar beş vaktin kılar,
Onun içi dışı nur ile dolar,
Muhammed Mustafa şefaât kılar,
Yatsı namazını kıldığım zaman.

Hatayi'yim hakkı dilinden komaz,
Daima ederiz biz hakka niyaz,
Yedi yasin ile üç kere ihlas,
Hak nasb eyleye öldüğüm zaman.

Bu görüş mensuplarına göre, Alevilerden Ramazan ayında oruç tutanlar da vardır. Aslında, Muharrem ayında on iki gün oruç tutarlar. Bu on iki gün süresince ne gece ne de gündüz hiçbir surette su içmezler, diye belirtirler.

Yunus Emre bu konuda şöyle der:

Oruç, namaz, gusül, hac hicabdır âşıklara,
Âşık bundan münezzeh naz-ü niyaz içinde.

Yine bunlara göre, Alevi zenginlerinden hacca gidip hacı olanları olduğu gibi, Alevilerin inançlarına göre en kutsal yer

saydıkları gönül evinin ziyaretini yeğlemeleri, onların şekli ibadete önem vermediklerini gösterdiği gibi insanların gönül evlerinin esas tavaf edilecek yer olduğuna inandıklarını da belirler.

Nesimi:

*Yılda bir kez hac olursa, Kâbe de ey hacı bil,
Kıl gönül beytin tavaf, her demde haccullah var.*

Şah İsmail:

*Hatayi hal çağında,
Hak, gönül alçağında,
Yüz bin Kâbe yapmaktır,
Bir gönül al, çağında.*

Bu görüş mensuplarına göre, Aleviler her zaman *Kelime-i Şahadet* getirirler. Ancak buna iki kelime eklerler: “*La ilahe illallah, Muhammed-ün Resulullah, Aliyyun veliyyullah.*” Fitre ve zekât-larını ise her zaman verirler. Böylece ve bu şekilde İslamiyetin şartlarını yerine getirdiklerini ve dolayısıyla da Müslüman olduklarını kanıtlamaya çalışmaktadırlar. Ancak kendilerini Alevi kapsamı içerisinde ifade etmeye çalışan Fatimiler (Ali’nin eşi ve Muhammed’in kızı Fatma’nın isminden gelmektedir), İsmaililer (Alevilerde altıncı imam olarak kabul edilen Cafer-i Sadık’ın oğlu İsmail’in isminden gelmektedir), Bektaşiler (Hacı Bektaş-ı Veli’nin isminden gelmektedir) gibi gruplardan bazılarının veya önceleri Müslüman olup sonradan Aleviliği kabul etmiş olan bazı halk kesimlerinin Müslümanlığın şartlarını yerine getirdikleri doğru olabilir, ancak geçmişten beri Alevilerin Müslümanlığın şartlarını kabul ettikleri ve bunları gerçek anlamda yerine getirdiklerini söylemek mümkün değildir.

Tartışma, Aleviliğin İslamiyet içerisinde bir mezhep olması yönünde yoğunlaşınca, çelişkilerini izah edebilmek için Aleviliğin İslamiyetin devri saadet dönemini temsil ettiği, yani gerçek-ten Müslümanlığın özüne tekamül ettiği ve diğer Müslümanların

ise gerçek İslamiyeti saptırdığı yönelimine girilerek iddia edilmeye başlandı. **Halil Öztoprak**, “*Kuran’da Hikmet Tarihte Hakikat*” adlı eseriyle bu yönelimin öncülüğünü açık olarak üstlenmiş ve Aleviler arasında önemli bir taraftar kitlesi bulmuştur.

İslamiyetin katliamlarından kurtulmak amacıyla kendilerinin de Müslüman olduklarını göstermek veya inançlarının propagandasını Müslüman halk kesimi arasında rahatlıkla yapabilmek amacıyla, Alevilerin kendilerini İslamiyet şemsiyesi altında gizleme gereği duydukları ortaya çıkmaktadır. Eğer Aleviler isteyerek ve gönülden İslamiyeti kabul edip benimsemiş olsalardı, onun şartlarını gönülden yerine getirmekten de çekinmezlerdi. Bölgede bu şartları yerine getirmekten onları alıkoyacak önemli bir etmenin olmadığı da bilinmektedir. Buna rağmen günümüzün Alevi halk kesimi Alevilikteki “*zahiri ve batını*” yani, şekil-öz, söz-mana durumlarını yeterince kavrayamadığından, bazı sözlerle aldanarak, İslamiyetin şartlarını yerine getirmemelerine rağmen, yerine getirdiklerini iddia ederek kendilerinin de Müslüman olduklarını savunuyorlarsa, devekuşları gibi kafalarını kuma gömerek, kimsenin kendilerini görmediklerini sanıyorlarsa, bu yöntemle sadece kendi kendilerini aldatırlar. Çünkü sözleri ile özlere birbirlerine uymadığı gibi, sözleriyle işlevleri de uyumlu değildir. Kuma gömdükleri kafalarıyla kendilerinden başkasını göremezler. Fakat başkaları onların gövdelerini her zaman görmektedirler. Müslüman halk kesimi onların gerçekten İslamiyetin şartlarını yerine getirmediklerini görüyor ve bunun neticesi olarak da Alevileri Müslüman olarak görüp kabul etmiyorlar.

Alevilik konusunda ikinci akım olarak niteleyebileceğimiz yönetime mensup araştırmacı ve yazarların, genel olarak Aleviliği İslamiyetin temel kuralları ve katı yapısıyla bağdaştıramadıkları görülmektedir. Bunlara göre Alevi yaşam tarzı ve kültürel değerlerinin, bölgede geçmiş inançların kültürel değerlerinin sağlam bir şekilde korunması ve İslamiyetle bağdaştırılarak yaşatılmasıdır.

Bu yönelim içerisinde, **M. Şerif Fırat**’ın “*Varto Tarihi*” adlı eseri ile öncülük ettiği “*Alevilerin Türk olduğu*” tezinin, giderek devlet destekli yazar ve araştırmacılar tarafından ispata yönelik çalışmaları yoğunlaştı. Bunlara göre Alevilik felsefesi ve kutsa-

dığı kültürel değerleri Türklerin Orta Asya'daki Şaman kültürlerinin devamıdır ve Alevilik içerisinde ağırlıklı olarak Şaman kültürünün izleri korunup yaşatılmaktadır. Dolayısıyla Alevi yaşam kültürü ve Aleviler de ince bir politika ile Türkleştirilmek istenmektedir. Buna göre: *"Türkten başkası Alevi olamaz ve Alevi olan herkes Türktür."* Bir inanç ve yaşam felsefesi olan Alevilik, her inançta olduğu gibi uluslarüstü bir konumda olmasına rağmen, şovenist bir yaklaşımla Türk ulusu, daha doğrusu ırk ile sınırlandırılmak istenirken açık bir şekilde büyük bir yanılsa düşünülmektedir. Ancak savunmasız bir durumda olan ve her yönü ile sömürülmek istenen Alevilik üzerinde rahatlıkla bu neviden girişimlerde bulunabilmektedirler.

Prof. Dr. **Mehmet Eröz**, *"Atatürk, Milliyetçilik, Doğu Anadolu"* adlı eserinin 183. sayfasında şöyle diyor:

"...Asıl mesele, kültürde mühim bir yer tutan ve hatta içtimai hayatın temelini teşkil eden inanç sistemindedir. Buna Alevilik denir. Bunun İran Şiası ile Arapların Şiiliği ve Aleviliği bir ilgisi yoktur. Bu Şamanizm dini inancının. İslami dini esasları ile birleştirilmesi suretiyle meydana gelmiş olan bir mezheptir. İncelendiğinde şaşırtıcı bir zenginlik gösterir ki, köklerini tamamen eski Şamanizmden almıştır. Dersim halkının, güneş doğarken, güneş ışıklarına aşırı hürmet göstermeleri, onların aydınlığa ve sıcaklığa olan dini bağlılıklarındandır. Şamanizm dini inancı ve geleneklerini devam ettirmekte olduklarını göstermektedirler. Bütün Alevi ve Bektaşilerde Ay ve Gün'ün dini inançlarında büyük öneme haiz olduklarını biliyoruz. İnançlarına göre Ay Ali, Gün Muhammed'dir... Maraş'ın Pazarcık kazasında yirmi kadar köy kurmuş olan Kılıçlar Alevidirler. Bunların Şamanizmin birçok kalıntıları, gelenek halinde devam ettirdiklerini görüyoruz.

...Umay, Şamanizmde, çocuk ruhlarını koruduğuna inanılan bir ilaheye verilen isimdir. Dicle Zazaları arasında geniş bir ailenin adına Omay ailesi denilmektedir. Zazaların kullandığı 'Humay' kelimesi 'Muya'nın zamanla değişmiş bir şeklidir. Umay kelimesinin gösterdiği gibi, Şamanizmin örf ve âdetleri halinde devam eden bağa diğer bir misal Varto Zazalarından verilebilir. Varto'nun Üstukran bucağına bağlı bir köyün adı 'Şa-

man' köyüdür. Urfa Bozova kasabasına bağlı bir Kurmanç köyünün adı ise 'Kamoğlu'dur. Bilindiği gibi Şaman ve Kam Şamanizmde dini ayinleri idare eden din adamlarına verilen isimlerdir. (...) Şamanizmin bakiyeleri, Alevilik içinde ve diğer gelenekleri arasında halen yaşamaktadır..”

Türkiye’de bilim adamı olarak geçinen veya öyle kabul gören, çoğunlukla bu neviden insanların sorunlara bakış açıları ile bilimsel yaklaşımları temelindeki yanlışlıkları tenkit edilmeye kalkılırsa bütün zamanımızı bunlara ayırmak ve bu konuda kitaplar yazmak zorunda kalırız ki, bu bizim görevimiz değildir. Ancak Türk ve Türkiye toplumsal yaşam tarzının her yönü bu nevi insanların katkıları ile şekillendirildiğinden, bir nevi bunların sorumluluğu ve bilimselliklerinin yansımaları olduğunu belirtirsem büyük bir yanlışlık yapmış olmayacağım kanaatindeyim.

Yukarıdaki alıntılarda görüldüğü gibi, Aleviliğin Türkleştirilmesi için sihir ve büyüye dayanan Şaman kültürü bir yandan dini inanç olarak kabul ettirilmeye, diğer yandan da, Aleviliğin özüne oturtulmaya çalışılarak, Alevilik sanki bir sihir ve büyü inancının devamı gibi gösterilmeye çalışılmaktadır. Resmi ideolojiye hizmet yönünde olduğu için devlet tarafından desteklenen bu yönelim alanında Türkiye’de pek çok kitap yazıldığı ve araştırmanın yapıldığı görülmektedir. Aleviliğin Türklüğe mal edilmesi pahasına öz kültürel değerleriyle felsefesinin tahrip edilmesi son derece olumsuz bir yaklaşım tarzıdır ve bu topluma büyük zararlar vermektedir. Böylece Alevilik özünden saptırılmakta ve tahrip edilerek imha edilmek istenmektedir. Bu nevi çalışmalarla Alevilik kendisinden başka bir şey yapılmaktadır. Bu konuda menfaat düşkünü Alevi ileri gelenleri ile aydın geçinenleri de kendi yapılarından utandıklarından Alevi olmamak için, Aleviliğin dışında dinsiz, ateist, Müslüman, her inanca mensup veya her şey olabilmekte, fakat bir türlü kendi gerçeklerini kabul edip kendileri olamamaktadırlar. Bu nevi Alevilerin rol üstlenmeleri üzücüdür. Yani, ağacın kurdu yine ağaçtandır. Ağaçtan olmasa ağaç çürümez. Düşman, niteliği gereği yapmak istediğini yaparken, dost görünüp de en büyük düşmanlığı yapmak çok daha büyük bir kötülüktür.

Bu yönelim günümüze yakın zamanlarda başlamasına rağmen devletin desteği ve teşviki ile kısa sürede belli bir kitle desteğine sahip olmaya başladığı gibi, bilinçsiz halk kesimlerinin de kafasını bulandırmaktadır.

M.M. Van Bruinessen, “Ağa, Şeyh ve Devlet, Kürdistan’ın Halk Yapısı ve Politikası” adlı eserinde şöyle der:

“...Kürdistan’da Şafii ve Şii dini inançların yanında, eski dini inançlarının etkilerini güçlüce devam ettiren dini inançlara da Kürt halkı arasında rastlanmaktadır. Bunlardan en büyük grup durumunda olan Aleviliktir. Alevilik Kuzeybatı Kürdistan halkı arasında etkindir. Bu alanlardaki Alevi Kürt halkının bazı kesimleri devamlı İslamiyetin etkisi ve propagandası altında kalmıştır. Fakat Dersim alanındaki Alevi inancını İslamiyetle bağdaştırmak mümkün değildir. Tespitlere göre Kürt Alevilerin büyük çoğunluğu, Kürtçenin Zaza şivesiyle konuşmaktadırlar. Bu doğru olmakla beraber, Kürtçenin Kurmançi şivesiyle konuşan belirli bir Alevi kesimi de vardır. Kaldı ki Anadolu’da Alevi olanların çoğunluğu Kürt olmayıp başka halklardandırlar. Yine tüm Zazaca konuşanlar da Alevi olmayıp bunların bir kesimi Şafiidir...”

Bazil Nikitin, “Kürtler” adlı eserinde, Kürdistan’da İslamiyet dini prensiplerine en çok yakınlığı ile bilinen Şafiiiliğin dahi, İslami dini prensiplerinden belirli oranda sapmalar gösterdiğini, Alevi ve Yezidiliğin ise, İslami prensiplerden çok, geçmiş dinlerinin ve özellikle Mazda dini inancının prensipleri ve öğretisinin etkisi altında olduğunu belirtir.

Nikitin aynı eserinin 383. sayfasında, “Kürt ruhu dinsel görünümü ile ele alındığında sünni ortodoksluğun doğrultusunda değildir. Müslüman Kürdün belirgin özellikleri hak mezheplere biraz aykırı düşen ya da genellikle aykırı düşen bir mistisizmde toplanmaktadır.” diye belirlerken, **İhsan Nuri Paşa**, “Kürtlerin Kökeni” adlı eserinde, Alevi ve Bektaşî Kürtlerin dini gelenek ve törelerinin kökeninde Mazda dini inancının belirleyici rol oynadığını vurgular. **M. Muri Dersimi** ise, “Kürdistan Tarihinde Dersim” adlı eserinde, İslamiyetin Alevi ve Bektaşî Kürdistan halkı üzerinde sadece şekilsel olarak etkide bulunduğunu, esasta özüne nüfuz edemediğini, dolayısıyla İslamiyetin formasyonu

altında özünde eski dini inançları olan Mazda inancının kurallarını ve öğretilerini kutsal bir miras gibi saklayıp yaşatmaya çalıştıklarını belirtir.

3) Alevi Felsefesi ve Öğretisi

Her inancın temel direğini o inancın felsefesi oluşturur. Bu felsefe o inancın tanrıya ve insana bakış açılarını belirlerken, aynı zamanda insan ile tanrı arasındaki yaklaşım ve ilişkilerin tarzını da belirler. Diğer tüm kutsal değerleri, töreleri ve yaşam şekli ile hukuk ve kültürel yapılanması, bu felsefe temelinde, onun çerçevesinde ve onunla uyumlu olarak oluşur. Bu nedenle Alevi felsefesinin İslami felsefe ile temelden yakınlıkları ile ayrılıklarının açık bir şekilde ortaya çıkarılması zorunludur. Bu husus Aleviliğin İslamiyet ile yakınlık veya uzaklık derecesini ortaya koyması açısından hareket noktasını teşkil eder.

Bu konuda Alevi felsefesini işleyen birkaç deyişi öncelikle almayı uygun buluyorum.

Basri Baba:

*İki cihan aslı sensin,
Allah, Muhammed, Ali'sin,
Şah-i Merdan dili sensin,
Allah, Muhammed, Ali'sin.*

*Sensin zübde-i mevcudat,
Sensin mevhum-ü meşhudat,
Alim'üs sır-ı hafiyat,
Allah, Muhammed, Ali'sin.*

*Sırrı Kur'an, hatemsin sen,
Secde olan ademsin sen,
On sekiz bin alemsin sen,
Allah, Muhammed, Ali'sin.*

Şeriat, tarikat sensin,
Hakikat, marifet sensin,
Hadi, mudil, kudret sensin,
Allah, Muhammed, Ali'sin.

Afak sensin aksindir bil,
Gubarı, gel kalbinden sil,
Zerren senin Fırat û Nil,
Allah, Muhammed, Ali'sin.

Mü'min Allahın esması,
Sensin anın müsemması,
Adem, eşya muamması,
Allah, Muhammed, Ali'sin.

Esfel ü ala'da kalma,
Esma müsemmada kalma,
Sırr-ı (Ev edna) da kalma,
Allah, Muhammed, Ali'sin.

Basri Baba'nın eş'arı,
Şeksizdir, riyadan ari,
Ayan etti hep esrarı,
Allah, Muhammed, Ali'sin.

Şemsi Tebriz-i:

Ne tedbir eyleyem ey müslümanlar, ben ki hayranem,
Ne kebr ü ne yahudiyem, ne kâfir, ne müselmanem.

Ne şarkiyem, ne garbiyem, ne berriyem, ne bahriyem.
Ne erkânı tabiiyem, ne de eflaki gerdanem.

Ne Hindiyem, ne de Çini, ne Bulgarem, ne Japoni,
Ne mensub-ı Irakım ben, ne mevlüd-u Horasanem.

*Ne dünya, ahiret meyli, ne düzah, cennet a'mali,
Ne Havva, Adem amali, ne de müştak-ı rıdvanem.*

*Ne kalbiyem, ne de kali, ne vecdiyem, ne de hali,
Seni özler, seni gözler, gezer yer yer dil ü canem.*

*Nişanım bi nişan amma, mekânım la mekân ferma,
Ne ten kalmış, ne can guya, ki ben maksud-u cananem.*

*Riyayı dilden attım bir: İki dünya gördüm bir,
Demadem fîkr ü zikrim bir: Muvahhid bank-i ekvanem.*

*Senin aşkın, senin şevkindir ancak hırka vü lokmanem,
Safayı hü veya men hü, nasib-i din ü imanem.*

*Eğer ömrümde bir dem sensiz almışsam nefes ey dost,
İlahi öyle demden, öyle ömürden peşimanem.*

Yunus Emre:

*Ol kadir-i kun feyekun lutfedici Rahman benem,
Kesmeyen, rızkını veren cümlelere Sultan benem.*

*Nutfadan adem yaratan, yumurtadan kuş türeten,
Kudret dilini söyleten, zikreyleyen Subhan benem.*

*Kimisini zahid kılan, kimisine fisk işleten,
Ayıplarını örtücü ol delil ve Burhan benem.*

*Benim edeb, benim beka, ol kadir-i Hak mutlaka,
Yarın Hızır ola saka, anı kılan gufran benem.*

*Et ve deri, söğük ve can, ten perdelerini tutan,
Kudret işim çoktur benim hem Zahir ü Ayan benem.*

*Hem batınem, hem zahirem, hem evvelem, hem ahirem,
Hem ben Ol'um, hem Ol benem, Ol Kerim-i Subhan benem.*

*Yoktur arada terceman, andağı iş bana beyan,
Oldur bana veren lisan, ol deniz ve umman benem.*

*Bu yer ü gökü yaratan, bu arş ve kürsi devriden,
Binbir adı vardır Yunus, ol sahib-i Kuran benem.*

Fenayi:

*Serseri gezme ey dil yabanda,
Her ne ararsan sendedir sende.
Surette geri, bir kuru tensin,
Mani'de cansın kası-ı bedende.*

Bir şair:

*Allah'dır Adem, Ademdir Allah,
Ben de inandım amentu billah.*

Şah İsmail Hatayi:

*Eğer bir garipten sual olursan,
Şu ben nerde idim, nerden gelirim?
Yok mu idim şu dünyada, var idim.
Ere hizmet ettim, pirden gelirim.*

*Nuh peygamber oldum, bir gemi çattım,
İlettim deryaya, sulara kattım,
Yusuf oldum, hemin kuyuda yattım,
Yakup ile ah ü zardan gelirim.*

*Musa ile bile idim havada,
Veysel Karani'yle idim devede,
Ferhat ile külünk çektim kayada,
Attım külüngümü Tur'dan gelirim.*

*Abdürrezak gibi koyunlar güttüm,
Selman gibi eski dini terk ettim,
Doksan bin kâfiri Müslüman ettim,
Tecelli dağından nurdan gelirim.*

*Şah Hatayım birlik oldum er ile,
Elbet bizim kismetimiz verile,
Üçler makamında yediler ile,
Kırkların kurduğu cemden gelirim.*

Sefil Selimi:

*Gök kubbe altında, yerin üstünde,
Ne var, ne yok, canlı, cansız benimdir.
Yokluğa ulaştım varın üstünde,
Onun için dinli dinsiz benimdir.*

*Çevremi dolaştım içten ve dıştan,
Sonuna geldikçe başladım baştan,
Haberli yaşadım bahardan kıştan,
Uzun, kısa, enli, ensiz benimdir.*

*Büyüdüm, küçüldüm hiç fark etmedi,
Zamanla güreştim gücü yetmedi,
Eli tutan toprak beni tutmadı,
Giden, gelen, tenli, tensiz benimdir.*

*Felek katarına bir denk yükledim,
Konakladım açtım, sardım bekledim,
Her kapıyı defalarca yokladım,
Sağlam, sakat, denli, densiz benimdir.*

*Vardım ileriye, döndüm geriye,
İnan, şaştım sarındığım deriye,
Kendime rastladım varsam nereye,
Evvel, ahir, sonlu, sonsuz benimdir.*

*Bu hesabın üst başıyla, alt ucu,
Sefil Selimi'nin itikat gücü,
Tatlıya tatlıdır, acıya acı,
Huylu huysuz, kinli kinsiz benimdir.*

Yukarıda Aleviliğin felsefesini en iyi bilenlerin veya Alevi felsefesine göre erenlerinin yazılı anlatımlarından örnekler vermeye çalıştım. Aleviliği en iyi bilen ve felsefesine hâkim olan bu kişilerin belirlemeleri dikkatlice okunursa, Alevilerin bu felsefeleri temelinde tanrıya ve insana bakış açılarının aynı olduğu açık bir şekilde ortaya konulmaktadır. Tanrı ile insan aynileştirilmektedir. Evrendeki görünen ve görünmeyen her şeyde varlığına inandıkları tanrının insandaki varlığına da inanılmaktadır.

Bu felsefeye göre tanrı, diğer dini inançlarda olduğu gibi her şeyi ve dolayısıyla insanı da yoktan var eden değil, evrendeki görünen ve görünmeyen tüm varlıkları kendi gövde yapısından parçalar olarak var edendir. Evrendeki görünen ve görünmeyen tüm varlıklar tanrının parçaları olduğundan ve parçalar, parçaların bulundukları bütünün tüm özellik ve niteliklerini yapılarında taşıdıklarından, tanrının parçaları olan evrendeki görünen ve görünmeyen tüm oluşumlar tanrının tüm nitelik ve özelliklerini bünyelerinde taşırlar. Bu temelde insan da tanrının bir parçası olarak tanrının tüm nitelik ve özellikleriyle yeteneklerini bünyesinde barındırmaktadır.

İnancın temelini oluşturan tanrı olduğunda Alevi inancı ile diğer dini inançlar temelden birbirlerinden ayrılır ve biri diğerinin tanrısını kabule yanaşmaz. Taban tabana birbirlerine zıt tanrılar temelinde şekillenmiş olan bu inançları değil iç içe geçirmek yanyana getirmek dahi mümkün değildir.

Aleviliğin tanrı ve insana yaklaşımı temelindeki felsefesinin, Kürdistan coğrafyasında geçmişte büyük bir etkinliğe sahip olan Mazda inancı ve bu temeldeki Zerdüşť öğretisinden kaynaklandığı veya o inanç felsefesinin günümüzdeki sürdürölme şekli olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu inancın ve Zerdüşť öğretisinin felsefesinde tanrı olan **Mazda**, Zazacada “*Maz*” biz, “*da*” ise *verdi* yani *bizi veren* anlamındadır. Yine Kürtçenin Kurmanci şive-

sinde *Ezda*, “*Ez*” ben, “*da*” verdi, anlamındadır ve *beni verdi* demektir. Aynı şekilde Kürtçenin Kurmanci şivesinde hâlâ tanrı ismi olarak kullanılan “*Xade*” deyiminde “*Xa*” kendi, “*de*” ise vermek anlamındadır ve *kendini veren* manasına gelir. Bunlar ve bu inançta tanrı adı yerine kullanılan deyimlerde tanrı, veren veya kendi varlığından veren olup yoktan var eden değildir. Bunun, öz ve anlam itibarı ile Aleviliğin tanrıya ve insana bakış felsefesine uygun olup hatta aynılık içerisinde olduğu açıktır. Bu bakış açısı inancın temel direği ve belkemiğidir. Tüm diğer kaide ve kuralları ile kutsal değerleri ve töreleri bu yaklaşım içerisinde gelişip şekillenmiştir.

İslamiyetin tanrıya böylesi bir bakış açısı yoktur. İslamiyette böyle bir bakış açısını değil savunmak, onu düşünmek bile büyük günahdır. Bunu açıkça ifade etmek ise işlenecek en büyük suçtur. Bu nedenle **Hallac-ı Mansur** ve **Suhreverdi** idam edilmiş, **Nesimi**’nin ise derisi yüzülmüştür. Bu temelde İslamiyetin tanrıya bakış açısını, Alevilerin yolunda gittiklerini söyledikleri ve hak katına çıkarıp yücelttikleri Hz. Ali’nin kendi ifadesinden verelim. İslamiyetin dördüncü halifesi olan **Ali**’nin bizzat kendisinin yazdığı yazılar evlatları tarafından toplanmış ve sonradan “*Nehc’ül-Belaga*” adıyla **A. Gölpınarlı** tarafından hazırlanıp yayınlanmıştır.

Bu eserin 24-25. sayfalarında **Hz. Ali** şunları söyler:

“*Hamd, Allah’a ki övenler onu layığıyla, övermezler, nimetlerini sayıp dökenler, onları söyleyip bitiremezler, çalışıp çabalayanlar, hakkını eda edemezler. Öyle bir ma’buddur ki derin düşüncelerin onu idrak edemez, anlayış derinliklerine dalış, zatının kühüne eremez. Bir ma’buddur, sınır yoktur, sıfatını sınırlayabilsin, bir vasıf yaratılmamıştır, zatına layık bulunsun. Yoktur ona sayılı bir an, yoktur onun için ertelenmiş bir zaman. Yaratılanları, kudretiyle o yaratmıştır, yelleri, rahmetiyle o estirmiştir; yarattığı yeryüzünü, kayalarla perçinlemiş, pekiştirmiştir.*”

Dinin evveli onu tanımaktır. Tanıyışın kemali, onu tasdik etmektir. Tasdik edişin kemali, O’nu bir bilmektir. Bir bilişin kemali, O’na karşı öz doğruluğuna ermektir. Öz doğruluğun kemali, onu noksan sıfatlardan tenzih etmektir. Çünkü bilmek gerekir ki

ne sıfat söylenirse söylensin, o sıfatla vasfedilemez, her sıfat, vasfedilenden gayridir; onunla bilinemez.

O'nu vasfetmeye kalkışan, O'nu bir başkasına eşit etmiş sayılır. Başkasını ona eşit sayan, ikiliğe düşmüş olur. İkiliğe düşen tecezzisini kail olur. Tecezzisini kail olan, O'nu tanımamış bulunur. O'nu tanımayan, O'na cihet isnat eder, O'na işaret eyler. O'na işaret eden, O'nu sınırlar, sınırlayan, sayıya sokar. Nerde diyen, O'nu bir yerde sanır. O'na mekân isnat eder; yerde diyen-se, başka yeri O'ndan hali sanır..”

Ali devamla, “Noksan sıfatlardan münezzeh olan Allah” der.

Dikkatlice incelenirse, bu iki inancın tanrıya ve insanlara bakış felsefelerini iç içe ele almak veya bu yönlü değerlendirmek mümkün olmadığı gibi, bunları yanyana getirmek veya aynı kaynaklara dayandıklarını söylemek de mümkün değildir. Birbirlerine taban tabana zıt olan iki ayrı inanç felsefesi oldukları açıktır. Alevilik gibi inançların tanrıya bakış açlarına İslamiyetin yaklaşımını yine **Ali**'nin kendi belirlemesinden alalım.

Aynı eserin 40. sayfasında, **Hz. Ali** şöyle demektedir:

“Tanıklık ederim, bilirim, bildiririm ki senin yarattıklarını, birbirinden ayrı uzuvları gibi uzuvlara sahip sanıp onlara benzeten, hikmetinle ete, deriye büründüğün kemiklere benzer şeylere sahip sanan, sana cisim isnat eden, seni tanımaya dair içinden geçen düşünceleri bir şeye bağlayamamış, gönlü, eşin, örneğin olmadığına dair tam bir inanca ulaşamamıştır. Böyle kişi, sanki bu düşüncelere uyanların, O'na eşit tuttuklarına söylediklerini duymamıştır bir an: And olsun ki gerçekten de biz, apaçık bir sapıklık içindeydik, sizi Alemlerin Rabbiyle bir tuttuğumuz zaman. Yalan söylerler seni putlarına benzetenler, vehimleriyle sana, yaratılmışların sıfatlarını verenler, zanlarıyla seni, cisime sahip sananlar, onlar gibi seni cüz'ilere bölenler, akıllarıyla kuvvetlere ayrı ve aykırı cisim isnat edenler. Tanıklık ederim, bilirim, bildiririm ki, seni yarattıklarından bir şeye denk tutan, seni onunla bir sayar, seni bir şeye denk sayan, hükmü yerinde ve apaçık olarak indirdiğin ayetlerinle kâfir olur gider, apaçık deliller olan ve sana şahadet eden sözlerini yalanlar, inkâr eder.”

Burada onları dinsizlik ve kâfirlikle açık bir şekilde suçlamaktadır veya böyle olduklarını açıkça belirlemiş olmaktadır.

Açık bir şekilde İslami felsefe ile bağdaşmayan Alevi felsefesinin kaynağını araştırmaya girişmemizde, Aleviliğin felsefesi temelinde kutsal saydıkları değerleri ile kültürel ve sosyal yaşam tarzlarının İslamiyetin yaklaşımına en azından uygun düşmeyen ve Kürdistan halkının İslamiyet öncesi inançları ile güçlü bağlantılar kuran, Alevilerin bazı deyiş ve nefesleri, araştırmalarımızı bu alanda yoğunlaştırmaya yöneltmiştir.

Mesela cem ayininde sofrâ erkânında şöyle denir:

*Açıldı meydan arş-ı Rahman,
Def oldu şeytan, göründü Süphan,
Süphanıma hü, Yezdan'ıma hü!
Pirim Hacı Bektaş Hünkârıma hü!*

Ali hakkındaki pek çok belirleme, “**Ali, Şir-i Yezdan (Tanrının aslanı)**” şeklindedir.

Aleviliğin marifet kapısına varılmasına geçişini bir şair şöyle belirlemektedir:

*Ey tecella-yı cemali, ey vechi Süphanı reşid,
Lütfun ve kahrın bana hepsi de reyhan görünür.
Zulmetin ve nurun ile öyle alıştı ki ruhum,
Tavr-ı aşktır görünen, didemde Yezdan görünür.*

Bu belirlemelerde tanrı olarak anılan **Yezdan**'ın İslamiyetle hiçbir alakası olmadığı gibi, İslamiyette Allah'ın Yezdan diye bir ismi yoktur. Bilindiği gibi Kürdistanın İslamiyet öncesindeki inancı olan Mazda inancında tanrı **Ahura Mazda**'nın bir ismidir.

Dakiki (öl. 981) şöyle bir belirlemede bulunur:

*Dört nesneyi beğenmiş, seçmiş Dakiki,
Dünyada güzelle çirkin arasında,
Çengin sesi, yakut gibi al dudak,
Zerdüş dini, bir de kan rengi şarap*

Bu durum bizi İslamiyet öncesindeki Mazda inancının tanrı ve insana bakış açılarını araştırmaya götürmektedir.

Mazda inancının mitolojisine göre: *“Evrende henüz hiçbir şey yokken tanrı vardı. Tanrı evrendeki görünen ve görünmeyen her şeyi kendi bedeninden yaptı ve bunları kendi bedeni içinde sakladı. Bir süre sonra bunlar büyüüp çoğalınca da bunları serbest bıraktı.”*

Bu anlamda evrendeki görülen ve görülmeyen tüm varlıklar tanrının bizzat kendi bedeninden yaptığı veya verdiği parçaları ya da çocukları olup, diğer dini inançlarda anlatıldığı gibi yoktan var edilerek yaratılmamışlardır. Böylece tanrının kendi bedeninden yapıp verdiği evrendeki görünen ve görünmeyen her şey tanrının bizzat parçaları veya çocukları olunca, onların tümünde de tanrının kendisi vardır. Çünkü parça bütünün tüm özellikleri ile niteliklerini bünyesinde taşır. Bu mitolojide Kürtçe tanrının ismi olan *“Xa de, Mazda, Ezda”* gibi deyimler öz anlamlarını bulurlar. Evrendeki görünen ve görünmeyen tüm varlıkların tanrının parçaları olmalarından hareketle, insan da tanrının bir parçasıdır ve tanrının tüm özellikleri ile niteliklerini ve yeteneklerini kendi bünyesinde taşır. Bu anlamda Alevi felsefesindeki *“Tanrı insandadır”* yaklaşımının kaynağı da açıklığa kavuşmuş olmaktadır.

Mazda inancında üçüncü **Zerdüşt**’ün belirlemeleri şöyledir:

“Başlangıçta tanrı ateş veya güneş vardı. Ateşten, hava veya gaz meydana geldi. Hava veya gazdan, su veya sıvılar meydana geldi. Sıvılardan veya sudan, toprak veya katılama meydana geldi. Bu dört evrede dört temel yaşam unsurunun oluşması sonrasında, topraktan bitkiler, bitkilerden hayvanlar, ve hayvanlardan da insanlar meydana geldi.”

Burada, insanın tüm bu evrim aşamalarından sonra hayvandan evrim geçirmek suretiyle insan aşamasına vardığı açıkça ortaya konmaktadır. Bu duruma göre, insan evrendeki tüm varlıklar içerisinde, evrimin yedinci aşamasında oluştuğuna göre, tanrısal amaca en yakın olanı ve en mükemmelidir.

Bu evrim öğretisine göre tanrının parçaları halindeki varlıkların kendilerini zıtların birliği temelinde yoğunlaştırmaları neti-

cesinde evrim geçirmeleri ile insan aşamasına vardirmiştir. Bu süreç içerisinde zıtlardan biri olarak kabul edilen tanrısal güneş ışınlarının sürekliliği yoğunlaşmanın da sürekli olmasını sağlamıştır. Evrendeki tüm oluşumlarda olduğu gibi insan da tanrı olarak kabul edilen güneşle etkileşim ya da sürekli onun etkisi altında olup ondan aldığı ışınları yaşamında kullanmaktadır.

Bu temelde de **Zerdüşt**, “*Her şeyde tanrı (ateş) vardır. Bu bazılarında açıkça görülebilir, bazılarında hissedilebilir, bazı'arında da görülebilmesi için yapısının değişime uğratılması gereklidir*” diye belirlerken, Alevilerin, “*Her şeyde tanrı vardır*” söylemlerinin kaynağı da ortaya çıkmaktadır.

4) Alevilikte Sırrı Hakikat

Sır: İnsanın kendisinden başka hiç kimsenin bilmesini istemediği ve bu temelde kendisinde saklı tuttuğu bilgilerdir. Bu yaklaşımın değişik nedenleri olabilir. Kendisi tarafından bilinen ve sır olarak saklanıp kimseye anlatılmayan bilgilerin başkaları tarafından öğrenilmesi sonucunda toplumdan dışlanarak zarar göreceği korkusunun yanında, bu bilgilerin başkaları tarafından bilinmesiyle onların da kendisinin bulunduğu sosyal ve siyasal dereceye yükselirlerse, toplumda gördüğü değeri ve itibarını kaybedeceği endişesi gibi, daha pek çok nedenleri olabilir.

Alevilikte ise genel olarak anlatılması yasaklanan ve sır olarak saklanması istenen şeylerin halk ya da müritler tarafından anlaşılıp kavranamayacağı, böylece de inancın ve inanç adamlarının halktan soyutlanarak zarar görecekleri açıkça belli edilir.

Bu durumda açıkça görüldüğü gibi iki taraf vardır. Biri sırrı bilen ve bu bilgilerini kimseye açıklamayan, diğeri ise bu bilgileri bilmeyen ve öğrenilmesi istenmeyen taraf. Alevilikte ve Mazdaizm’de genel olarak sırrı bilen taraf ocak ve dergâhlarda eğitim ve öğretime tâbi tutulmuş olan inanç adamları veya Alevilikte ermiş denilen ve inancın sırlarını tam olarak bilen kesim iken, bu sırlar aynı inanca mensup olan ve mürit denilen halk ke-

siminden dahi saklanmaktadır. Alevilerin bu konudaki pek çok söylemlerinden bazılarını buraya almayı uygun buluyorum.

“Söz var halk içinde, söz var hulk içinde” deymi ile halk içinde açık olarak konuşulabilecek konular olduğu gibi, halkın öğrenmesi gerekmeyen veya halkın öğrenmesini istemedikleri ve kendilerine sakladıkları sırlı konuların varlığı da açıklanmak istenmektedir.

Nesimi bir nefesinde şunları söyler:

*Nesimi, esrarı faş etme sakın,
Ne bilsin ham ervah likasın hakkın,
Hakkı bilmeyene, hak olmaz yakın,
Bizim hak katında elimiz vardır.*

Burada cahil halk kesiminin inancın gerçeklerini anlayamayacağı ve bu nedenle de onlara bu sırların söylenmemesi gerektiği belirtilmektedir.

Basri Baba da bir nefesinde şöyle der:

*Basri Baba'nın eş'arı,
Şeksizdir; riyadan ari,
Ayan etti hep esrarı,
Allah, Muhammed, Ali'sin.*

Açıkça görüldüğü gibi Alevilikte, halkın veya müritlerin öğrenmesini istemedikleri ve kendileri tarafından bilinen inanç gerçeklikleri sır olarak saklanmaktadır. Bu sırlar genel olarak geçmişte dergâh ve ocaklardaki eğitim ve öğretimle yetiştirilen inanç adamlarına detayları ve nedenleriyle öğretiliyordu. Mazda inancı ve Zerdüş öğretisinde, eğitime tâbi tutulan inanç adamlarının yükseldikleri yedi kademedan ikincisi sır saklamadır. Yani bu dereceden itibaren yetiştirilen inanç adamlarının, inanç sırlarını saklaması ve bunları kimselere açıklamaması istenmektedir. Bu anlamda inanç gerçeklerini ancak bu eğitimleri gören ve inanç adamı olarak yetiştirilenler biliyorlardı. Fakat bildikleri bu

inanç gerçeklerini müritlerine ve halka anlatmıyorlardı. Bu durum, gerek bunlar tarafından bilinen inanç gerçeklerini kendilerinde sır olarak saklamaları, gerekse sonraları Alevi inanç eğitiminin ortadan kalkmasıyla bu sırların, yani inanç gerçeklerinin Aleviler tarafından öğrenilmemesini getirmiştir. Bunun neticesinde Alevi inanç adamlarının eğitim ve öğretim yerleri olan ocaklar etkilerini yitirirlerken, babadan oğula geçen ve giderek de inanç gerçekliği konusunda bilgisizliğe doğru yol alan “*Pirlik*” ya da “*Dedelik*” yapısının halk arasında kurumlaşması sonucunda inanç alanında masal ve hikâyelere, kulaktan dolma rivayetlere dayanan, özünden soyutlanmış, içi boş bir Alevilik oluşturulup yaşatılmaya çalışıldı. Böylece özünden ve inanç gerçeklerinden uzaklaştırılıp, kutsal değerleri ile kültürel yapısı dejenere edilmeye çalışılan bir Alevilikle günümüz koşullarına gelindi. Aleviliğin bu duruma düşürülmesinde, bir yandan inançlarına yakışır derecede kendilerini korumaya yönelik örgütlü olmayışları ve dağınıklıkları neticesi ürkeklikleri ve korkuları rol oynarken, diğer yandan direkt olarak etkide bulunan devlet ve devletin desteğindeki İslami örgütlü güçler önemli rol oynadılar.

Alevilik özünden boşaltılınca, kutsal inancından, sosyal, kültürel ve tarihi değerlerinden de uzaklaştırıldı. En önemlisi yaşam gıdalarını aldığı kökleri kurutularak olan bağları da koparılmaya çalışıldı. Böylece kuruyan bir ot gibi bölgede esen rüzgârın durumuna göre yönelen veya yönlendirilen bir hale getirildi. Günümüz koşullarında Aleviliğin bölgede bu duruma düşürülmesinde hiç şüphesiz cahil, menfaatperest, düşkün Alevi Pir veya Dedele-ri ile sözde ileri gelenleri önemli rol oynadılar. Günümüzde üstlendikleri misyonlarıyla Aleviliğe dost olmayan örgütlü devlet güçleri ile İslami güçlere Alevi halk kesimi pazarlanmaktadır. Bunların üzerinde yaptıkları tahribatlar sonucu kişiliksiz ve niteliksiz bir hale getirilen Alevilik, devlet güçleri tarafından Osmanlı'nın Yeniçeri ocaklarında Bektaşilik ismi altında devletin dayattığı ve hizmetinde kullanmak istediği gibi, devşirilip Müslümanlaştırılarak veya Türkleştirilerek, Türk-Alevi tezleriyle asimile etmek istenmektedirler. Alevi düşkünleri de üzerlerine düşen görevi yerine getirebilmek için ellerinden geleni yapmaktadırlar.

Yirminci yüzyılın sonunda dünyanın küçüldüğü ve her insanın hakkı olan kendi öz kişiliği ve nitelikleri ile özgürce yaşamak istediği bir dönemde, Aleviler de kendilerini kendi gerçeklikleri ile yaşatmak istiyorlarsa en önce felsefe, inanç, kültürel, sosyal ve siyasi yapılarını araştırıp ortaya koymak ve bunları yaşam kaynakları olan köklerine kavuşturarak, ısrarla koruyup yaşatmak ve hayata geçirmek durumundadırlar. Bu hale gelmelerine neden olan ve bu durumlarından yarar bekleyen dost olmayan yapıların istemleri doğrultusunda Aleviliğe ait olmayan özellikleri almaya özenmek veya kendilerine düşman olan güçlerin gölgelerine sığınarak yaşamını sürdürmeye çalışmak gibi ham hayallerden vazgeçmelidirler. Yüzlerce yıldan beri Aleviler bu yolu denediler. Neticede kendilerini bu güçlerin katliamlarıyla imha edilmekten kurtaramadılar. Bu yöntemle Alevilerin sadece kendi kendilerini aldattıkları ve kendilerine zarar verdikleri, fakat kol ve kanatları altında yaşam aradıkları düşmanlarını hiç de inandıramadıkları ortaya çıkmıştır. Aynı yöntemi sürdürmeye çalışan Alevi halk kesimi kendilerinin Müslüman ve giderek de Müslümanlığın özü ya da gerçekliği olduklarını savunurlarken, devletin Diyanet İşleri Başkanı, Aleviliği “sapık” bir mezhep olarak niteleyip İslamiyetin dışında gördüğünü açıkça ortaya koymuştur. Kendilerini Alevi sayan ve Aleviliğin öz değerlerini korumayı bırakarak onları pazarlayan günümüz Bektaşileri, Hacı Bektaş törenlerini, Alevilerin ne kadar yakın bir dostu olduğu iyi bilinen **Süleyman Demirel**’e açtırlarken, **Alpaslan Türkeş**’in, “*Sokakta gördüğünüz bir Alevinin elini öpün, çünkü o en iyi Türktür*” sözü bize geçmişte Kürtlerin öz Türkler olduğu iddialarını anımsatmaktadır. **Necmeddin Erbakan**’ın “*En iyi Alevi benim, çünkü ben Ali’yi herkesten daha çok severim*” belirlemesi ise uyarıcı olmalı.

Alevilik gibi bir inancın böylesi bir durumu hak ettiğine inanmıyorum. Kendini düştüğü konumdan kurtaramayan bir Aleviliğin bölgede yaşam şansı yoktur. Alevilik kendi kendine yalan söyleyerek, kendi kendini aldatarak, Alevi bezirganlarının yol göstericiliğine bel bağlayarak yaşayamaz. Pazarlanmak istedikleri veya sığınmak istedikleri gölgeler, Alevileri çok iyi tanıdık-

ları gibi, Alevilerin yok edilmesini en çok isteyenlerdir. Kendisini yaşatmak isteyen, kendisini yok etmek isteyen düşman güçlerin insafına kendisini terk edemez ve onların kucaklarına yaslanıp yaşamını sürdürmeye sevdalanamaz.

Henüz kaybolmamış, yaşayan Aleviliğin korunup geliştirilerek güçlendirilmesi isteniyorsa, tüm değerlerinin yaşam kaynakları olan köklerine yolları açılmalıdır. Böylece öz kaynaklarından gıdasını alıp beslenerek güçlenmesi sağlanmalıdır. Bu temelde Aleviliğin gerçekleri üzerindeki sır perdesi kaldırılarak, gerçekliği halkın ve müritlerin bilgisine sunulmalıdır. Ancak halk veya müritler tarafından kavranılan öz Alevilik değerleri geliştirilerek yaşatılabilir. Alevi gerçekliğinin, halktan ve müritlerinden saklanarak, “sırrı hakikat” şeklindeki yaklaşımla günümüz koşullarında Aleviliği yaşatmaya çalışmanın pek olanaklı olmadığı ortadadır.

Genç Abdal bir deyişinde şöyle der:

*Dizilmiş katere erenler pirler,
Hakkın emri ile hakka giderler.
Hakikat sırrını söyleme derler,
Sakla kulum beni, saklayım seni.*

*Bilen demez, diyen bilmez bu hali,
Bildiğini deme, sözün misali,
Âşıklar sakladı, buldu kemali,
Sakla kulum beni, saklayım seni.*

Burada **Genç Abdal** Alevilikteki sır saklama veya hakikati söylememe gerçeğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Aleviliğin gerçekliği, “sırrı hakikat” kabul edilerek inananlarına ve halka açıklanmazken, bu yaklaşım temelinde bilinçli veya bilinçsiz olarak Alevi temel gerçekliği belirli bir inanç adamı kesimi arasında saklı tutularak inananlarına öğretilmek istenmez. Bu durum bu inanç adamlarının halk ve inananlar üzerindeki etkinliklerini koruma ve geliştirmesine hizmet etmiştir.

Alevi olabilmenin şartlarına bakıldığında ise “*hakikate*”, yani inancın hakikat ve gerçekliğine bağlılık şartının var olduğu görülür. Bu inancın bir şartı olduğu için mensupları tarafından yerine getirilmesi zorunludur. Ancak şart olarak inanç adamları tarafından mensuplarına açıklanmayan ve onlar tarafından da bilinmeyen Alevi gerçekliğine bağlılıkları onlardan nasıl istenebilir? Bu durum, bilmeyen bir insandan, bilmediği bir şeye bağlı kalmasını istemek olup, tamamen mantık dışı ve kendi yapısı içerisinde çelişkilidir. Bu yaklaşım Alevi gerçekliğine büyük zararlar vermektedir.

Alevilikte hakikat şartına bağlılık sadece halk kesimi veya müritleri için geçerli olmayıp, inanç önderleri için de geçerlidir. Bunların da Alevi olabilmeleri için bu şartı yerine getirmeleri zorunludur. Bu şartın gereği olarak inanç önderleri, Alevi gerçekliğini yani hakikatini inanan müritlerine anlatmak zorundadırlar. Aksi halde bu şartın gereklerini yerine getirmediklerinden kendileri de Alevi olamazlar. Alevi gerçekliğini “*sırrı hakikat*” olarak kabul edip, gerçekleri değil de yerine başka şeyleri anlatıyorlarsa, o zaman da anlattıkları doğruyu ve gerçekleri içermediğinden yalan söylüyorlardır ki, bu da Alevilikte büyük günahıdır. Aleviliğe temelden aykırıdır.

*Şeriat babından girmeyen âşık,
Tarikat sırrına ermeyen âşık,
Marifet abında yunmayan âşık,
Hakikatte kâmil sayılmaz asla.*

Cem ayinlerinde okunan nefeslerde durum böyle belirlenirken, Aleviliğin hem şartları sıralanmakta, hem de bunların yerine getirilmesinin zorunluluğu açıkça belirtilmektedir. Alevilikte “*Marifet*” şartı, bilgi ve bilim anlamlarına gelir. Zerdüş öğretisine göre bilgi, tanrının en kutsal varlığıdır. Bilgi insanın kendi kendisini tanıması ile başlar. İnsanın kendi yapısını tanıyarak yaşamında varmak istediği tanrısal hedefe giden yolda kendisine yön ve yöntem seçmesini sağlar. Bir inançta bilgi, her şeyden önce o inancın felsefesini, temel ilkeleri ile kültürel ve sosyal de-

ğelerini bilmek demektir. Bir Alevinin kendi inanç gerçekliğini bilmemesi veya inanç önderleri tarafından bazı bahane ve nedenlerle inananlarına öğretilmemesi olayı, Aleviliğin “*Marifet*” şartı ile de bağdaşabilecek bir durum değildir. Alevi inanç önderleri olarak günümüzde kabul edilen pir veya dedelerin kendi torunlarını halk üzerinde maddi ve manevi çıkar aracı olarak görüp, onları farklı yönlerde sömürmelerinde kullanmaları ve etkinliklerine dayanarak inananları inanç gerekleri dışında, istedikleri gibi yönetip yönlendirmeleri olayı Aleviliğin temel ilkelerine ve gerçekliğine göre günah olup suç işlemedir.

Bilindiği gibi insanlığın ilkel inançlarından başlayarak kutsal sayılan kitaplı inançlar aşamasına kadarki inançlarda tabular olmadığından, inançlardaki her türlü kutsal değer ve yaklaşımlar ile felsefi yorumlar her yönleri ile tartışılabilirdiğinden, insanların sosyal ve kültürel evrimleri ile uyumlu olarak inançları da evrim geçirmiştir. Bu evre inançları tabusuz olduklarından, insanlar edindikleri bilgi ve tecrübeleri derecesinde inançlarının ne derece yaşamlarındaki sorunlarına cevap verdikleri veya ne kadar mantıklı oldukları ya da bilgileri derecesinde ne kadar bilimsel oldukları tüm yönleri ile tartışıldıklarından, yanlış buldukları veya yaşam sorunlarına cevap veremeyen yönleri ya da mantık ve bilim dışı gördükleri kaide ve kuralları değiştirerek zamanlarına uygun hale getirmek suretiyle giderek ileriye doğru evrim geçirerek gelişimlerini sağlıyorlardı. Tabusuz olan bu inançların tüm yönlerinin tartışmalara sunulması nedeniyle bu inançlar daha realist ve gerçekçi, hatta mümkün olduğu kadarıyla bilimsel olmak zorunda idiler. Bu temelde inançların kendilerini geliştirebilmeleri ve rakipleri ile tartışmalarını iyi yürütebilmeleri için kurumları olan tapınaklarında bu alanda eğitim ve öğretim başlattıkları görülür. Tapınaklarda başlatılan eğitim ve öğretimde önceleri inançlarını geliştirip yayma amaçlanırken, süreç içerisinde tapınağın ve giderek de devletin hizmetlerini görme temelinde eğitim ve öğretim alanları değişip ve giderek de genişlemesine ve derinlemesine bilimsel çalışmalara yönelme zorunluluğu temelinde eğitimini sürdürmüş ve buna uyumlu olarak da inancını evrime uğratarak değişim ve gelişimini sağlamışlardır.

Tanrı insandadır veya ben tanrının bir parçasıyım ya da tanrıyım diyebilen Alevilik inancı, kökenlerini evrim geçirmiş olan bu tabusuz inançlardan almaktadır. Hâlâ tabusuz bir inanç olan Alevilikte insanı ilgilendiren her türlü değer doğrular temelinde tartışılarak geliştirilmeye elverişlidir. Süreç içerisinde bölgenin tabulu dini inançlarının olumsuz etkisinde kalarak ve bazı inanç önderlerinin yanlış girişimleri ile Aleviliği tabulu hale getirmek, Aleviliğin şartları ve konumu ile bağdaşmadığı gibi özüne de ters düştüğünden gelişimini engelleyecektir.

Aleviliğin günümüz şartlarına gelmesinden veya getirilmesinden birinci derecede sorumlu olan ve günümüz koşullarında da genel olarak bu olumsuz durumlarını devam ettiren veya ettirmek isteyen Alevi inanç önderlerinden, inançları ile çelişen ve inananları ile inancına karşı suç ve günah teşkil eden bu tutumlarından vazgeçmelerini ve mensup oldukları inancın temel gereklerini yerine getirmelerini diliyorum.

Bu tavır ve anlayışlarının sonuncu olarak Alevilik günümüz koşullarında bir yol ayrımına gelmiştir. Günümüz koşullarında her inançta olduğu gibi temel ilkeleri ve gerçekliği ile inanç değerlerinin köklerini ve nedenlerini bilmeden, onları sadakatle savunarak diğer inançlarla ortaklık ya da benzerliklerini veya ayrılıklarını açıkça ortaya koymadan, Alevilik, kendi kişiliğini kazanamayacağı gibi onurlu bir yaşamı da hak edemez. Kendi yapısına zarar veren veya gelişimini engelleyen konumlardan kendini kurtarmak zorundadır. Kendi kendisini aldatan sahte yaklaşımlarla, kendine gölge arayıp yaşamını sürdürme çabaları her gün biraz daha Aleviliğe zarar vermekte ve her alanda eriyip, aşınmasına neden olmaktadır.

5) Alevilik ve Mazda İnancında Kendini Tanıma

Aleviliğin gizli veya gizemli tutulan alanlarının başında, temel öğretileri geliyor. Geçmişte bu öğretiler, ateşgâh veya ocaklar ile dergâhlara en yetenekli ve uygun öğrenciler alınarak onlara öğretiliyordu. Bunlar da kendilerini ve öğrenimlerini geliştire-

rek öğretinin özüne inebiliyor ve onu çok iyi kavrayarak yaşamlarına uyguluyorlardı.

Zerdüşt'ün geliştirdiği Mazdaizm ve onunla ilgili öğretisi önceleri bölgede Zend veya Zındık öğretisi ve bu isimle anılan Kürt Zend aşiretinin öğretisi olarak kabul ediliyordu.

Ari kültürünün gelişimine filozofisi ile büyük katkılarda bulunan **Zerdüşt**, öğretisi ile bölgenin sonraki dini inançları ve kültürleri üzerinde önemli etkilerde bulunmuş ve bu etkileri zamanımıza kadar devam ettirmiştir.

Mazdaizm uzaysal bir öğretilerdir. Tüm varlıkların ve insanların her türlü durumunda ve yaşamının her alanında ona yol göstericidir. İnsanların her yaşında, cinslerinde, durum, meslek, öğrenim, dini ve ulusal yapısında hiçbir fark gözetmeden hepsini bir görür. Bilgiden hareket ederek, evrendeki tüm oluşumların yaşamını bir tek güce bağlamaktadır. Bu tek ve temel güç insan varlığının bir parçası olarak yaşamını etkilemektedir. Kim bu temel gücü, hâkimiyetini kurarak ustalaştırıp geliştirmeyi başarır, kendi yaşamını kendi eline almış olur. Bu güç yalnızca insanda değil, tüm evrendeki varlıklarla oluşumlarda ya da doğadaki görünen ve görünmeyen her şeyde vardır ve bu güç temelindeki bu yönleri ile tüm varlıklar birbirlerine bağıllık ve birlik içerisinde dirler.

Her türlü oluşum ve doğadaki etkileşimlerde bu ilk temel güç kendini başka bir şekilde gösterirken, süreç içerisinde daha hassas ve ince nitelikler kazanarak yapıdaki tesirini geliştirir. Böylece elementlerden minerallere, minerallerden bitkilere, bitkiler aleminden hayvanlar alemine, hayvanlar aleminden insanın oluşması süreçlerine kadar sürekli bir şekilde kendini geliştirerek mükemmelleşmeye doğru yoluna devam eder.

İnsan evrendeki oluşum ve gelişimin evriminde evrenin yapılandığı en son aşama olduğundan, tüm oluşumun en yücəsi, en mükemmeli olup varlıkların tacı haline geldi. Hiçbir oluşum veya varlık insanda olduğu kadar inceliklerdeki nitelikler ve özelliklere varamamıştır. Bu temelde ilk defa doğa insanda en yüce derecesine ve bilincine varır. Bu aşamada yaşamın anlamı düşünce yaşamına dönüşür. Kendi bilincine varma, kendini tanıma;

kendisinde var olan sayısız bilginin yoğunlaşması veya bileşimi ile bilince çıkarılmasıdır. Bu bilgilerin yoğunlaşma merkezinde veya birleşim noktasındaki bilgilerin, ışınlarının bedeninin veya gövdenin her alanına aktarılarak, oraların aydınlatılması ve aynı şekilde dışarıya yansıtılarak çevrenin de aydınlatılması gereklidir.

Böylece evrendeki oluşum kendini sürekli bir şekilde yücele-re ve mükemmelliğe doğru geliştirerek, insan düzeyine kadar vardırıır. İnsan doğadaki oluşumun en gelişmiş ve tacı olarak, oluşumun en ince ve hassas bir birleşimi veya kristalizasyonudur. Bu durumun neticesi olarak insan evrendeki oluşum ve gelişim süreçlerini yaşamış ve bu aşamalardaki tecrübelerle bilgileri kendisinde toplayarak birleştirmiş ve bu bilgileri kendi yapısında korumuştur. Oluşum ve varlıkların gelişim süreçlerindeki tecrübe ve bilgi ile aklın yönetimindeki oluşum insan evresine ulaşmıştır. İnsan tüm oluşum evrelerinin bilgi ve tecrübeleri ile oluşumu sağlayan ilk güç olan enerjiye gövde yapısında sahiptir. İnsan ne zaman tüm bu bilgi ve tecrübelerle aldığı enerjinin bilincine varırsa, ne kadar yüce bir oluşum veya varlık olduğunu ve evrenin son aşamasını temsil ettiğini kavrar ve görür.

Zerdüş’e göre: *“İnanç bilgiye dayanır, bilgi ise en önce kendini tanımakla başlar.”*

Mazda ve Alevi inançlarında sıkça kullanılan kendini tanıma olayı; insanın geçirdiği evrimi, yaşamın amacını ve bu amaca varabilmek için gerekli olan değerlerle yapısının bezendiğini, oluşumda edindiği yetenekler ile nitelik ve özellikleri derinlemesine inceleyerek bunları bilince çıkarması ile tanrısal yaşam amacında geliştirerek kullanması demektir. Bu esas olarak Mazdizm ve Aleviliğin temel felsefesi ve hareket noktasıdır.

Zerdüş, *“Bilmeyen her şeyi görür, fakat bilen insan onların içindeki tanrıyı görür”* diye belirlemede bulunurken, bilim veya bilginin varlıkları derinlemesine inceleyerek onların içerisindeki tanrısal yaşam sırlarının bilince çıkarılıp kavranması olduğunu vurgulamaktadır. Bu konuda Alevilerin gerçek yaklaşımlarını ise kendi nefeslerinden vermeye çalışalım.

Genci:

*Hak taala'nın rümuzu nokta-i ba'dır vücud,
Nef'ha-i ilm-i ledünni sırr-i kübradır vücud,
Var vücudun dersini mürşid-i kâminden oku,
Ayni ibretle nazar kıl, gör ne manadır vücud.*

*Akil isen bu vücudu sen tehi etme kıyas,
Mahzen-i nur-i hüdadır (Beyt-i ihfa)dır vücud,
Andadır bürc-i hidayet kâinatı gizlemiş,
On sekiz bin alemin mevcudu eşyadır vücud.*

*Maden-i kan-i hakikat tekkegâh-ı zat-i Hak,
Haddü payanı bulunmaz bahr-i kimyadır vücud.
Pes bu remzi fehmedersen bir nutuktur ademe,
Hasılı sırr-ı mükemmel (Genci) mevladır vücud.*

Üsküdarlı Haşim:

*Men arefden oku dersi, mektebi irfana gel,
Bilmeyen kendi vücudun, Hakkı bilmez kandedir,*

Nakşi Akkırman:

*Levh-i dil'den sil hicabı ey gönül canana bak,
Kim vücudun şehri içre aç gözün canana bak.*

Bu gövde belirlemelerinden sonra Alevilerin genel olarak insan yapısına yaklaşımlarını yine kendi nefeslerinden vermeye çalışalım.

Mevlana Celaleddin-i Rum-i:

*Mansur eyn-el Hak söyledi,
Haktır sözü Hak söyledi.*

Nesimi:

*Ali sensin, Veli sensin, vasy-ü hak nebi sensin,
Veli gerçeklerin şahı ki sensin sır-ü fazlullah.*

Niyazi:

*Hak yüzü, insan yüzünden görünür;
Zat-i Rahman, şeklin insan eylemiş.*

Şiri Baba:

*Cihan var olmadan ketm-i ademde,
Hak ile birlikte bektaş idim ben.
Yarattı bu mülkü çünkü o demde,
Yaptım tasvirini nakkaş idim ben.*

*Anasırdan bir libasa büründüm,
Nar ü bad ü ab-ı hak'tan göründüm,
Hayr'ül beşer ile dünyaya geldim,
Adem ile bile bir yaş idim ben.*

*Adem'in sülbünden Şid olup geldim,
Nuh-u Nebi olup tufana girdim,
Bir zaman bu mülke İbrahim oldum,
Yaptım Beytullah'ı taş taşıdım ben.*

*İsmail göründüm bir zaman ey can,
İshak, Yakup, Yusuf oldum bir zaman,
Eyyup oldum, çok çağırdım el-aman,
Kurt yedi vücudum kan yaş idim ben.*

*Zekeriya ile beni biçtiler,
Yahya ile kanım yere saçtılar,
Davut geldim, çok peşime düştüler,
Mühr-ü Süleyman'a bir taş idim ben.*

Mubarek asayı Musa'ya verdim,
Ruh'ül Kudüs olup Meryem'e erdim,
Cümle evliyaya ben rehber oldum,
Cibril-i Emine sağdaş idim ben.

Sulb-ı pederinden Ahmed-i Muhtar,
Rehnümalarından erdi Zülfikâr;
Cihan var olmadan Ehl-i Beyt'e yar,
Kul iken destinde bir daş idim ben.

Tefekkür eyledim ben kendi kendim,
Mucize görmeden imana geldim,
Şah-ı Merdan ile düldüle bindim,
Zülfikâr bağladım, tığ taşıdım ben.

Sekahüm hamrından içildi şerbet,
Kuruldu ayn-i cem ettik muhabbet,
Meydana açıldı sırr-ı hakikat,
Aldığım esrarı çok taşıdım ben.

Hidayet erişti bize Allahtan,
Biat ettik cümle Resulullahtan,
Haber verdi bize seyri fillah'tan
Şah-ı Merdan ile sırdaş idim ben.

Bu cihan mülkünü devredip geldim,
Kırklar meydanında erkâna girdim,
Şah-ı velayetten kemerbest oldum,
Salman-ı pak ile yoldaş idim ben.

Şükür matlubumu getirdim dile,
Gül oldum feryadı verdim bülbüle,
Cem olduk bir yere Ehl-i Beyt ile,
Kırklar meydanında farraş idim ben.

*İkrar verdik cümle dizildik yola,
Sırrı faş etmedik asla bir kula,
Kerbela'da İmam Hüseyin bile,
Pak ettim damanı gül taşıdım ben.*

*Şu fena mülküne çok geldim gittim,
Yağmur oldum yağdım, ot olup bittim,
Urum diyarını ben irşad ettim,
Horasan'dan gelen Bektaş idim ben.*

*Gahi nebi, gahi veli göründüm,
Gahi uslu, gahi deli göründüm,
Gahi Ahmet, gahi Ali göründüm,
Kimse bilmez sırrım kallaş idim ben.*

*Şimdi hamd'ü lillah Şiri dediler,
Geldim gittim sırrım hiç bilmediler;
Sırrımı kimseler fehmetmediler,
Her mahluk kuluna kardaş idim ben.*

Adları bizce bilinmeyen birkaç Alevi şairin dizelerine de bakalım:

*Kendi hüsnün (Hub)lar şeklinde peyda eyledin,
Çemşi âşıktan dönüp anı temaşa eyledin.*

***

*Gel derviş beri gel, yabana gitme,
Her ne arıyorsan, inan sendedir.
Nefsine boşuna eziyet etme,
Kâbe'ye maksadın, rahman sendedir.*

***

*Seni bildin mi, kimsin can-ı alem,
Yarattı Hak seni gayet mükerrem.*

*Vücutun Kâbesidir bu kâinat,
Hakikat ilmi oldu sende zemzem.*

*Sücüd etmediyün sana iblis,
Takıldı Tavk-ı lanet ana hemdem.*

***

*Bilmez niçin mürai, etmez sücud-i Adem,
Terk etti emri Hakkı, Şeytana uydu her dem,
Ademdedir keramet, Adem'den iste hakkı,
Ben Adem'i yarattım dedi Hüda mükerrerem.*

***

*Gafil olma, gözün aç alem-i kübra'sın sen
Sidre ve lev-ü kalem, arş-ı mualla'sın sen.*

İnsanın kendini tanıması; gövdesel ve ruhsal yapısındaki doğal özelliklerle nitelikleri iyi tanıyıp kavramasının yanında, doğal yeteneklerini de bilince çıkararak, bunlardan zararlı olanları ortadan kaldırma veya zayıflatma, faydalı olanları da sonuna kadar geliştirerek tanrısal yaşam amacında, hizmetinde kullanarak mükemmele doğru kendisini geliştirme olayıdır.

Vahdeti bu durumu, “*Nur-i Haktan sureti insana gelmişler-deniz*” diye belirler.

6) İnsan Yapısında Üç Kutsal Görev

İnsan yapısında temizlik, yoğunlaşma ve iş üçlüsünde, temizlik maddesel veya gövdesel yapıya, yoğunlaşma maneviyat, bilgi ve düşünceye, iş ise kişiselliğe, benliğe tekabül etmektedir. Bu üçlü aynı zamanda insan yapısında birbirleriyle ilinti ve ilişki içerisinde. Ahenkli ve uyumlu ilişkileri ile bir bütünlük arz ederler.

Temizlik olayı maddesel veya gövdesel olarak insanın kendi kendisine olan ilgisini belirler. İnsan kendi kendisini yeterli de-

recede bilirse o zaman gövdesinin kendi ruhsal yapısının ifadesi olduğunu kavrar. Böylece tanrının ifadesi olarak, tanrının yeri veya tapınağı olduğunu bilince çıkarmış olur. Bu nedenle de kutsal ve temiz tutulması gerektiğini anlar. Gövde ve ruh birbirlerine bağımlı olup, birbirlerinden bağımsız ve ayrı ayrı olarak ele alınamazlar. Her ruhsal yapı kendini bir maddi gövdede ifade eder. Mazda inancına göre, her maddesel varlığın veya oluşumun ön koşulu güneş ışınları ile ona girmiş olan ruhsal varlıktır. Bu temelde de gövde bakımı ve temizliğini çok önemserler. Gövdenin beslenmesinde alınan gıdalar ve gövdenin temiz tutulması için konulan kurallarla tüm gövdeyi temiz bir tanrı evi haline getirmeyi öngörürler. Tüm gövde veya bünyeye zarar veren koku ya da gaz yapan veya sinirleri geren yiyecekler mecbur kalınılmadıkça alınmamaya dikkat edilir. Bununla bünye ve kanın yabancı veya zararlı maddelerden korunması sağlanarak, insanın gövdesel olarak rahatlamasına özen gösterilirken, gövdenin rahatlık içerisinde yükselen iç huzuru sağlanmaya çalışılır. Böylece kanın temizlenmesi veya temiz kalması da sağlanmış olur. Temizlik iç ve dış temizlik ihtiyacından kaynaklanırken iki yönlüdür.

İnsan başkasının yaptığını tekrar etmekten ziyade, kendi yapısını gözleyip tanımalı ve böylece gövdesel ve ruhsal yapısının ihtiyaç duyduğu temizliği kendisi belirleyebilmelidir. Yalnızca insan, gövdesinin ruhunun ve tanrısının ifadesi ve tapınağı olduğunu bilip kavradığından kendini bakımlı ve temiz tutar.

Dış gövdesel ya da iç temizlik kendini tanıyarak uygulanırsa, gövdesel rahatlık ve verimliliğin yükseltilmesi sağlanır, ancak bu esas olarak nihai amaç değildir. Bu daha çok insanın bir bütün olarak düşüncede, sözde ve işte temizlenmesini ifade eder. İyi düşünce, iyi söz, ve iyi iş, Mazda inancının temel kurallarından biridir. Yalnızca tanrının kendisinde olduğunu bilen, gövdesini, kanını ve kalbini tanrının evi olarak temiz tutanlar tanrıyı kendilerinde görebilirler. Kalbinde tanrıyı gören ve gövdesinin tanrının evi olduğunu anlayanlar da onu temiz ve bakımlı tutarak onun iç ve dış görünüşüne ve etkilenmelerine dikkat ederler. Güناه işlemekten, kirli olmaktan, bakımsızlıktan kendilerini korurlar. Böylece iç ruhsal ve kalp temizliğinin dışarıya yansımaları

ve yankaları ile etkilerini gösterirken, çevreden de bununla uyumlu bir tepki veya yönelimle yanıtını alırlar.

İnsan, tüm oluşumun içindeki merkez noktası ve diğer varlıkların erişme amacıdır. Buna rağmen insan kendi gelişim seyrinin sonunda değil, aksine ortasında bulunmaktadır. Nasıl ki geçmişinde bir sonsuzluk varsa, öyle bir sonsuzluk da geleceğinde vardır. Sonsuzluk, gerek zaman ve gerekse mekân açısından dır.

Avesta’nın **Zervan Akarana** hakkındaki bölümünde bu durum şöyle belirlenir:

“Ve bu tüm Zervan Akarana’ya girmiş olan tanrı, birlik olarak yüceltildi ve böylece en başta tanrı birdi. Fakat tek olan bu tanrı çeşitli ve farklı güçler halinde kendini gösterdi. Özellik ve nitelikleri ile bilgisinin farklılığı neticesi tek olan tanrı, aynı anda çok yönlü ve çeşitlenme doğasında idi. Böylece tek olan tanrı çok yönlülüğü ile farklı ve çeşitlilikler göstermesi ile yalnızca uzayın içine girmekle kalmadı, aynı zamanda uzayda, kendini gösterip ifade etti. Böylece tüm uzay tanrı olunca, tanrıyı yüceltme de uzayla mümkün oldu.”

Mazda inancı ve Zerdüşt öğretisi inananları, kendilerini tüm oluşumun merkezi noktası olarak tanımlarken, tüm evrendeki ve bu temelde tanrıdaki güçlerin kendi yapılarında da varlığına-var olduğuna inanıyorlardı. Bu tanrısal güçlerin kendileri tarafından evrenden veya doğadan alındıkları bilinci ve tanrısal bilgi ile kendilerini tanımaya varabiliyorlardı. Eğer kendini tanıyıp bilecek, uzayın ve doğanın kuralları doğrultusunda kendi varlığını ve tüm yaşamını tam bir ahenk ve uyum içinde tanrısal ebedi kural- lar temelinde, ki onlar yaşamın doğasında, onu çevreleyen doğa- dan, yani doğanın kuralları ile açıklandığı gibi yönetilip yönlendirilirse bunun kendi varlığının amacı ve nedeni olduğunu kav- rar. Zerdüşt felsefesinin kültürel dönemini tüm insanlık yaşamı- nın en yüce ve parlak kültür dönemi olmasının sırrı buradadır. Bu kural, *“Kendi, kendini tanı”* emri veya kuralıdır.

İnsan ancak bilgisinin en yüce derecesinde tüm ilgi ve ilişkile- rini iç varlığına ve içten gelen bilgisi ile de tüm uzaya bağlayabi- lir. Buradan da kendisinin yapısal oluşumunu bilince çıkarabilir. Mesela, göçmen kuşların sıcak ülkelere göçebilme yetisi onların

sinir sistemleri ile beyinlerine bilgi olarak işlenmiş olduğu gibi, insan da kendi beynindeki bilgileri sinir sistemi aracılığı ile harekete geçirebilir ve o bilgileri yaşamına kazanıp uyarlayabilir. Bununla uzayın etkileşim ve ilintileri ile ilişkilerini ve doğanın açık olan kitabını okuyup varlığının sebebi ile amacını anlayabilir. İnsan gövdesi tüm evrenin bir kopyası veya küçültülmüştür. Tüm sonsuz evrenin ve güçlerinin bileşimi insanın yapısı içine girmiştir ve bu nedenle insan yapılanması veya oluşumu, uzayın küçük bir şekillenmesidir. Nasıl ki sonsuz uzay ona girmiş ve onda şekillenmiş tanrının ifadesi ise, insan uzay yapısının merkezi şekillenmesi ise, o zaman insan makrokozmoz içinde mikrokozmoz halindedir ve böylece tanrının küçük bir modeli veya şekillenmesidir. İnsan makrokozmoz olarak ele alındığında, mikrokozmoz da kendi yapısında var olan veya oluşan tek hücredir. En basit örneği olarak erkeğin sperması ve kadının yumurtası ya da bunların birleşmeleri ile oluşan döllenme olayındaki tek hücredir.

Bir Alevi şairin söylediği gibi: *“Her şey var oldu bir tek noktadan, noktada gizlidir esrarı Yezdan.”* Diğer bir şairin, *“Nokta-i vahidden Adem’e geldim, Ne ihsanem bu ihsanden içeri”* deyişi ile *“Kâinatın aynasıyım, madem ki ben bir insanım”* söylevleri bu felsefenin temelindeki yaklaşımı, bilimsel doğruluğu ve ayınlığı ortaya koymaktadır.

İnsan his ve duygularının en derin ve en yücesine varabilmekle, insanlığın sonsuz istemlerini, ancak kendi kendisini tanıyarak kavrayabilir. Kendi kendini tanıma kuralı insanların gelişim süreçlerinde öz ve anlamını kaybetti. Bu, ilk sonsuzun istemi olarak, insanın kendi oluşumu ile tanrısal yapısını anlamaya ve kavramaya yönelikti. Gelişim sürecinde insanlar doğal hislerin ve kurumsallaşan amaçlı, egolu düşüncenin eğitime yöneldi. Böylece günümüzde geçerli olan tek yönlü değerlerin bilimselliği kabul edildi. Bu temelde günümüzde mantıklı ölçüler içinde birleştirilen gerçekler ve sonuçlar, genel olarak insan bilgisinin veya tanınmasının kaynakları olarak belirlendi. Bunun üzerine insan giderek daha çok kendi gerçekliğini tanıma yolundan sapıtılmış oldu. Böylece ilk kaynağı olan ve uzaydan ya da tanrıdan gelen gerçek bilgisinden uzaklaştırıldı.

Gelişim süreçlerinin hepsinde insan en yüce tanımayı amaç ediniş o yönde çaba içinde olmuşsa da, doğal yaşam şartlarında nefsini yenememiş ve egosu temelinde kendisi tarafından yaratılmış olan engelleri aşamamıştır. Bu temelde doğanın yaşam kuralları gereğince, doğanın bir parçası olarak bu doğal kurallar çerçevesinde yaşamını sürdürmüş olsaydı, yüce tanıma amacına varabilme imkânını da elde edebilirdi. Çünkü insan doğadaki yaşama hükümlerine olduğu gibi, esas amaca hizmet etmesi yönünde yapılan yanlışlıklardan da kendini kurtarabilmelidir.

Günümüzdeki tartışmasız gerçek ve bilimsel olarak kabul edilenler, yarın yanlış ile yanlışlar olarak ortaya çıkmaktadır. Halbuki doğada var olan tüm ürünler, varlıklar ve zenginlikler insanın bu tanrısal amacında hizmetinde olmak için vardır. İnsan yapısının içindeki bilgiyi bilmek veya bilimsel olarak ortaya çıkarmak suretiyle doğal gerçeklere dayanması halinde yanlışlıklara imkân tanımaz. Bunun için tüm insani yapı ve değerler tanınmış ve kavranılmalı ve bilimsel olarak geliştirilmelidir. Bu yapılamadığında yanlışlar ve yalanlar ortaya çıkmaktadır. Çünkü günümüzde insan yapısının içten gelen gerçek kişiseliliği ve yanlışlıklarla olmayan gözlemleriyle yaşanmamaktadır. İnsanların nefis, hırs ve ihtiraslarının tatmini için oluşturulmuş dayatılan yanlış yaşam gerçeklikleri temelinde oluşturulan bilgiler de mantıkları doğrultusundadır. Semboller temelindeki bilgileri ve önyargılı tenkitleri ile yönelimleri, günümüz insanının gerçeği olarak kabul edilmektedir. Dünyanın gizemli alanları ile ilgilenmek ve gerçeklerini tespit etmek, yeterli ilginçliği göstermediğinden, insanlar yaşamlarında daha ilginç buldukları yalan ve yanlışlıklara yönelmektedirler. Böylece insanlığın yaşamı özellikle son bin yıllık döneminde giderek olumsuz bir yönelime girmiştir. Bu temelde de bir cennet olması gereken yeryüzü, feryatlar, üzüntüler ve kederin hüküm sürdüğü bir cehenneme dönüştürülmüştür.

Esas olarak insan, tanrının yapısından ve şeklinden olduğundan günahkâr olmadığı gibi, yaşam çevresi olan yeryüzü de cehennem değildir. Yalnızca insanın yeniden kendisini tanıyıp kavrayarak, evrenin en yüce şekillenmesi olarak tüm uzay ve evre-

nin bilgilerinin kendisinde mevcut olduğunu ve evrendeki tüm varlıklara sinmiş olan tanrının da gerçekten insanda olduğu için insanın sonsuz gelişme imkânına sahip olduğu bilince çıkarılmalıdır. Bunun aksi yönündeki gelişme ile insanlık pesimist ve yalnızca günahkâr görülmekte, sürüngenlerle kurtçuklara dönüştürülerek yanıltılmaktadır. Bu insan gerçekliği, insanlarda dini inançları temelinde ve bilim adına yapılan yanılgı ve yanlışlıklarla hırs ve ihtiraslarına hizmet etmeleri sonucunda oluşturulmuştur. Sonsuz üzüntü ile insanın kendi kendini günahkâr kabul etmesi, insanın gelişip yüce bir dereceye varmasını engellemekte ve yücelmesi yerine, olumsuz etkileri ile insanlığın derinlere doğru düşmesine neden olmaktadır. Bu durum uzun bir süreç içerisinde nesiller boyu böyle devam edegelmiştir.

İnsan gerçek anlamda kendini tanıma anlayışı ile bilinçli olarak, kendi içine yönelebilme ve orada kendi kendisini tanımasının yollarını tıkıyan engelleri kaldırıp iç derinliklerine girebildiğinde, orada kalbinde tüm evrenle, diğer insan ve çevre ile ilgili ve ilişkili olan bağları can ya da ruh gözü ile görebilir. İnsan o zaman evren bilincini ve kendi bilgisini ve bu bilginin gerçekliği ile yanılgı ve yanlışlıktan tamamen bağımsız olduğunu görür. Bu durum insanlığın başlangıçtan beri amacı iken, bu yolu yalnızca Mazda ve Alevi inançlarına mensup olanlar felsefeleri temelindeki öğretileri ile göstermişlerdir. Bu öğreti binlerce yıl eğitim ve öğretim yerleri olan ateşgâh denilen ocaklarda, dergâhlarda dar çevre içinde öğretilip gizlenirken, günümüz insanlığının buna büyük ihtiyacı olduğu inancı temelinde açıkça anlatılmasının gereği doğmuştur sanırım.

Alevilerin bu konudaki yaklaşımlarını geçmişte bazı şairlerinin nefeslerinden vermiştik, bazılarını da buraya almayı uygun buluyorum.

Mısırî-i Niyazi:

*Ademliğini her kim bulduysâ, odur adem.
Yoksa görünen suret, bir gölge imiş ancak,*

Nesimi:

*Ali sensin, Veli sensin, vasiyy-ü hak Nebi sensin,
Veli gerçeklerin Şahı ki sensin sırr-ü fazlullah.*

Niyazi:

*Hak yüzü, insan yüzünden görünür
Zat-i Rahman, şeklin insan eylemiş,*

Bir Şair:

*İlahtır Adem, Adem'dir Allah,
Ben de inandım, Amentü billah.*

Fenayi:

*Serseri gezme ey dil yabanda,
Her ne ararsan sendedir sende.
Surette gerçi, bir kuru tensin,
Mani'de cansın kasr-ı bedende.*

Mazdaizm iyiliğin temel prensiplerinden ikincisi olarak yoğunlaşmayı öngörmektedir. Bu da anlayış ve kavrayış alanına tekabül etmektedir. Mazdaizme göre insan kendi yapısında var olan doğal güçleri tespit ederek ve bilinçli olarak bunlardan iyi çalışanları daha da güçlendirmeli, uyuşuk ve tembelleri ise uyan-dırarak hizmetine almalıdır. Burada da insanın evrimi ve gelişimi üzerinde çalışan modern bilim yardımcı olarak ele alınabilir. Gelişimin bazı dönemleri gerçek anlamda doğal gelişimi kapsar ve onun için de doğanın tüm güçleri insan içinde yoğunlaşmıştır. Bu güçler insanın evrimi ve gelişimi süreçlerinde büyük rol oynamışlardır. İnsan her şeyden önce uzayın küçük bir modeli ve uzayın en yoğunlaşmış şeklidir. Doğada var olup da insan yapısında olmayan hiçbir şey olmadığı gibi, insan yapısında var olup da doğanın yapısında yok olan bir şey de yoktur. İnsanın içinde

tüm doğa potansiyel olarak vardır. İnsanın, içinde var olan tüm bu doğa güçlerinin bilincine varması gereklidir. Doğanın bu yapısı ve güçleri, insanı toprakla bağlar içine sokarken, tüm varlıkların yaşama uyandırılıp insan yapısında en yüce derecesine vardırılmasını da sağlar.

Evrendeki enerjiyi insan havadan nefes yolu ile alır. Tüm yaşayanların ortak ve temel yaşam kaynağı istisnasız nefes olup bu yolla yaşam enerjisini almalıdır. İlk nefes alma ile yaşam başlar, son nefes verme ile de oluşum dağılır ve yaşam son bulur. Nefes veya hava almayan hiçbir varlık yaşamını sürdüremez, dağılır, aslına geri döner ya da günümüzdeki deyimle ölür. Tüm nefes alıp yaşayan varlıklar, nefes yolu ile aldıkları enerji temelinde ortak yönleri ile aralarında bir birlik oluştururken, aynı zamanda ilişki ve bağlantı içerisinde de olurlar. En belirginini ise bitkilerin ve hayvanların nefes alıp verme ortak yönleri temelinde karşılıklı ilişki içerisinde olmalarıdır. Nefes ruhsal yaşamın temel ögesidir. İnsanın ruhsal yapıya sahip olması, düşünüp konuşması ancak nefesle mümkündür.

Konuşmanın hizmetinde olduğu düşüncenin gerçekleşmesi ve geliştirilmesinde, ruhsal yaşamda nefes en etkili öğedir. Duygu ve hisler de kendilerini nefes yolu ile ortaya koyarlar. İnsan gergin ve heyecanlıyken nefes alıp verişleri farklı olup kısa ve çabuktur. Aynı zamanda uyumsuz ve kuralsızdır. Huzur ve rahatlık içerisindeyken veya dinlendiği zamanlarda insanın nefesi daha sakin, rahat ve kurallıdır. İnsan, bilerek ve kasten nefes ritmini değiştirirse, o zaman nefesinin değişim şekli ile uyumlu olarak, insanın his ve duygu alanlarına etkiye bulunarak o alanları veya o alanlarla ilgili olan sinirleri uyarıp ilgili alanları harekete geçirme imkânı elde edilir. Tüm bunlar insan yaşamında nefesin önemini ortaya koymaktadır. Nefes yaşamdır ve onu anlayıp kavrayarak ve içinde var olan doğal güçleri bilerek, bilinçli hareket edip bu güçlere girebilmek için de zorunludur. Mazdaistler bunu amaçladıklarından ve bildiklerinden nefes talimlerine ve eğitimine büyük önem verirler. Bilinçli kişisel nefesle insan, tüm güçlerin yapısı ile derecesini bilince çıkarabilir ki, doğadaki bu güçleri, düşüncenin geliştirilip mükemmelleştirilmesi amaçları

doğrultusunda yönetip yönlendirebilir. Bu güçler ise insanın yapısı içerisinde dinlenmekte veya tembel ve uyuşuk olarak durmaktadırlar.

Mazdaistler yoğunlaşmadan, yüce bir huzur ve tanrısal iyiliğe ulaşmayı anlamaktadırlar. Yaşamının her türlü şartlarında insan sakin, ahenk içerisinde, düzenli ve ritmik nefes alımını koruyabilme yönünde yapılarını geliştirmeyi ve huzur içerisinde soğukkanlı ve ahlaklı yaşamı temel alır. Kişisel bilinç, güven, düşüncece açıklık sağlanırken bu durum insan yapısının dışına da yansır ve çevreyi etkiler. İnsandaki nefesin konuşma ya da sesle gövdelenmesi ve düşünce ile ruhsallaşmasını bilinçe çıkarma, doğanın en temel kuralı ve prensibini anlayıp kavrama olayıdır. Yeryüzünü, insan ile tanrının ilişkilerinin sürekliliğini, konuşma, ruhsal yaşam ve ibadetin sürekliliğini koruyan en temel karakter nefestir. Bu durum en yüksek bilişlenme ile en yüksek yaşam derecesi olan ve amaçlanan huzur ile barışa ermedir. Barış insanları olarak Mazdaistler böylesi bir aşamada yaşayan insanları ermiş olarak kabul ederler. İnsanlar arasında ve insanlarla yaşam kaynakları arasında barışın olmasını en yüce amaç olarak nitelendirirler. Bunu dünyadaki yaşam temelinde mal mülk varlığını koruma anlamında değil, aksine insanların rahatlık ve huzur içerisinde yoğunlaşarak kendi içinde ve dışında uyum ve ahengi sağlayarak yaşamını yüceltmeyi amaçlarlar.

Sözkonusu edilen huzur ve barış, insana kendi yapısı dışında bağışlanan bir şey olmadığından, bu öğretiyeye göre, insanın en önce bunu kendi içinde ve sonra da kendisinden yansıtma ile çevresinde ya da dışında oluşturabilmesi yolunda yoğun, özverili ve verimli bir çalışma içine girmesi zorunludur.

Bu inanç mensuplarının inananlarına ve tüm insanlığa yönelimleri huzur, barış ve sevgi temelindedir. Bu nitelikler insanın doğal yapısından çıkıp dışına yansıyan ve oralarda etkilerini gösteren özelliklerdir. Kişisellikten çok sosyal ve kolektivisttirler. Her alanda doğruluk ve haklılık temelinde adaletli kişisel gelişimi ya da yönelimi kabul ederler. Tüm inananlarını ve insanları aynı değerde görürler. Tüm insanlara ve insanlığa çağrıları ise kişilik bakımı temelinde kendini geliştirme ile en yüce derece

olan huzur, barış ve sevgiye ulaşılmasıdır; böylece tanrısal yüceliğin tüm insanlığı kapsamasını arzu ederler ve amaç edinirler.

Mazdaistlere göre çalışma kavramı tam anlamı ile pozitif bir kavramdır. Mazdaizme göre insan veya tüm varlıkların yapılanması yansıma veya dalgalanma kuralı üzerine kurulmuştur. Bu temelde insanın yoğunlaştığı ve çalıştırdığı yapı veya organları ile alanları ve bunlarla ilgili yerlerinin gelişimini sağladığı bilinir. Böylece çalışma mesleki, toplumsal ve aile ile ilgili alanlardaki yoğunlaşmayı veya çalışmayı, bu alanlardaki yapılarını ve ilgili organlarını geliştirmeyi sağlar. Günümüzde iş bölümü ile yaşam, insanların çalıştıkları alanlarda kendilerini geliştirmelerine ve diğer alanlarda ise yapı ve yeteneklerini ihmal etmelerine neden olmaktadır. Bu duruma göre çalışma alanları ile ilgili olan insan yapıları ile organları gelişirken, çalışmayan veya ihmal edilerek çalıştırılmayan alanları ve organları ise giderek tembelleşmekte ve kendilerini geliştiremediklerinden zayıf kalmaktadırlar. Bu temelde de insan şu veya bu yönde ya da şekilde tek yönlü veya tek taraflı gelişmektedir. Bu durumun neticesi insan toplumsal yaşamdaki sorumluluklarını daraltmak veya sınırlandırmak zorunda kalmaktadır.

Mazdaistler toplumsal yaşamda insanın görev ve sorumluluklarını her yöne yönelterek, her alandaki tüm gövdesel organları ile yeteneklerini geliştirmeyi amaçlamaktadırlar. Alışılan yaşam tarzında isimlendirilerek veya bölünerek ele alınan şu veya bu görevden ziyade, her alanda ve insanın yapabileceği tüm toplumsal çalışmalar görev olarak kabul edilir. Herkes üstlendiği görevi tam olarak sosyal yaşamın amacına uygun olarak yapmak zorunda olduğunun bilincindedir. Böylece insan yapısındaki tüm organlar ve ilgili alanlarla yapıları devreye sokularak işlerin yapılması ile bu organ ve yapıların güç ve yeteneklerinden yararlanılmış olur. Yansıma veya dalgalanma kuralı gereğince insan yapısındaki her türlü organ ve alan çalıştıkları ve gövde üzerindeki etkilerini ortaya koydukları için, kendilerini de geliştirmiş olurlar.

İnsanın çalışmalarından Mazdaistler önemli sonuçlar çıkarırlar. Bu şekil çalışma ile önemli ahlaki değerler ortaya konulur. Bu temelde kişisel ve sosyal yaşamda ve her alanda görevlerini

içtenlikle kabul ederek ve zevk alarak, çalışmalarına büyük özen gösterirler. Çalışmalarındaki memnuniyet ve hoşlanma etkileri de onların bunda başarılı olmalarına önemli katkılarda bulunur. Aynı zamanda başka kişilerin yaşam ve görevleri ile haklarını da kabul ederek onları rahatsız etmekten de kaçındıklarından, başkalarına da zarar vermemiş olurlar. Kim kendi görevini tam olarak yerine getirmişse, ondan sonra başkasına yardımcı olabilir veya onun görevine talip olabilir. Toplumda kim çok çalışır ve çok üretirse, o bu çalışması ve üretimi ile uyumlu olarak ödüllendirilir. Böylece insanların toplumsal görev bilinci, karar verme yeteneği, sadakati, kavrama ve üretme yeteneği teşvik edilerek geliştirilmeye çalışılır.

Bu öğreti özgürce yakınıni sevmeyi vurgular. Bu vurgulama günümüz insanının alışkanlık halindeki yaklaşımlarından çok farklıdır. Tecrübeleri ve bilince çıkardıkları ile çok iyi bilmektedirler ki, insanın tek başına kendini geliştirmesi ve sorunlarını halletmesi son derece zordur. Tek tek insanların yakınlıkları ve ortak değerleri ile ihtiyaçları temelinde bir organ gibi bir araya gelip örgütlenmeleriyle sorunlarını halletme ve kendilerini geliştirme imkânlarını elde etmiş olurlar. Her insanın kendisinden en yakınına verebildiği şey, verilen veya alan için biraz da yabancıdır. O kendi gelişiminde üretmediği ve gelişim sürecinde engellediği yönüne hitap eder. Bunun için Mazdaistler herkesin kendi ayakları üzerinde durmayı veya durabilmeyi öğrenmesi ve kendi işlerini kendisinin halledebilmesi için çalışırlar. Bu Mazdaistlerin yakınlıklarına duydukları sevgidir. Kendi yapılarından örneklerle insanların içinde var olan doğal güçlerin nasıl geliştirilebildiğini ve bu güçlerle tüm sorunların nasıl çözüldüğünü gösterirler.

Mazdaistler kişisel ve toplumsal yaşamlarında çalışarak görevlerini bilinçli olarak yerine getirirken, yaşamdan aldıkları zevk ve huzurla bunda başarılı olurlarken, sorumluluk almaktan da kaçınmazlar. Bu alanda kullandıkları güçlerinin kaynağını yani doğayı çok iyi tanıyıp bildiklerinden, güçlerini her yönlü geliştirme ve kullanma yöntemlerini ve yeteneklerini de elde ederler. Bu yetenekleri onların görevlerini çok daha rahat bir şekilde başarı ile yerine getirmelerini sağlar. Başarı sevinci ve sorumlu-

luk duygusu onların daha da gelişmelerini sağlar. Tek yönlü gelişmeyi ve yaşamayı reddederken, çok yönlü çalışmayı ve çok yönlü gelişmeyi amaçlayarak doğanın bir parçası olma sıfatıyla doğayla uyum içerisinde yaşamayı ve gelişmeyi amaçlarlar.

Aleviliğin farklı felsefi yaklaşımından hareketle, “*Oluşum*” sözcüğünü, bölgenin tabulu diğer dini inançlarında kullanılan “*Yaratılış*” sözcüğünün yerine kullanmak zorundayım. Çünkü Alevi felsefesine göre *yoktan var edilme*, dolaşısıyla *yoktan yaratma* olayı yoktur; böylesi bir yaklaşım, felsefesine aykırıdır. Alevi felsefesine göre: Varlık olarak görünen ve görünmeyen her şey, başlangıçta temel maddeler olarak var olan tanrının bünyesi içerisinde vardır. Bunlar zamandaki oluşum sürecinde mekân durumlarına göre zıt güçler olarak kabul edilip nitelenen kuvvetlerin etkileşim derecelerine göre oluşup şekillenmişlerdir.

Alevilikteki tüm olumsuz tutumlara ve sır anlayışına rağmen, geçmişte yazılmış Alevi deyiş ve nefeslerinde, Alevi gerçekliği ile ilgili pek çok ipucunun verildiği görülür. Alevi felsefesini ve yaklaşım tarzını az ya da çok bilmeden, bu Alevi deyişlerindeki anlamları kavramak zor olduğu kadar, günümüzde özünden ve anlamından boşaltılan ve çarpıtılarak İslamiyetin gölgesinde kalan ya da şurasına veya burasına yamanmaya çalışılan bir Alevilikte daha da zordur.

Zerdüşt'ü sembolize eden bir heykel.

C) ALEVİLİĞİN KÖKENİ

Gerçek anlamda araştırılıp incelendiğinde, Aleviliğin gerek felsefi yönden, gerekse kültürel, sosyal ve inanç alanında kutsadığı değerler açısından büyük oranda Mazda inancı ve Zerdüşt öğretisinin bir devamı olduğunu, öz ve anlam açısından her ikisi arasında büyük bir aynılık ya da çok büyük bir yaklaşım benzerliği bulunduğunu açık bir şekilde görmek mümkündür.

Bu temelde Mazda inancı ve Zerdüşt öğretisinin oluşum konusundaki belirlemelerine geçmeden önce, ona temel teşkil eden Zervan inancının bu konudaki mitolojisine değinme gereği vardır.

1) Zervan ya da Zaman İnancı Mitolojisi

Çok eskiden Kürdistan'ın günümüzde Güneydoğu Anadolu denilen alanlarında **Zervan** ismi ile anılan bir zaman tanrısına inanılmaktaydı. Hakkında pek çok yazılı belge bulunan bu inancın mitolojisini, Ermeni yazar **Enzik** şöyle anlatmaktadır:

“Daha hiçbir şey yokken, gökyüzü ve dünya ve hiçbir varlık yokken, gökte yer üstünde bir şey vardı ki, adı Zervan’dı. Bu kader veya mutluluğun parlaklığı anlamına gelir. O, Ahura Mazda (Ormizd) adında bir oğlunun olması için bin yıl süreyle kurbanlar sundu. Böylece doğacak olan Ahura Mazda adındaki oğlu yeri, göğü ve ne varsa onu yaratacaktı. Bin yıllık kurbanlar sunmasından sonra düşünmek için çekildi. Dedi ki: Sunduğum kurbanlar neye yarayacak? Benim Ahura Mazda adında oğlum mu olacak ya da boşuna mı sundum? Bunları düşündüğü sürede Ahura Maz-

da ve Ahriman ana rahmine düştüler. Ahura Mazda kurbanların sunulduğunda, Ahriman ise bu düşüncelere daldığı sürede oluştu. Zervan bunu öğrenince dedi ki: İki oğlum ana rahminde, onlardan hangisi önce önüme gelirse onu kral yapacağım. Ahura Mazda babasının bu düşüncesini öğrenince kardeşi Ahrimanla konuştu dedi ki: Babamız Zervan düşünüyor ki, hangimiz önce önüne çıkarsa onu kral yapacak. Ahriman bunu duyunca, anasının karınını yarararak çıktı ve babası Zervan'ın önüne geldi. Zervan onu görünce tanımadı ve sordu: 'Kimsin?' dedi. Ahriman da: Ben senin oğlunum, dedi. Zervan ona dedi ki: Benim oğlum bereket kokan ışıktır, fakat sen kıtlık kokan karanlıksın. Bunlar konuşulurken, Ahura Mazda zamanında doğup, bolluk ve bereket kokan ışık olarak babası Zervan'ın önüne geldi. Onu Zervan görünce oğlu Ahura Mazda olduğunu bildi. Onun için kurbanlar sunmuştu. Hangi eliyle kurbanlar sunmuşsa o eline bir çubuk aldı ve Ahura Mazda'ya verdi ve dedi ki: Şimdiye kadar ben senin için kurbanlar sundum, bundan sonra sen benim için kurbanlar sunmalısın. Zervan çubuğu Ahura Mazda'ya verince Ahriman geldi ve Zervan'a dedi ki: Sen söz vermedin mi ki benim oğullarımdan önce hangisi önüme gelirse onu kral yapacağım? Şimdi sözünü bozuyorsun. Zervan da Ahriman'a dedi ki: Sen yalancı ve kötülöklü, ben sana 9.000 yıllık krallık verdim, fakat Ahura Mazda'yı da senin üzerine hükümdar yaptım. 9.000 yıldan sonra Ahura Mazda kral olacak ve o ne istiyorsa onu yapmakta serbest olacak.

Bundan sonra Ahura Mazda ve Ahriman varlıkları yapmaya başladılar. Ahura Mazda ne yapıyorsa iyi ve haklı iken, Ahriman ne yaptı ise kötü ve haksız idi. Ahriman gördü ki, Ahura Mazda iyi ve haklı şeyleri yapıyor ve yaratıyor, fakat ışığı yapmasını bilmiyor. Bunları devlerine anlattı ve dedi ki: 'Ahura Mazda bu kadar güzel ve iyi şeyleri yapmasına rağmen bunlar karanlıkta kalırlarsa, bunlar bir şeye yaramaz. Çünkü o ışığı yapmasını bilmiyor. Ahura Mazda akıllı olsa annesinin yanına oturur ve böylece güneş doğar.' Ahriman, bu sırrı kimsenin açıklamaması için emir verdi. Fakat bunu duyan dev Mahmi hemen Ahura Mazda'ya gidip her şeyi anlattı."

Bu inancın tanrısının ismi **Zervan** olduğundan, bu inanca Zervanizm denilmektedir. Bu inançta tanrı anlamlandırılırken bazan uzay ve esas zaman olarak nitelenmektedir. Bu tanrının ismine Kürt olan bölgenin Huri halkının Kuzey Mezopotamya'da kurdukları Nuzi devletinin yazılı belgelerinde rastlanırken, daha sonraları Yunan belgelerinde de bu tanrının ismine rastlanır. Bu tanrının gün ve gökle ilintili zaman tanrısı olduğu belirtilir.

M.Ö. 4. yüzyıl belgelerinde anlatıldığı gibi, M.Ö. 3. yüzyılda yaşamış olan **Berosus**'un bir yazısında da, Zervan'ın dünyayı yöneten tanrısallık bir yapı olduğu belirtilir. Nizipli yazar **Mar Abbas**, Zervan'ın mitolojik olguların meydana getirdiği ve varlığı halk tarafından kabul edilen bir tanrısallık olgu olduğunu belirler; yer yer bu tanrıyı zaman, yer yer de uzay olarak anlamlandırır.

Damaskius (M.S. 453-533)'un belirlediğine göre, bu inanca mensup olanlar aydınlık ile karanlık gibi, iyi bir tanrı olan Zervan'a ve kötü bir yaratık olan Ahriman'a inanırlar. Yine bazı belgelerde Zervan'ın zaman zaman kutsal bir tanrı, bazan da bölge veya mekân olarak değerlendirildiği görülür.

Bu inanca göre tanrısallık bir yaratık olan insanların kaderlerini belirleyen **Zervan**, onların iyi olan **Ahura Mazda** ya da kötü olan **Ahriman**'a bağlanmaları konusunda etkin bir tavır alır. İnsanların ruhlarının iyi olan Ahura Mazda'ya bağlanmaları ve bağlılıklarını sürdürmeleri için başkaca tanrısallık kutsallıkları da yarattığı belirlenir.

Bu inançta iyi ile kötünün daha başlangıçta karşılaştıkları belirlenirken, **Zervan**'ın iyi olan yirmi dört tanrısallık bir yumurtaya yerleştirdiği sırada, **Ahriman**'dan olan veya onun var ettiği kötü olan ruhun da bu yumurtayı deldiği ve içine girerek, iyi olan tanrısallıkların ışıklık ve parlak yapılarına katılmak istediği ve böylece yumurta içinde iyi ile kötünün birbirlerine karışmış olduğu belirtilir. Ancak burada yumurta ile gerçek anlamda yumurta kastedildiği gibi, bu inanca göre uzay da kristal bir yumurtadır. Böylece iyi ile kötünün ya da zıt güçlerin daha evrende hiçbir şey oluşmamışken uzayda ruh halinde iç içe karıştıkları belirlenmek istenmektedir.

Yine Ermeni yazar **Enzik**'in bir yazısına göre; Ahura Mazda kardeşi olan Ahriman'ı bir eğlenceye davet etti. Ahriman geldi, fakat yemek yemeyi çocuklarının yarışması şartına bağladı. Bu yarışma için her iki baba bir hakem ararlarken kimseyi bulamadıklarından, bunun için güneşi (Tanrı Mitra) yarattılar. Sonuçta Ahriman'ın çocukları, Ahura Mazda'nın çocuklarını yendiler.

2) Zerdüşt Öğretisinde Oluşum

Zerdüşt'ün uzayın oluşumu konusundaki öğretisi, bizzat kendisi tarafından yazılmış olan eski *Gatha* bölümlerinde mevcuttur. Üçüncü *Gatha* olarak adlandırılan *Yasna otuz*, uzayın ve ya evrenin oluşumunu anlatan bir şiirdir. Burada uzayın ve dünyanın oluşumu anlatılırken, birbirlerinin karşısı olan iki ruhsal gücün çelişki ve savaşmaları ile oluştukları belirtilmektedir. Bu ruhsal güçlerden biri düzen ve haklılığı, iyiliği ve güzelliği oluşturmaya çalışırken, diğeri ise düzeni bozan, haksızlık yapan, kötülük ve çirkinlikleri oluşturan bir ruhsal güçtür.

Zerdüşt öğretisinde bu ruhsal güçlerin her şeyi oluşturmaları şöyle anlatılır:

“Ve kendinden tüm varlıkları oluşturdu. Varlıkları oluşturunca onları gövdesinde taşıdı. Böylece devamlı olarak çoğalıp büyüdü ve her şey giderek güzelleşti. Ve sonra diğerlerini birbirini arkasına gövdesinden var etmeye başladı.

Ve sonra kafasından göğü,

Ve yeri ayaklarından var etti.

Ve suları göz yaşlarından,

Ve bitkileri tüylerinden,

Ve ateşi kendi anlamından var etti. (Riv. Dat. Den. XVI 3-5, 11.13.28).

Burada esas olarak anlatılanın tanrının kendisi, yani **Ahura Mazda** olduğu açıkça belirtilmektedir. Bu anlatımla Kürt halkının tanrısı neden *Xa-de* (kendini veren veya kendinden veren) diye adlandırdıkları da ortaya çıkmaktadır. Böylece uzayda var olan, görünen ve görünmeyen her şey tanrının görünen veya gö-

rünmeyen parçalarıdır. Bu varlıklardan biri olan insan da tanrının bir parçasıdır. Diğer tüm varlıklarla ortak özelliği, hepsini tanrının kendisinden birer parça olarak var etmiş olmasıdır. Bu temelde tüm varlıklar ve insan tanrının parçaları olarak kutsaldırlar.

Yine burada tanrının, oluşturduğu varlıkları gövdesinde taşıdığı ve onların büyüyüp çoğalmaları sonrasında, gövdesinden bıraktığı belirtilir. Bu anlamı ile yine Kürt halkının doğaya neden *Xa-za* (kendini doğurdu veya kendinden doğurdu) dedikleri de ortaya çıkmaktadır. Bu Pehlevi rivayetinde, *“Tanrı olan sonsuz ışık dev bir gövde oluşturdu ki, onun parçaları dünya parçaları oldu”* diye açıklanırken, başka bir belgede, **Ahura Mazda**’nın, *“Ben dünyayı tamamen kendimden var ettim...”* dediği belirtilir.

Yukarıdaki şiirsel belirlemeden de anlaşıldığına göre, tanrı önce göğü, sonra yeri, arkasından suları, sonra bitkileri, ondan sonra da ateşi var etmiştir. Zerdüşt öğretisi ile ilgili bazı yazılı kaynaklarda şunlar anlatılmaktadır:

“Her şeyi bilen tanrı Ahura Mazda yalnız başına göğün yedinci katında yaşıyordu ve sonsuz olan hükümlerinde tek başına idi.

Bunun üzerine kendisinin hoşuna gidecek veya seveceği bazı şeyleri var etmeye karar verdi. Ahura Mazda, neyi ne şekilde düşünüyor idiye, onlar o şekilde var oldular. En önce parlayan güneş olarak Mitra’yı düşündü. Çünkü tanrı Ahura Mazda, ışık verip parlayan şeyleri severdi. Bu nedenle de tüm var ettiği tanrısallardan en çok da Mitra’yı severdi.

Mitra’nın yanına ‘Maonha’, zayıf ve titreyen ışıklı Ay’ı var etti. Maonha, Mitra ile günü bölüştüler. Işıkları Mitra’ninkiler kadar güçlü olmadığı için, günün başlangıcını (ki bizler ona gece diyoruz) üstlendi. Fakat ışıkları çok zayıf olduğu gibi, bazan da tamamen sönmekteydi. Bu durumu gören tanrı Ahura Mazda, ona yardımcı olarak parlayan paltosu ile Tışhtra’yı verdi. Paltosundaki parlayan yıldızlar ile bu yıldız tanrısali oldu.

Bunun üzerine Mitra da tanrı Ahura Mazda’ya rica ederek, ‘Sen Maonha’ya bir yardımcı kardeş verdin, bana da bir kardeş ver ki, ben de yalnızlıktan kurtulayım’ dedi.

Ahura Mazda da Mitra'ya ateş ruhu olan Atar'ı ve yıldırım tanrısını var edip verdi. Mitra onların da kendisi gibi ışık saçtıklarını görünce sevindi. Sonra tanrı Ahura Mazda, Vahu adındaki hava tanrısını var etti. Daha sonra da suyu var etti.

(Burada ateş, hava ve su sıralaması verilmektedir.)

Göğün yedinci katında tanrı Ahura Mazda bu varlıkları ile yaşarken, bunların kendisinden aşağıda, kendisinin yukarıdan seyredebileceği yeryüzünde, dünyadaki yaşamlarını düşündü ve böylece dünya var oldu. Dünyadaki dağlar, kayalar, ovalar, sular, bitkiler ve hayvanlar, tanrı Ahura Mazda'nın düşüncesinde var oldular.

Dünya yüzünde çok uzun süre yaşayan bu tanrısallar, tanrı Ahura Mazda'ya çıkarak, kendilerinin hizmetinde olacak varlıkların oluşturulmasını istediler. Ahura Mazda, bu varlıkların ne şekilde olması gerektiğini sorunca, tanrısız Anahita, 'Bizlere benzemeleri gerekir' derken, tanrısız Atar, 'Onların tamamen değişik olmalarını isterim ki, onlarla eğlenebilelim' dedi.

Ahura Mazda da, tanrısız Anahita'nın isteği doğrultusunda, yani tanrısalların benzeri olarak insanı ve tanrısız Atar'ın isteğine uygun olarak da boğayı var etti.

Uzun süre içerisinde insanlar çoğalıp insan ırkları meydana gelirken, boğadan da tüm diğer hayvanlar meydana geldi.

Tanrı Ahura Mazda, yeryüzündeki insanların çoğalıp, tanrısallara bağlandıklarını, onlara hizmet ettiklerini, esas var eden olarak kendisini unuttuklarını gördü. Bunun üzerine insanlara yardım etmek ve onları mükâfatlandırmak için, onları tanrı Ahura Mazda'ya yakınlaştıracak birini düşündü. Bu ise kendisi ile tanrısallar arasında bir konuma sahip olacaktı. Bu da gerçekler olup, nereye gönderilirse, orada gölge olmayacaktı. Onun niteliği temizlik olacak, inanmayanlar için, ona yaklaşılmaması ve erişilmesi imkânsız, ama, ona inanıp yönelenler için, her zaman yanlarında ve erişilir olacaktı.

Tanrı Ahura Mazda, bunu var edip insanlar arasına gönderince, insanlar onu istismar etmeye başladılar. Böylece insanların kendilerine yardımcı olan ve kendilerine güzel şeyleri götüreni, kötü değerlendiren istismar ettiklerini, tanrı Ahura Mazda gördü.

İnsanların yaptıkları tüm kötülükler yerin altına girer. Orada tüm bu kötülüklerin toplandığı bir yer vardır. Orada tüm kötü düşünceler, tüm kötü sözler ve tüm kötü yapılanlar birikir. Dünyanın oluşumu ve insanın varlığından beri orada çok kötü olan ile yanlışlıklar toplanmışlardır. Burada toplanmış olan kötülükler ile yanlışlıkların birikiminden Ahriman denilen kötü ruh meydana geldi. Kötülükler ile yanlışlıklardan meydana gelmiş olan Ahriman, kötü olan şeyleri yaparken, kendisini de tanrı Ahura Mazda ile aynı derecede görmeye başladı. 'Eğer sen yedi kat yerin üstünde gökte kalırsan, ben de yedi kat yerin altında kalacağım ve senin tüm yaptıklarını harap edeceğim' dedi.

Böylece Ahriman da güçlerini oluşturmaya çalıştı. Fakat oluşturamadı. Çünkü kendisi bir tanrı olmayıp sadece kötülüklerden meydana gelmiş bir ruhtu. Bunun neticesinde de sadece kötü olan ruhları yapabiliyordu. Ahura Mazda'nın kutsal ruhlarına karşı, Ahriman bulut yılanı olan Azdihak'ı (Ejderha) yaptı. Sonra kötü istekler olan Apaoşa canavarlarını yaptı. Bunların tanrısal olan aydınlık ve ışığın yanında fazla yararlı olmadıklarını görünce, bu defa dev olarak, kızgınlığı ile Asma denilen kını yaptı, ki o da kördü. Bu da her yaptığı kötülükte kendisine de bir o kadar zarar veriyordu.

Tanrı Ahura Mazda'nın gerçeklerine karşı, Ahriman yalanı var etti. Yalan ilk bakışta güzel görünümlüdür. İnsanlara o kadar dostça ve sevgice istenilen derecede iyi görünümlüdür. Gerçekler ise daha sevimsizdirler. Bu nedenle insanlar yalana akın ederken, kendilerinin aldatıldıklarını göremezler. Aldatıldıklarını öğrenseler bile, bu defa gerçek olmayan yalan şeyleri de görüp, öğrenmiş olurlar.

Böylece Ahriman üç şey daha var etti:

İstekler: Bunlarla insanlar lekelenip kirleninceye kadar peşinden koşarlar. Sonra insanlar kötülüklerle düşmeye başlar ve giderek kötülüklerin hizmetine girer ve kölesi olurlar.

Korku: Ahriman bunu da cesarete karşı var etti. Bununla insanlar Ahriman'ın hizmetinde basit bir oyuncak olur ve onun her dediğini yapmak zorunda kalır.

Yalan: Kendi amacına varmak için hevesleri ve istekleri seçer ve insanlarda hastalıkları oluşturur. Dolandırıcılık da bunun amaçlarından biridir.

Hizmetkârları olarak var ettikleri ile Ahriman, tanrı Ahura Mazda ile olan savaşımında, insanları kendi hizmetine almayı amaçlar. Bunları ne kadar güçlü olarak donatırsa, insanları da o derece kolayca kendine bağlı hale getireceğini bilir.

Tanrı Ahura Mazda'nın kendisi ve var ettiği tanrısalları için yaptığı dünyada, insanlar çoğaldı ve çoğalan insanların kötülükleri ve yanlışlıkları da çoğaldı. Bu, dede zamanında bir kum taneşi iken, baba zamanında bir taş, oğul zamanında bir kaya, torun zamanında ise bir dağ gibi büyüdü. Bu kötü ve kötülüklerin büyümesi ile Ahriman'ı insanlar var etmiş oldu. Ahriman da, kendine bağlı diğer kötü olan ruhsal hizmetkârlarını var etti. Bu ruhsalların hepsi şirin görünmek için, her türlü yola baş vururlar ve hiçbir surette utanıp arlanmazlar. Onlar amaçlarına ulaşmak için her türlü insani ve toplumsal değeri dejenere etmek, feda etmek ve tahrip ederek araç olarak kullanmayı reva görürler.”

Zerdüşt öğretisi kitaplarından Bundaşin'de bu durum şöyle anlatılmaktadır:

“İyi olan inançta şöyle açıklanmaktadır: Ahura Mazda her şeyi bilme ve iyiliğin en yücesinde bulunuyordu. Sonsuz olan zaman tümünden ışıktandı. Bu ışık Ahura Mazda'nın sarayı ve yeri idi. Ahriman derin karanlıklar içerisinde bilgisiz ve öldürme arzusu ile donanmıştı. Öyleydi, öyle olacak, fakat her zaman öyle olacak değildir. Öldürme arzusu, Ahriman'ın doğasıdır ve karanlık onun yeridir.”

Bu giriş diğer anlatımlarla uyumlu olduğu gibi, bu aşamada her ikisi de ruhsal olarak değerlendirilmektedir. Bu ruhsal dönem ikiye ayrılmaktadır: Aydınlık ve karanlık.

“Ve ikisinin arasında boş olan bir ara vardı. Bazıları buna Vâhu (hava) boşluğu demektedirler ki, esas olarak burada da karışım yoktu. Böylece her ikisi sınırlı oldukları kadar da sınırsızdılar. Çünkü yükseklerdeki sonsuz ışığın başlangıcı olmadığı gibi, karanlığın derinliğinin de sınırı yoktu. Bu yönlerinde sınırsızlardı. Sınırdaki ise her ikisi de sınırlı idiler. Çünkü, ikisinin arasın-

da boş olan bir ara vardı. Böylece ikisi birbirlerine temas etmediklerinden ilişkileri yoktu. Uzaktan her bir ruh kendi yapısı ile sınırlıydı.

Ahura Mazda her şeyi bilme gücü ile biliyordu ki, kötü ruh da vardı ve yukarıya çıkmayı istiyordu. Kötü olan istekleri ile kendisine karışacağını ve hangi araçları kullanacağını ve bunları var ettiğini de biliyordu.

Ahura Mazda zamanı etkileyerek, yalnız başlangıcı değil, aynı zamanda geleceği de bilmek istiyordu. Bunun üzerine kötünün zaman içerisindeki konumunu planlı olarak hesap etti. Böylece Zerdüş'tün dünyaya geliş zamanını 12.000 yıl olarak ele aldı.”

Bu 12.000 yıl, güneşin hayvan dönencesindeki değişimi hesabına dayandırılmıştır. Her bin yıl hayvan dönencesindeki bir yıldız işaretiyle gösterilir. Bunun astroloji falının başlangıcı olduğu kabul edilir. Bu 12.000 yılın her biri 3.000 yıl olan dört evreye ayrılmıştır.

1. Evre: Ruhsal varlık.
2. Evre: Tanrı Ahura Mazda'nın dünyayı var etmesi.
3. Evre: Ahriman'ın saldırısı ile iyi ve kötülerin karışımı.
4. Evre: Mücadele ile savaşım ve neticede kıyamet.

Devam edelim:

“Üç bin yıl boyunca varlıklar ruhsal halde idiler. Onlar ne düşünür, ne hareket eder, ne de tutulabilinirdi. Kötü ruh bilgisizliğinden, Ahura Mazda'nın varlığından habersizdi. Onun için bulunduğu derin karanlıklardan yükselip ışığı görebileceği sınıra geldi.

Ahura Mazda'nın ışınlarını görüp de anlayamayınca, öldürme arzusu ve kötü olan doğası ile ışığı yok etmek için saldırıya geçti. Ahura Mazda'nın gücünün ve yenme kuvvetinin kendisinden çok olduğunu anlayınca, geri kaçarak karanlıkların içinde çokça canavarlar ve devler yaptı. Kötü ruhun yaptığı bu canavarlar ve devler kavgacı, tahrip edici ve yıkıcı idiler.

Sonra Ahura Mazda, kötü ruh olan Ahriman'a gitti. Ahura Mazda oluşumun evrelerini ve sonucunu bildiğinden ona barış teklifinde bulundu. ‘Kötü ruh, benim yaratıklarına yardım et. Onları öv ki karşılığında sen de ölümsüz olasın...’ dedi.

Fakat kötü ruh bağırarak, 'Senin yaptıklarına yardım etmem, onları övmem, aksine, senin yaptıklarını ve seni harap edip, sonsuza kadar yok etmek istiyorum. Ben senin tüm yaptıklarını sana dlişman ve bana dost yapmak için kandırmak istiyorum' dedi.

Ahura Mazda, 'Seni kötü ruh, beni yok etmek senin için imkânsızdır. Bu kadar güçlü değilsin ki, benim yaptıklarımı istediğin yere getirsen de yine de bana bağlı olacaklar' dedi. Sonra da Ahura Mazda her şeyi bilme gücü ile anladı ki, 'Ben zamanı onunla sınırlamazsam, o benim var ettiklerime karşı savaşacak ve tehditleri ile belirlediği şekilde olacak. Böylece karışım ve savaş devamlı olacak ve oluşumdaki karışım kalıcı olacak ve Ahriman bununla varlıkları kendine bağlamaya çalışacaktır.'

Vé Ahura Mazda kötü ruha konuştu: 'Bir zaman tespit et ki, bu zaman 9.000 yıl olsun ve ben bu zamanın sonuna kadar seninle savaşacağım.' Çünkü o biliyordu ki bu tespit edilen zamanda kötü ruhun etkilerini zararsız hale getirebilir. Kötü ruhun bilgisizliği ve isteği neticesi, bu zaman süreci üzerinde anlaşılar. ”

Bu savaşımın başlangıcı *Bundaşin*'de göksel olarak belirtilir. Yani, bu savaşım dünyanın oluşumu öncesinde başlamıştır. Bu savaşımın başlamasından sonraki üç bin yılda **Ahura Mazda** dünyayı ve dünyadaki yaşayanları var etmiştir.

“Sonra Ahura Mazda, Ahriman'a nihai olan sonuçtaki zafelerini, kötü ruhun başarısızlığını, hizmetkârları olan devler ile yalancî ruhların hepsinin yok edildiğini, ölülerin dirilmesini ve sonrasındaki şekillenme ile düzeni, özgürlüğün sonsuzluğunu gösterdi. Bunu gören kötü ruh Ahriman, yaptıkları anlaşılmaya bağlı kalmak istemeyince, ayağı kayıp derin karanlıkların içine düştü. Üç bin yıl düştüğü bu derin karanlıkların içerisinde uyuşmuş olarak kaldı. Bu zaman süreci içerisinde Ahura Mazda, Ahriman tarafından rahatsız edilmeden dünyayı ve üzerindeki yaşayanları var etti. Zaten daha öncesinden ölümsüz olan altı meleşî veya kutsal ruhu da var etmişti.

Ahriman'ın yerin karanlıklarına düştüğü ve orada uyuşuk olarak beklediği bu süreçte, Ahura Mazda ruh olarak yerde yayacak olan canlıları var etti. Sonsuz ışıktan ateşi oluşturdu. Ateşten rüzgârı (havayı), havadan suyu, sudan da toprağı, me-

teryal olan dünyayı ve tüm varlıkları maddesel yapı ile birleştirdi. Ve ilk var edilenin tamamı bir su damlası idi.”

Burada, oluşum evreleri ile geçişleri açıkça vurgulamaktadır. İlk var edilenin bir su damlası olması da, üzerinde durulması gerekli olan önemli bir kavram veya hareket noktasıdır.

Özellikle bölgenin diğer dini inançlarına buradan alındığı üzere, *Avesta*’da meleklerin veya kutsal ruhların altı ile yedi gün içerisinde dünyayı ve üzerinde yaşayan canlıları meydana getirdikleri belirlenir. Böylece birinci günde gökyüzü, ikinci günde sular, üçüncü günde toprak, dördüncü günde bitkiler, beşinci günde hayvanlar, altıncı günde insan, yedinci günde ise, tanrı **Ahura Mazda**’nın kendisi yaratılmış olup, bu da ateş olarak adlandırılır veya yorumlanır; tüm varlıkların hepsinin yapısında var olduğu belirtilir. Esasta ise güneşin kendisi olduğu açıkça ortaya konmaktadır.

Bundaşin’de **Amshaspands** denilen meleklerin ilgili oldukları alanlar şöyle belirlenir:

<i>Chshathra Vairya</i>	Gökyüzü
<i>Haurvatat</i>	Su
<i>Armatay</i>	Toprak
<i>Ameratat</i>	Bitkiler
<i>Vahu Manah</i>	Hayvanlar
<i>Aşa</i>	Ateş
<i>Ahura Mazda</i>	İnsanlar

Tanrı **Ahura Mazda** ve kutsal yardımcıları olan melekleri ile üç bin yılda bunları oluşturup, var etmesi sonrasında, **Ahriman** uyuşukluğundan uyandı. Yardımcıları olan canavarları, devleri ve yalancı ruhları ile bu tanrısal varlıklara karşı saldırıya geçti. Bir yumurta halinde olan gökyüzü kubbesini alttan delerek, yeryüzündeki varlıklara karıştı. En önce yerin altından getirdiği kötü şeylerle suları kirletti, bitkileri zehirledi ve böylece hayvanlar ve insanlara hastalığı bulaştırıp ölümü getirdi. Böylece maddesel yapı ile birleşmiş olan Ahriman, tanrı Ahura Mazda’ya karşı savaşımını yeryüzündeki yaşamda sürdürme olanağını elde etmiş oldu.

İnsanların içine girmiş olan yaşam gücü, yaşama ağacından gelmektedir. Özel olarak bitkiler, hayvanlar ve insanlar topraktan yetişen ya da meydana gelen besinlerle beslenirler ki, bunların bileşimlerinde ya da içerisinde, **Ahriman**'ın ölüm, istek, arzu, kin, garez, yalan gibi kötü olan elementleri vardır. Böylece yerden veya topraktan yetişen ve içerisinde Ahriman'ın ölüm elementleri bulunan meyve ve sebzelerle bitkilerden beslenme sonucunda ruhsal olan insanların bilgisi de zehirlenerek zayıflar ve sonunda ölür. Kutsal ve tanrısal olan yönleri zayıflayarak kötü olan Ahriman'ın hizmetindeki istek, arzu, kin, garez, yalan gibi yönleri ise beslenerek gelişir. Böylece insanlar tanrı **Ahura Mazda**'dan uzaklaşarak, kötü olan **Ahriman**'a yakınlaşıp ona hizmetkâr ve günahkâr olurlar. Bedenin ölümü veya ayrışması ile beden toprak olan aslına dönerken, ruh da günahları ile uyumlu olarak cezasını çektikten sonra aslı olan tanrıya geri döner.

Mazda inancı ve Zerdüşt öğretisine göre, var oluş süreci şöyledir: Evrende henüz bir şey yokken yalnızca güneş, yani ateş vardı ve **Zerdüşt** buna tanrı sıfatını verdi. Yani başlangıçta tanrı vardı. Tanrı olan güneş, önce her şeyi kendi bedeninden yani gövde yapısından yaptı veya var etti. Yani tanrı olarak var ettiği her şeyi veya yaptığı her şeyi kendi öz bedeninden var etti. Böylece yoktan var eden bir tanrı değildi, var olan kendi yapısından verdi veya yaptı. Böylece Kürtçedeki deyimle tanrı, "*Xa-de*" veya "*Xa-daye*", "*Ez-da*", "*Mezda*" deyimlerine yani öz kaynaklarına kavuştu.

Kürt halkı arasında hâlâ tanrı için kullanılmakta olan bu deyimlerin Zerdüşt öğretisi kaynaklı oldukları burada da ortaya çıkmaktadır. Yine Zerdüşt öğretisine göre tanrı kendi öz gövde yapısından var ettiği her şeyi kendi bedeninden yapan tanrı yani "*Xa de*" bunları bir süre kendi bedeninde saklayıp onların yeterli derecede büyüüp çoğalmalarını bekledi ve bu aşama sonrasında onları serbest bıraktı. Bir anlamda bu defa onları doğurdu. Kendi bedeninden yaptığı kendi parçalarını doğurması olayı Kürtçe "*Xa za*", yani kendi kendini doğurdu deyimini ile anlatılır. Bu da Kürtçede doğaya verilen isimdir. Normal şartlarda doğadaki tüm varlıklar ve bunların çeşitleri olan bitkiler, hayvanlar ve insanlar ve bunların çeşitleri, kendi kendilerini doğururlar. *Xa-*

za, anlam itibarı ile doğaya verilen en bilimsel isimdir. Böylece hâlâ Kürtçede doğa için kullanılmakta olan “*Xa za*” veya “*Xa zayi*” deyiminin de öz kaynağının Zerdüşt öğretisi olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu aşama Zerdüşt öğretisine göre tanrı olan güneşin veya ateşin henüz evrende tek başına bulunduğu ilk evre ve oluşumun başlangıç evresidir.

Zerdüşt öğretisine göre tanrının kendi bedeninden yaptığı veya var ettiği herşeyi zamanı geldiğinde serbest bırakması veya doğurması ile ikinci aşama başlamış olmaktadır. Bu aşamayı **Zerdüşt** “*Hava*” olarak nitelerken, esas olarak gaz veya buharın oluşması olarak da algılanabilir. Böylece başlangıçta evrende tek başına güneş varken, bir süre sonra güneşin herhangi bir kesiminin veya bir bölümünün patlaması ile evreni bir gaz veya buhar bulutunun kaplamış olduğunu belirlemektedir. Zerdüşt öğretisine göre bu gaz veya buhar bulutu tanrı olan güneşin kendi gövde yapısından meydana gelmiştir ve oluşumda bu durumun meydana gelmesi aşaması, oluşum ya da evrimin ikinci aşamasıdır.

Bu aşamada gaz veya buhar halinde bulunan bu yapı içerisinde güneşte var olan tüm maddesel elementler ve yetenekler vardır. Çünkü bu yapının içerisinde bulunan görülebilen veya görülemeyen tüm varlıklar güneşin kendi bedeninin parçacıklarıdır. Ancak bunlar gaz veya buhar halinde olduklarından, maddesel bir yapı şekillenmesi aşamasına varmadıklarından, maddesel bir yapı şeklinde görülmemekte ve algılanmamaktadırlar. Bu aşamada tanrı olan güneş, evrende merkezi oluşturup kendi yapısından çıkan ışınları her alan ve yere bir kaos halinde akıtıp gönderirken, bu ışınların gaz halindeki maddesel zerreciklerle temasa gelmesiyle de, maddesel yapıda iki zıt güç ve bunların etkileşimleriyle de yoğunlaşma başladı. Böylece tanrı olan güneşin ışınlarının etkisiyle buhar veya gaz halindeki maddesel yapılar yoğunlaşmaya başlayarak bileşimlerle alaşımları meydana getirmiş oldular. Böylece evrende gaz veya buhar halindeki yapılar da güneşin ışınlarının etkisi ile yoğunlaşarak sıvılaşmaya başladılar. Yani tanrı olan güneşin kendi yapısının patlaması ile güneşte var olan maddesel yapıların buharlaşması veya gaz haline gelmesi sonrasında, yine tanrı olan güneşin ışınlarının etkileri ile yoğun-

laşmaya başlayıp, bileşimler ve alaşımlar meydana getirerek sıvılaşmaya başlamışlardır. Zerdüşt öğretisine göre bu aşama suyun veya sıvılaşmanın oluşumu aşaması olup, evrendeki oluşumun evrimsel üçüncü aşamasıdır.

Esas olarak yoğunlaşmaya neden olan veya yoğunlaşmanın meydana gelmesini sağlayan temel kural, maddesel zerreciklerde meydana gelen hareketliliktir. Bu hareketlilik o maddesel zerreciğin bünyesinde meydana gelmiş olan bir dengesizlikten kaynaklanmaktadır. Yani maddesel zerreciğin hareketliliğinin amacı, bünyesinde oluşan bu dengesizliği gidermeye yöneliktir. Maddesel zerreciklerin kendi bünyelerindeki dengesizliği yakınında bulunan diğer maddesel zerreciklerin bünyesindeki dengesizlikle gidermeye yönelik hareketliliği ve bu temelde bir araya gelmeleri yoğunlaşmanın başlangıcını oluşturur. Burada, maddesel zerreciklerde güneşin ışınlarının etkisi ile oluşmuş olan zıt güçler veya zıtların birliği temelinde bu güçler arasında dengeyi sağlayabilmek için, hareketlilik veya yoğunlaşma başlamıştır. Bu temelde bir araya gelen maddesel zerrecikler bünyesel ihtiyaçlarını birbirlerinin yapısı ile giderirlerken yaşamlarını iyileştirme ve organize etme amacıyla yoğunlaşmanın merkezi bir noktasını oluştururlar. Bu merkezi nokta veya organın yönetiminde birlikte yaşamayı sürdürürler.

Bilindiği gibi yoğunlaşma çevreden merkeze doğru olur. Bu merkeze doğru yoğunlaşma sırasında, merkeze doğru harekete geçen gaz halindeki maddesel zerrecikler engellerle karşılaşır. Bu engeller daha önceleri merkezde yoğunlaşmış olan maddesel zerreciklerin bileşimlerinden kaynaklanır. Çünkü güç veya etkinin oluşumunda iki yönlülük vardır. Yani bir cisme çarpan bir şey aynı anda ve aynı derecedeki ters yönlü bir güçle itilmiş olur. Böylece merkeze doğru yoğunlaşmak isteyen maddesel zerrecikler, yol güzergâhlarında tepki veya engellerle karşılaşmalarına rağmen, istemlerini ve arzularını sürdürerek merkezi noktaya doğru yoğunlaşma yönelimlerinden vazgeçmediklerinden, merkezi noktaya doğru yeni yön ve yol arayışı içerisine girerler ve bu sırada izledikleri yol merkezi nokta etrafında giderek daralmaya yönelen bir spiral şeklini alır. Yani tüm engellemelere rağmen

men, yoğunlaşma devam eder ve bu olay dışarıdan içeriye ve merkezi noktaya doğru oluşur.

Zerdüşt öğretisine göre tanrısal güneşin ışınlarıyla gaz halinde uzayda bulunan maddesel zerreciklerin temasa gelmeleriyle bunlarda yaşam oluşmaya başlamış ve bunun ifadesi olan hareket ve yoğunlaşma da başlamıştır. Bünyedeki zıt güçlerin etkileşimleri ile başlayan hareket ve yoğunlaşma yaşamı ifade ederken, yoğunlaşmanın merkezinde kendi gövdesel yapısının bileşim veya alaşım şeklindeki yaşamının iyileştirilmesi ve düzenlenmesi ile yönetilip yönlendirilmesi için, merkezi bir mekanizmanın oluşturulmasıyla, yaşamakta olan ve yoğunlaşan maddesel yapıda akıl da oluşmuş olur.

Maddesel yapıda oluşan yaşamın kendi yapısında akıllı da oluşturması sonrasında, onun da kendi bünyesinde biriken tecrübe ve deneyimleri temelinde çıkardığı sonuçları, yönetim ve denetiminde bulunan yaşamın gelişip yücelmesi için devreye sokması ile maddesel yapı evrendeki tanrısal yaşamını ve tanrısal görevlerini mükemmelleştirmek için maddi ve manevi ihtiyaçlarını çevresinden gidermeye çalışır. Bu ihtiyaç ve istekleri doğrultusunda diğer maddesel ve ruhsal oluşum ve değerlerle birleşir. Maddesel ve ruhsal yoğunlaşma ile maddesel kütle veya şekillenmeler meydana gelirken, ruhsal yönden de yaşam ve yaşamı yönetip yönlendirecek olan beyinsel güç oluşur. Bu anlamıyla maddesel ve ruhsal yapıların yoğunlaşmaya başlamasıyla oluşan yaşam ve akıl, maddesel yapının sivilleşme aşamasında mevcuttur veya ortaya çıkmaktadır. Bu aşama öncesinde, yani maddesel yapının gaz ya da buhar halinde olduğu oluşumun ikinci aşamasında maddesel zerreciklerin hareket halinde olmaları, yani bünye yapılarındaki zıt güçler arasında bir dengesizliğin varlığı ve bu dengesizliği gidermeye yönelik hareketlenmenin olduğu bu aşamada, bazılarının göre yaşamın olduğu kabul edilse bile, henüz aklın oluşmadığı belirlenir. Bunlara göre aklın, ancak yoğunlaşmanın merkezi noktasını meydana getirmesi ile oluşacağı belirlenir. Bu felsefeye göre yapıda aklın oluşması, maddesel yapıya akıllı veren tanrısal ışın güçlerinin, madde yapısında sıfat bularak kendini merkezileştirmesi ile mümkün olur.

Maddesel yapıda aklın oluşumu ile aklın gelişim veya bilgi ve tecrübelerinden çıkarabileceği sonuçları yaşamına uyarlaması derecesine göre, maddesel yapı kendi yaşamını, yaşamındaki tanrısal görevleri doğrultusunda giderek mükemmelleştirmeye yönelir ve bu yaşam tarzına uyumlu olan ihtiyaçlarını gidermeye çalışır. Bu durum da, maddesel yapının kendisini uygun tarzda yoğunlatırmasını gerekli kıldığı gibi, maddesel yapı da yoğunlaşmanın ihtiyaçlarını gidermek ve tanrısal yaşamını mükemmelleştirmek için aklın da kendini yoğunlaştırmasını ve geliştirmesini zorunlu kılar. Böylece devam eden oluşum sürecinde sıvı haldeki maddesel yapı daha da yoğunlaşarak katı hale gelir. Bu maddesel yapının katılaşması aşamasını **Zerdüşt**, toprağın oluşum aşaması veya oluşumun dördüncü aşaması olarak değerlendirir.

Zerdüşt öğretisine göre toprağın oluşum aşaması, yani dördüncü aşamada maddesel yoğunlaşma, yoğunlaşmanın koşulları ve yoğunlaştıkları maddesel ve ruhsal özellik ve niteliklerin farklılıkları ile uyumlu olarak farklı şekillerde kristalizasyona geçtiler. Bu kristalizasyon ya da katılaşma aşamasında maddede var olan yaşam ve akıl derecesi ve aynı zamanda bileşimde bulunduğu madde ile bileşim oranları ve koşulları o maddesel yapının nitelik ve özelliklerini belirledi. Bu bir anlamda maddesel çeşitliliğin belirginleşmesi aşaması olarak görülebilirse de, esas olarak maddesel çeşitlilik başlangıçta güneşin kendi yapısındaki maddesel yapının varlığında mevcuttur. Çünkü evrende bulunan temel maddeler başlangıçta güneşin yapısında var idiler ve tanrı olan güneş tüm bunları kendi yapısından var etti ve verdi. Bu anlamda, *“Parça bütünün tüm nitelik ve özelliklerini bünyesinde taşır”* kuralı burada da geçerlidir. Maddesel yapıya yaşam enerjisini ve aklı veren güneş, ışınları ile maddesel bileşim ve alışım-ların oluşmalarını, şartlarını ve onların özellikleri ile niteliklerini belirler. Ancak maddesel yaşamda akıl yönetimindeki bileşim veya alışım neticesindeki kristalizasyon ya da şekillenme, tanrısal yaşam amacına ulaşmak için, ihtiyaç duyduğu yeterlilikte güneş ışınlarındaki enerjiyi almak amacıyla kendi yapısında değişimler oluşturarak şekil alır. Bu sırada gelen güneş ışınlarındaki

enerjiyi ihtiyacı kadar alır, kalan veya artanını ise yansıtma yolu ile başka alanlara iletir. Böylece kaynağı olan güneşten çıkıp maddesel yapıya bir doğru yol çizerek gelen ışınlar, maddesel yapıdaki yapılanmanın şekil ve durumuna göre, gelen güneş enerjisinden ihtiyaç duyduğu kadarını bünyesine aldıktan sonra, artan veya kalanının da yüzeysel durumuna göre farklı ve değişik alanlara kırılma suretiyle yansımaları sağlarken, ışınlar her yöne ve her alana ulaşmış olurlar. Maddesel yapının yüzeyinin durumuna göre, güneş ışınlarının dik veya doksan derecelik açı ile gelip temas ettikleri yerleri en çok güneş enerjisi alarak etkilenmelerine karşın, yüzeyin durumuna göre güneş ışınlarının teğet geçtikleri yerlerinin de en az güneş enerjisi alıp az etkilenen yerleri olduğu bilinir. Bu temelde güneşin etkileme ve maddesel yapının güneş enerjisini alma derecesine uyumlu olarak bu iki alan arasında ve güneş ışınlarının etkileme derecesine bağlı ve uyumlu olarak, aynı cinsten ya da farklı cinslerdeki maddesel yapıların nitelik ve özelliklerinin de değiştiği açık bir şekilde görülür. Böylece evren veya dünyadaki çeşitlilik ve farklı niteliklerle özelliklerin, tanrısal güneşin ışınları ile maddesel yapının karşılıklı etkileşimleri sonucu meydana geldikleri ortaya çıkmaktadır.

Yukarıda anlatılan ve toprağın oluşumuna kadar geçen dört evrenin her biri, Zerdüşt öğretisine göre 3.000 yıl sürmüştür. Yani bu oluşum toplam olarak 12.000 yılda tamamlanmıştır. Burada bir yılın tamamının dört mevsim ve on iki ay olduğuna çağırışım yapılmak istenmektedir. Bu zaman sürecinde her bin yılın bir tanrısal kutsal tarafından idare edildiğini belirlerken, senenin her ayını idare ederek yönetip yönlendirenlerin de bu on iki kutsal olduğunu vurgulanmaktadır. Yine tanrının evreni idare edip yönetip yönlendirmesi için dört yardımcı ruhun ve bunların her birinin de üçer yardımcı kutsalının olduğunu belirlerken, senenin dört mevsim ve her mevsimin de üçer ay oldukları ile bunları idare edip yönetip yönlendirenlerin kutsallar olduklarını belirlemek istemektedir. Bu yaklaşımı ile **Zerdüşt** bir sene içerisindeki doğasal oluşum ile evrensel oluşum arasında açıkça bir benzerlik veya aynılık bağlantısı kurmaktadır.

Bu dört aşama sürecinde oluşan ve hâlâ oluşumu devam eden yapılanmalar, gerek Mazda inancına ve gerekse Alevi inancına göre yaşam için zorunlu olan temel dört anasır/unsur veya elementtir. Bu temel dört unsur “Güneş (ateş), hava, su, toprak”tır. Bu dört unsur insan yaşamının da temel kaynakları olmalarından dolayı, her iki inançta da kutsaldırlar. Mazda inancının kutsal kitabı olan *Avesta*’nın Vendidad bölümünde, kutsal olmalarından dolayı, bunların temiz tutulması ve hiçbir surette kirletilmemesi hususu belirtilmiş ve bunları kirletenlere verilecek ağır cezalar belirlenmiştir. Aynı anlamda tüm etkilenme ve erimelere rağmen, günümüz Aleviliğinde de bu dört yaşam kaynağı kutsal olarak kabul edilmekte ve bunların kirletilmesinin büyük günah olduğu belirlenmektedir. Günlük yaşamda Aleviler arasında kutsal olan bu inanç değerlerinin hâlâ en canlı şekilde yaşamını sürdürdüğü görülür.

Zerdüşt öğretisine göre yoğunlaşma olmadan hiçbir oluşumun olması mümkün olmadığı gibi bunların kendilerini geliştirerek evrim geçirmeleri de mümkün değildir. Bu temelde doğadaki etkileşim ve yoğunlaşma sürekliliğini koruduğu için evrim sürecinin de hâlâ devam ettiği belirlenir. Bu sürecin henüz tamamlanmadığı ve sonsuza kadar da devam edeceği ortaya konulmaktadır. Öğretisine göre hâlâ evrende yoğunlaşmamış maddesel zerrecikler hava boşluğunda bulunurken, bunlarla oluşacak olan sivilaşma ve katılama “su ve toprak” süreçleri de bitmemiştir. Bu süreçler iç içe evrende ve dünyada devam etmektedir.

Tüm bu oluşum süreçlerinde Mazda inancı ve Zerdüşt öğretisine göre **Ahura Mazda** ve **Ahriman** ile ne kastedilmek istenmektedir ve bunların oluşumdaki etkileri nedir?

Zerdüşt öğretisine göre, bunlar başlangıçta ikizler olarak var oldular ve sonsuza ya da kıyamete kadar da olacaklardır. Bunların ikiz olarak başlangıçta var oluşları veya Zervanizme göre bunlar anne karnında ikizler olarak var oldular diye belirlenirken, kastedilen daha evrende güneşten başka hiçbir şey yokken, tanrı olan güneşin karnında bunların birlikte oluştuklarıdır. Bu anlamda iyi olarak kabul edilen tanrı Ahura Mazda güneşte var olan ışınlar ya da enerji iken, kötü olarak değerlendirilen Ahriman ise güneşin yapısında var olan maddesel yapıydı.

Bunların anneleri olan güneşten doğmaları veya her ne şekilde olmuşsa evrene yayılmaları ile ikisi arasındaki mücadele başlamıştır. Bu mücadele esas olan güneş ışınları ile evrende var olan maddesel zerreciklerin karşılıklı etkileşimleri olup, bununla oluşum ve yaşam başlamıştır ve bu aynı zamanda güneş ışınlarında var olan enerjinin etkisiyle maddesel yapıda oluşan manyetik güç arasındaki bir etkileşim veya mücadeledir. Burada güneş ışınlarının etkisiyle ve uyumlu olarak aynı cinsten ya da farklı cinslerdeki maddesel yapıların nitelik ve özelliklerinin de değiştiği açık bir şekilde ortadadır. Böylece evren veya dünyadaki çeşitlilik ve farklı niteliklerle özelliklerin tanrısal güneşin ışınları ile maddesel yapının karşılıklı etkileşimleri sonucu meydana geldikleri ortaya çıkmaktadır.

Zerdüşt öğretisindeki mitolojiye göre, **Ahura Mazda**'nın yaptığı her şey iyi ve güzelken, **Ahriman**'ın yaptığı herşey kötü ve çirkindi. Bunlar yaptıklarını kendi aralarındaki savaşlarında veya mücadelelerinde kendilerinin kazanmaları için savaş veya mücadele güçleri olarak kullanmaktaydılar. Bu yardımcı veya mücadele güçlerinden Ahura Mazda'nın yaptıkları tanrısal kutsallar veya melekler olarak yorumlanırken, bununla tanrının yarattıklarının kutsallığı ve iyi oluşları belirlenmek istenmektedir. Buna karşın Ahura Mazda'ya karşı savaşan veya mücadele eden Ahriman'ın yaptıkları ise dev olarak nitelenir ve bununla da onun kötü ve çirkin olduğu belirtilmek istenir. Dikkatlice değerlendirilirse Ahura Mazda'nın kutsalları inançları gereği evrende ve canlılarla insanlarda iyi olarak değerlendirdikleri nitelikler ve özellikleri olduğu ve buna karşı Ahriman'ın devlerinin de evrende, canlılar ve insanlarda kötü olarak değerlendirdikleri özellik ve nitelikleri olduğu kolayca anlaşılır.

Mazda inancı ve Zerdüşt öğretisine göre **Ahriman** ve **Ahura Mazda** güçleri daha oluşumun başlangıcında iç içe karışmışlardır. Bu nedenle de her oluşumun yapısında birlikte vardılar ve karşılıklı mücadeleleri her oluşumun yapısı içerisinde devam etmektedir. Bu anlamda maddesel oluşumun başlangıcından itibaren tüm yoğunlaşma ve şekillenme durumlarında tanrısal olan ışık enerjisi, yani elektriksel güç ile maddesel yapıdan oluşan

manyetiksel güç, her maddesel yapı içerisinde birlikte bulunurlar. İnançları açısından iyi olarak kabul edilen nitelik veya özellikler ile değerlerin güneşten gelen ışın enerjisinin veya elektriksel gücün daha çok etkisinde olduğu, buna karşın yine inançları gereği kötü olarak değerlendirdikleri niteliklerle özelliklerin ve diğer değerlerin ise maddesel yapıdan gelen manyetiksel gücün daha çok etkisinde olduğu sonucuna varılır. Herşeye rağmen bir bütün olarak elektriksel gücün veya bir bütün olarak manyetiksel gücün etkisinde olan bir yapılanma yoktur ve düşünülemez. Çünkü tanrısal güneş kutsal ışınları ile evrenin her alanını ve oralarda bulunan tüm maddesel zerrecikleri etkilemiştir ve etkilemeye devam etmektedir.

Bu anlamda Mazda inancında ve Alevilikte olduğu gibi, evrende görünen görünmeyen her türlü varlık ve oluşumda tanrı vardır.

1. Tüm bu varlık ve oluşumlar tanrı olarak kabul edilen güneşin yani ateşin kendi yapısından parçalar olmaları nedeniyle vardır. Çünkü parça bütünün tüm özellik ve niteliklerini yapısında taşır. Tanrı olan güneşin yapısından parçalar olarak oluşan bütün varlıklar da güneşteki tüm tanrısal özellik ve nitelikleri taşırlar. Böylece görünen ve görünmeyen her şeyde tanrı vardır deyimi inançlarına göre doğru bir yaklaşımı ortaya koymaktadır.

2. Yine tanrı olan güneş yani ateş, kendi kutsal ışınları ile tüm bu maddesel ve ruhsal yapı ve oluşumlara etkiye bulunarak onların bünyelerine girmiştir.

Zerdüş, *“Her şeyde ateş (tanrı) vardır. Bunların bazılarında bu görülebilir, bazılarında hissedilebilir, bazılarında da görülmesi veya hissedilmesi için onların yapılarını değişime uğratmak gerekir”* diye belirlerken, Mazda ve Alevi inançlarına göre, *“Her şeyde tanrı vardır”* veya *“Her şey tanrının bir parçasıdır”* ibarelerinin felsefi kaynağı da böylece ortaya çıkmış olmaktadır.

3) Aleviliğe Göre Dört Anasır

Mazda inancı ve Zerdüş öğretisine göre açıklamaya çalıştığımız oluşumun ya da varlıkların ilk dört aşamasındaki evrimleri, Alevilik inancına göre yaşamın ya da insan yaşamının dört temel

unsuru olan güneş (ateş), hava, su ve topraktır. Bunlar Alevilikte dört anasır/unsur olarak adlandırılırlar. Aleviliğe göre bu dört temel maddeden veya etmenden evrendeki tüm oluşumların ve dolayısıyla da insanların da oluştuğunu bilinir ve vurgulanıp, anlatılmak istenir. Esas olarak bu dört unsurun her biri diğerlerini de bünyesinde barındırmasına rağmen, oluşumdaki evrim aşamaları ve dolayısıyla meydana gelen farklılık nedeniyle bu temel maddelerin bileşim dereceleri ile yoğunluk dereceleri farklılaşmıştır. Yani bu temel maddeler, güneşte, havada, suda ve toprakta farklı derecelerde olsalar da yine aynı maddeler olup, bir arada bulunmaktadır.

Aleviliğin bu dört anasır/unsur konusundaki yaklaşımlarını kendi anlatımları ile verebilmek için Alevi ozanlarının bazı deyişlerini buraya almayı uygun buluyorum.

Vilayetname-i Otman Baba:

*Ey zihi zat-i mutahhar vey hakikat cim-i pak,
Sensin anasır hâkimi hem ab u ateş, bad u hak.*

Mir'ati:

*Haşr ü neşri bunda gör, davay-i ferdayi bırak,
Çar anasır, şeş cihetten hükmeden ol Şah'a bak.*

Eşrefoğlu:

*Değilim oddan ü sudan, veya topraktan ü yıldan,
Ben irden var idim irden, henüz yoğ idi bu ezman.*

Şah İsmail Hatayi:

*Âşık isen gel beru can u canan mendedür,
Zahida sen kandesun ol nur-i iman mendedür,
Mendedür hem yer ü göğün hikmeti vü kudreti,
Ab u ateş, hak ü bad cümle yeksan mendedür.*

Hamdullah:

*Anasırdan bir libasa büründüm,
Nar u bad u hak ü abdan göründüm,
Hayru'l beşer ile cihana döndüm,
Adem ile bile bir yaş idim ben.*

Menakibu'l Kudsiye'den:

*Ger diyen beşde, onda bir işini,
Unıdasın Yusuf gibi düşüni,
Ta be-hadd-i anasır anı kıl,
Nafizu'l hükm idi zihni tahsil.*

*Od u su, yıl ü toprağa söyler,
Od u su, yıl ü toprağa anılar,
Din ü dünya beği Ömer Beşe'mün,
Kemterin bir kuluydu Yusuf anun.*

Aleviliğe göre bu dört anasır veya temel unsur ya da madde-den tüm evren ve dünyadaki varlıklar ile insanlar meydana gelmişlerdir. Aynı zamanda bunlar yaşamın temel gıda ya da beslenme kaynakları olduklarından kutsaldırlar. İnanç olarak kutsanan bu yaşamın temel etmenlerinin hiçbir şekilde zarar görmemesi ve kirletilmemesi için büyük özen gösterirler. Bunlara zarar vermeyi veya herhangi bir şekilde kirletmeyi inanç olarak en büyük günahlardan sayarlar.

a - Alevilikte Ateşin Kutsallığı

Bilindiği üzere her inançta, o inancın temel ilkeleri ile uyumlu veya onları geliştirme doğrultusunda kutsal sayılan kavramlar, değerler veya olgular vardır. Bunlar genel olarak inancın kendi yapısına uygun olarak dayattığı olgulardır. Bazen de bölgenin geçmiş inançlarından devralınırlar. Bu kutsal değerler, süreç içerisinde yeni inanca uyumlu hale getirilirler. Aksi halde onlar yeni inanç içe-

risinde geçmiş inancı temsil etmeye devam ederler ki, böylesi bir durum yeni inanç için önemli bir zaaf teşkil eder. Bunun yanında her inanç kendi yapısına özgü ve diğer inançlardan farklılıklarını ortaya koyan kutsal değerlerini ve kendi öz kültürünü yaratır. Bu değerler o inancın diğer inançlardan farklılıklarını ortaya koyduğu gibi bunların halk tarafından benimsenip özümsemiyle kültürel hale dönüşerek köklüce yerleşmesiyle o inancın halk arasında kabul edilme durumunu da ortaya koyar. Bunlar inanç tarafından kendini benimsettirme temelinde halka kabul ettirildiklerinde de, inanan halk için kutsal değerler olarak kabul görürler.

Geçmişte Mazda inancı ve Zerdüşt öğretisi temelinde evrendeki oluşum aşamaları ve yaşamın kaynakları olarak bu dört unsur anlatıldı. Biz Alevi inancında dört anasır olarak algılananlardan birincisi olan ateşin kutsanmasına bakalım.

Alevi halk kesimi arasında ateşin kutsanmasına bakıldığında, bunun inançlarından kaynaklandığı kolayca anlaşılır. Artık günümüzde halkın yaşam kültürü halinde kendini sürdürmekte olan ateşin, Aleviler arasındaki kutsanma olayı, bölgede etkin olan İslamiyet dini inancı ile bağdaşmadığı gibi Yahudi ve Hristiyan dini inançları içinde de dini temelde geliştirilen böylesi bir kutsal değere rastlamak mümkün değildir.

Her türlü baskı ve çarpıtma gayretleriyle çalışmalarına rağmen, günümüzde yaşayan Alevilikte halk arasında ateşin kutsanması kültürü canlı bir şekilde yaşamını sürdürmektedir.

İhsan Nuri Paşa, “*Kürtlerin Kökeni*” adlı eserinde şunları anlatır:

“...Son yıllara dek Piran, Dijle Zaza Kürtleri arasında belli bir günde köy halkı damlara veya köy alanlarına çıkıp kocaman ateşler yakarak, sonra da bu ateşten aldıkları köz, odun parçalarını birbirlerine fırlatıp ‘Çıqlık-Çarıq’ diye bağırırlardı. Bunun anlamı şudur: Bu köz, ateş bana bereket getirsin, ekinimi çoğaltsın (16 katına çıkartsın)dır.”

Burada görüldüğü gibi ateşten bereket ve bolluk için yardım umulmaktadır.

Genel olarak Kürt halkı ve özel olarak da Alevi halk kesimi arasında, birine beddua ederken “*Ocağın kör ola*”, yemin eder-

ken ise, "Ocağım kör ola" deyimleri kullanılır. Ocak bilindiği üzere kutsal ateşin yandığı yerdir. Buranın kör olması demek, evinde kutsal ateş yanmasın veya evinde kutsal ateşi yakacak kimse kalmasın anlamlarına gelir ki, bu da büyük bir beddua ve büyük bir yemin olarak kabul edilir. Bu anlamda ateşin kutsanmasının yanında, esas olarak kutsal ateşin yakılmakta olduğu yerin kutsandığı da ortaya çıkmaktadır. Ocak Alevilikte kutsal ateşin yandığı ve inanç gerçekliklerinin öğretildiği yerleri de ifade ettiğinden, Aleviler arasında inançlarını simgeleyen önemli ocaklar ve ocakzadeler vardır. Halk arasında zaman zaman kutsal bildikleri bu ocaklarına da yemin edilir ki, bu inançları açısından yapabilecekleri en büyük yemin şekli olur. Yemin ettikleri bu ocakların yani kutsal ateşlerinin sönmesi olayı, Alevi halk kesimi arasında çok büyük bir felaket kabul görülür ve büyük bir günah sayılır.

Genel olarak tüm Kürdistan coğrafyasında, özel olarak da Alevi halk kesiminin yaşadığı bölgelerde ocakzadeler vardır. Bu ocakzadeler esas olarak aile ocağından farklı olarak inanç temelinde eğitim ve öğretimin yapıldığı ve inanç bazında inanç adamlarının yetiştirildiği kutsal ateşin bu temelde hiç söndürülmediği ocaklardır. Bu ocakzadeler, bu neviden ocaklarda yetişenleri veya onların yakınlarını ifade eder. Bunların kutsal olan ilahi güçleriyle hasta olan insanları iyileştirebileceklerine ve insanların her türlü dertlerine deva olabileceklerine, halk arasında büyük bir inanç vardır. Bu kutsal ocaklara hakaret eden veya kötü davranan insanlara, isterlerse büyük felaketler getirebileceklerine inanılır. Böylece ocakzadelerin ocaklarında yanan kutsal ateşten aldıkları ilahi güçlerine inanç gösterilmekte olduğu açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Aynı temelde yine Alevi halk kesimi arasında suçsuzluğunu ispat için yemin edilirken, "Ben o kadar suçsuz ve günahsızım ki beni ateşe atsalar yanmam" şeklindeki söylemlerin ise ateşin suçsuzlara dokunmayacağına olan inançlarından kaynaklandığı görülmektedir. Burada kutsal ateş yargılayıp karar verendir. Suçlularla günahkârları cezalandıran ve suçsuzlar ile günahsızlara ise dokunmayıp onların suçsuzluk ve günahsızlıklarını tasdik

eden olarak, serbest kalmalarını sağlayandır. Aleviler arasında suçlu işlediğine inanılan kişinin, aleyhine suç işlediği kişinin odunlarını toplayarak yakacağı ateşin içerisinden geçmesi gerekir. Burada eğer kişi suçlu ise, kutsal ateşin onu yakıp cezalandıracağı, değilse kutsal ateşin ona dokunmayacağına inançları tamdır. Bu şekildeki uygulama ve pratiğin Kürdistan alanında rivayet olarak anlatılan, Kürt Kasit kralı **Nemrut** ile **İbrahim** peygamber arasında geçen uygulama ile başladığı sanılmaktadır.

Rivayete göre Nemrut, hükümranlığındaki herkese kendisinin tanrı olduğunu kabul ettirmiştir. Herkes bunu kabul ederken, İbrahim peygamber karşı gelerek Nemrut denilen kralın da bir insan olduğunu ve onu da tanrının yarattığını iddia eder. Bu nedenle Nemrut ile İbrahim arasında bir rekabet ve giderek de çatışma yaşanır. Bunun üzerine İbrahim peygamberin suçlu veya suçsuzluğuna kutsal ateşin karar verebileceği inancıyla, Nemrut bölgeden odun toplanması emreder. Bu odunların taşınması sırasında ipler dayanamadığından yılanlar kullanılır. Sonra bu odunlar yakılır, büyük bir ateş oluşur. İbrahim kurulan bir mancınıkla ateşin tam ortasına atılır. İbrahim peygamberin atıldığı yer olan ateşin ortası söner ve orada bir göl oluşur. Kutsal ateşin verdiği karara riayet edilir ve İbrahim serbest bırakılır. O da adamları ve malları ile oradan ayrılarak Harran'a gelip yerleşir. Bir süre burada yaşadktan sonra, İsrail alanlarına gelir ve orada yaşamını sürdürür.

Herkes tarafından bilindiği gibi bu olayın geçtiği yer Urfa'dır. Hâlâ burada İbrahim peygamberin yakılmak istenmesi olayında oluşan göl, Halil İbrahim gölü olarak bilinir ve kutsal sayılır. Bu göl kutsandığı için, gölde yaşayan balıklar halk tarafından beslenir ve kutsal olmalarından dolayı onlara zarar verilmesinden korkulur ve yakalanıp yenilmezler.

Tevrat'a göre **İbrahim** M.Ö. 2040 yılında doğmuştur. Bu olayın büyük olasılıkla iki bin yıllarında geçtiği kabul edilir. Yine bu dönemde Kürt krallarının kendilerini tanrı olarak tanıttıkları veya halk tarafından bunların tanrı olarak kabul edildikleri görülmür. **Nemrut** isminin, Kürtçedeki ölümsüz anlamına gelen "*Manır*" sözcüğünden geldiği, ölümsüz olanların ise ancak tan-

rı olabileceği inancından hareketle, bu süreçte farklı tarihlerde ve alanlarda pek çok **Nemrut**'un neden Kürdistan'da yaşamış olduğu da anlaşılr.

b - Mazda İnancı ve Zerdüş Öğretisinde Kutsal Ateş

Mazda inancı ve Zerdüş öğretisine göre aydınlık, ışıık, nur, sıcaklık kutsal ve tanrısaldırlar. Tüm evrendeki oluşumların, varlıkların, oluşum ve yaşam kaynağının da tanrının kendisi olan güneş, yani ateşin kendisi olduğuna inanılmaktadır.

Kürdistan halkının eski inançlarının yapılarında ateşin çok önemli bir konuma sahip olduğu ve kaynağının da kutsal, tanrısal güneş olduğuna inanç göstermelerinden dolayı kutsandığı, böylece de bölgedeki inançları temelinde *Ari* ismi ile anılan yüksek bir kültür oluşturdukları bilinmektedir. Bu inançlarının etkileri ve kültürleri üzerinde şekillenip gelişen Mazda inancı ve Zerdüş öğretisi ateşi daha da yücelterek ilahileştirip kutsamıştır.

Kutsal kitap *Avesta*'ya göre ateş, **Ahura Mazda**'nın oğlu, ya da Ahura Mazda'nın ruhu olarak belirlenir. Zerdüş öğretisi iyi kavranıldığında bu üç deyim, yani tanrı Ahura Mazda, tanrı Ahura Mazda'nın ruhu veya oğlu deyimleriyle aynı ve tek şeyin kastedilip anlatılmak istendiği açıkça anlaşılır ki, o da tanrının bizzat kendisi olduğudur. Bu üçlü belirleme veya birleme, bölge inançlarından olan Hristiyanlığa aynen geçmiştir. Orada **İsa**, bizzat tanrıdır, tanrının ruhu olup kutsal ruh olarak tanrının peygamberidir ve tanrının oğludur. Aynı şekli ifade etmek için üç farklı sıfat kullanılmaktadır. Burada da aynı felsefe temelinde üçüyle de aynı şeyin kastedilip anlatılmak istendiği ortadadır. Mazda inancı ve özellikle Zerdüş öğretisi öncesindeki bölge Kürdistan halkının inançlarında da ateşin, en büyük tanrıları olan güneş tanrısının veya güneşin oğlu olduğuna inanılıyordu.

Kutsal ateşe olan bu inançlarından dolayı ve bu inanç temelinde geliştirdikleri ateş kültürü gereği olarak, bölgede yaptıkları tüm tapınaklarda hiçbir surette söndürülmeyen ve sürekli yanan kutsal ateş vardır. Bu ateşler inanç mensubu kişilikler tarafından yakıldıkları gibi, onlara hizmet de edilirdi. Ateşin ilahi,

kutsal ve tanrısal kabul edilmesi nedeniyle, ateşgâhlarda hizmet eden inanç önderleri nefeslerinden ateşin rahatsız olmaması ve ya ateşin kirlenmemesi için ağız ve burunlarını bir bezle örterlerdi. Hiçbir şekilde ve şartta ateş rahatsız edilmez ve hiçbir surette üflenmezdi. Üflemek, yani insan gövdesinden çıkan ve insan gövdesindeki zehirli ve kirli maddeleri dışarıya atan nefesle ateşi üflemek ve dolayısıyla onu kirletmek ya da başka bir şekilde ateşi rahatsız etmek veya kirletmek ölüm cezasını gerektiren çok büyük bir suç olarak kabul edilirdi. Gerek bu konuda gerekse ateşe hizmet konusundaki cezalar ve mükâfatlar alanında *Avesta*'nın Vendidad bölümünde yeterli bilgiler bulunabilir.

Kutsal ateş için odunlar özenle toplanıp hazırlanır ve kuru odunlar eldivenli elle tutularak ateşin içine atılırdı. Bununla eldeki kir veya kötü olan elementlerin odunlara bulaşması engellenmeye çalışılırken, bu yolla ateşin kirlenmesi de önlenmek istenirdi. Odunlar ateş için özenle seçilirlerdi. Törenlerde hazırlanıp kurutulan odunlar maşalarla tutularak ihtiyaca göre ateşin içine atılırdı.

Avesta'da belirtilen tüm inanç törenlerinde kutsal ateş yakılır. Tanrı **Ahura Mazda**'nın ruhu, oğlu ve aynı zamanda görünen maddi yapısı ve sembolü olduğuna inanıldığından, inanç adamları yüzleri ateşe dönük olarak dua edip ilahiler okuyarak ibadet ederlerdi. Alevi cem ayinlerinde ve diğer tüm kutsal törenlerinde de mutlaka ateşi sembolize eden çıra veya mum yakılır. Delil diye isimlendirilen bu kutsal sembole kimse arkasını dönemez.

Belirtilen bu anlamların dışında, ateşin başlangıcı ve kutsal olan ev ateşi, yani ocak ateşinin yanında, kurban ateşi olarak kabul edilen tapınaklardaki devamlı yanan kutsal ateş ve halk topluluklarınca meydanlarda yakılarak etrafında eğlenilen, günümüzde halk arasında "*Sing-Sing*" denilen ve üzerinden atlanılarak veya onunla temasa gelmek suretiyle gerek maddesel gerekse ruhsal temizleme gücünden yararlanmaya çalışılan ateş olmak üzere, çeşitlere ayrılmaktadır.

Ateşin, tanrı **Ahura Mazda**'nın ruhu olması itibarıyla tüm kötü ve kötülüklerle onlara hizmet edenleri uzaklaştırdığına, böylece insanları onlardan, dolayısıyla da günahlarından ve suç-

larından arındırdığına, sihir, büyü ve diğer kötü olan ruhlardan insanları koruduğuna, bu temelde insanların ruhlarını ve maddesel gövde yapılarını temizleyip yenilediğine inanılırdı. Ayrıca ateşin günahkârlarla günahsızları, yani suçlularla suçsuzları ayırdığına da inanılır. Tanrı Ahura Mazda'nın ruhu olarak kabul edilen ateş ile eritilen metallerle tüm kötülerin kıyamet gününde cezalandırılıp yok edilerek, iyilerin kötülerden kurtulmaları sağlanırken, iyilere ise ılık sütte banyo yapma etkisi yapacağı inancı temelinde ateşin iyi ile kötüyü ayırdığına da inançları tamdır.

Bu inanç temelinde her kim bir başkasına karşı suç işlemişse, suçu işlediği söylenen kişinin suçsuzluğunu ispat edebilmesi için, aleyhine suç işlediği insanın odunlarını toplayıp yaktığı ateşin içinden yanmadan geçmesi gereklidir. Yani tanrısal ateşe ya da ateşte suçsuzluğunu ispat etmesi gereklidir. Ateşten geçtiği sırada tutuşur veya yanarsa suçlu olduğu, tutuşup yanmazsa o zaman da suçsuz olduğu kabul edilirdi. Bu nedenle insanlar günahlarından temizlenmek ya da suçsuz ve günahsız olduklarını ispat etmek için yakılan ateşlerin içerisinden geçerlerdi. Bu konuda en önemli örnek Urfa'da geçen İbrahim peygamber olayı olmasına rağmen, başkaca yazılı kaynakları olan olaylar da vardır. Bu konu *Avesta*'nın Yaşt bölümü 12,3 de: "*Buraya, burda tanrı kararı/Burada ateşe suçsuz olduğunu ispat et*" diye belirlenirken, ateşin tanrı olduğu açık bir şekilde vurgulanmakta ve kararının da tanrısal olduğu belirtilmektedir. Diğer yandan bu konuda **Firdevsi** ateşin temizleyici gücü olduğuna ve böylece ateşin günahkârlarla, günahsızları ayırt edici olduğuna inanıldığını belirtir. Bir Part destanında, Kral Mahabad'ın oğlu Prens Vise, suçsuzluğunu ispat edebilmek için büyük bir ateş yaktırdığını anlatırken ilgili şiirinde şunları belirler:

....

Şimdi halk ve askerler,

Benden suçsuzluğumu ispat etmemi isterler.

Bana dedi ki ateşin içerisinden geç,

Halka ve dünyaya temiz, suçsuz olduğunu ispat et!

Burada şair, ateşin suçlu ile suçsuzu ayıran tanrısal özelliğine inanılmakta olduğunu ortaya koymaktadır. Ateşin kutsanması temelinde bu yönlü kültürün Kürtler arasında ve özellikle de Ale-viler arasında sürdüğü günümüzde de görülmür.

Mazda inancı ve Zerdüşt öğretisine göre ateşin, aynı zaman-da ilahi güç, kuvvet ve kudret veren bir kaynak olduğu da kabul edilir. Çünkü ateşin **Ahura Mazda**'nın ruhu ya da oğlu olduğuna inanılmasının yanında, insanların ruhlarının da Ahura Maz-da'nın parçaları olarak ondan geldiğine ve ölüm olayı sonrasında her şey aslına geri dönerken, bedenden ayrılan ruhun da aslı olan Ahura Mazda'ya tekrar dönüp onunla birleşeceğine inanılır.

Tapmak, yani ateşgâhlarda devamlı olarak kutsal ateşlerin yanması, buralarda ibadetlerin yapılması ve inanç elemanlarının yetiştirilmesi için sürekli olarak inancın ileri gelenleri bulunur-du. Ateşgâhlarda yanmakta olan kutsal ateşin, insan nefeslerin-den rahatsız olmaması için, ateşe yaklaşan her kim olursa olsun yüzünü örtmek zorunda idi. İnanç törenleri açık alanlarda yapı-lır ve orta yerdeki büyük ateşe ekmek ve süt kurban olarak sunu-lurdu. Buna rağmen *Avesta*'nın Yasna bölümünde hiçbir halde ne kanlı ne de kansız kurbanların kutsal ateşe yapıldığı belirtilmez. Bu durum, bazıları tarafından ateşin kurban kabul etmediği şek-linde yorumlanmaktadır.

Kutsal ateş değişik kaynaklarca farklı şekillerde tasnif edil-mektedir. Bazılarına göre kutsal ateş üçe ayrılmaktadır. Bunlar:

- * Fernhag ateşi: İnanç adamlarının ateşi,
- * Guşnasp ateşi: Savaşçıların ateşi,
- * Burzin Mihr ateşi: Köylü ve çiftçilerin, halkın ateşidir.

Kutsal ateşin bu şekilde konumlandırılmasının, halkın sosyal yaşamına göre düzenlenmiş bir konumlandırma olduğu açıkça ortadadır.

Avesta'da kutsal ateş beşe ayrılmaktadır. *Avesta*'nın Yasna bölümü 17,11 ve Bundahşin bölümünün 18.1'e göre bunlar:

* Berezisavab ateşi: Bu ateş kutsal olarak kabul edilenlerin önünde yanandır.

* Vobufryana ateşi: Bu ateş insan ve hayvanların bedeninde olandır.

* Urvazišta ateşi: Bu ateş bitkilerde bulunandır.

* Vazišta ateşi: Bu ateş gökteki bulutların çarpışmalarından meydana gelen yıldırım ya da şimşek ateşidir.

* Şpenişta ateşi: Bu ateş, çalışmalarda kullanılan ateştir.

Ev ateşi olarak adlandırılan Şpenista ateşi en çok kullanılan kutsal ateştir. Bu ev ateşinden geriye kalan dört ateşe ters sıradan bakıldığında, yıldırım ateşi yağmurun yağmasını sağlarken, bununla bitkiler ve hayvanlar beslenir. Buradan bitki ve hayvanlardaki ateş potansiyeli oluşur. Burada oluşan ateşle insan ve hayvandaki vücut ısıları meydana gelir.

Kutsalların önünde yanan ateşle ölen insanların ve hayvanların ruhlarının göğe çıkarak cennete girebilmeleri için çektikleri azap, ızdırıp ve heyecan ile cehenneme girenlerin durumları anlatılmak istenmektedir.

Kutsal ateşin tanrısal kararları ve suçlu ile suçsuzu ayırt edici özelliği konusunda, *Avesta*'nın Yaşt bölümünün üçüncü kısmı 12'de, **Ahura Mazda**'nın tanrısal kararlarını ateşte kaynatılan yağ ve bitkilerin suları ile verdiği belirtilirken, *Avesta*'nın Videvdad 4. bölümünde iki tanrısal karardan bahsedilir. Birinde kaynayan suyla, diğerinde, kükürt, su ve altınla uygulandığı belirtilir.

Zerdüşt öğretisine göre, esasta yeryüzündeki her türlü görünen ve görünmeyen oluşum veya varlıkta ateş vardır. Böylece insanda, hayvanda, bitkilerde, suda, toprakta, havada, gökte ve yerde, her şeyde var olan bu ateşi değişik zaman ve durumlarda açıkça gözle görmek dahi mümkündür. Bunlardan insanlarda bulunan ve insanların ilişkilerini sağlayan ve aynı zamanda tanrı **Ahura Mazda** ile bağlantı içerisinde olan ateşin en kutsal ateş olduğu belirlenir. Bu ateşin 215-216 değişik ateşin bileşiminden meydana geldiği ve her bir ateşin ise çalışan bir meslek grubuna ait olduğu belirtilir. Bu konuda da *Avesta*'nın Vendidad bölümü 8. Fragard'ında yeterli belirlemeleri bulmak mümkündür. Tanrısal kutsal ateşin insanları kötülüklerden koruduğuna ve suç ve günahlarından arındırıp temizlediğine inanılır.

Mazdaist inançta dünyanın oluşumunda ateşin altı unsorda karışık varlığı ile bu unsurların ateşten meydana geldiklerine inanılırdı. Bu unsurlar, gökyüzü, yeryüzü veya toprak, su, bitkiler, hayvanlar ve insanlardır. Bunlardaki ateşi görmek veya his-

setmek mümkündür. Bunların bazılarında açıkça görülebilir, bazılarında hissedilebilir. Bazılarında da görmek veya hissetmek için onların yapılarının değişime uğratılması gereklidir. Alevilikte sürekli olarak kullanılan altı (şış) cihet veya yönden kastettikleri bu altı unsur olsa gerektir.

Mazda inancında kutsal ateşin temizleyici ve hayatı yenileyici kuvvet ve kudretine inanılırdı. İnsanlara musallat olan kötü ruhlar ve uğursuzluklar kutsal ateşin etkisi ile kovulabilirdi. İnsanın oluşumundaki en üstün vasfın ateş olduğuna inanılırken, insan ruhunun ateşten olduğu belirlenir. İnsanın ölümü ile yapısındaki her şey aslına geri dönerken, insan ruhunun da aslı olan gökteki güneşle (ateşle) birleşeceğine inanılırdı.

Firdevsi, *Mesnevisi* 'nde bunu, "...Cihan padişahı bunun üzerine tanrıyı övmeye başladı. O tanrı ki kendisine ateş gibi değerli bir armağanda bulundu. Bundan sonra da Huşeng ateşi kendine kible yaptı. Kendi kendine: Bu tanrının nurudur. Aklın varsa bunu yaparsın, dedi. Akşam olduğu vakit padişah dağ gibi bir ateş yaktı, bütün adamlarını onun etrafında topladı" (1. cilt, s. 32'de) diye belirlerken, burada ismi geçen **Huşeng**, büyük olasılıkla Mazda inancının peygamberlerinden ikinci Zerdüşt'tür.

Yine **Firdevsi** aynı eserinin 2. cildinin 405-410. sayfalarında, "...Padişah Kaus, ölen karısından olma oğlu Siyavuş'u, yeni karısı ile zina yapmakla itham etmiş, o da yakılan ateşin içinden atı ile geçip sağlam çıkmak suretiyle suçsuz olduğunu göstermiştir" diye belirlerken, ateşin tanrısal yargılama gücüne iyi bir örnek vermiş olmaktadır.

Gerek Mazda inancında ve gerekse Alevi inancında ateşin kutsanmasının aynı anlam ve içerikte olduğu ve hatta ateşle ilgili töre ve gelenekleri ile bu temeldeki kültürlerinin aynı olduğu açıkça ortadadır. Sıcaklık, aydınlık ve yaşamın kaynağı olan tanrısal ateşin kaynağı da güneş olarak kabul edildiğinden bu konuda **Mevlana Celaleddin-i Rumi** şöyle der:

*Bir parlâsın güneş yüzün ey can,
Oynar tozutur sofı durmadan,
Bir şeytan oyunudur bu derler,
Yaşama canlar katan bir şeytan.*

Ruşen adlı bir şair de şöyle demektedir:

*Güneş zerre ve hem zerre güneştir,
Özüne, özünü ey can ulaştır.*

Mazdaistler ve Aleviler hakikatin nurdan, aydınlıktan, dola-yısıyla da ateşten doğmuş olduğuna inanır. Bu temelde sıcaklık ve aydınlık saçan güneş, Ay ve yıldızlar da nur, ışık saçtıkları için kutsanmışlardır. Bunların karşısı olan karanlık, soğuk ile on-ların yapılarından kaynaklanan kötülük ve fenalıklardan dolayı da onlardan nefret etmişlerdir.

Bu nedenle Alevilerin cem ve kutsal ayinleri, tanrısal ateş ve-ya onu sembolize eden bir şey olmadan yapılamaz. Bu cem ve ayinlere katılmış olanların hiçbir tanrısal kutsal ateşe veya onu sembolize eden şeye hiçbir surette arkasını dönemez. Arkasını dönmek çok büyük bir uğursuzluk ve günah sayılır. Cem ayinle-rinde buna yol gösterici veya işaret anlamında “*Delil*” denilir.

c - Mazda İnancı ve Alevilikte (Hava) Nefes

Dört anasırdan ikincisi olan hava, geçmişte belirtildiği gibi oluşumun ikinci aşaması olup, yaşamın da temel kaynaklarından biridir. Ancak genel olarak yaşama etkisini nefes yoluyla sağla-dığından, bizler bu unsuru “*Nefes*” nitelemesi altında ele alaca-ğız. Alevilikte ve Mazda inancında sıkça kullanılan nefes deyi-minin de bu unsura denk düştüğünü ve havanın yaşamdaki etki-sini anlatmak istemelerinden kaynaklandığını belirtmek gerekir.

Alevilik ile Mazda inancı ve Zerdüşt öğretisi arasındaki ayni-liğin veya yakın benzerliğin ortaya konulması açısından buraya iki şiiri almayı uygun görüyorum.

Şah İsmail Hatayi:

*Bunda kibr ile kin olmaz,
Hem sen olup, hem ben olmaz,
Adam öldürsen kan olmaz,
Nefes öldürsen kan olur.*

Mazdaist bir şair:

*Özgürlüğün kutsal elçisi ruhlar üzerine,
Özgürlüğü kurtaran nefesi al, nefesi al!
Tüm bilgi kaynaklarını almaya yetenekli olmayı isteriz.
İnsanın oluşumundaki ilk sebep ve yüce gücü gibi,
Sıkça bana yapıyor şu ikilik fikri, sanki gerçekmiş gibi,
Güneşin ışınları ruhumun içine girip,
Orda parlayan ışınlarıyla yanılgılarımı aydınlattı.
Güneş ışınlarının ve aydınlığın sonsuzluğunu ispat etti.
Ki ben seninle, sen benimle biriz ve ayrılmaz,
Bilgi ve zaman tanımadan yüksel ey benim güneşim,
İnsanlık yansın ve benle ruh özgürlüğüne kavuşsun.*

Mazdaist öğretiyeye göre görünen ve görünmeyen her şeyde tanrı vardır. Hava ise tanrısal güneş ışınları ile en yoğun şekilde temasta bulunmaktadır. Bu nedenle hava içerisindeki maddesel veya ruhsal zerreciklerin bünyelerine girmiş olan tanrısal gücü, evrende yaşamakta olan tüm varlıklar bünyelerine alıp onunla yaşamlarını sürdürürler. Bu temelde yaşamın var olduğu her alanda nefes alımı ile yaşam gücü de alınmış olur. Buna göre evrendeki tüm oluşumların yapılarında hava mevcut olup, bu oluşumların havayı bünyelerine alım dereceleri ile uyumlu bir yaşam düzeyine sahip oldukları ortaya çıkmaktadır. Toprağın hava alması veya yeryüzündeki bitkilerin ya da hayvanların havayı nefesleri yolu ile bünyelerine alımları derecesinde bir yaşam düzeyi oluşturdukları ortaya çıkmaktadır. Havada güneş ışınları ile oluşmuş olan oksijenin yanıcı özelliğinden dolayı, hava alınan bünyelerde yanarak onların yaşam için gerekli olan enerjilerini sağlarken, onun yanması sonucunda çıkan zehirli gazlardan olan karbondioksit ve küller de nefes verimi suretiyle gövde yapısından dışarıya atılır.

Bu temelde yaşayan varlık ya da oluşumlar yaşamlarını geliştirip daha da güzelleştirmek için, daha çok hava almaya çalışıp nefes alan organlarını daha da geliştirmeye yönelirler. Bu konuda doğadaki bitkiler, hayvanlar ve insanlar ile bunların yaşam

düzeyleri arasındaki farklılıklar ve yaşam tarzları, durumu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Varlık ya da oluşumların güneşin ışınlarının etkisi ile yoğunlaşmaları ve bu yoğunlaşmaları temeline yaşamlarını düzenleyip geliştirmeleri nefeslerinin konumu ve geliştirilmeleri ile uyumludur.

İnsanın yaşamını başlatanın doğum sırasındaki ilk serbest nefes olduğu bir gerçektir. Bu ilk nefes insanın, annesinden bağımsız olarak yaşamasını sağlamaya başlaması olayıdır. Çocuk bu ilk nefesle yolunu ayırdığı gibi, kendine özgü kişiliğini, nitelik ve özelliklerini de geliştirmeye başlar. Esas olarak bu kişiliği ile nitelik ve özellikleri döllenme sırasında aşılınmış ve ana rahminde de belirli ölçüde geliştirilmiş olmasına rağmen, bunlar henüz çocuğa özgü olarak kendi başına kendini geliştirip farklılaşmayı başlatamamıştır. Bu ilk nefes ile kendini farklılaştırma ve kendine özgüleşme olayı başlar. İlk nefes alımını bir sonraki nefes alımı takip eder. Bu iki nefes alımı arasındaki zaman süreci yeni ve farklı bir yaşamın başlangıcı olur. Bir kere nefes alımı başlarsa, gövde, yaşamının sürmesi ile gelişmesinin temel kaynağı haline gelir ve ruhsal ile gövdesel tüm ilgili organ ve elementler harekete geçip birlikte yaşamı başlatırlar.

Nefesin doğru ve bilinçli alınması ile gövde ve ruhsal yapıdaki yaşam gücü havadan alınmış olur. Bilinçsiz bir yaşam, havada var olan bilinçlenme gücünü alamaz. Bunu yapma yeteneğinde olsa bile doğanın içinde hazır, var olan elementleri bilip ayırıştırma yeteneğinde değildir. Bunu başaramadıkça da tüm diğer nefes alım çeşitleri dışa veya şekle ya da gövdesel yapının gelişimine hizmet ederler ve iç ruhsal gelişime faydaları olmaz. Nasıl ki bir ağaçta, ağacın bilincine tekabül etmeyen elementlerin dışa doğru ayrılıp gövde yapısına hizmet etmeleri gibi, insanda da doğal iç yapıya yabancı olan bu nevi elementler dışa doğru yönelip gövdenin havadan, rüzgârdan, zararlı diğer maddelerden korunmasını sağlarlarken dış alemdeki yapısına ve amacına hizmet etmiş olurlar.

Tanrısal ruha sahip olan insanın, nefese sahip olup fakat onun tüm imkânlarına sahip olmaması göstermelik bir olaydır. İnsan yeryüzündeki kısa zaman süreçlerine köle olurken, yapısının ge-

rek duyduğu tüm madde ve özellikleri evrenden alamaz. Yalnızca et ve kemik olan gövdenin ihtiyaç duyduğu tüm bileşimlerin alınması ile insan yoğunlaşır ve görevini tamamlar. Bağımsızlık ise nefese hâkim olmayla doğrudan bağlantılıdır.

Nefes, insanın gövdesel varlığının temelidir ve ruhsal yapılanmasının da temelini oluşturur. Bilinçli bir nefes olmadan, bilinçli bir yaşam olmaz ve bilinçli bir yaşam olmadan da, insanın kendini bilmeye ulaşması veya Alevi deyişi ile “*Ermesi*” mümkün değildir.

Karakteristik özellik ve nitelikleri belirleyen nefes alımlarının yanında esas olarak belirleyici olan, nefes alım ritmidir. Ateşli bir hasta kısa aralıklarla nefes alır. Nefes alış ile veriş arasındaki mesafe, insandaki korku ve dehşete ya da ağrı çekimine göredir. Nefes veriş sonrasındaki arada bir insanın sinir gerginliği geçer ve gergin bir ciğer ve gövde ile nefes alır. Bu temelde nefes alım ritmi gövdesel yapının içinde bulunduğu durumun sonucudur. Eğer insan nefes alımının temel faktörünün ne olduğunu bilmezse o zaman kendisi dış görünümüne aldanarak yanlış yöneline girer. Fakat kim bilinçli olarak nefese hâkim olmayı öğrenmişse, durumuna ve istemine göre bir nefes alım ritmini düzenleme imkânına sahip olur.

Gövdesel yapının içinde bulunduğu durumu belirleyen veya açığa vuran nefes alım ritmi, nefese hâkim olanlar tarafından değiştirilebilir ve bununla uyumlu olarak gövdesel organ ve yapıların durumlarına olumlu veya olumsuz yönde etkide bulunulabilir. Bu nedenle insan, gövdesel yapı veya organlarından çok daha fazla nefesine hâkim olma yönünde çalışmalıdır. Gövde ve organlar kendilerini bilinçli olan kişisel veya özel bir nefes alımına uyarlı hale getirmek zorundadırlar. Kim bilinçli olarak değişik ve farklı nefes alımlarını geliştirir ve hükümler olarak yaşamına uyarlarsa, yalnızca nefes alım ritminin iyileşmesi ile uyumlu olarak gövdesel yapısının iyileşmesine de katkıda bulunduğu görmekle kalmaz, aynı zamanda kişisel düşünce ve araştırmalarında o zamana kadarki durumundan çok ileri bir düzeyde tecrübe ve bilgiye ulaştığını da görür.

İnsan kendi tecrübeleriyle sıcaklık ve soğukluk hallerinde nefes ritminin uygun şekilde değiştiğini bilir. İnsan sıcak bir içecek üzerine aniden ve hızla üflerse onda soğutma etkisi yaparken, soğuk bir içeceği ise ciğerlerinin derinliklerinden kalın bir nefesle üfleterek ısıtmaya çalışır. Her iki durumda nefes ön koşul iken, yalnızca nefesin şekli ve ritmi farklıdır. Esas olarak yalnızca bir nefes vardır. Ancak ona uygulanan ritim ve tarz ile uyumlu olarak çok farklı ve çeşitli sonuçlar meydana getirir. Kısa nefes alımını takip eden uzun ve zamana yayılan nefes verimi tarzı gövde ısının yükselmesini ve kan dolaşımını sağlarken, uzun nefes alımı ve kısa süreli olan nefes verimi gövdesel serinlemeyi sağlar. Yine uzun nefes alımı sakinleştirerek düşündürürken, ani, kısa nefes alımları hassaslaştırarak, üzüntünün oluşmasına neden olur. Böylece insan nefes alım ritmini düzenlemekle gövdesel sağlığını iyileştirerek koruyabilir veya ona zarar verecek ve tahrip edebilecek etmenleri oluşturabilir. Bu durum insanın nefesine hâkimiyet konumu ile istemine bağlıdır. Sevgi nefesi bünyede manyetizmi geliştirerek barışçı bir atmosfer oluştururken, kin ve nefret nefesi ise bünyede elektriksel yönü geliştirerek huzur, barış ile uyum ve ahengi bozma yönünde etkide bulunur.

Duruma göre insan düşünceleri ve sohbetleri ile içinde bulunduğu durumu veya havayı etkilemesi ile uyumlu olarak, insanın doğal yapısı da uyumlu bir konuma girer. Bu da doğanın neden ve tesirleri konumuna göre, “etki-tepki” prensibine uygundur.

Bir insanın içinden sağlanan sağlık durumu, o insanın kişisel nefesinin ritmine ve tarzına bağlıdır. Bu nefes ritmi ile kendi yaşam amacına hizmet edecek olan elementleri bilinçli veya bilinçsiz olarak havadan alır.

Doğadan kaynaklanan ve hayvanlarla insanların düşüncelerine etkide bulunan değişik olay ya da oluşumların, bunlarda farklı nefeslere sebep olduğu bilinen bir gerçektir. Her farklı düşünce veya olay nefesin uzun ya da kısa sürelerle alınması yönünde değişimine neden olurken, ciğerlerde ve değişik gövde organları ile alanlarında etkilerini gösterir.

Bu temelde insan, düşüncelerini belirli bir yöne yönlendirmek istiyorsa, o zaman nefesini gerekli gördüğü yöne uyumlu

hale getirip geliştirmelidir. Böylece insan kendi nefesine hâkimi-yetini kurabilir, içten ve dıştan gelen etkilerden olumsuz yönde etkilenmekten kurtulabilir. Bilinçli bir nefes insana amacında sa-bit bir ruhsal şekillenme sağlar, ki o göstermelik olumsuzluklar-la yalana itibar etmez.

İnsan bu duruma gelmekle ilk defa huzura kavuşma aşaması-na gelmiş olur. Bu da ruhsal ve beyinsel zenginliklerin geliştiri-lip gerçekleştirilmesi için gereken temeli oluşturur.

Güneş etkilenmeleri esas olarak nefes öğretilmesine bağlı oldu-ğuna göre, nefes ve ruhsal, beyinsel yapı birbirlerine bağımlı olan insani değerlerdir. Güneşin yeryüzü ile olan ilişkileri ruhsal ve beyinsel yapılanmanın oluşmasının da ön koşuludur.

Yoğunlaşmada insan aldığı nefesle, ruhsal, beyinsel değerleri de almış olur. Yeni doğan çocuk ilk aldığı nefesle ölümsüz, tan-ırsal ruhu da bünyesine alır ve böylece can gövdeye girmiş olur. Doğumundan önceki zaman çocuğun normal olarak doğuma ha-zırlanması sürecidir. Bu süreçte tanrı **Ahura Mazda** bilinçli bir nefes yoğunlaşması ile çocuğu ışık dünyasına hazırlar. Eğer bi-linçli nefeste yoğunlaşma yoksa, bu da anne rahmindeki çocu-ğun annesinin durumuna bağlı olarak yoğunlaşmasını imkânsız kıldığından, bu durumda çocuk geçmişteki yaşamı bilme yete-neklerini kaybetme ile doğmuş olur ve doğan çocuk gövdesi ye-terli nitelik ve özelliklerden yoksun olur.

İnsan varlığı iki temel öğeden oluşur: Gövde ve ruhsal yapı. Gövde yapısı topraktan gelmiş olup, ondan oluşan maddesel ya-pılarla beslenir. Yani gövde toprağa bağımlı ve ona aittir. Beyin-sel veya ruhsal yapısı ise tanrı ile birliktir, yani tanrıdan gelme-dir. İnsanın bu yönü, kişisel nefesle bilgilenererek kendi yapısını kavrayıp bilince çıkarır. Çünkü havada yeryüzü ve güneş hü-kümranlıkları birbirleri ile iç içe geçmiş ve temas halindedirler. Bu anlamda havada gövdesel ve ruhsal ya da beyinsel yapı iç içedir (Bundaşın 1. bölüm). Böylece nefes, insanın gelişiminin ve ruhsal yapısının güçlenerek gövdeye olan bağlantısını da ifa-de eder. Bu temelde nefesle ruhsal veya beyinsel yapıyı gövde-sel yapıya bağlama da sağlanmış olmaktadır.

Mazda inancının temel ilkelerinden birini de **Zerdüşt**'ün nefes öğretisi oluşturur. Eğer nefes yaşamın temel unsuru ise ve çok zayıf da olsa insanın hâkimiyetinde belli bir ritimle ve belirli yönlerle yönlendirilebiliyorsa, o zaman nefeste önemli bir imkâna sahibiz demektir. Bu durumda insan kendi yapısında var olan belirli huzursuzlukları ve rahatsızlıkları giderip yapısının daha iyi gelişip ilerlemesini sağlayabilir.

Zerdüşt'ün mensup olduğu ve içinde yaşayarak öğretisini geliştirdiği Zend halkı nefesin yaşamda son derece önemli olduğunu biliyordu. Bu nedenle üzerinde nesillerce sistemli ve bilinçli çalışılarak derece derece iyileştirerek nefes sanatını geliştirip pratikleştirmişlerdi.

Bu konudaki öğretinin birinci derecesi kelime anlamı ile nefes sanatıdır. Bunda bilinçli olarak nefes tutma ve alıp verme öğretilir. Nefes alıp vermede vücut organları arasında ahengin ve uyumun sağlanması gereklidir. Ruhsal ve duygusal değerler birbirinden koparılamaz, aksine beden gibi kendini tanıma yönünde katılımı sağlanır. Her kim nefes egzersizlerini en yüce duygu ve hislerin katılımı olmadan, en hassas gövde güçleri dışında ruhsuz ve duygusuz, bilinçsiz bir şekilde yaparsa yalnızca madde olarak bazı sonuçlara varabilir veya çıkarabilir. Mazda öğretisinin her alanındaki egzersizlerinde olduğu gibi felsefesinde de yüz ifadesi ölçü olarak kabul edilir. İnsan bir bütün olarak tüm güçlerini kullanabilecek duruma kendini getirebilmelidir. Evrendeki tüm güçlerin bir yerde toplanması her alanda Mazdaizm'in geçerli kılınması temel yaklaşımdır. Temelde ve gerçekte hep birdir, yalnız anlamda insan iki yönlüdür. Zerdüşt öğretisinde, *“Ruh, can ve gövde, kutsal olarak bir ve aynıdır. Böylece tanrıyı sevenler için her şey nefeste aynıdır. Kim bu gerçeği kavrar ve onda direktip kalırsa, o tanrıda ve tanrı da onda olur”* diye belirlenir.

Konuşmalardaki nefes egzersizleri ile ahengi oluşturma çalışmaları, sadece gövde sağlığı ve tedavisi olarak görülmez, aksine vücudun ve ruhun sağlıklı gelişimi ve bilgilenmeyi amaçlar. İnsanlar kendilerini geliştirmek istiyorlarsa, hiçbir surette bu üçlü birliği veya üçleri göz ardı ederek, ihmal edemezler.

Nefes egzersizlerinden birinci amaç; akciğer ve kalbin maddesel olarak fonksiyonlarını veya yeteneklerini geliştirip yükseltmek ile buralarda yeterli derecede elektriklenmeyi oluşturup sinirlere veya sinir sistemine vermek, manyetik gücü daha da güçlendirerek beyin ve sinirler için zararlı olan vücut gerginliğini ortadan kaldırmak ve vücutta olumsuz etkilere sahip olan zararlı maddeleri de gövde yapısından dışarı atmaktır. Diğer de bunlara bağlı olarak beynin bilgi alan kesimlerinde bilginin toplanmasını sağlamak ve beyinde saklı ve gizli bulunan bilgi alanlarını sinirler aracılığı ile uyandırıp harekete geçirerek, bu bilgi ve tecrübeleri de yaşamına kazanmak olarak belirlenir.

Gövdenin maddesel amaçlarının oluşması için, gövdenin değişik kesimleriyle bilinçli ve belirli sürelerde ritmik olarak nefesin alınıp verilmesi ile hazırlıklar yapılır. Böylece gövdenin değişik iki organının fonksiyonları üzerinde etki sağlanmış olur. Bu temelde bilinen bazı güçler uyarılarak harekete geçirilir.

Gövdenin bilgilenme amacına nefesle yardımcı olunur. Böylece bilginin birleşimini ya da birikimini ve gereğinde niteliğini geliştirmesi sağlanır. Bu da nefesin alınıp verilmesi sırasında nefesin tutulması ile gerçekleştirilir ve bu, vücudun gerginlik ve kızgınlık içerisinde olmadığı zamanda yapılırsa faydalı olur. Bu şekildeki nefes alıp verme ve tutma egzersizleriyle kalp ve akciğerde elektriklenme yaratılarak, sinirler aracılığı ile bel üzerinden beyin hücrelerine verilir. Beyin hücrelerinde etkili olan bu elektriklenme olayı, beyindeki bilgilenme ve dikkat toplama olaylarına yardımcı olur. Belin doğru tutulması sırasındaki nefes tutma bu konuda geliştirici etkilere sahiptir.

Farklı şekildeki nefes alıp vermede, vücudun farklı alanlarındaki kaslar çalıştırılarak güçlendirilirler. Mesela, karın kaslarının gelişip güçlenmesiyle beyindeki maddiyatla ilgili alanlar daha fazla çalışıp güçlenmiş olur. Karın üstü kasları çalıştırılarak güçlenmelerinin sağlanmasıyla beynin moral değerleri ile duygusal alanlarındaki beyin hücreleri daha çok çalıştıklarından güçlenmiş olurlar. Bilgilenmek, dikkatli olmak ve düzenli olmak ancak beyin alanlarının ilgili bölümünün çalıştırılıp güçlendirilmesi ile elde edilir ki, bu da diğer iki alana emir veren beyin bölümüdür.

Bu temelde nefesle karın ve karın üstü kaslarını çalıştırıp geliştiren yöntemler bu öğretide fazla itibar görmezler. Eğer göğüs yüksek tutularak, vücut da dik tutulup, omuzlar geriye alınırsa bu defa nefes akciğerlerinin üst köşeleri ile alınıp verilmiş olur ki, normal nefes alıp vermelerde buralar fazlaca çalışmaz. Böylece akciğerlerin üst köşeleri ki buna beyin nefesi de denilmektedir, ile nefesin alınıp verilmesinde beynin düşünce ve bilgilenme alanlarındaki hücreler çalıştırılarak güçlendirilmiş olur. Buna beyin nefesi denilmesinin nedeni özel olarak beynin bilgi alanlarındaki hücreleri harekete geçirip onların çalışmalarına hizmet etmesindendir.

Öğretinin ikinci aşaması, söz söyleme ve ibadetlerdeki hitabet şeklini geliştirip iyileştirmeyi amaçlar. Bu dar anlamda nefes sanatı ile ahenk ve uyum öğretisi arasında yer alır. Zerdüşt öğretisinde söz söyleme, anlam itibarı ile psikolojiktir ve uzun bir zaman sürecinde geliştirilecek sanatkârane bir nefes alıp vermeye hâkimiyetin sağlanması olayıdır. Bu öğreti aşamasında sistematik olarak nefes tutma yeteneği geliştirilirken, kişiliğin de geliştirilmesine yardımcı olunur. İnsan bir veya birden fazla cümleyi bir nefeste konuşabilir. Bu süreçte nefes tutulmuş olur ve hatta konuşma bitince de bir süre daha nefes tutulur. Bu durum sinir sisteminin çalışıp gelişmesine yardımcı olur.

Öğretinin üçüncü aşamasında insanın kendi yapısında ahenğin ve uyumun sağlanmasına çalışılır. Sinir sistemi, insan yapısının iki merkezi alanı olan kalp ve beyin arasındaki ilişkilerde aracıdır ve onların çalışma tarzları ve derecelerini belirler. Beyin esas olarak sinir hücrelerinin birikim merkezidir. Mazda inancı ve Zerdüşt öğretilerine göre, anatomi araştırmaları ile elde edilen gövdedeki sinir merkezlerinden çok daha fazlası gövde yapısında mevcuttur. Bu sinir merkezlerinden çoğu çocuğun doğumu ve öncesinde yapılan yanlışlıklar ve hatalar neticesi sakatlanmış veya tahrip edilmiş olurlar. Sinir merkezlerinin sakatlanması veya tahrip olması sonucu çalışamamaları, ilgili beyin alanları veya hücrelerinin de çalışamaması veya harekete geçirilememesine neden olur. Yaşayan fakat çalışmayan sinir merkezlerinin durumuna insanlık yaşamının gelişip güzelleşmesi direkt olarak ba-

ğımlıdır. (Mazda inancına göre insanın gövde yapısında toplam olarak 72.000 sinir merkezi vardır.) Yaşayan sinir sistemi ile tüm organizmadaki yaşam ile kalp ve beyin arasında ve gövde ilişkilerinde ahenk ve uyum sağlanmaya çalışılır.

Sinir sistemini uyandırma ve çalıştırma konusunda insanın elinde nefesten başka olanak yoktur. Nefes yaşamın kaynağı olup organik çalışmayı da sağlayandır. Ruhsal yaşam, düşünce oluşturma ve bilgilenme gibi üst aşamalarda insanın bilinçsizliğine ve isteksizliğine rağmen, baştan beri sinir sistemi nefesin etkisiyle istenilen düzeyde olmasa bile fonksiyonlarını yerine getirmektedir. Nefesi kişiselleştirme ve bilinçli bir şekillendirme ile yönlendirme çalışmaları yapılır. Sinir sistemi üzerinde insanın hükümlanlık kurması için, elinde çok güçlü bir araç vardır. Bu araç da nefestir. Buna hükümlan olunduğunda, bununla tüm organizma yaşatılıp kalp ile beyin arasındaki ilişki ve etkiler ayarlanıp düzenlenebilir. İnsan nefes aldıktan sonra ona istediği formu vererek değişik şekillerdeki seslerle ve hareketlerle dışarı bırakabilir. Bu durum doğru şekilde yapıldığında, insan sinir sistemini faydalı bir şekilde harekete geçirebileceği ve yararlanabileceği gibi, yanlış yapıldığında da o oranda zararlı etkilere maruz kalır.

Nefes, istenirse düşüncenin oluşumunda veya ses haline gelmesinde de kullanılabilir. Bunu insan, kendi kalbinin istemine göre ritmik halde yapabilir. Konuşma olayında genel olarak merkez kalptir. İnsanın gerçekten kalpten konuşup konuşmadığı, konuşma şeklinden, ses tonundan ve mimiklerinden anlaşılır. Gülme, ağlama, şarkı söyleme, kızgın veya sevinçli konuşmalar esas olarak kalpten gelir ve insanın temel ses tonu ile olur. Bu temel ses insanın kendi içinden gelen doğal ses olduğundan, nefesle doğrudan bağlantılıdır ve insanın iç gerçekliğini açıkça ortaya koyar. Bu şekildeki tek yönlü sesin heyecan, üzüntü, kızgınlık, ve sevinci yansıtmaya yani kaynağı olan kalbe dayanmasına karşın, Mazdaistler bilinçli olarak, zararlı olan kızgınlık ve gerginlik gibi olumsuz konumları dışlamak için, günlük ahenk ve uyum egzersizleri ile esas temel ses tonunu belirlemeye çalışırlar. Bunu da tüm güçlerin ve doğanın temel kuralı olduğu bilinci ile yaparlar.

Her alanda olduğu gibi, burada da Mazdaistlerin amacı, gerçekler temelinde tüm insanlığı bilgilendirmek ve şiddetsiz olarak tüm imkân ve yetenekleri kullanarak insanda ve evrende ahenk ve uyumu sağlamaktır.

Zerdüşt öğretisinin nefesle ilgili olan kesimi batıda bilinçli olarak geliştirilip özellikle sanat alanında kullanıldı. Bunun zel-likle sanat müziği üzerinde etkilerinin olduğu görüldü. **Zer- dşt**'n söz söyleme alanındaki öğretisi ise daha çok hatiplerin yetiştirilmeleri alanında kullanıldı.

Beyin ile akciğer çalışmaları arasında uyum ve ahenk içinde sıkı bir bağ vardır. Böylece düşünce ile nefes aynı anda ve uyum- lu olarak durur veya hareket eder. Eğer bir kimse derin bir düşünceye dalarsa, o zaman derinden bir nefes alır ve nefes alım ile verimi de geniş aralıklı ve yavaştır. İnsan abuk düşünürse, o za- man nefes alımları da kısa aralıklarla, hızlı ve çabuk olur. Eğer kızgınlık, huzuru ve rahathđı bozarsa nefes sesli ve hızlı olur. Eğer ruh kendini rahat, huzurlu ve içten hissederse nefes huzur- lu, sakin ve içten olur.

İnsanın ruhsal olarak gövde yapısının etkilerinden kendini so- yutlaması halinde, nefes alımları tamamen düşüncesi veya düşünce şekli ile bir bütün olarak uyumlu olur.

Mazda öğretisine göre, tüm varlıkların yapısındaki zıtlıklar ne kadar küçük ve zayıf olurlarsa olsunlar insanların hizmetindedirler.

Tüm varlıklar insanlara üç ana alanda hizmet ederler:

1. Gövdenin beslenmesi ve gövdesel yapının sürmesine hiz- met edenler. Bunlar genel olarak maddesel beslenme kaynakları- dır yani maddeseldirler.

2. İyiliğin, insanlığın geliştirilip mkemmelleiştirilmesine hizmet edenler. Bunlar akli, zihni ve ruhsaldırlar.

3. Ruhun tanrı ile birleişmesinde ilişki ve bağlantıları kurma- ya hizmet edenler. Bunlar kişişellik alanına tekabül edenlerdir.

Bu üç ana alan bölünmez ve ayrılmaz bir bütünlüktür. Çünkü insan ruhsal alanını geliştirmeden tanrı ile bağlantı içerisine gi- remez. Aynı zamanda ruhsal olmayan insan, ruhsal veya düşün- sel olarak iyi olamaz. Gövde yapısı sağlıklı olmadan, kişişel ve- ya ruhsal olarak da insan iyi ve sağlıklı olamaz.

Bu temelde eskilerde yaşam bilimi eğitiminin şöyle yapıldığı belirlenir: Eğitim ne bilgi yığınıdır, ne de bilgi yığınının metodik düzenlenmesidir. Eğitim uyum ile ahenk içerisinde, yaratıcı ve özgürleştiren güçtür. Eğitim kişiseldir. Eğitim öylesine mükemmel bir şeydir ki, ne kadar uyum ve ahenk içerisinde ve çok yönlü ise kişilikteki doğal güçleri geliştirmeye o kadar hizmet eder.

Her kişinin güçleri, gerek kaba olanları, gerekse hassas ve ince olanları, birbirleriyle ilinti ve ilişki içerisinde olup, karşılıklı birbirlerini etkiler. Kişinin tüm güçleri, tüm organik yapılanmalarda olduğu gibi, güçlerin organizesi ve örgütlenmesidir. Uyum ve ahenk içerisinde yapıcı ve özgürleştiren gerçek eğitim, insan yapısında organize ve örgütlenmiş olan güçlerin geliştirilip kuvvetlendirilmesidir.

Bir kişisel yapıdaki örgütlü ve organize güçler, tüm diğer varlıklardaki örgütlü ve organize güçlerle bağlantı içerisinde. İnsan yapısındaki tüm güçler insanın aldığı nefese bağımlıdır. Nefes durursa o zaman insan yapısı veya güçlerinin örgütlülüğü de dağılır. Nefes insan yapısındaki güçlerin organize olarak örgütlenme gücüdür. Yaşamının başlangıcında insanın yapısına içten tesir eden ilk güçtür. Bu etkisi ile sayısız hücre ve bilgiyi insan yapısı içerisinde örgütleyip birliğini kurandır. Nefes, insan yaşamı için ayrılmaz, olmazsa olmaz temel öğedir.

Nefes ve yaşam bir birliktir. İnsan yapısında esas olarak iki merkezi organ yani kalp ve beyin vardır. Nefesle her ikisi karşılıklı etkileşir ve yaşam gücü oluşur. Gövde yapısında birbirinden ayrı veya bağımsız olarak hiçbir organ ya da oluşum olmadığı gibi, gövde ve ruh yapıları da, bu öğretiyeye göre birbirinden ayrı ve bağımsız değildirler. Bunun aksine bir yaklaşım, bu öğretiyeye tamamen aykırıdır. Nefes, yaşam gücü, ruh ve düşünce bu eğitimin dünya görüşü olup, her ikisi için kullanılan deyimler de bu nedenle aynıdır. Can ya da nefes verme ile ruhun gövdeden ayrılması veya gövdeyi terk etmesi ile gövde yapısının ayrışmaya başlaması veya başka bir deyimle ölümün başlaması anlamında günümüzde dahi kullanılmaktadır.

Kürt halkının eski kültürünün zorlamalar sonucunda geriletilmesi ve gözden düşürülmesi sonrasında nefes, anlamından ve

yapısından kayıplara uğrayarak daralıp değişime uğradı. Değişik dogmalar neticesinde yaşamın ilk ve temel ögesi ve ayrılmaz yaşam prensibi olan nefes, yapay şekilde ikiye ayrıldı. Şimdi nefesten ve ruhtan yeterli düzeyde bahsedilip değerlendirilememektedir. Gövde ve ruh ile nefesten ayrı ayrı bahsedilerek sanki farklı şeylermiş gibi değerlendirilip anlamlandırılmaktadırlar. Bu da gövde ve ruh ikilemine denk getirilmektedir. Burada doğal olan ruh veya nefes yapay olarak ikiye ayrılmıştır.

Eğer bunlar arasındaki birlik şu anda anlaşılamıyorsa, bunun sebebini geçmişteki herhangi bir zaman kesiti içerisinde aramak gereklidir. Dogmalı dini inançların ortaya çıkmalarından ve doğüstü bir tanrı varlığı ile onun düzeni için söylediği ileri sürülen kitaplardaki söylevler, tamamen bu doğanın yasalarından ve anlamından bağımsızdırlar. Bu temelde tanrının sözleri olarak algılanıp, bunların tartışmaların ve yorumlamaların dışında tutulmaları ve oldukları gibi üzerinde hiç düşünülmeden kabul edilmeleri ile inançta dogmalar oluşmuştur.

Bu dogmalı ve tabulu dini inançlar maddenin irdelenmesini temel alıp bu yönlü olan bir doğal birlik kurmaktadır. Ancak bu durum doğadaki kaba maddesel güçleri kapsamakta, fakat hassas olan ince, ruhsal güçleri ihmal ederek araştırma dışı bırakmaktadır. Bunlar böylece açıklanamamakta ve anlaşılmadan, yaşama katkıları göz önüne getirilmeden kalmaktadırlar. Çünkü maddesel olan kaba araştırmalar gibi kolayca araştırmaları yapılamamaktadır. Yalnızca onların görünimleri, ki bunlar da altıncı hisle anlaşıldığından, varlıkları kabul edilmektedir. Bu temel yaklaşım sonucunda nefes yeterli düzeyde araştırılıp incelenememektedir. Bu yanlış yaklaşım sonucunda insanlara materyalizme yönelme ve kaçış yolu kalmaktadır. O da nefesin yaşamın sebebi veya oluşturarı değil, aksine sonucu olduğunu belirlemektedir. Bu tabulu dogmalar, ruhun gövde ile herhangi bir ilişkisi olmadığı iddiasındadırlar. Materyalizm de bu konuyu tepkici bir şekilde yine tek yönlü olarak idealizmin tersi yönünde ele almak ve bu kez tamamen ters yönlü bir iddiada bulunmaktadır. Onlar, düşüncenin başlangıçta veya oluşumunda maddesel bir yapıya bağlı olduğunu veya kaynağının madde olduğunu savunuyorlar.

Mazdaist nefes öğretisine göre, yaşam gücünün merkezileştirilmesinde ve aynı zamanda kaba maddesel ve hassas ruhsal, tüm gövde güç ve fonksiyonlarının nefesle başlayıp oluştuğu belirlenir. Bu durumun sonucu olarak insan, evrendeki gizemli güçleri nefes yolu ile havadan alır. Nefesle havadan alınan bu güçler insan yapısında yaşamı oluşturma etkisini gösterirler. Kalp atışlarını düzenler, elektriksel güç üreterek sinir merkezlerine gönderir ve gövde yapısını içten ve dıştan etkileyen tüm durumları belkemiği üzerinden geçen sinirler aracılığı ile beyine iletirler. Böylece beyin gerekli tedbirleri alıp gerekli yerlere emirleri verdiği gibi, uyuşuk ya da unutulmuş olan beyin alanları ve hücreleri de uyandırılarak yaşama kazandırılır.

Evrenin yaşam prensiplerinin merkezileştirilmesini sağlayan havayı bilinçli nefesle bünyelerine alarak kalp aracılığı ile sinirler ve beyini daha da geliştirmeyi, Mazdaistler yaşam bilgilerinden ve tecrübelerinden tanıyıp biliyorlardı. Bu da kişisel düşüncenin ilk oluşumu ve harekete geçmesi olayı idi.

Ahenk içerisinde kişisel düşüncenin geliştirilmesini temel alan eğitim, gerçek eğitimidir. Düşünce işlevin çekirdeği olarak kabul edilirse, nefesle insanın elinde büyük ve önemli bir araç var demektir. Nefes üzerinde kurulacak hâkimiyetle düşüncüyü istenilen yönde ve ölçüde geliştirip sağlamlaştırarak yüceltip pratik yaşama aktarmak mümkündür.

Mazda inancı ve Zerdüşt öğretisinde yaşamın kaynağı olarak belirlenen nefes, bölgede daha sonra gelişmiş olan tabulu ve dogmatik dini inançlara da geçmiş, onların yapılarında da yaşamın başlangıcı veya kaynağı olarak kabul görmüştür. Bunlara göre durum, *“Allah Adem’in burnuna yaşam nefesini üfledi ve yaşayan can oldu”* diye belirlenir.

Alevilikte bilinçli ya da bilinçsiz olarak, gerek müzik ve gerekse yaşamlarının diğer alanlarındaki tüm aşınmalara rağmen, nefese verdikleri önem ve bu konuda geleneksel kültürel yaklaşımlarla Mazdaizmdaki yaklaşımın uyum içerisinde olduğu görülür. Bu nedenle yazdıkları şiirler ve cemlerde söyledikleri deyişlere, *“Nefes”* adını vermektedirler. Bunun da kaynağını Zer-

düşt öğretisinden aldığı bir gerçektir. Bu nedenle Alevilerin tüm ayin ve cem törenlerinde nefesi (havayı) sembolize eden ve “De-yiş” denilen nefesleri söyleyen “Zakir”ın bulunması zorunludur.

d - Alevilik ve Mazda İnancında Suyun Kutsallığı

Alevilik ve Mazda inancına göre evrendeki yaşamın dört kay-nağından biri olan su, görünen ve görünmeyen tüm varlıkların bünyesinde farklı şekilde ve oranda olsa da vardır. Esas olarak herşeyin yapısından oluştuğu güneşin yapısında var olması nede-niyle, ondan oluşan tüm varlıkların da bünyesinde mevcuttur. Ancak oluşumların bünyelerinde bulunması, o oluşumun yaşam derecesi ile uyumludur. Yani oluşumun bünyesindeki su oranı ve suyun o bünye içerisindeki formu o yapının yaşam derecesini de belirlemektedir. Bu durum hava, toprak, bitki, hayvan ve insan yapısındaki var oluş tarzı ile bu varlıkların yaşam derecelerini de belirlemiş olmaktadır. Veya evrim sürecindeki değişim oranı ile uyumlu olarak bünyeye alınan su ve suyun bünyedeki yapısında evrim geçirmesiyle farklı formlar alarak farklı görevler üstlen-mek durumunda kalmaktadır.

Doğanın değişik oluşumlarında farklı şekillerde bulunan su, toprakta su halinde iken, bitkilerde bitkinin beslenmesi ve mey-ve vermesi için meyve öz suları ile sebze öz suları şekline veya gövde yapısını kötü ve zehirli maddelerden temizleyen ve dışa-rıya atım şeklinde oluşan idrar haline dönüşmektedir.

Doğadaki canlıların yaşam kaynağı olan ve yaşamlarını sür-dürmelerini borçlu oldukları su, Mazda inancı ve Alevilikte de kutsal dört temel unsurdan biri olarak değerlendirilir.

Su, Mazda inancında olduğu gibi Alevilikte de kutsal dört te-mel unsurdan biri olarak değerlendirilir ve hiçbir şekilde kirletil-mezdi. Suyun kirletilmesi çok büyük günah ve suç sayılırdı. Ya-pılan kurbanların kanlarının suya akmamasına ve bu şekilde su-yu kirletmemesine özen gösterilirdi. Kirli olarak kabul edilen hayvan leşleri su içinde veya yakınlarında bırakılmazken, yine kirli olarak kabul ettikleri insan cesetleri, kutsal bildikleri su ile yıkanmazdı. Suya tükürülmez, pislenmez ve çöp atılmazdı. Su-

yun kirletilmesi büyük günah ve suç olarak kabul edildiğinden inançlarına göre cezalandırılmayı gerektirirdi. Bu konuda *Avesta*'nın Vendidad bölümünün altıncı Fragard ve diğer bölümlerinde yeterli ve detaylı bilgiler verilmektedir.

Bilindiği gibi Mazda inancı döneminde kutsal bildikleri için su kaynaklarına kurbanlar sunulurken, suların kirletilmemesi için zaman zaman orduların sulardan geçmek yerine, su kaynaklarını dolaştıkları dahi belirtilir.

Tüm dış etkenlerle aşınmalara rağmen, günümüz Aleviliğinde de su kaynaklarının kirletilmemesine ve temiz tutulmasına büyük özen gösterilir; suya tükürülmez ve pisletilmemesine dikkat edilir. “*Su gibi aziz ol*” deyiimi de suyun kutsandığını açıkça göstermektedir. Çocukların doğumlarından sonra ve özellikle de kırkında temiz su ile yıkanmaları ve Mazda inancından Hristiyanlığa geçen su ile vaftiz edilme olayı suyun kutsallığını açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Alevilerin cem ayinlerinde kutsal suyu temsil eden ve on iki hizmetten biri olarak kabul edilen “*saka*” hizmeti vardır. Bu hizmet kutsal sayıldığı gibi, kutsal suyun hem dış temizlik ve hem de iç temizlik için kullanıldığını sembolize eder. Dört unsurdan biri olan kutsal suyun sembolize edilmesi de zorunludur.

e - Alevilik ve Mazda İnancında Toprağın Kutsanması

Alevi inancına ve Mazdaizme göre dört unsurdan biri ve so-nuncusu olan toprak, yapı itibariyle esas olarak diğer üç unsurun bünyelerinde barındırdıkları yapılardan farklı hiçbir şeyi bünyesinde barındırmamaktadır. Yani onların yapılarında var olan maddesel veya ruhsal varlıklar toprakta da vardır. Bu durum esas olarak tüm bu varlıkların temel kaynağı olan güneşin bünyesindeki varlıkların aynısı olup, onun dışında bir varlığı veya onda var olmayan bir elementi bünyesinde barındırmamaktadır. Ancak topraktaki bileşim durumları ve oranları ile yoğunlaşması temelinde diğer üç unsurdan farklılaşmıştır. Bu durum görünüş itibariyle de olsa toprak ile diğer üç unsur arasındaki nitelik ve özellik farklılıklarını ortaya koyar. Bu anlamıyla toprak tanrının parçası ve tan-

ridan gelme olduğu için kutsalken, aynı şekilde evrende oluşumun tanrısal amaca doğru evrim geçirmesinde bir aşama olması ve üst aşamalara geçişte kaynaklık etmesi itibariyle de kutsaldır.

Eğer evrimde toprak aşaması olmasaydı veya toprak meydana gelmemiş olsaydı, sonraki aşamalar olan bitkiler, hayvanlar ve insanlar da oluşmayacaktı ve dolayısıyla evrim su aşamasında bitmiş olacaktı. Evrimin mükemmele doğru devamı için toprak aşaması önemli bir aşamadır ve sonraki aşamaların oluşmasında beslenme kaynağı görevini de diğer üç unsurla birlikte üstlenmiştir. Bu temelde sonraki evrim aşamalarında meydana gelen varlıkların genel olarak gövde yapılarının topraktan olduğu veya topraktan beslendikleri belirlenmek istenirken, bu aynı zamanda su ve havayı da kapsamına aldığı gibi, ruhlarının da güneşten veya ateşten olduğu belirlenir. Unutulmaması gereken bu temel dört unsurun her evrim aşamasında ve birbirinin içinde bir arada bulunmalarıdır. Ancak bileşim ve bulunma oranlarının farklılığı, bunların nitelik ve özellik farklılıklarını da ortaya koymaktadır.

Toprak aşaması sonrasındaki evrim sürecinde beslenme kaynağı olan toprak, **Zerdüş**'ün deyimi ile insanlar için “*ana*” vasfına haizdir. O, “*Ananız sevinemiyor, sizlerin onu süslemenizi bekliyor*” der. Burada, insanların ekip biçerek, meyve ve sebze yetiştirerek, anaları olan toprağı süslemeleri ve onu sevindirerek insanlar için gerekli olan yeterli ürünleri verip çocuklarını beslemesi vurgulanmaktadır.

Diğer yandan tüm varlıklar gibi, insanlar da yaşam ve beslenme kaynaklarından bağımsız olarak ele alınamayacakları veya beslenme kaynaklarının bünyesinde barındırdığı olumlu veya olumsuz nitelik ve özellikleri bünyelerine alacakları ve bunlarla da kendi nitelik ve özelliklerinin belirleneceğı gerçeğinden hareketle insanların sağlıklı ve temiz niteliklerle, özelliklere sahip olabilmeleri için, beslenme kaynaklarının da sağlıklı ve temiz olmasına büyük özen gösterilir, insanın anası ve beslenme kaynağı olan toprağın sağlıklı ve temiz tutulmasına ve kirletilmemesine dikkat edilir. Toprağın kirletilmemesi için kirletenlerin işledikleri günah veya suçlar konusunda *Avesta*'nın Vendidad bölümünde yeterli derecede bilgi mevcuttur.

Diğer yandan Alevilikte ve Mazda inancında, kutsal olarak kabul edilen bu dört unsur birbirleriyle ilişki içerisinde olduklarından, birbirlerinin ön aşamaları ve beslenme kaynakları olarak da iç içe geçmiş olduklarından, birinin kirletilmesi diğerlerinin de kirlenmesine veya sağlığının bozulmasına neden olmaktadır. Bunlardan birinin kirlenmesi ve sağlığının bozulması onlardan beslenen diğerlerinin de sağlığını etkileyeceği gibi, bunlardan beslenmekte olan bitkiler, hayvanlar ve insanları da etkilemekte, gövde yapısı kirlenmekte ve sağlıkları bozulmaktadır. Esas olarak evrende var olan yaşam çemberinin halkalarından birinin bozulup zedelenmesi ile tüm diğer halkalar da etkilenmektedir. Çünkü evrendeki tüm varlıkların her biri diğerinin yaşam sebebi veya kaynağıdır. Böylece evrende var olan harmoninin bozulması ile tüm varlıklar etkilenir ve insan da bu etkilenmenin dışında değildir.

Bu bilinç ve öğreti ile Alevilik ve Mazda inancında dört unsur kutsandır ve bu kutsalların herhangi bir şekilde kirletilmemesine, onlar arasındaki ilişkiler ile harmoninin bozulmamasına büyük ve yaşamsal bir özen gösterilir. Bunlara karşı işlenen suçlar ve günahlar çok ağır olarak değerlendirilir, bağışlanamayacak suçlar olarak nitelenirler.

Dört unsurdan biri olan toprağın Alevi cem ayinlerinde sembolize edilmesi için, on iki hizmetten biri olan “*Lokmacı*” vardır. Bu hizmet erbabı cem ayinine katılan canların beraberlerinde getirdikleri ve toprağı sembolize eden yiyeceklerin eşit şekilde katılan canlara dağıtımını sağlar. Toprağı sembolize eden yiyeceklerin dağıtım hizmeti de kutsal hizmetlerden olup onsuz cem ayini yapılamaz. Bu temelde Alevilerin cem ayinlerinde, yaşamı veren ve ona kaynaklık eden dört unsuru temsil ve sembolize eden hizmetlerin bulunması zorunludur.

f - Güneş Baba, Toprak Anadır

Geçmişte kısaca izah edilmeye çalışıldığı üzere oluşumun dört evresinde Alevilik ve Mazda inancındaki dört anasır/unsur oluşmuştur. Fakat maddesel ve ruhsal evrim süreci bunlarla he-

nüz tamamlanmamıştır. Bu aşama sonrasında da akıl yönetimindeki maddesel ve ruhsal oluşum veya varlıklar evrimlerini sürdürmüşlerdir. Tanrının evrende ve doğada oluşturduğu düzende maddesel ve ruhsal yapılar, akıllarının gelişim düzeyleri ile uyumlu olarak kendilerini geliştirip mükemmelleştirmeye doğru yol almaktadırlar.

Bu durum bir Alevi deyişinde şöyle anlatılır:

*Alemde meşhud olan bu devran,
Tekamül içindir kemale doğru.
Her nokta cevval her zerre reksan,
Uçup giderler visale doğru.*

Bu konuda **Genci** ise şöyle der:

*Nokta-i vahidden ademe geldim,
Ne ihsanem bu ihsandan içeri,
Anda nihan oldum, remzimi bildim,
Ne irfanem bu irfandan içeri.*

Güneşin varlığı, havanın, suyun ve toprağın oluşma aşamalarından sonra, bunların aralarındaki ilinti ve etkileşimleri ile bitkilerin oluşma aşaması başlamıştır. Bu aşama evrendeki oluşum ve evrimin beşinci aşaması olup, Zerdüşt öğretisinde, “*topraktan bitkiler meydana geldi*” diye belirlenir. Bu aşamada bitkisel yapılanmanın oluşması için, onun beslenme kaynaklarını teşkil eden ve bu yönde gerekli olan dört unsurun varlığı ile maddesel ve ruhsal yapıdaki aklın yönetiminde gelişimini sürdüren oluşum veya evrim, bitkilerin oluşum evresine kendini vardırılmıştır. Bitkilerin yaşamlarını sürdürüp geliştirmeleri için beslenme kaynakları olan toprak, su, hava ve güneş bu evrede mevcuttur.

Yine aklın yönetim yönlendirmesi altındaki maddesel ve ruhsal yapı, oluşum evrimini sürdürmeye devam ederek, bitkiler aşamasını geçip hayvanların oluşması aşamasına kendini vardırdı. Oluşumun evrim aşamalarından altıncı aşama olarak, hayvanların meydana gelmesi aşaması, Zerdüşt öğretisinde, “*Bitkiler-*

den hayvanlar meydana geldi” diye belirlenmektedir. Böylece, bitkilerin, kendilerini akılları yönetiminde ve yönlendirmesinde evrimine devam ederek, yapılarını hayvanlar aşamasına vardır-
dığı anlaşılmaktadır. Bu evre, evrendeki evrim sürecinin altıncı aşaması olarak belirlenir.

Aklın yönetim ve yönlendirmesi temelinde, mükemmele doğ-
ru olan maddesel ve ruhsal yapılanma evrim sürecine devam
ederek yedinci aşamada hayvanlardan insanların meydana geldi-
ği belirlenir. Zerdüşt öğretisinde, yedinci aşamada, *“Hayvanlar-
dan insanlar meydana geldi”* diye belirlemede bulunulurken, in-
sanların, hayvanların akılları yönetiminde kendilerini geliştirme-
leri ve evrimlerini sürdürmeleri neticesinde meydana geldikleri
belirtilmektedir. Bu temelde oluşum ya da evrimin en son aşama-
sı, dolayısıyla da tanrısal aklın en gelişmiş olduğu oluşumun in-
san olduğu kabul edildiğinden, insan bu akli yeteneklerinin ge-
leşkinliği nedeniyle tüm evrendeki oluşumların ve varlıkların ta-
cı olarak kabul edilir veya öyle nitelendirilir.

Tanrısal aklın en çok geliştiği varlık olan insan, evrendeki her
şeyin hükümranı olduğundan, her türlü oluşumun ve evrim süre-
cinin içinde oluşanların, insan oluşumuna varılması için ara olu-
şumlar veya esas amaç olan insana varılması için ara evreler ol-
duklarına inanılırken, bunların insanın hizmetinde olduğu ve
onun yaşam kaynaklarını oluşturduğu ve evrendeki tüm varlık ve
oluşumların en mükemmelinin de insan olduğuna inanılır.

Başlangıçtan insanın oluşum aşamasına kadar evrende geçiri-
len evrim süreçlerinin hiçbirisi tam olarak bitmemiştir. Bu anlam-
da her evrim aşaması, evrim sürecini kendi yapısı içerisinde de-
vam ettirmektedir. Yani havada hâlâ yoğunlaşmamış maddesel
zerrecikler olduğu gibi, yoğunlaşma sürecini yaşayanlar da var-
dır. Sivilleşmiş maddesel ve ruhsal yapıların hepsi katılaşmadık-
ları gibi, katılaşmaya başlayan veya bu süreci yaşayanlar da var-
dır. Yine topraktan bitkilerin oluşumları devam ederken, bitkile-
rin de hayvanlaşma evresini yaşayanları vardır. Hayvanlardan
insana geçiş veya insani nitelikleri kazanma evresi de sürmekte-
dir. İnsanın kendi içerisinde evrimini devam ettirerek yaşamını
mükemmelleştirme mücadelesi de sürmektedir. Bu anlamda olu-

şunun tüm evrelerindeki evrim süreçleri günümüz koşullarında da evrende bir arada ve aynı anda varlığını sürdürmektedirler. Bu evrim süreçleri biri diğerinin oluşum temelini veya ön aşamasını ya da nedenini oluştururken, yaşamını sürdürmesi ile geliştirilmesinin de temel gıdasını oluşturmaktadır. Aynı şekilde insanın kendi yapısı içinde de evrim süreci bitmiş değildir. İnsan mükemmele doğru aklın yönetim ve yönlendirmesi ile evrimine devam etmektedir.

Diğer yandan evrimin aynı aşamasında bulunan tüm oluşumlar, akıllarının yönetip yönlendirmesinde kendi yapılarının içlerinde evrimlerini sürdürürlerken, bunlardan bazıları bir üst aşamaya kendilerini vardırabilirler. Geri kalanlarının ise amaçları, evrim geçirerek kendilerini mükemmele doğru geliştirip üst aşamaya vardırarak olmasına rağmen, akıllarının yanlış yönetimi veya tanrısal kurallara aykırı yaşamlarından dolayı kendilerini bir üst aşamaya vardırılmazlar.

Mazda inancına göre insan, tanrı ile doğanın bileşimidir. İnsan bunu kavrayamadığı sürece sonu olanla sonsuzu, ruh ve maddenin birleşimini anlayamaz. Kendisi ile babası ve annesinin birliğini kavrayamaz. Böylece de yaşamının amacını anlayamadan, dinlenmeden bu yaşamı umutsuz ve hiçbir şeye faydalı olmadan terk eder.

Tüm bu oluşumlar ve oluşumların evrimi güneşin tanrısal ışınları ile maddesel yapının, yani toprağın karşılıklı etkileşimlerinden meydana gelmektedir. Güneşin enerjisinin elektriksel gücü ve etkisiyle maddesel yapıda oluşan manyetiksel güçlerin karşılıklı etkileşimleri veya mücadeleleri sonucunda, tüm bu oluşum evreleri ve bu oluşum evrelerinde çeşitli varlıklar meydana gelmektedir.

Halk deyiimiyle: *“Güneş tohumları ile dünya yüzeyini, yani toprağı döller ve her şey topraktan doğar.”* Yani güneş babadır, toprak ise anadır. İnsan da diğer tüm varlıklar gibi, bu iki yapının veya gücün birleşiminden meydana gelmiştir. Kürtçede doğaya *“Xa-za”* denilmesi bu şekilde öz anlamını bulurken, normal koşullarda doğada her varlık ya da oluşumun ancak kendi kendisini doğurmakta olduğu gerçeği de belirlenmiş olmaktadır.

Bilindiği gibi dünya yuvarlak olup, hem kendi ekseni etrafında ve hem de güneşin etrafında döner. Kendi ekseni etrafında dönme olayını bir günde yani yirmi dört saatte, güneşin etrafında dönme olayını ise bir yılda tamamlamaktadır. Bu süreçler içerisinde dünya yüzeyi veya toprak, güneşin gönderdiği ışınlardan farklı şekillerde etkilenir. Dünya yüzeyinin güneş ışınlarından aynı derecede etkilendiği bir an yoktur. Her an dünya yüzeyinin aynı noktası farklı güneş ışınlarının etkisinde bulunduğu gibi, aynı anda dünya yüzeyinin hiçbir noktası aynı derecede ve şekilde güneş ışınlarının etkisi altında değildir. Bu zaman süreçlerinin gösterdiği farklılıklar yanında, dünya yüzeyinin yuvarlak oluşu yüzünden güneşten gelen ışınları, dünyanın bazı alanları, ekvator çevreleri güçlüce alırlarken, kutuplar güneş ışınlarının alana teğet geçmeleri nedeniyle daha zayıf alır. Bu iki alan arasındaki bölgeler de güneş ışınlarını farklı derecelerde alır. Bunların dışında, dünya yüzeyi dağlık, derelik, ovalık, kayalık, taşlık, ormanlık veya çöllük gibi farklı alanlarla kaplı olduğundan, bu alanlar da güneş ışınlarını farklı şekillerde alıp, farklı şekillerde ve farklı yönlerle yansıtırlar.

Güneş ışınlarının farklı derecelerde etkilediği dünya yüzeyindeki bileşim ve alışımın da farklı nitelik ve özelliklerde olacağı açıktır. En açık şekliyle, sıcak iklimlerde yetişen bitkilerin veya yaşayan hayvanların soğuk iklimlerde aynı nitelik ve özelliklerini koruyarak yaşamlarını sürdürmeleri mümkün değildir. Yine kutuplar gibi soğuk iklimlerde yetişen ve yaşamını sürdüren bitki ve hayvanlar da sıcak iklim şartlarında aynı nitelik ve özelliklerini koruyarak yaşamlarını sürdüremez. Bu temelde ya eski yaşam koşulları bu bölgelerde oluşturularak, nitelik ve özelliklerini bulundukları koşullara ayarlayarak yani bulundukları şartlara uyum sağlayarak, yeni nitelik ve özellikler kazanırlar. Bu da onların eski durumlarının değişimi anlamına gelir. Ya da yeni koşullara uyum sağlayıp, kendilerini adapte edemezler ve dolayısıyla da yaşamlarını sürdüremezler. Aynı şekilde sularda yaşayan bitki ve hayvanların karada, karada yaşayanların da sularda, yani denizlerde, aynı nitelik ve özelliklerini koruyarak yaşamları mümkün değildir.

Böylece yeryüzünün tanrısal güneş ışınları ile karşılıklı, farklı etkileşimleri sonucunda oluşan varlıkların, bu etkileşim dereceleriyle uyumlu olarak farklı nitelikler ve özellikler edinmesi doğaldır. Bu nitelik ve özellikler doğal olduklarından, doğanın evrim kuralları dışında yapay olarak değiştirilemezler. Çünkü bunlar doğanın kendi yapısından kaynaklanırlar. Bu farklı özellik ve nitelikler doğadan geldiklerinden onunla beslenen varlıklara da geçerler. Yani bu yapıdaki doğal oluşumların yapısından beslenen hayvanlar ve insanlar da bu nitelik ve özellikleri kendi bünyelerine almış olurlar. Hiçbir varlık beslenme veya yaşam kaynaklarının özellik ve niteliklerinden bağımsız olarak kendini dayatarak yaşatıp, geliştirerek sürdüremez.

Dünya yüzeyinin farklı alanlarındaki maddesel yapının, güneşle etkileşimin neticesinde meydana gelen farklı nitelik ve özellikler, bitkilerde, hayvanlarda ve insanlarda farklı nitelik ve özelliklerin oluşmasının temel nedenidir. Bu farklılıklar ile nitelik ve özellikler, güneş ve toprağın etkileşimi ile elde edilirken, ana ve babanın birleşimi ve kalıtım yolu ile gerek bitkilerde, gerekse hayvanlarda veya insanlarda, sonraki nesillere de aktarılırlar. Bunların şartları değişmedikçe yaşam süreçleri devam eder.

Bu temelde sadece hayvanlar arasındaki nitelik ve özellik farkı değil, farklı iklim koşullarında yaşayan insanlar arasındaki farklı nitelik ve özellikler de doğal olarak oluşurken, bunlar nesilden nesile kalıtım yolu ile aktarılırlar.

4) Alevilik ve Mazda İnancında Burçlar

Alevilik ve Mazda inançlarına göre, geçmişte anlatıldığı üzere, evrendeki tüm oluşumlar, güneş ile yeryüzü arasındaki etkileşimden meydana gelmiştir. Bu oluşumların farklılıkları ve çeşitlilikleri ise bu iki ebedi gücün farklı şekillerde veya koşullardaki etkileşimleri sonucudur. Güneş tüm evreni ışınları ile aydınlatıp etkiler. Fakat evrenin her yerini veya dünya yüzünün her alanını aynı derecede ve aynı süreçte etkileyemez. Bunda dünyanın yuvarlak, yüzeyinin dağlık, ovalık, kayalık, taşlık, sulu, kurak, denizli, dereli

vs. olmasının yanında, ekvatordan uzaklaştıkça güneş ışınlarının yeryüzüne gelme eğimine göre etkisinin zayıflaması da önemli rol oynamaktadır. Aynı şekilde dünyanın güneş etrafında döndüğü bir yıllık süre içerisinde de yeryüzünü sürekli aynı derecede etkilememektedir. Dünyanın kendi etrafında döndüğü bir günün her anında da güneş aynı derecede etkiye sahip değildir. Bu süreçlerde etki derecesi sürekli bir şekilde değişmektedir.

Dünya yüzeyinin ve güneşin farklı yer ve zamanlarda farklı etkileşimleri sonucunda farklı nitelik ve özelliklerde oluşumlar veya varlıklar meydana gelmekte ve yaşamlarını sürdürmektedirler. Bu temelde varlıklar yeryüzünün güneşten aldığı enerji ile uyumlu olarak yaşamına farklı nitelik ve özellikler kazandırmasının yanında, birinin diğerinin yaşam kaynağı veya gıdası ya da sebebi olma çemberinde, bu farklılıklarını da gıdası olduğu yaşama taşır. Buna besin çemberi denir. Yani bir hayvan ya da insan yaşam çevresi veya aldığı gıdalarının özellik ve niteliklerini de bünyesine almış olur veya bünyesinde taşır. Bu nedenle edindiği özellik ve niteliklerinde bunların etkilerini de açık bir şekilde belli eder. Yine her iklim kuşağında her bitki ve hayvan yaşamadığı gibi, her mevsimde de aynı bitki veya hayvan türü yaşamını sürdüremez. Bu o hayvan veya bitkinin yaşam koşullarının oluşmasına veya elverişli olmasına ya da ortadan kalkmasına bağlıdır. Bu temelde güneş ile yeryüzünün etkileşimlerinde yaşamlarına uygun koşulların oluşması ile ortaya çıkar ve yaşamlarını sürdürürler. Uygun olan yaşam koşullarının ortadan kalkmasıyla veya bu koşulların değişmesiyle, kendilerini değişime uğrattırılar veya başka şekilde yaşamlarını sürdürür ya da sürdüremezler. Bunlardan beslenen bitki, hayvan ve insanlar da bunlardan aldıkları gıdalar temelinde değişik nitelik ve özelliklere sahip olurlar.

Canlıların oluşum ve yaşamlarındaki temel etken güneş ışınları olmasına rağmen, güneş ışınlarının alınmadığı veya yeterli düzeyde alınamadığı zamanlarda ya da geceleri güneşten aldığı ışınları yüzüne yansıtan Ay ve yıldızlar da yeryüzündeki yaşam üzerinde önemli etkilere sahiptirler. Nasıl ki güneş tüm canlılarda ya da insanda var olan ve elektriksel güçten kaynaklanan bil-

gi, sinir sistemi ile bu alanda yoğunlaşmaya tekabül ediyorsa, Ay da güneşten aldığı ışınları yeryüzüne geceleri zayıf bir şekilde yansıtmakla ışığın karşıtı olan karanlığı tam olarak yenemez ama yaşam sürecindeki manyetiksel yapının gelişmesinde ve giderek dişilerde cinsel organların ya da cinsiyetin gelişiminde etkili olur. Bu temelde evrendeki yıldızlar ve gezegenler de yeryüzü yaşamı üzerinde belirli etkilere sahiptirler.

Güneşin insan gövdesinde var olan en hassas zerrecikler ve onların güçleriyle çevrede, doğanın üzerindeki etkilerini başka bir yönü ile tespit edebilmek için hayvan dönencesindeki burçlar ve onların şekilleri ile onlara verilen anlamları kavramak gereklidir. Burçların kendi gösterimleri ile uyumlu olarak bazılarının şekilleri, bazılarının adları ve onların insanın gövde ve organları üzerindeki etkilerinin bilince çıkarılması yıl boyunca, aylar bazında bilinçli bir yaşamda önemli faydalar sağlar.

Mazdaistler, hayvan dönemecindeki sembolleri, yani şekillerle isimleri sembolize ettikleri ayları insan yaşamını etkilemeleri yönünde ve temelinde ele alıp onlara anlam kazandırırılar. Bu anlamda Koç burcunda belirlenen iki boynuz ve kafa ile ifade edilmek istenen bilgi ile düşünme ve ona bağlı olarak beyindeki bilgi gruplarının merkezde, alında birleşmesi ile sembolize edilmek istenmektedir. Koçun boynuzlarının alından çıkarak yanlara ayrılması ise bilgili düşüncenin dışarıya yansıtılması olarak anlamlandırılır. Her iki boynuzun ortada birleşmeleri ise, içe doğru ve merkezde yoğunlaşma olarak değerlendirilir. Dışa karşı bir yoğunlaşma olduğundan iç yoğunlaşmaya vurgu yapılmak istenirken, koyun olarak gösterilip kalp temizliği içerisinde kalpten gelen duygusallıkların koça yansımısını ifade etmektedir. Baharda doğada yeni bir canlanma ve yaşamda ilerleme başlamış olur. Bu da güneşin 21 Mart'ta Koç burcuna girmesi ile başlar. Bu tarihten sonra günler uzayıp güneş daha çok etkili olmaya başlarken, bundan etkilenen insan ağır ve verimsiz olan kış mevsiminin yoğunlaşma ile beyin üzerinde bıraktığı hantallığı terkederek, yeni ve verimli bir dönemle canlanıp heyecanlanır.

Mazdaistler hayvan dönemecindeki burçları on iki olarak kabul edip bir yıl içine dağıtırlarken, her aya bir burç tekabül eder.

Aynı zamanda evrenin oluşum süreci olarak ele aldıkları 12.000 yıl ve dört evre ile ilintili hale getirerek, her bin yılın bir kutsal veya bir burç tarafından yönetildiği ve oluşum evrelerinin de dört mevsime tekabül ettiği açıkça vurgulanır. Yine gün altışar saatten dört eşit parçaya bölünerek yılın mevsimleri ile mukayese edilir ve aynı özellikleri gösterdikleri belirtilir.

İlkbahar 21 Mart'ta, güneşin Koç burcuna girmesi ile başlayıp 21 Haziran'a kadar sürer. Bu mevsim, evrenin oluşumunda ilk zaman evresi ve cennetteki yaşam şartlarının olduğu evre olarak kabul edilir. Mazdaistlere göre bu evrede **Vivahvant** ilk mukemmel insan olarak cennette yaşadı. Oğlu **Yima**'nın altın krallık dönemi de bu evrededir. Tanrı **Ahura Mazda** tek ve biricik hükümrandır.

Yaz mevsimi güneşin Yengeç burcuna girdiği 21 Haziran'da başlayıp, güneşin Başak burcundan çıktığı 21 Ağustos'a kadar sürer. Mazdaistlere göre bu ikinci evrede kötülükler, iyiliklere karşı saldırıya geçtiler, fakat fazla bir başarı elde edemediler. Ancak beyin ya da ruhsal alan üzerinde sınırlı bir hâkimiyet kazandılar.

Üçüncü zaman evresi olarak değerlendirilen sonbahar, güneşin 23 Eylül'de Terazi burcuna girmesi ile başlayıp, 23 Kasım'da yay burcundan çıkmasına kadar devam eder. Bu mevsim veya evre hastalıklar, üzüntüler ve günahların çok olduğu bir süreçtir. Yima'nın oğulları **Keresaspa** ve **Urvakşaya** hükümranlılığı paylaştılar. Bunlardan birincisi inanç adamı, ikincisi ise kanun yapandır. Bu aşamada *dualizm* belirgin olarak vurgulanır. Kötülüğün sembolü olarak kabul edilen ejderha, maddesel düşkünlüğü ve hükümranlılığı ile iyilere karşı yaptığı savaşı kazanarak, tüm varlıkların yapılarına girmeyi başardı. Böylece evrende iyi ve kötü güçler her türlü varlıkta bir arada bulunmaya başladılar. **Keresaspa** kötü olan ejderhayı yenmeyi ve geriletmeyi başarabil-diyse de onu tamamen ortadan kaldıramadı.

Kış mevsimi ya da dördüncü evre güneşin 21 Aralık'ta Oğlak burcuna girmesiyle başlayıp, 21 Mart'ta Balık burcunun bitimine kadar devam eder. Bu mevsim veya evre kötülüğün hükümrân olduğu, karanlığın, soğuğun, kıtlığın en çok olduğu evredir. Maddesel yapının kendini geliştirdiği, ruhsal yapının ise gerile-

diği, yani kötülüğün gelişip, iyiliğin ise en zayıf olduğu mevsim veya evre olarak kabul edilir.

Mazdaist kitaplardan olan *Bundaşin*'in 2. bölümünde, “*Her insanın tanrısar varlığı bir yıldız burcuna bağımlıdır*” denirken, her insanın bir yıldız burcu olduğu açıkça belirtilmiş olmaktadır.

Belirli bir yıldız burcunda olması döneminde, güneş bulunduğru duruma uygun olarak yeryüzüne ışınlarını gönderir. Mazdaizm'in ahenk ve uyum öğretisine göre de bununla uyumlu olarak yeryüzünde beyinsel, ruhsal veya maddesel gelişmeler olur. Bu durum, varlıkların sadece gövdesel yapıları üzerindeki etkileriyle kalmayıp onların ruhsal düşünce ve gelişmelerini de belirler.

Mazdaizme göre güneş tüm burçları veya yılı tamamladığında, insan gövdesinde saç telinin ucundan ayak tırnaklarının ucuna kadar, her yerini ışınları ile aydınlatıp etkilemiş olur. Bu temelde güneş insan kafasını her zaman aydınlatmasına rağmen, en çok aydınlatıp etkili olduğu dönem baharın başlangıcı olan Koç burcu sürecinde olur. Güneşin 21 Nisan'da Boğa burcuna girmesiyle daha çok boyunu aydınlatıp etkiler. Boğazın etkilenmesiyle alınan nefeste yoğunlaşma oluşurken, insanlar bilinçlerine varırlar. Bu ayda tüm doğanın yeniden canlandığı, yeniden oluşup geliştiği görülür. Boyun özellikle de ense (Cinvat) sırat köprüsü olarak değerlendirilirken, buradan insan gövdesindeki değerlerle tanrının cenneti olarak kabul edilen beyin veya ruhsal yapısıyla bağlantısını kurar ve buradan Mazdaizmin yeniden doğum öğretisine yöneltir. Buradan gövde içerisine yönelik güçlü bir sinir sistemi oluşur ki bu da gövdedeki yaşam suyu ile bağlantı içerisindedir. Bu ayda boğazdaki guatr bezleri ile ses telleri etkilenerek ses tonlarının farklılaştıkları da görülür.

Güneş 21 Mayıs'ta İkizler burcuna girerken, insan gövdesinin göğüs ve üst kesimlerini aydınlatıp etkiler. Ciğerlerin üst kesimleriyle kol ve elleri etkilerken, İkizler burcu gövdedeki elektriksel ve manyetiksel ikiz güçlerin bir arada oluşları ile anlamlandırılır.

Güneşin 21 Haziran'da Yengeç burcuna girmesiyle yaz mevsimi başlar ve güneş yeniden geri dönerken, günler de kısalmaya başlar. Yengeç burcu insan gövdesinin maddesel beslenmesini ifade ederken, güneş de yukarı sindirim kanalları üzerinde et-

kili olur. Bu süreç insan gövdesinin elektriksel olarak beslenmesine uygunken, insan organlarının elektriksel olanlarının en yüksek derecede bu ayda çalıştıkları veya faal oldukları belirlenir.

Güneşin 22 Temmuz'da Aslan burcuna girmesiyle, güneş daha çok insan gövdesinde kalbi aydınlatıp etkiler. Aslan hayvanlar aleminin kralı sayılırken, kalbin de insan gövdesinin krallığını temsil etmekte olduğu vurgulanmak istenir.

Güneşin 22 Ağustos'ta Başak burcuna girmesi ile, güneş daha çok insan gövdesinde cinsel organları aydınlatıp etkiler. Bu da tüm sindirim organları ile bağlantı içerisinde.

23 Eylül'de güneş Terazi burcuna girdiğinde, sonbahar da başlamış olur. Bu mevsim maddesel olan manyetik bir mevsimdir. Gece ve gündüz eşit olunca dengeyi oluştururlar. Güneş giderek insan gövdesinin daha çok alt kesimlerini aydınlatıp etkiler. Böbrekler Terazi ile ilintilidir. O zamana kadar doğa daha çok elektriksel olarak yetişen bitkileri sunarken, bu süreçten sonra daha çok manyetiksel olan sebze ve meyveler yetişir. Bununla uyumlu olarak organlar da üreme ve değerlendirme ile yaşamlarının meyvelerini verirler.

Güneş 23 Ekim'de Akrep burcuna girer. Akrep bilindiği gibi zehirli ve sokucu bir böcektir. Bu insanlardaki cinsel organlara benzetilir. Güneş de bu dönemde daha çok insan gövdesinin alt kesimlerindeki cinsel organları aydınlatarak etkilemektedir.

21 Kasım'da güneş Yay burcuna girer. Güneş yine cinsel organları ve kalçaları aydınlatıp etkiler. Bu ayda iyi ile kötü arasında savaşımın sürdüğü kabul edilir.

21 Aralık'ta güneş Oğlak burcuna girerken, kış da başlamış olur. Oğlak çoğunlukla tırmanan bir hayvandır ve tırmanırken de daha çok dizlerini kullanır. Dizlerin belkemiği ile bağlantıları olmasından dolayı gövde yapısında elektriksel dolaşımı sağlarlar. Güneş bu ayda bacak ve dizleri aydınlatıp etkiler.

20 Ocak'ta Kova burcuna girerken, güneş daha çok bacakları ve alt kesimlerdeki kan dolaşım damarlarını aydınlatıp etkiler. Kan dolaşımı aynı zamanda böbreklerle de bağlantı içerisinde. Bu dönemde insanların daha çok manyetiksel olarak etkilendiği ve maddesel yapıya daha düşkün olduğu belirtilir.

19 Şubat'ta güneş Balık burcuna girer ve en çok bu zamanda ayakları aydınlatır ve onları etkiler.

Bu duruma göre, gerek çocuğun ana rahmine düştüğü andan doğumuna kadarki süreçte, ananın almış olduğu gıdalar veya anayı etkileyen iç ve dış unsurlar, gerekse doğumu ile yine ananın almış olduğu gıdalar ve iç ve dış etkenler temelinde, verdiği sütle beslendiği için, çocuğun gövdesel ve ruhsal yapısı direkt etkilenmiş olmaktadır. Bu etkilenme çocuğun yaşamında belirli roller oynar ve onun başarılı veya başarısız ya da mutlu veya mutsuz olmasını da belirler.

5) Alevilik ve Mazda İnancına Göre Yaşam

Geçmişte kısaca değinildiği gibi, oluşumun ikinci evresi olan havada, buharda veya gaz halindeki oluşumun içerisinde bulunan maddesel zerreciklerle, ateşten veya güneşten çıkan ışınların teması gelmeleriyle yaşamın başladığı belirtilmişti. Işınlarla maddesel zerreciklerin teması etmeleri ve ışınların maddesel zerrecikleri etkilemesi ile bu zerreciklerin bünyelerinde manyetiksel güç meydana gelir ve iki temel güç arasında dengesizlik oluşur. Bu durum, maddesel yapının en küçük parçacıklarından, maddesel yapıdan oluşan manyetiksel güçler ile güneşin ışınlarında var olan elektriksel güç şeklinde kendilerini belli ederler. Her maddesel küçük zerreciğin kendi yapısı içerisinde oluşan bu güçler temelinde ve iki güç arasındaki dengesizlik nedeniyle bir hareketlilik meydana gelir. Bu hareketlilik esas olarak maddesel zerreciklerin kendi bünyelerinde oluşan dengesizliği gidermeye yöneliktir.

Kendi yapılarında oluşan bu dengesizliği gidermek ve yapılarındaki bu güçler arasında bir denge oluşturmak amacıyla çevresindeki diğer maddesel zerreciklerle bir araya gelir. Bu bir araya gelme olayı tek tek maddesel zerreciklerin kendi ihtiyaçlarını veya bünyelerindeki güçler arasındaki dengesizliği gidermeye yönelik olduğundan, her zerre kendi ihtiyacı olan gücü bulabildiği diğer zerreciklerle bir araya gelirken, kendini de çevresindeki diğer zerreciklerden ayırtmış olur. Bu anlamda doğadaki olu-

şumların farklı yapılara sahip ve birbirlerinden farklı nitelik ve özellikler göstermeleri de bu ihtiyaç temelindeki bir araya gelişleri oluşturur. Bu da güneş ışınlarının maddesel yapıyı etkileme derecesine bağlı olarak oluşur.

Bu şekilde ihtiyaçlarını giderme temelinde bir araya gelişleri ile ihtiyaçlarını daha iyi giderme veya bu yönde güçlerini birleştirmekle dengesizliklerini topluca giderme yönünde kendi aralarında bir yoğunlaşma başlar. Bir araya gelme ve yoğunlaşma olayı doğadaki iki zıt güçle olduğundan, bu güçlerin varlığı süresince de devam edecektir. Diğer yandan bu iki zıt gücün etkileşimi ile maddesel zerreciklerde oluşan dengesizlik sonucu gerek maddesel zerreciklerin kendi yapıları içerisindeki hareketliliği ve gerekse yapılarında oluşan bu dengesizliği gidermeye yönelik dışa doğru hareketliliği, o maddesel zerreciklerin yaşamlarını ifade etmeleri şeklinde yorumlanmaktadır. Yani maddesel zerreciklerin yapılarında oluşan bu hareketlilik, yaşamlarının göstergeleri olarak kabul edilmektedir. Böylece oluşumun söz konusu olan bu ikinci evrim aşamasında maddesel yapıda yaşamın başlamış olduğu ortaya çıkmaktadır.

Maddesel zerreciklerin ihtiyaçlarını veya bünyelerindeki dengesizliği giderme temelinde bir araya gelmeleri ve giderek de ihtiyaçlarını daha rahat ve düzenli bir şekilde gidermeleri temelinde yoğunlaşmaları ile kendi yapılarında var olan güçlerini bir noktada birleştirmeleri sonucunda yoğunlaşmış maddesel yapının merkezi bir noktası ortaya çıkar. Bu merkezi yapı gövdesel alan diyebileceğimiz diğer alanlardan aldığı güçleri toplarken, bu güçleri diğer alanların ihtiyaçları temelinde o alanlara yönelik yönlendirir. Gördüğü bu görev temelinde, maddesel yapıdaki bu merkezi nokta o maddesel yapının beynini oluşturur.

Yoğunlaşma çevreden merkeze doğru olduğundan, başlangıçta çevrede bulunan maddesel zerreciklerin merkeze doğru olan yönelim ve hareketleri, önlerinde hiçbir engel olmadığından doğru bir çizgi halinde iken, merkezde yoğunlaşmanın oluşması ile veya merkezde yoğunlaşmış maddesel zerreciklerin oluşturdıkları manyetik alanın ortaya çıkmasıyla çevreden merkeze doğru yoğunlaşmak isteyen maddesel zerreciklerin önünde bu

manyetik alan engel oluşturur. Bu engeli aşıp merkezi noktada yoğunlaşmak isteyen maddesel zerrecikler, merkeze y6nelimlerinde kendilerine yeni yollar ararlar. Bu yeni yol giderek merkezi noktaya doğru daralan yuvarlak bir spiral şeklini alır. Bu da maddesel yapı veya zerreciklerin m6mk6n olduğu kadar merkeze en yakın mesafede olmaları sonucu oluşur. Doğanın bu kuralı gereğince yoğunlaşmada daha 6ok maddesel veya manyetiksel olan oluşumlar, genel olarak veya daha 6ok yuvarlaktırlar.

G6neşten 6ıkararak maddesel yapıya y6nelip gelen ışınlar doğru 6izgiler halindedir. Bunlar maddesel yapılara 6arparak yansımaya uğrasalar bile yine doğru 6izgiler halindeki yollarını izlerler. Doğanın bu kuralı gereği evrende kendi yapısında daha 6ok maddesel veya manyetik g66 6arındıran yapılanmalar yuvarlak bir şekil alırken, buna karşın kendi yapısında ya da yoğunlaşmasında daha 6ok ışınsal veya elektriksel g66 6arındıran yapılanmalar ise daha 6ok uzun ve doğru 6izgiler ya da doğrular halindedirler. Bu temelde evrendeki yuvarlak şekillenmelerden olan d6nya ve d6nya y6zeyinde meydana gelmiş olan yuvarlak şekillenmeler daha 6ok maddesel veya manyetiksel dirler. Yuvarlak şekil alan meyve ve sebzeler, bitkilerin 6ekirdekleri, hayvan ve insanlardaki yuvarlak şekillenmeler olan kalp, b66brek, 6iğerler gibi yuvarlak organlarla yumurtalar daha 6ok maddesel olup manyetiksel dirler. Buna karşın bitkilerin k66k, g66vde, dal ve yaprakları, uzun ya da d66z meyve ve sebzeler ile insan veya hayvanlardaki d66z organlardan kol ve bacaklar, belkemiği, damarlar ve sinir sistemi ile erkeğin sperması yapı itibarı ile daha 6ok elektriksel dirler. Beynin, sinir merkezlerinin yoğunlaştığı yer olması ve beyinsel olan d66ř6ncelerin de ruhsal olmaları nedeniyle, daha 6ok elektriksel kaynaklı ve buna karşın kalpsel duyuğu ve hislerin ise daha 6ok manyetiksel kaynaklı oldukları belirlenir.

Bu duruma g66re doğadaki oluşumlarda dişi olanların daha 6ok kalpsel-duygusal olmaları nedeniyle daha 6ok manyetiksel oldukları belirlenirken, erkeklerin daha 6ok beyinsel olan d66ř6nce ve akılla hareket ettikleri i6in daha 6ok elektriksel oldukları ortaya konulmak istenir. Bu duruma bağlı olarak yapı ve oluşumların b66nyelerindeki elektriksel dereceleri ile uyumlu olarak

akılsal ve düşünsel hareket edip yaşamlarını daha çok bilimsel veya düşünsel alanlara y neltmelerine karşın, manyetiksel dereceleri ile de uyumlu olarak daha çok duygu, his ve maddiyata yöneldikleri ortaya çıkmaktadır.

Yine bu anlamda manyetiksel ve elektriksel etkileşim sonucunda meydana gelmiş olan tüm maddesel yapılarda ve o maddesel yapıların içinde veya bünyesinde yoğunlaşmış olan her türlü maddesel zerrecikte yaşam oluşmuştur ve vardır. Yaşamın yoğunlaşması sürecinde akıl da oluştuğundan ve maddesel yapı, aklın gelişim derecesiyle uyumlu olarak kendini geliştirip şekillendirdiğinden, en küçük oluşumlar kendi başlarına ele alındıklarında kendi kişilikleri ve çıkarları ile ihtiyaçları olan başlı başına yaşayan varlıklardır. Bu kişisel maddesel zerrecikler akılları ile tanrısal yaşamdaki görevlerini gerçekleştirmek için başka maddesel zerreciklerle yan yana gelip ortak amaçlarında örgütlenmektedirler. Böylece oluşan organ veya yapıların görevleri ile ilgili çalışmaları temelinde, bu maddesel zerrecikler de üstlerine düşen görevleri yerine getirirler. Bu maddesel zerreciklerin örgütlenip birleşmeleri ile oluşan organ veya yapılar ise, içinde bulundukları ve hizmetinde oldukları yapı ile bedenın yaşamındaki tanrısal görevlerin yerine getirilmesinde üzerlerine düşen görevleri yerine getirmeye çalışırlar. Bu anlamda bir insan gövdesinin herhangi bir organındaki hücre, esas olarak kendi başına kendine özgü nitelik ve özelliklere sahip bir canlı olarak kişiliği olmasına rağmen, esas olarak içinde yer alıp hizmetinde bulunduğu organın kendisine yüklemiş olduğu görevleri yerine getirirken, o organ da içinde olduğu ve hizmetinde bulunduğu bedenın kendisine yüklediği görevleri yerine getirir. Aynı şekilde evrendeki tüm varlıklar, bitkiler, hayvanlar ve insanlar tek tek ele alındıklarında kendi başlarına nitelik ve özelliklere sahip, ihtiyaçları temelinde ve yaşamlarını s rd rnek için mücadele eden kişilik sahibi canlılardır. Aynı canlı bulunduğu toplum veya örgütlenme içerisinde, toplum veya örgütlenmenin yaşamını sürdürüp tanrısal görevlerini yerine getirmesi için, kendisine düşen görev ve sorumlulukları yerine getirmek zorundadır. Bu durum tanrısal evren içinde yer alan tüm diğer yapılanmalar için de geçerlidir.

Esas olan tek tek zerreciklerin veya kişisel yapılanmaların kendi çıkarları olmayıp, içinde yer alınan örgütlenme veya topluluğun tanrısal görevlerini yerine getirmesinde üzerine düşen görevleri yerine getirmeleridir.

Maddesel yaşam, maddesel yapıdan gelen manyetiksel güç ve güneş ışınlarından gelen elektriksel gücün karşılıklı etkileşimleriyle oluştuğundan, yaşamın sürmesi de bu zıt güçlerin etkileşimlerinin sürmesine bağlıdır. Bu zıt güçlerin başlangıçtan itibaren var oldukları veya başlangıcın bu iki zıt güçle başladığı vurgulanmıştı. Bu anlamda tüm canlıların kendi yaşamlarını devam ettirmeleri için bu iki zıt gücün etkileşiminin gerektiği açıktır. Bu temelde insan nesli de erkeğin daha çok elektriksel güce sahip olan yapısı veya spermaları ile dişinin ya da kadının daha çok manyetik güce sahip olan yapısının veya yumurtasının etkileşimi veya birleşimi ile olmaktadır. Bu oluşum hiç şüphesiz baba ve annenin ortak etkileşimini ifade ettiğinden, babadan ve anneden gelen özellikler ve nitelikler çocuğun yapısında bir arada bulunurlar ve biz buna kalıtım yolu ile geçme diyoruz. Bu anlamda maddesel canlıların yapılarında güneş babanın ve toprak annenin ortaklaşa özellikleri ile nitelikleri bir arada bulunurken, genler yolu ile veya kalıtımla baba ve anneden özelliklerle nitelikler çocuğa geçer. Bu nitelik ve özellikleri, baba ve anne de çocuğun dedeleri ile ninelerinden aynı şekilde devralmışlardır.

6) Yaşamda Akıl

Geçmişte oluşumun ikinci evresinde, yani güneş ışınları ve maddesel zerreciklerin etkileşimleri ile yaşamın başladığı; yaşamın ifadesi olarak kabul edilen hareketliliğin ise maddesel yapının bünyesinde yine bu iki zıt gücün etkileşimleri ile oluşan dengesizlikten çıktığı belirtilmişti. Çünkü dengesizliğin ve uyumsuzluğun oluştuğu yerde, bu uyumsuzluğu ve dengesizliği giderme ve uyum ile dengeyi sağlama yönündeki hareketlilik de durur. Bu temelde yaşam da ortadan kalkmış olur. Ancak güneş ışınlarından gelen ve sürekli bir şekilde farklılık gösteren elek-

triksel güç ile buna bağlı olarak maddesel yapıda oluşan manyetiksel güçlerin etkileşimleri sürekliliğini koruduğu için, uyum veya dengelenme ile hareketsizlik oluşsa bile, bu durum, geçici bir süre içindir. Denge ve uyumun bozulması ile hareketlilik, dolayısıyla yaşam yeniden başlar.

Maddesel yapıda yaşamın ihtiyaçları temelinde bir araya gelmesi sonrasında, yoğunlaşmaya geçiş döneminde aklın da oluştuğu geçmişte belirtilmişti. Akıl ya da beyin esas olarak maddesel yapının yoğunlaştığı ve tüm güçlerini yönelterek biriktirdikleri merkezi nokta olduğundan, yapının en kıymetli ve yüce yeridir. Bu temelde yapının güçlerini toplayıp, buradan ihtiyaç duyulan yerlere aktaran ve aynı zamanda yapının yaşamını daha da yükselterek düzenli, uyumlu ve ahenkli bir yaşama kavuşturulması yönünde yönetip yönlendiren merkez olması nedeniyle, bu alan doğal oluşumun yapısında mükemmel şekilde korunmaya alınmıştır. Akıl ya da beyin, yoğunlaşma suretiyle yaratılan gövdesel örgütlenmenin harmoni içerisinde huzurlu ve düzenli yaşamını sağlayan, geliştirip yücelten merkezi olması nedeniyle yapıda en kıymetli yer veya organdır. Onsuz örgütlü yaşam olamayacağı gibi, yapı da çözülüp dağılmak zorunda kalır. Beyin gövdesel yaşamın yönetip yönlendireni olarak, yaşam şeklini ve seviyesini de belirleme durumundadır. Bu temelde gövdesel yaşam, direkt olarak beyin yapısı ile gelişmişlik düzeyine bağlıdır. Aynı şekilde beyin de gövde yapısından alacağı güç ve enerjilerle uyumlu olarak, gövdesel yapının ihtiyaçlarını karşılayıp, yapının yaşam düzeyini belirler. Bu anlamda gövdesel yaşam ile beyin karşılıklı olarak birbirlerine direkt olarak bağımlı ve uyumludurlar.

Bu temelde, gövdesel yaşamı harmoni içerisinde ve gelişkin olan bir yapıda, buna uyumlu bir beyin bulunduğu gibi, beyinsel olarak çok gelişkin olan bir yapıda da ona uyumlu bir gövdesel yaşam oluşmak zorundadır. İki karşılıklı birbirlerini etkileyip uyumlu şekilde geliştiren veya gerileten bir bağımlılık içerisinde dirler. **Zerdüş**, *“Her şey aklının gelişmişlik derecesinde bir yaşam seviyesinde bulunur”* belirlemesi ile bu duruma açıklık getirmektedir.

Bu anlamda maddesel yapıdaki aklın gelişim derecesi o maddesel yapının şekillenmesi ile yaşam derecesini de belirler. Böylece maddesel evrimin ikinci evresinde oluşmaya başlamış olan beyin ile üçüncü evrede yaşayan gövdesel yapıdaki beyin ve evrimin dördüncü aşamasındaki beyinsel yapı ile beşinci aşamada yaşamını sürdüren maddesel yapıdaki beyin ve aynı şekilde altıncı aşamada yaşayan hayvanlar aleminin beyinsel yapısı ile yedinci aşamada yaşamakta olan insanın beyinsel yapısı arasında gelişmişlik yönünden bu aşamalardaki yaşam farklılıkları derecesinde büyük olan farklılıklar vardır. Bir sonraki evrim aşamasında olan beyin, bir önceki aşamada var olan beyinsel yapıdan çok ileridir. Bu beyinsel farklılıklarını yaşam dereceleri ve yaşam tarzları ile çok açık bir şekilde ortaya koyarlar.

İnsan akli maddesel oluşumun zamanımızdaki en son aşaması olduğundan en gelişmiş olanıdır. Bu nedenle oluşumların ve ya varlıkların tacı olarak nitelenir. Çünkü insan kendi yapısını ve yaşam tarzını, en gelişmiş olan akli ile şekillendirip geliştirerek bu aşamaya varmıştır.

Akl güneşten gelen ışınlarla maddeye girmiştir. Tanrısal ışınların elektriksel enerjisi maddesel yapının özellikle beyinde yoğunlaşmıştır. Bu temelde beyinde daha çok elektriksel olan sinir merkezleri toplanmıştır. Bu nedenle akıl ya da beyin; tanrısal ışık enerjisinin maddesel yapı ile birleştiği, fakat daha çok elektriksel güce sahip olan maddesel organdır.

Maddesel yapı, oluşumundan itibaren yaşamındaki tüm tecrübe ve bilgilerini akılda depo eder veya bunlar akılda birikirler. Akıl ise kendinde birikmiş olan bu tecrübe ve bilgiler üzerinde kendini yoğunlaştırarak bunları işler ve sonuçlar çıkarır. Bu durum aklın yoğunlaştığı konular ve yoğunlaşma derecesi ile uyumlu bilgiler veya sonuçlar olur. Tanrısal aklın görevlerini yerine getirme yönünde, gövdeyi yönlendirme ve yönetmeye çalışması sürecinde önüne önemli engeller çıkar. Bu engeller genel olarak daha çok manyetiksel olan maddesel güçlerin etkilerinin yanında, yaşamını sürdürdüğü çevre koşullarının da çıkardığı engellerdir. Akıl kendisinde var olan ve üzerinde yoğunlaştığı bilgi ve tecrübelerini işleyerek bu engelleri aşmaya çalışırken, yoğunlaşmasını

da bu engellerin etkilerinden bağımsız olarak gerçekleştiremez. Bu anlamda, maddesel yapının yaşamını amacına uygun olarak sürdürmek için duyduğu ihtiyaç ve zorunlulukların giderilmesi konularında beyin bilgi ve tecrübeleri üzerinde yoğunlaşmak zorunda kalır. Bu da beynin tanrısal görevleri konusunda yoğunlaşmasını zayıflatır, enerjisini azaltarak engeller. Bu temelde açlık ve sefalet içerisinde veya ağrı ve sızılar içerisinde olan bir insanın bu sorunlarını çözmeden, tanrısal iyi ve iyilikler ile amaçları konusunda rahatlıkla yoğunlaşması mümkün değildir. Dolayısıyla kendi yapısını geliştirecek yoğunlaşma ile sonuçlar çıkarması da son derece zordur. Bu temelde hastalıklı bir bünyenin iyiyi ve tanrısal güzeli düşünebilmesi için enerjisinin yarısıyla bünyesindeki acıları dindirmeye çalışırken, diğer yarısıyla da düşüncelerini geliştirmeye yoğunlaşınca, normalde harcaması gereken enerjinin iki mislini harcamak zorunda kalır.

Beyin maddesel yapının hükümrani, yönetip yönlendireni ve geliştirip şekillendireni olduğundan, maddesel yapıda bulunan en önemli organdır. Bu nedenle de bünyede en sağlam şekilde koruma altına alınan organdır. Bu durum özellikle bazı bitkilerde, hayvanlar ve insanlarda daha açık bir şekilde görülebilir. Çünkü akıl; tecrübe ve bilginin toplandığı birikim merkezi olarak üzerinde yoğunlaşıp tecrübe ve bilgilerin işlenerek, düşüncenin üretildiği ve tüm gövde yapısının hizmetine sunulduğu ya da bunların doğrultusunda yönetilip yönlendirildiği merkezdir.

7) Alevilik ve Mazda İnancında Bilgiye Verilen Önem

Günümüz Alevi akımlarından bazılarının kendilerinin Ali'nin yolunda İslamiyet içinde bir mezhep olduklarını belirlemeleri nedeniyle bu konuda İslamiyetin ve Ali'nin bilgi ve bilime yaklaşımlarını kavramak için **H. Ali**'nin kendi yazıları olduğu belirlenen ve **A. Gölpınarlı** tarafından "*Nehc-ül-Belaga*" ismi ile yayınlanan eserin 40. sayfasında şöyle geçer:

"...Şeytan'ın, sana bilmeni teklif ettiği bilgi: Peygamberin Sallallahu aleyhi ve alihi ve sellem, ve hidayete götüren imamla-

rın sünnetinde de eser belirmemiştir. O'nu bilmeyi, noksan sıfatlardan münezzehten olan Allah'a bırak. Gerçekten de budur. Allah'ın sana yüklediği hak. Bilgi ki bilgide ileri olanlar, o kişilerdir; onları, örtülü gizlenmiş şeylerin yüzüne çekilen perdeleri açmak, o perdelerin ardında neler olduğunu bilmek hevesinden alıkor. Yüce Allah da bilgi bakımından kavrayamadıkları, anlamadıkları şeylerdeki acizlerini söylemeleri yüzünden onları över ve künhünden bahsetmeleri emrolunmayan şeylerde derine gitmelerine, bilgide ileri gidiş adını takar. Artık bu kadarını yeter say, noksan sıfatlardan münezzehten olan Allah'ın büyüklüğünü aklında ölçmeye kalkışma, yoksa helak olanlara katılırsın, sen de onlardan biri olur kalırsın.”

Aynı eserin 44. sayfasında ise şöyle denmektedir:

“...Ey insanlar, sakının yıldız bilgisi öğrenmekten, ancak karada, denizde yıldızlarla yol bulacak kadar bir bilgi belleyebilirsiniz. Çünkü yıldız bilgisi insanı gayibden haber vermeye götürür. Müneccim, gayibden haber verene benzer, gayibden haber veren büyücü gibidir. Büyücü ise kâfir gibidir, kâfir ise cehennemdedir.”

Alevilerce bilgi ve bilimin kapısı olarak kabul edilip, yolunda olduklarını söyledikleri **Hz. Ali**'nin bilgi ve bilim konularındaki belirlemeleri ile yaklaşımı böyledir.

Buna karşın Alevilikte dört kapıdan veya şarttan biri olarak kabul edilen “*Marifet*” maharet, yetenek, bilgi ve bilime tekabül etmektedir. Yani Alevi olabilmek için bilgi ve bilimi öğrenmek ve maharet ile yetenek sahibi olmak veya en azından bunlara açık olmak gerekmektedir.

Zerdüşt bu konuda, “*İnanç bilgiye dayanır. Bilgi ise insanın kendini tanıması ile başlar*” ve “*Cahil olan tüm varlıkları görür. Fakat bilgili insan ise bu varlıklardaki tanrıyı görür*” der.

Aynı konuda *Avesta*'nın *Vendidad*, 18. Fragard 6'da şunlar yazılır: “*Ey kutsal Zerdüş, O insan ki gece boyunca oturup, kutsal bilimi talep eder, sen o insana Athravan diyeceksin (o bilim ki, onu alan) insanı (ruhsal) skıntıdan kurtarır, genişlemiş kalbiyle, Cinvat (sıfat) köprüsünün başında neşelidir ve bu (bilim) onu o dünyada, o kutsal dünyada, cennetin dünyasında zengin yapar.*”

Bilime yaklaşım tarzı ve verilen önem açısından her ikisi arasındaki fark açık bir şekilde ortada iken, hangisinin Aleviliğin yaklaşımı ile uyum veya aynılık içerisinde olduğu da belirgindir.

Mazdaistlere göre, insanlar doğadaki oluşumları nasıl kavrayıp değerlendiriyorlarsa, kendi varlıklarını da öyle kavrayıp değerlendiriyorlar. Yani kendi oluşumlarını da öyle değerlendiriyorlar. Çünkü insanın yapısında ifadesini bulan tüm doğal kanun ve kurallar, doğanın ve toprağın yapısına da hükümrandırlar. Toprak ve doğadaki oluşumlar da insan gibidir. Yalnızca insan aklının gelişim oranı ile uyumlu olarak, kendi yaşamını çok daha yüceltip geliştirmiştir. Toprak da yaşayan bir organizmadır. Nasıl ki güneş ışınları ile bilginin açık dilini yeryüzüne yazıyorsa, insan içindeki ruh ya da cana da insanlarla tanrı arasındaki ilişkilerin öz ve cevherini yazmaktadır. İnsanların oluşumu, en küçük (hücre) zerreciklerin gerçek ve kendi öz kimliklerine sahip varlıkların bileşim ya da toplanıp yoğunlaşmalarından meydana gelmiştir.

Mazdaizme göre akıl bilginin yoğunlaşma merkezidir. Zaten yoğunlaşma olmadan hiçbir şeyin oluşması ve ilerlemesi mümkün olmadığı gibi üretime geçilmesi de düşünülemez. Akılda birikim halinde bulunan bilgi ve tecrübelerin işlenmesi ile ve bunların yaşamda kullanılmaları veya yaşamın hizmetine sunulmaları ile üretim de başlamış demektir.

Mazdaistlere göre, varlıkların oluşumunda pek çok bilgi gizlidir ve bu bilgiler insanın beyninde depo edilmiştir. İnsanın bu konuda yapması gereken, bu sonsuz bilgiye ulaşip onları işlemesidir. Çünkü maddesel yapının etkilenmesi insan bilgisine bağımlı olduğu gibi, insanın geleceğini yönlendirmesi maddesel yapının konumuna bağlıdır. Bilginin yanında, maddesel yapı da her alanı doldurmuştur ve her yerde vardır. Fakat maddesel yapının oluşumunda ve hareketliliğinde bilgiye ve ifade edilmeye ihtiyacı vardır. Maddesel yapı amaçsız olarak her tarafa yayılmış enerjidir. Kendi başına belirli bir form alma ve yer seçme istemi ve gücü yoktur. Ancak oluşum enerjisinde var olan bilgi ve tecrübe ile deneyimleri sonrasında oluşan istemi ile sayısız bileşimler oluşturarak kristalizasyonlar meydana getirir.

Kim açık bir şekilde duran “*doğanın kitabını*” okuyabilirse, tanrıyı bulur ve onun her şeyi oluşturduğunu anlar. Doğanın bir benzeri olan insanın içine yazılmış olan kitabı okuyabilmek için önce onu açmak gerekir. Doğanın kitabı her zaman gözlerimizin önünde ve açıktır. Gece, gündüz, hareketli veya hareketsizken, her an onu okuyarak içindeki bilgileri kavrayıp anlamamız mümkündür. Normal bir çakıtaşı bir yakuttan yalnızca renk olarak farklıdır. Bu farklılık oluşumdaki yer ve zaman koşulları ile etkileşim derecelerinden gelir. Esasta temel oluşum maddeleri başlangıçta olduğu gibi aynıdır.

Mazda inancına göre insan, bilgisini işleyerek tanrının kendisinde olduğu bilincine varırsa ve tanrı alemini içinde içtenlikle bulursa, o zaman tüm alemin hükümrani ve oluşumlarla varlıkların tacı olduğunu anlayıp kavrar.

Kim tüm yeteneklerini ve tüm enerjisini tanrısal iyiliklerin hizmetine verirse, tanrı gibi gerçek sevginin sahibi olur. Kimler insanlığa hizmet ederek yücelmesi için çalışırsa, sevginin ve yaratıcı gücün kendisi olur.

İyi düşünceler, iyi sözler ve iyi eserler... bunlar kendi kendisini tanıyan bir insanın sağlıklı gövdesinden ve sağlıklı olan açık anlayışından kaynaklanırlar. Bunlar tüm dünyadaki maddi ve manevi zenginliklerden çok daha yüce ve kıymetlidir.

Kim kendini aşağı görüyorsa, kendi meziyet ve yeteneklerini gizliyordur veya bu niteliklerinin farkında değildir. İnsanlar pek çok bilgiyi açıklayamıyorlarsa, bunları bilmediklerini ortaya sermiş oluyorlar. Dünyanın ve çevrenin insanlara ışınlandığı bilgileri, onlar da çevrelerine yansıtıyorlar. Bilmemek, dünyayı görmektir, bilgili olmak demek ise tanrıyı tanımaktır. İnsandaki bilgi ve mükemmellik tanrı gibidir.

Nasıl ki güneş kendi ışınlarının dünyayı aydınlatmasını engellemezse, aynı şekilde, tanrı da her zaman ve mekânda bilgisinin insanlara işleme için bilgi ışınlarını yayar. Fakat ne güneş, ne de tanrı, insanları, ışınlarını ya da tanrısal bilgisini almaya ve kendi durumu ile maddesel yapısını kavramaya zorlayamaz. Kendi imkânlarını ve yüceliğini bilip kavrayarak bunları yaşamının mükemmelleştirilmesinde kullanması, insanın kendi mesele-

sidir. Bu temelde insan her ne yapmak istiyorsa öncelikle kendisi için ve kendini geliştirmek için yapar. Kendi içinde var olan güçlerin kendilerini geliştirmesi ile çevresinin de bu güçlerden yararlanmasını sağlar. Böylece, kendisinde geliştirilmiş olan tanrısal güçlerin çevreyi aydınlatmasına da hizmet etmiş olur.

Bilgi insanın en doğal hakkıdır. Fakat çok azı buna sevinir. Bilgi veya zekâ soydan kalıtım yolu ile geçse de, ifadesinin de anlayışa ihtiyacı vardır. Bu anlayışla iyinin düşünülmesi, söylenmesi ve yapılması sağlanmalıdır. Böylece tanrısal insanlığa ve iyiliklere yararlı olunabilir.

Tanrısal bilgi temelindeki öğreti, insanın her şeyden mahrumiyetini değil, bilakis yaşamını ustaca düzenleyip geliştirerek sürdürmesini gerekli görmektedir. Kim ki bilgi temelinde tüm yeteneklerini ustalaştırabilirse, o, mahrumiyet yüzü görmez.

Tanrının ve doğanın özü, cevheri veya bilginin kristalizasyonu olarak insan, oluşumda tüm varlıkların tacıdır. Oluşumun başında ve doğanın evrim sürecince oluşan bilgi ve tecrübelerin en ince detaylarına kadar tüm bilgiler insanın kendi yapısında vardır ve bunlar korunmaktadır. İnsanın bu bilgileri işleyerek kendisini geliştirmesi ve yetenekleriyle bunları kullanması ve tüm varlıkların hükümranı olması kendi konumuna bağlıdır.

Mazdaistlere göre, laf kalabalığı yalnızca insanların bilgisizliğini belirler. Bu bilgisizlik kelimeler arkasında gizlenmeye çalışılır. Anlamı ve içeriği anlaşılmayan kelimeleri söylemekten daha çok, susmak gerçeği daha açık konuşur.

Mazdaizme göre, bilgi tanrısal olup insanlığın hizmetinde, tanrısal iyiliklere hizmet ile tanrıya varmayı sağlarken, bilgisizlik veya cehalet, bunun karşıtı olarak, tanrıdan, tanrısal insanlıktan ve iyi olmaktan uzaklaşma ile kutsal bu değerlerin düşmanı olan kötülüklerle kötülere hizmet etme çabası olarak değerlendirilir.

Alevilerin bakış açılarını da alabilmek için bazı deyişleri buraya almayı uygun buluyorum. Geçmişte belirtildiği gibi “*Mari-fet*” Alevilikte şart olarak kabul görmüştür. Bu konuda söz söyleyen birkaç şairin dizelerine bakalım.

Nesimi:

*Sorma be birader mezhebimizi,
Biz mezhep bilmeyiz yolumuz vardır.
Çağırma meclis-i riya'ya bizi,
Biz şerbet içmeyiz dolumuz vardır.*

*Biz müftü bilmeyiz, fetva bilmeyiz,
Kıyl ü kal bilmeyiz ifta bilmeyiz,
Hakikat bahsinde hata bilmeyiz,
Şah-ı Merdan gibi ulumuz vardır.*

*Bizlerden bekleme zühd-ü ibadet,
Tutmuşuz evvelden rah-ı selamet,
Tevella olmaktır bize alamet,
Sanma ki sağımız solumuz vardır.*

*Ey zahid surete tapma hakkı bul,
Şah-i Velayete olmuşuz hep kul,
Hakikat şehriden geçer bize yol,
Başka şey bilmeyiz, Ali'miz vardır.*

*Nesimi esrarı faş etme sakın,
Ne bilsin ham ervah likkasın hakkın,
Hakkı bilmeyene, hak olmaz yakın,
Bizim hak katında elimiz vardır.*

Genç Abdal:

*Fırsat elde iken bir amel kazan,
Gül cemalin bir gün solsa gerektir.
Zevkine aldanma, tapma dünyaya,
Dünya malı buıda kalsa gerektir.*

*Cahil bildiğinden hiç geri kalmaz,
Bin nasihat etsen bir pula almaz,
Kişinin ettiği yanına kalmaz,
Herkes ettiğini bulsa gerektir.*

*Yarın hakkın divanına varılır,
Ruz-ü mahşer günü sual sorulur,
Günahın tartarlar, mizan kurulur,
Anda, haklı hakkın alsa gerektir.*

*Bana böyle geldi Mevladan hitap,
Dil tutulur ol dem verilmez cevap,
Kimine lutfolur kimine azab,
Cennet, tamu hakdır, dolsa gerektir.*

*Genç Abdal'ım hakka yakın olana,
İtikadı bütün sadık olana,
Hakikatte hakka âşık olana,
Divan'da şefaata olsa gerektir.*

Gaybi:

*Dilediği özüdür, özünü bilmez zahid,
Zahid özün bilmedi, irfanı nerden bilsin?*

Hacı Bayram Veli:

*Bilmek istersen seni,
Can içre ara canı,
Geç canından bul anı,
Sen seni bil, sen seni.*

Niyazi-i Mısri:

*Derman aradım derdime, derdim bana derman imiş,
Burhan aradım aslıma, aslım bana burhan imiş,*

*Sağım solum gözler idim, dost yüzünü görsem deyu,
Ben taşrada arar idim, ol can içinde can imiş.*

Genci Abdal:

*Kadir mevlâm kula ihsan edince,
Aşk mülküne seni ferman edince,
Özünü gönlüne sultan edince,
Bayram, kurban, seyran ol zaman olur.*

*Böyle buyurmuştur cana sadıklar,
Aşkın ateşinden bağı yanıklar,
Hak ile hak olup Hakka âşıklar,
Bayram, kurban, seyran ol zaman olur.*

*Saf olur gönüller; pak olur dil'ler,
Murad alır, murad isteyen kullar,
Açılır kapılar doğrulur yollar,
Bayram, kurban, seyran ol zaman olur.*

*Genci Abdal hâkel yakın sözünde,
Hidayet ettiler batın yüzünde,
Görüp zat-i hakkı kendi özünde,
Bayram, kurban, seyran ol zaman olur.*

Yunus Emre:

*Dervişlik olsaydı tac ile hırka,
Biz de alır idik otuza kırka.*

Adı bilinmeyen birkaç şairden de örnekler verelim:

*Padişah-ı alem olmak bir kuru dava imiş,
Bir veliye bende olmak cümleden âlâ imiş.*

***

*Kelâmın kadrini bilene söyle,
Şalgam pazarında cevher satılmaz.*

***

*Bilmeyen muharrir elinde kitap,
Cahil elinde çizme tekidir.*

***

*Arif ile sohbet etmek lal ü mercan inci'dir,
Cahil ile ülfet etmek, akibet can incidir.*

Yukarıda açıklandığı gibi Aleviliğin bilgi ve bilime yaklaşımı ile Mazda inancının yaklaşımı aynı iken, İslamiyetin bu konudaki yaklaşımına tamamen ters düşmektedir. İslamiyetin kendini bir derece bilim ve bilgiye kapattığını ve hatta cehaleti teşvik edip, bilimle uğraşmayı günah sayarak yasakladığını Hz. Ali'nin kendi açıklamalarından vermiştik.

Bu konuda **İmam Zeynel Abidin** şöyle der:

*İlmin cevherini gizlerim,
Cahil anlayıp da, fitne kopmasın derim,
Ebul Hasan (Hz. Ali) da böyle yaptı elbet,
Hasan ve Hüseyin'e bunu etti vasiyet.*

*Rabbim, ilminden bir cevher gören,
Sorar bana putperest misin sen?
Müslümanlar çirkin işi güzel sanırlar,
Ve kanımı dökmeyi helal tanırırlar.*

8) Yaşam Bilgilerinin İşlenmesi ve Düşünce Üretimi

Alevilik ve Mazda inançlarında bilgiye büyük bir önem verildiğini belirtmiştik. Şimdi de kısaca bu bilgilere varma, onları bilince çıkararak sonuçlar çıkarma ve bu temelde düşünceler üretme işlevine bakalım. Bu konunun detayları ile ele alınıp öğretildiği yerler geçmişte ateşgâhlar veya Alevi dergâhları iken, günümüzde bunlar olmadığından bu inançların eğitim ve öğretim yerleri de yoktur.

Alevilik ve Mazda inancına göre, tüm evrim veya oluşum süresince ortaya çıkan bilgi ve tecrübeler insan aklında birikmişlerdir. Bu bilgi ve tecrübe birikimi ve onun yaşam amaçlarında kullanımları derecesinde, insan kendi yapısını geliştirerek şekillendirmiş bulunmaktadır. Ancak beyinde var olan bu bilgilerin çok büyük bir bölümü değişik nedenlerle kullanılmamaktadır. Bu nedenlerin başında yaşamda ihtiyaç duyulmadığı için, zamanla kullanılmayan bilgilerin unutulmaya terk edilmiş olması, diğer bir neden de bu bilgi alanlarını kullanmak istemesine rağmen, onlara ulaşip o bilgileri bilince çıkarma yollarını bilmemesi, kullanamamasıdır. Beyinde var olan böyle bilgilerin çok büyük bölümü insanın hizmetinde olmayıp işlevsiz ve tembel olarak durmaktadır. Bu bir anlamda işlenememiş bilgilerin, zamanla unutulmaya terk edilmesi olayıdır.

Ateşgâhlar ve dergâhlarda yapılan eğitim ve öğretimle belirli oranda da olsa beyindeki bu bilgilere ulaşmak ve onları işlemeye alarak hizmetinde kullanmak becerisi sağlanabiliyordu. Buralarda bu bilgilere varma yöntemleri olarak nefes ve müzik kullanılırken, bunların etkileri ve geliştirilmeleri konularında eğitim de yapılıyordu. Buradaki anlayış tarzına göre nefes ve müzikle beynin tembel ve çalışmayan alanları ile bağlantı içerisinde olan sinirlerin uyarılarak çalıştırılması ile beynin bu alanlarındaki bilgilerinin işleve alınması ve buralardaki bilgilere ulaşılması amaçlanıyordu. Buralarda yapılan eğitim ve öğretimle inananların kendi içlerine dönük, özüne, ruh ve anlamına bakışları ile can gözlerinin açılacağı ve böylece beynin içindeki bilgi ve tecrübelerin içine ve derinliklerine girerek, can gözü ile onları görüp değerlendireceği belirtilir. Bu durum başlı başına mistik eğitim ve öğretim konusu iken, Aleviliğin “*Marifet*” şartının bu alana tekabül etmekte olduğu sanılmaktadır.

Zerdüşt’e göre: “*İnanç bilgiye dayanır. Bilgi ise kendini bilme veya tanıma ile başlar.*” Deyimin benzerini Aleviler, “*Önce kendini tanı*” şeklinde kullanırlarken, inananlarını kendini tanımaya ve insan hakkında bilgilenmeye yöneltmeye çalışırlar.

Mazdaistlere göre: “*Ben yaşıyorum, sizler de yaşamalısınız.*” Bu ifade yaşamın imkânlarının paylaşılmasını öngören yüce bir

yaşam prensibini ortaya koyar: “*Sizler de yaşamalısınız*” sözü, yaşam imkânlarının eşit veya dengeli dağılımının başkalarının yaşamı için gerekli olduğunun açık kabulüdür. “*Ben yaşıyorum*” deyişi, insanın kendisi hakkındaki tüm bilgilere ulaşması ile gerçekliğe kavuşmasını ifade etmektedir. Bu felsefeye göre insanların, ben yaşıyorum diyebilmesi için kendini tanıyıp, oluşumla amaçlarını kavrayarak, tüm güç ve yeteneklerini geliştirip kullanarak yaşamını yönetip yönlendirmesi demektir. İnsanın kendisinde var olan yeteneklerle yaşam değerlerine kendisinin varabilmesi ve onlara dayanarak yaşamını geliştirip güçlendirmesi ile sonsuzluk içerisinde, “*Ben de yaşmalıyım, veya yaşayabilirim*” diyebilmesi ve neticede gerçek yaşamda amaca ulaşmak ve başarı sevinci ile tanrısal bir yaşamı, “*Ben de yaşıyorum*” diye açıklayabilmek gereklidir. Burada yapılması gerekli olan, **Zerdüş**’ün insanlığa bıraktığı, “*Kendini tanıma*” ile “*Ben yaşıyorum*” diyebilme ve bu öğretiyi yaşamda başkalarına da verebilme işlevidir.

Her türlü varlığa olduğu gibi, insana karşı da haklı ve uyumlu olmak zorunludur. Ne zaman, ‘*Ben yaşıyorum*’ün anlamı tam olarak anlaşılır ve aynı anda başka varlık ve insanlara da aynı yaşam olanağı tanınırsa, insanlar o zaman haklıdır. İnsanların bu temel ve basit kurala ulaşması gereklidir.

Doğadaki her şey bilgi, anlayış ve kavrayışın doğru kullanılması ile anlaşılabilir. Bilgide geri olanlar işlerinin görülmesinde tanrının yardımı için ona yalvarırlar. Doğanın açık olan kitabı okunarak zıtlıkların anlamı kavranılıp gözler ve kulaklar yetenekli hale getirilirse, içten gelen istek ve arzularının ifadesi olan hassas sesleri dinlemek ve onları takip ederek tanrının evine geri dönmek mümkündür. İstenilen her tür bilgi orada fazlası ile vardır.

Beynindeki bilgilere ulaşması ve onları yaşamında kullanıma açması sonrasında, insanda temelde var olan iki zıt yönden hangisinin yararına kullanılacağı konumuz açısından büyük önem taşımaktadır. Mazda inancının önderi olan **Zerdüş** bu durumu bildiğinden, tüm öğretisi tanrısal iyiler ile tanrıya karşı olan kötüler arasındaki mücadelede iyi ve iyiliklerden yana, kötülere karşı mücadele edenleri sevaplandırırken, kötü ve kötülüklerden

yana, tanrısal iyi ve iyiliklere karşı olmayı ise günah olarak değerlendirmiştir. Öğretisinde sürekli bir şekilde iyilerden yana olmayı vurgulamayı hiç ihmal etmemiş ve her konu sonunda belirtmiştir. **Zerdüşt** öğretisine göre: “*Tanrı insana akli iyi ile kötüyü birbirinden ayırabilsin diye vermiştir.*”

İyi olarak kabul edilen tanrı **Ahura Mazda**’nın yaptığı her şey, tanrısal mükemmelleşme yönünde iyilere hizmet iken, kötü olarak belirlenenler ise tanrının düşmanı olan ve tanrıya karşı mücadele eden **Ahriman**’ın ve hizmetkârları olan devlerinin yaptıklarıdır. Tanrısal iyilere yardım veya iyi olmak ve onların yanında kötülere karşı mücadele sevap iken, Ahriman’ın hizmetinde kötü olmak ve kötülükler yaparak tanrıya karşı olmak ise günah olarak belirtilmiştir. **Zerdüşt** bunu, “*Günaha sevgi kederi yaratır/Tanrıya sevgi sevinç verir...*” diye belirler.

Temel kurallarından biri olan, “*İyi düşün. iyiyi söyle, iyiyi yap*” kuralı, iyi insan olmanın temel kuralı olarak kabul edilirken, düşünce, söz ve işin uyum ve aynılık içerisinde olması gerekir. Aynı üçlü birlik, günümüz Aleviliğinde “*fikir, söz ve amel*” olarak belirlenmektedir. Ayrıca zamanla değişime uğrayarak günümüz Aleviliğinde, “*Eline, diline ve beline*” şeklindeki üçlü birlik de aynı kaynahtır.

Mazdaizme göre, kim başkalarında iyiyi görürse, kendisi iyidir. Kim başkalarında yalnız hataları görüp tenkit ederse, iyi olmaktan çok uzaktır. Kim en yakınına haksız yere suçlarsa, o bir günahkârdır. Onda insan sevgisi yoktur. Kim kardeşine yaramaz derse o bir suçludur.

Yine Mazdaistlere göre çoğu insan iyiyi bilir. Fakat çok azı onu daha iyi yapmak gerektiğini kavrar. Tanrı yaptığı her şeyi iyi yaptı ki insanlar onları daha iyileştirsinler. Mazda inancının dualizmi iyi incelendiğinde bu temel zıt güçler yaşamı veren ve yaşamın sürmesini sağlayan temel öğelerdir ve temelde yaşam için gerekli olan iki ana unsura tekabül etmektedir. Onun için esas olarak bu zıt güçler iyi ve çok iyidir veya iyi düşünce ve gelişmedir. Kötü ile az iyi olan anlaşılırken, iyi ile yüceltilmiş derecedeki kötü anlaşılmaktadır. Gerçek anlamda ve yaşamda iyi ile kötü nitelemeler göreceli olup insanın yetiştirdiği toplumun bu an-

lamlarda değerdendirip kabul ettikleri yargılardır. İnsan da içinde yetiştii toplumdan bunları eğitim ve öğretimine bağı olarak, olduğı gibi alır ve onlara mal edilen nitelikler ve özellikler temelinde değerdendirir. Yaşamı veren ve onun sürmesini sağılayan güçler kötü olamazlar. Bunların iyi ve kötü olarak değerdendirilmeleri birbirleriyle mukayeseleri neticesindedir. İyi kötüye göre iyi iken, kötü de iyiye göre kötüdür. Fakat yaşamın her alanında bunlar içi içe ve yan yana varlıklarını sürdürerek birbirlerinin, dolayısıyla da yaşamın ve gelişmenin devamını sağırlarlar.

Bu konularda Alevi deyişlerindeki açıklamalara bakalım.

Manisalı **Muhtar Balcıoğlu**:

*Münkire sorma bilmez, Biri, üç ile beşi.
Fark edemez, yıldızı, Ay'ı, nurlu güneşi.*

*Saymaz asla on dördü, Sevmez asla düşeşi,
O bilir başka türlü, Üçü, dördü ve beşi.*

*Misk gibi kokar anın, Burnuna leşler leşi,
Her an yanında duran, Şeytandır dostu, eşi.*

*Münkir olan, beyaza kara, nadiren ak der,
Hakkı görür de inad eyler, mutlak (nahak) der.*

*Nahakkı bilir, teşvik eder, işte bu (hak) der.
Kur'anı yanlış tefsir edüp, oku, gör bak der.*

*Meyveyi yer de, lezzet veren, dişle damak der.
Yahud üstteki kapak ve yahud da tabak der.*

*Hülasa: Pisi temiz, pak hakka napak der.
Münkirin gözü, sözü Nasud, imanı (şek)dir,*

*İnsan şeklinde mahluk seyren laşek eşektir.
Sudan geçmez cinsinden eşek ibn-i eşektir.*

*Görmez, renkten anlamaz, görse kalbi (na eşk) dir.
Bunlara kıymet veren kimse, bence eşektir.*

*Eşek yine munistir, münkir; eşek, laşektir.
Muhtar'ım münkirlere, sözüm semli fişektir.*

Genç Abdal:

*Gaflet uykusunda yatur uyunmaz,
Can gözü kapınak gafilan çoktur;
Hak sözü dinlemez, asla inanmaz,
Kalbi çürük sofı cahilan çoktur.*

*Mürşid-i kâmile vermez özünü,
Gaflet uykusundan açmaz gözünü,
Taştan katı, beter söyler sözünü,
Bed amelli fasid sofiyan çoktur.*

*Nefs atına binmiş gezer boşuna,
Haksız olanların, hakta işi ne?
İblis gibi düşmüş halkın peşine,
Şeytan dolabına aldanan çoktur.*

*Bildiğinden şaşmaz nasihat almaz,
Aslı münkir olan imlaya gelmez,
Hakkını yitirmiş, kendini bilmez,
Nefsile oynaşan pehlivan çoktur.*

*Genç Abdal'ım herkes mest olur sanma,
Her kurban derisi post olur sanma,
Her yüze güleni dost olur sanma,
İçi kâfir, dışı müslüman çoktur.*

Attar:

*Erenlerin mezarında daha ne kadar ibadet edeceksin,
Erenlerin yolunda git ki kurtuluşa eresin.*

Genci Abdal:

*Sıtk ile mürşidin pek tut eteğin,
Yanında bir makul kul eyler seni.
Hizmet eyle candan, sarfet emeğin,
Mürşidin buyruğu yol eyler seni.*

*Seni senden alır mürşidi-dana,
Varlığın benliğın atar bir yana,
Hakikat ilmini bildirir sana,
Kuş dilinden söyler dil eyler seni.*

*Gönül gözün açar nazar kılınca,
Tevellayı Teberrayı bilince,
Kazanda kaynatır kâmil olunca,
Acı iken tatlı bal eyler seni.*

*Ahdinde sadık ol candan özünden,
Siler karasını gönül yüzünden,
Rahmet deryasından hikmet yüzünden,
Katre iken ulu göl eyler seni.*

*Genci Abdal sözün yeter; elverir;
Muradını sana haktan ol verir;
Dört kapıdan kırk makama yol verir;
Hakikatte özge hal eyler seni.*

Mazda öğretisine göre, insanın kendisi bilgiyi değil, bilgi insanı belirler. İnsan, kendi kendisini öğrenip tanımakla sonsuz ve her şeyin tanrısını tanıyıp öğrenebilir. Bu öğretiyi ya da tanıma sonsuz yaşamı kazandırır. Varlıkların ilk başlangıçlarından itibaren yaşam süreçlerindeki bilgi ve tecrübeleri temelindeki amaçları konusunda, yalnızca beyindeki bilgiler cevap verebilir. Yalnızca o, yaşamdaki amaçlar konusunu ve ihtiyaçları bilir ve ayırma olayı üzerindeki kalın perdeyi kaldırabilir. Ve insana ilham verip yol göstererek, insanın kendi içine, özüne erip kendi kalbi

ile beynine girerek onları oluşturan gizemli sırları kavrayarak, başka yerlerde aramakta olduğu tanrının orada olduğunu görebilmesini sağlayabilir.

Mazda öğretisi insanın varlığı, amacı ve yaşam bilmecesini açıklarken, mükemmel gelişim ya da evrim süreci ile karşı karşıya getirmektedir. Beyinde var olan bilgi ve tecrübelerin işlenip yaşama kazandırılması ancak bunlar üzerinde yoğunlaşarak doğru neticelerin çıkarılması ile mümkündür. Bu neticelerin insanlığın yararına ve tanrısal olan iyiye ve yaşamın tanrısal amacına hizmet etmesi gereklidir. Bazı kaynaklara göre Mazdaizm esas olarak yüce, tanrısal düşünce anlamındadır. Buna göre düşünce tüm varlıkların başlangıcıdır. İnsan kendi düşüncelerine tam anlamıyla hükümran veya düşüncelerinin tam ustası olabilirse, onunla kendi yaşamını da yüceltebilir. Doğru düşünce bu temelde her türlü başarının temel kaynağıdır.

Doğru bilgi ve tecrübeler temelinde oluşturulan düşüncelerin söylenmesi gerekirken, maddesel ihtiyaçlardan, hırs ve ihtiraslardan meydana gelen ve insanlara zarar veren düşüncelerin imkânlar ölçüsünde bastırılması ve bunların etkilerinden kurtulması gereklidir. Bilgiler ve tecrübeler ile olaylar ve gelişmelerden sıkça etkilenerек düşünceler üretilir. Bunların doğrulukları ve iyiye hizmet etmeleri önemlidir. Duygusallık ve maddesel hırs ve ihtiraslar temelinde oluşturulan düşünceler insanların farklılıkları ve ilgileri ile uyumlu olarak çeşitlilikler göstereceğinden ifadelerini de çeşitlendirip sertleştirir. Çok çeşitli ideler belirli bir tek düşüncenin ifade şekline bürünebilir. Bir düşünceden pek çok farklılıklar gösteren ideler çıkabilir. Fakat ideler hiçbir zaman düşüncelerin gelişimine ve ilerlemesine yardımcı olamazlar. Bir ide, bir görüşü ifade edebildiği oranda, düşünce idenin ilerleyip gelişmesini sağlar. Fakat ne ideler, ne de görüşler bir düşüncenin oluşumunu sağlayamazlar.

Bilgi ve tecrübelerin ürünü halinde oluşan düşüncenin sürdürülmesinin gücü, motif, yoğunlaşma ve reflekslerle uyumludur. Nefesin eşlik ettiği düşünce vücutta gerekli etkiyi yapar. Yemek sırasındaki konuşmalardan üretilen düşünceler, sindirim sistemi ve yenilenlerin eritilmesi üzerinde etkide bulunur. Çünkü insan o

anda hangi yönlü düşünüyorsa, iç güçleri de o yönde yönlendirilmiş ve harekete geçirilmiş olur. İnsan iyi düşünüyorsa ve o andaki konuşması ve yaptıkları da düşünceleri ile uyumlu ise iyidir. Eğer düşünceleri temiz değilse, yani kötü düşünüyorsa, o zaman tüm varlığı, konuşmaları, dış tesirleri de ona uyumludur. Göstermelik olarak sözleri ve davranışları iyi görünse bile temiz değildir, uyumlu olmadıklarından da mekaniktirler ve inandırıcı olamazlar.

Her insan nitelikleri açısından düşünceleri ile uyumlu bir konuda bulunur. Kim kötü şeylerle düşüncesini meşgul ediyorsa veya düşünüyorsa, kötüdür. Kim düşük şeyleri düşünürse, düşkündür. Kim başkalarının hatalarını vurgular ve üzerinde durursa, böylece tenkit etmeyi bir alışkanlık haline getirirse ve o insanların iyi olan işlevlerini ya da yönlerini görmezlikten gelirse, kim kin ve garez temelindeki düşüncelerine beyninde tahammül gösterir ve onların gelişmesini sağlarsa, tüm ibadetlerine rağmen, bu düşünceleri ile uyumlu olan nitelik ve özellikleri bünyesinde besleyip yetiştirmiş olacaktır. Kim boş yere kardeşine darılır veya kızarsa, kendini suçlu yapar. Kim sürekli kardeşinin gözündeki çöpu görürse, o öyle kör olur. Böyle biri, kendi kendini tanımadığı için ve kıskançlığından dolayı tüm gayret ve çabasına rağmen kendini geliştirip ilerleyemez. Her şeyden önce insan doğruyu ve iyi düşünmeyi öğrenmelidir. İyiyi geliştiren ve yücelten, tanrısal insanlığa hizmet eden bu değerlerin herkeste var olduğunu bilmek ve kabul etmek gereklidir. Böylece bu iyilikler ve iyilerin ışınları insanların ve insanlığın üzerine yansır. En önce insanın zengin düşüncesi “*Tanrı*” ile bezeyip onu yansıtmaması gerekir.

İnsanlar düşüncelerini ustalaştırıp geliştirerek her alanda başarılı olurlar. Başarılarından yeterli düzeyde memnun olmayanların düşüncelerinin doğru yönde gelişmesini etkileyen ters yönlü veya uyumlu olmayan etkenlerin olumsuz tesirleridir. Hata ve yanlışlardan arındırılabilirse yaşam güzelleşir. Düşünce her şeyin yaratıcısıdır. **Mazda**, evreni ve dünyayı oluşturan sonsuz usta ve yüce düşüncedir. Bu temelde düşüncelerini ustalaştırıp yüceltmek için ustalar veya peygamber olarak vasıflandırılanlar,

tek başlarına dağlarda veya yüksek yerlerde inzivaya çekilmişlerdir. Alevilikteki *çile* veya *inziva* denilen mistik yaşam tarzı da bu yönlüdür.

Düşünce, varlık ve tüm oluşumların bilgileri ile derecelerinin belirlenmesi ve onların yerli yerlerine oturtularak ifade edilmesidir. Alevi ileri gelenlerinden birkaçının bu konulardaki yaklaşımlarını kavramak için bazı deyişlerini buraya almayı uygun buluyorum.

İlhami:

*Kendi noksanını bilip arif ol,
Kimsenin ayıbını gözetme gönül,
Yetmiş üç millete bir nazarla bak,
Hak sevmiş yaratmış söz etme gönül.*

*Sakın kalles olup lakırdı düzme,
Kimsenin alemde gönlünü üzme,
Düzelmış bir işi yanılıp bozma,
Isınmış dilleri buz etme gönül.*

*Yüz bin altın alsa yevmiye bir er,
Ölürse mirastan sana ne değer,
Akraba, kabilen olursa eğer,
Hakkına kail ol naz etme gönül.*

*Bu kızıl, şu ak baş diye hor bakma,
Kendini göz göre ateşe yakma,
Kendi yaptığını aleme takma,
Yâreli ciğere tuz ekme gönül.*

*Tellallık eyleyip yalanlar atma,
Şurda burda halkı aldatma,
Küheylandır diye merkebi satma,
Alemin gözüne tuz ekme gönül.*

İkiyüzlülükle olma münafık,
Tamu ateşine böyleler layık,
Anlar adem değil, hayvan-ı natık,
Elhazer, anlarla söz etme gönül.

İlhami, halini düşün bir söyle,
Dünyaya gelmekten maksat ne böyle,
Hakkın nimetine çok şükür eyle,
İhmale düşüp de naz etme gönül.

Genç Abdal:

Eğer mümin isen inad eyleme,
Kâmile teslim ol, eyle itaat.
Nafîle, ömrünü berbad eyleme,
Fena amellerden eyle feragat.

Dilinde zikreyle Hayrül beşeri,
Hayır kelam söyle, eyleme şerri,
Bir gün gelir aziz ömrün mahşeri,
Koparır başına, türlü kıyamet.

Sakla imanını, uyma şeytana,
Aklını başına devşir, divane,
Yüzü kara çıkma ulu divana,
Belki sana haktan olmaz şefaât.

Görmediğin şeyi, ben gördüm deme,
Gördüğünü sakla, yalan söyleme,
Hak rızayı gözet haramı yeme,
Sakın emanete etme hiyanet.

Genç Abdal'ım söyler sözünü esrar,
Günahım affeyler Hazreti Gaffar,
Erenlerden himmet iste, çok yalvar,
Cümle yollar sana olsun selamet.

Her varlığın yaşamının başlaması ve yaşamını sürdürmesi, var olan manyetiksel ve elektriksel güçlerin etkileşimleri sonucunda yoğunlaşmaları ile mümkün olduğundan, beyinde de var olan tecrübe ve bilgilerin yaşamlarını sürdürmeleri ve kendilerini geliştirmeleri, beynin bunlar üzerinde veya bunların belirli alanları üzerinde yoğunlaşmasına bağlıdır. Geçmişte belirtildiği gibi, yoğunlaşılacak konunun merkezi noktasına doğru yönelmeye ve o noktada yoğunlaşmaya bağlıdır. Bu temelde yoğunlaşma ile bilgi ve tecrübelerden neticeler çıkarılabilir ve bunlardan hareketle de düşünceler üretilebilir.

Dıştan içe veya çevreden merkeze yönelen yoğunlaşma konusunda **Harabi** şöyle der:

*Şer'i-şerif inkâr olunmaz amma,
Şeriat var şeriattan içeri,
Tarikatsiz Allah bulunmaz amma,
Tarikat var tarikattan içeri.*

*Gördüğün şeriat, şeriat değil,
Gittiğin tarikat, tarikat değil,
Hakikat sandığın, hakikat değil,
Hakikat var hakikatten içeri.*

*Vech-i (Harabi)ye gel eyle dikkat,
Hakkın cemalini eylersin rü'yet,
Sade (Hak var) demek, değil marifet,
Marifet var marifetten içeri.*

Harabi burada, Aleviliğin şartları ve bunlar üzerinde yoğunlaşma ile onların öz ve anlamlarının kavranılmasıyla bilince çıkarılması için içe doğru yoğunlaşılması gerektiğini belirtmekte; yüzeysel, şekilsel ve görünüşte yapılanlar öze uyumlu olmadığından, onlara da itibar edilmemesini istemektedir.

Mazda inancı ve Zerdüşt öğretisine göre, tanrı insana aklı verdi ki, iyi ve güzel ile kötü ve çirkin olanlar arasındaki farkları görüp onları birbirlerinden ayırabilsin ve tanrısal olarak tanım-

lanan iyi ile g z ll kl rin yanında, kötü ve  irkinliklere kar   mücadele edebilsin. Zerd   t    retisine göre bilgi ve ürünü olan d    nce tanrıdan gelir, bu nedenle de kutsal ve tanrısaldır. Aynı olgular, Alevilikte  art olan “Marifet” ile aynı derecede ve anlamda kabul görmektedir.

Yo unla ma ile beyinde var olan tecrübe ve bilginin işlenmesiyle oluşturulan d    ncenin, maddesel yapının yaşam şartları temelindeki ihtiyaçları ile bağımlılık içinde olmalarını, **Zerd   t**, “*Sürüleri ve sürülerinin yayılaca ı yaylaları olan ailelerde mutluluk olur ve böylesi ailelerde iyi inanç gelişir*” diye belirtirken, esas olarak tanrısal hedef olan inancın ve d    ncenin gövde yapısına bağımlılığı temelinde, gövdenin daha rahat ve huzur içinde olmasıyla, sorunlarının olmaması halinde, daha iyi bilince çıkabileceğini vurgular. D    ncenin kendini geliştirerek esas çıktığı ilk nokta olan güneş veya ateşin yapısındaki temizliğe dönüşmesi ve onunla aynı derecede temiz ve iyi nitelikler edinmesi hedeflenir. Ancak bu yönelimin yolunda tanrısal olan her türlü varlıkta ve evrende var olan harmoniye uygun bir yaşam oluşturulması zorunludur. Bu anlamda insan aklının tanrısal gövde, maddesel ihtiyaçların yaşam için giderilmesini gerektirirken, d    ncenin bir bütün olarak maddesel alana yönelmesi, maddesel etkilere terk edilmesi anlamına geleceğinden tanrısal düzen ve ahengi bozan ve böylece de elektriksel gücü ihmal eden bir yapıya dönüşür ki, bu da bilgiyi ve aklı veren tanrıdan uzaklaşma anlamında kabul edilir. Bu temelde insanın tanrısal bilgileri ile yaşamında esas olarak tanrısal yapıya huzur içinde ve harmoniyi bozmadan ulaşma yolunda ihtiyaç duyduğu kadarı ile maddesel alana yönelimidir. Bu da yaşamını sürdürmesi ve yaşamı sürecinde tanrının kendini var etme amacındaki gerekçeleri ile görevlerini kavrayarak bunları yerine getirmesi için ortaya çıkan bir zorunluluktur.

Buraya kadar anlatılanlarda evrende var olan iki zıt veya maddesel yapıdan oluşan manyetiksel gücü ile tanrıdan gelen ve ı ınlarda var olan elektriksel gücün, her varlıkta bir arada, i  içe bulundukları açıkça belirlendi. Ancak bu varlıkların bazılarında manyetik gücü daha çok bulunurken, diğer bazılarında ise elek-

triksel güç daha çok bulunur. Bu iki güç arasındaki dengesizlik yaşamda hareketliliği meydana getirir. Böylece her varlıkta iki farklı güç ve bunlardan kaynaklanan iki yönlülük vardır ve bunlar yaşamı oluşturur.

Bu durum tek başına ele alındığında her varlığın kendi yapısı içerisinde var iken, kendi yapısı dışındaki her türlü varlığın yaşamında da vardır. Bu temelde oluşumun her evresinde bunlar bir arada bulundukları gibi, yaşamı da belirlerler. Bunlar kişisel bünyedeki yaşam ve kişinin yaşadığı çevre içindeki oluşum ve etkileşimler ile her türlü olayda da belirleyicidirler.

Evrendeki varlıklardan aklı, bilgi ve düşünceleri ile en gelişmiş olanı insan olduğuna göre, insan, tanrısal görevlerinin ve yaşamdaki amaçlarının bilincine vararak yaşamını sürdürmelidir. Bu da insanların yaşamlarında ilk var oluş kaynaklarındaki temiz hallerine geri dönmeyi bilince çıkarıp ona yönelmeleri ile olur. Her varlık nihai aşamada esas olarak var oluş kaynağına dönmek zorundadır. Böylece, neticede bileşimler ayrışınca, var oluş elementlerine göre dönüşürler. İnsanın var olduğu topraktan gelen bedeni toprağa, sudan gelen kesimi suya, havadan gelen kesimi havaya ve tanrıdan gelen ruhu veya canı da tanrıya geri döner.

9) Düşüncenin Oluşumu ve Özgürlüğü

Mazdaist felsefeye göre, tüm maddesel varlıklar düşünce aleminde oluştu ve bunların pek çoğu da, daha kristalleşmemiştir. Yani bunlar düşünce aleminde var olmalarına rağmen, henüz bir maddesel yapıya dönüşmemişlerdir. Bazı düşünceler ise yaşam süreçlerini tamamlayıp maddesel dünyadan ayrıldılar veya tekrar düşünce haline dönüştüler. Bu anlamda düşüncenin bir başlangıç veya sonu yoktur. İki yönlü olarak da sonsuzluğu ifade etmektedir.

Düşünce aleminde sayısız farklılık ve bunlara bağlı olarak da farklı hareketler oluşmasına rağmen, aynı zamanda aralarında temelde bir birlik ve aynılık ile farklılıklar temelinde birbirlerine bağlılıkları vardır. Bu özellikler çok küçük ve hassas olan mad-

desel yapılara büyük hareket imkânı sağlar. Böylece oluşumlar da kan dolaşımı gibi, tüm alanlarda ve en ince köşelere kadar bağlantıları sağladıkları gibi, tüm maddesel yapıların her alanına girerek o alanlardaki hareketliliği de sağlarlar. Damarlarda veya düşünce aleminde tüm enerjiler birbirlerinin içine veya üstüne akarlar ki, bununla bağımsız olduklarını belirlemeye çalışırlar. Bunlar ya tam mükemmel tanrısal olurlar ki, bu haldekiler belirli bir ahenk içinde uyumlu ve yuvarlak şekilde bulunurlar veya dikkat çekmenin merkezi noktasında ve tanrısal yoğunlaşmanın ya da tanrısal varlığın yoğunlaşmasında dururlar.

İnsan gövdesinde tanrı kendini ifade edebileceği bir oluşuma kavuşmuştur. Bu tanrısal iyi ve yüce gelişmiş düşünce tanrının kendisi olarak kabul edilir. Her insan gövdesi tanrının kendi resmi veya şekli olup, onun yorulmaz yönelimleriyle evrende kendine bir yer edinmeye çalışırken, oradan görünen ve görünmeyen oluşumların ahenk içinde, uyumlu yönlendirilmesi imkânını elde etmek amacındadır.

Mükemmele doğru oluşan evrim sürecinde sürekli önemli engeller oluştu. Önüne çıkan bu engelleri aşabilme yönünde düşünce üzerinde yoğunlaşma oluşunca düşüncenin bu yönleri gelişirken, diğer alanlar ihmal edilmiş oldu veya giderek o alanların bazıları unutulmaya terk edildi. Unutulmaya terk edilen bu alanlar, giderek ilk yapılanma dönemlerindeki bileşimlerinin asıl, temel unsurlarına dönüşmeye başladılar.

Sürekliliğini koruyan her oluşum, kesintisiz bir ahenk ve uyum içerisinde bir yapı gösterirken, huzur ve barış içinde olan bir ruh tarafından yönetilip yönlendirilir. Fakat her durumda olduğu gibi burada da zıddını geliştirecek ve ona bağlı bir durumda olacaktır ve hiçbir anda ikisi arasında denge olmayacaktır.

Tanrı tüm evrendeki oluşumların içinde, onları yönetip yönlendiren ve tüm oluşumlar arasında birlik, beraberlik ve aynı temelde aynılığı oluştururken, karşıtı veya zıddı da, aynı şekilde her varlıkta tanrısal yönelim ve yönetimle gelişimine engel çıkaran, tanrıya karşı mücadele eden bir birlik, beraberlik ve aynılık içerisinde. Bu durum evrenin tüm varlıklarında olduğu gibi insan yapısında da aynı karşıtlık halindedir.

İnsan doğanın yönetip yönlendireni, evrimin en son aşaması, dolayısıyla en mükemmeli ve oluşumun tacı olarak belirlenir. İnsan ne derecede yükümlülüklerini tanıyıp onun gereği olarak huzur, barış ve düzeni sağlarsa, zıddı olan Ahrimansal (Şeytani) güçlerin saldırı alanları ve yöntemleri de azalmış olacaktır. Bunlar tanrısal evrim ile temizlenen insanın sofrasında çürüyen ve atılanlarla besleneceklerdir. Tanrısal mükemmellik sağlanınca temiz yiyecekler çürümeyeceğinden ve atılma olmayacağından, o zaman Ahrimansal güçler de beslenme kaynağı bulamayacaklardır.

“Nerde bir leş varsa, orda akbabalar, leş kargaları toplanır.”

Bu söz maddesel durumdan çok daha fazla, genel olarak ruhsal yapının ön aşamasındaki düşünce alanını belirler. Böylece tüm karanlıklar, kötü düşüncelerin beslenme kaynağını oluştururken, korku, endişe, merak, keder, bencillik gibi kötü ve kötülüklerin hizmetinde olan ve yaşamı olumsuz etkileyecek olgular kullanılarak ve bunlar geliştirilmek suretiyle toplanan güçler, Ahrimansal yapıların hizmetinde iyi ve iyilikleri yok etmek mücadelesinde yardımcıları veya araçları haline gelir. Bu haldeki bir insan kendi yapısında ve çevresinde tanrısal iyi düşünceleri ihmal ederek unutulmaya terk ettirirken, kötü ve kötülüklerin hizmetinde olan güçlerin kendi yapısı ile çevresinde barınıp, onlara hizmet etmesi suretiyle gelişmelerini sağladığı için, **Ahri-man**’ın hizmetkârı veya aracı olarak tanrısal iyilere karşı savaşan konumuna gelmiş olur.

İnsan, evrendeki yoğunlaşma ve güçler konusunda düşüncelerini geliştirip, üzerinde hükümranlık kurabildiği oranda, onları istemleri doğrultusunda yönetip yönlendirebilme yeteneğini elde eder. Böylece kendini çok mükemmel olmayan ve gelişmemiş alanlara yöneltebilir. Bununla yaşam ışığını ihmal eder veya unutulmaya terk edilmiş karanlık alanlara taşıyarak, o alanların yaşama kazandırılması veya katılmasını sağlamış olur. Bu yeni kazanılmış alanlarla uyumlu olarak yeni güçler de kazanıldığından, insan kendini daha da güçlendirip geliştirmiş olur. Buna karşın, düşüncenin güç toplayamadığı ve geliştiremediği alanlara güçlerini fazla harcamamalı ve o verimsiz alanlardan düşüncelerini veya enerjisini geri çekmelidir.

Tüm varlıkların iyi veya kötü yönde yaşamlarını sürdürmeleri ve kendilerini geliştirmelerinde, esas kaynağı düşünce gücü oluşturmaktadır. Düşünce alanındaki doğal kural iyi kavranılmadığında, bir işin başarılması için katılımcıların ilgileri veya onları ilgilendiren yönü önemlidir. Böylece söz ve işlevi birinci sırada görürken, onunla ilgili olduklarını belirlemiş olurlar. Üretici ve en etkileyici güç olan düşünceyi göremezler. Huzur ve sükûnet içerisinde olan yüce bir ruhun söz ve işlevsiz olarak, yalnızca varlığı ile çevresine huzuru yaydığı gibi, düşünceleriyle gelişimine alışık olduğumuz böyle ilgili bir ruhsal yapının bizi düşündüğümüzden daha çok etkileyip desteklemiş olduğunu görebiliriz.

İnsanlar iyi düşünceleri sıkça ve çok defa aşağı ve basit olarak görürlerken, Mazda inancına mensup olanlar ise bunu sonsuz iyi düşünce, iyi söz, ve işlev olarak belirlemişlerdir.

Neden bazan iyi düşünce, iyi söz ve iyi işlev insanlarca anlaşılmaz veya anlaşılması zor gelir? Burada insanların fikirleriyle düşünceleri arasındaki ilişkileri bilince çıkarmaları gerekir. Fikir bir beyinsel işlevken, düşünce tüm gövdenin mükemmel gelişimini sağlamak için gerekli olanıdır. Bir ve aynı düşünceyi değişik insanlar aynı anda düşündüklerinde, farklı varlıklar halindeki her bir insanın düşüncesinin farklı olması veya farklılıklar göstermesi olağandır. Her insanın düşüncesi kendi formunu veya yapılanmasını alır ki, bu da kendi gövdesel yapısına direkt olarak bağlıdır. Bu durum her insanın gövdesel farklılıklarına tekabül eder. Gövdenin herhangi bir alanının normal çalışmaması veya organ eksikliğinde, beynin işlevi normal bir düşünce olarak görülemez. Çünkü gövdesel yapısı ile uyumlu olarak eksiktir veya çarpıktır. dolayısıyla mükemmel değildir.

Tüm organları ve gövdesel alanları ahenk ve uyum içerisinde kapsamına almayan düşüncelerin olduğu biliniyor. Bu tür düşünceler, genel olarak eksik ve dolayısıyla da etkilendikleri alanlarla uyumlu olarak belirli yönlü veya tek yönlüdürler. Ayrıca bilinen organlar, bu tür düşüncelere fazlaca ihtiyaç duymadıklarından her halükârda insanın tüm organları mükemmel olmadıkça düşünceleri de bununla uyumlu olarak aynı yönde eksik veya zayıf olacağından, sınırlanmış veya tam istenildiği derecede mü-

kemmel değildirler. İnsanların düşüncelerinin sağlıklı ve mükemmel olabilmesi için, gövde yapısındaki organlarının sağlıklı ve mükemmel olması ve bunların arasında ahenkli ve uyumlu bir etkileşimin olması gereklidir. Yani düşünce oluşumunun içsel kaynağı olan insanın kendi gövdesel yapısı ile uyumlu olması, düşüncenin bu yapı ve alana bağımlılığını açıkça göstermektedir.

İnsan yapısındaki uyuşuk alanlar veya ihmal edilerek unutulmuş alanlar ya da çalışmayan organlar, herhangi bir ilaç ya da araçla harekete geçirilip çalıştırılarak kazanıldığında, düşüncenin ilgili alanı da harekete geçirilerek devreye sokulmuş ve düşüncenin oluşumu üzerinde etkisi sağlanmış olur.

Bu temelde belirli insanların düşüncelerine hükümlerini koyarak onları sağlayıp yönlendirmek için, ilgili organlarını çalıştırma yönteminde etkide bulunacak farklı gıda maddelerini veya sigara, içki gibi etkenleri devreye soktukları görülür.

Düşünce özgürlüğü yalnızca yoğunlaşma ile oluşan güçleri toplayıp istenildiği yönde ve şekilde yönetip yönlendirme yeteneğinin kazanılması olarak algılanırsa, bu da her şeyden önce uyum ve ahenk içerisindeki gövdesel yapıların özgürlüğü ve yoğunlaşması ile oluşan güçlerin, gövdenin her alanını rahatlıkla dolaşması, yani gövdesel ve ruhsal olarak insanın mükemmelleşmesi ile mümkündür. Düşüncelerin gelişimi konusunda, tüm düşüncelerin kalpten çıkarak beyinde işlenmesi sonrasında gövdenin diğer alanlarına yayıldığı söylenebilir. Eğer kalp mükemmel çalışmıyorsa, o zaman gerçek anlamda sevgi düşüncelerinin de oluşması oldukça zor olacaktır. Böylece bu yönlü düşüncelerin kalbin yapısı ile uyumlu olarak zayıf olması veya onun dışından oluşması zorunludur.

İnce, hassas ve büyük maddesel yapılarda, dolayısıyla ruhsal alemde ve maddesel alemde görünen ve görünmeyen tüm oluşumlar arasında uyum ve ahenk yasası geçerlidir. Kaba maddesel yapıların kavranması düşünce alanında kristalizasyona denk düşmektedir ki, bu da hassas ve ince maddesel alemdeki yoğunlaşma ile meydana gelmektedir. Düşünce değişim gösterir, yani hassas ve ince maddesel yapıların toplanması ve yoğunlaşmaları ile kaba maddesel yapılar oluşur. Toplanıp bir araya gelmenin

belirli bir aşamasında merkezi bir nokta oluşur. Gövdesel yapıdaki hassas ve ince maddesel yapıların toplanıp bir araya gelmeleri ile oluşan merkezi noktada yoğunlaşmaları neticesinde, bu noktada bir elektriklenme ile ışık meydana gelir. Bu merkezi nokta yapının beyni olarak, gövdenin değişik alanlarında oluşan düşünce güçlerini kendine çekerek onları gerekli gördüğü yönde ve şekilde yönlendirip değişime uğratarak geliştirir.

Tanrının bir parçası olarak insan, evrendeki oluşum ve değişimi tanrıya yardımcı olma temelinde yapabilir veya tanrının oluşumlarına etkili şekilde katkıda bulunabilir. Bu temelde insan düşünce aleminin oluşumunu şekillendirebilir. Nasıl ki bir sanatkar kendi düşünceleri temelinde kille balçığı veya renkleri ya da sesi şekillendirebiliyorsa ve bununla düşüncelerini dışarıya yansıtabiliyorsa, değişik şekillerde düşüncelerini de ifade edebilir.

Sanatkar olmadan önce, düşünce toplama ve yönlendirme konularında deneyimleri ile insanın ustalaşması gereklidir. Bu konuda “*nefes öğretisi*” önemlidir. Bu usta düşüncenin gövdede köklü bir şekilde yerleşmesi ve yapısında var olan şeklin veya resmin ortaya çıkması zorunludur. Bu resim ise esas olarak yaşam ağacıdır. Eskiler düşünceleri havada uçan kuşlarla sembolize edip mukayese ediyorlardı. Düşünce, kuşun bir ağaçta yuva yapması ve burayı kendi yaşamında sürekli evi olarak görmesi gibidir. Eğer ağacın uçları veya tacı ona yaşamında gerekli olan korunmayı sürekli sağlarsa, aynı şekilde düşünce, özellikle de usta düşünce, Mazdaizme göre tanrısal düşünce, ne zaman yaşam ağacı insan yapısında mükemmelen oluşup gelişirse, ilk o zaman insan yapısına yerleşmiş olur.

Bu yaşam ağacının merkezi noktası, insan kalbinin içindedir. Orada bu ağacın ruhu oturur. Bu ağacın çekirdeği ki, o her insanın kalbindedir, tüm evrende var olan varlıkların yapılarından alınmak suretiyle dikilmiştir. Bu nedenle de, tanrısal tüm iyi ve iyilikler her insanın kalbinde vardır. Eğer toprağı çok sert, yani kalbi çok sertleşmiş veya verimsiz ise, ki bu da yeterli temizlikte olmayan kalp ve kanla olur, o zaman yaşam ağacı çekirdeği burada yeşermez. Kalp temizliği ve yumuşaklığı yaşam ağacının yeşerip gelişmesinin temel kaynağıdır. Nasıl ki bitki tohumları temiz

ve iyi işlenmiş verimli toprakta daha iyi ve kaliteli ürün verirse, kalp de bu konuda o derecede önemli bir konuma sahiptir.

Ağacın uçlarında, ağacın meyveleri oluşur. Bu meyveler ağaçta bulunan tüm güçlerin toplanıp yoğunlaşmalarını temsil ederler. Aynı şekilde bu yer gövde güçlerinin tümünün toplanma yeri olarak da kendini belirlemiş olur. Üremenin meyvesi, yaşam ağacının ruhu ve ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Aynı şekilde kişisel olarak insanda tüm güçler kalpte birleşir. Gerek ağacın meyvesi gerekse insan üreme hücreleri, gelişimin amacı olmayıp, sadece bu evrim sürecinde araçtırlar. Böylece meyve ya kendi türünün neslini devam ettirmesine hizmet eden bir araç olur ve birleşme ile bir defa kavuştuğu derece veya durumu korumaya çalışır veya gelişimi ile yeteneği derecesinde meyvesiyle maddesel yapıya tesir edip onun daha hassaslaşarak daha yüksek ve ileri bir dereceye varmasını sağlar. Bu da evrime tekabül ettiğinden giderek yükselen ve hassaslaşan derecelere yönelim olur.

Bu durumda, içerde kalan ruhun meyvesinin insan ile bağlantısının, burada ahenk ve uyum içerisinde olan gövde organlarının ve yoğunlaşma yeteneğinin gelişim derecesine bağlı bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Ruhsal yapının kalitesinin, bitkiler ve hayvanlar alemindeki etkileri ile onların yapılarının derecelerine uygunluk kuralı gereğince olduğu görülür. Bu uygunluk bitkilerde olduğu gibi insanlarda da değişik sinir sistemlerine tekabül edip, alanların beslenmelerini kolaylaştıracaktır. Koku ve tat duyguları ile insanın yoğunlaşma yeteneği ve tüm özellik ve farklılıkları, meyvelerde, sebzelerde ve hayvansal ürünlerdeki ruhsal varlıklar olarak anlaşılabilir. Onların yapıları kavranabilir ve aralarındaki farklılıklar ortaya konulabilir. Böylece yiyeceklerdeki koku, tat ve renk öğelerinin ilgili sinirleri etkileyip besleyerek geliştirdikleri anlaşılır. Koku, tat ve renk varlıklarının doğa koşulları içerisinde bileşim ve alaşımlarının temel öge ve özellikleri ile niteliklerini belirleyen doğadan kaynaklandıklarından, insan sinirleri de bunlardan doğal olarak etkilenir. Bu etkilenme derecesi ile uyumlu olarak, bu varlıklar ile insan yapısı arasında bir ruhsal bağlantı, bu bağlantı ile de bunların hangi nitelik ve özelliklerde, ne olduğunu anlarlar.

Yaşam ağacının meyvesi mükemmel bir düşüncedir. Usta düşünce ile mükemmel gelişimin sağlanması ve böylece usta düşüncenin insanda yerleşmesi gereklidir. Bununla insan tam olarak serbest kalır ve tüm düşünceler üzerinde serbestçe yoğunlaşabilir.

İnsanın bilmesi gereken hususlardan biri düşüncenin özgür olması yani bir yönü ile gövdesel özgürlüğe direkt olarak bağlı olmasıdır. Tüm iyi düşünceler, sözler ve işlevler, sağlıklı, bakımlı ve mükemmel bir gövdenin ürünü veya ifadesi olurlar. Sağlıklı, bakımlı, mükemmel bir gövde yapısı olmadan, bu üçlü birliğin istenilen derecede mükemmel bir aşamaya vardırılması mümkün değildir. Bedensel gelişimin sağlanması ile insanlar daha çok sonsuz iyi olma planını düşüncede, sözde ve işlevde uygularken, insanın tanrısal varlığı da daha iyi anlaşılır.

Mazda inancına mensup olanlar, tanrısal düşüncenin değerini bildikleri ve kendi düşüncelerini geliştirip ustalaştırmak istedikleri için, her türlü düşünceyi dikkate alıp ona saygı duyarlar. İnsanların düşünceleri ile uyumlu sözler söylemesi ve uyumlu eserleri ile kendini ifade etmesi çok önemlidir. İnsanın düşüncelerini etkileyen bu unsurlar, aralarındaki etkileşim ve ilişkilerin yanında, onun düşüncelerine hâkimiyet derecesini de ortaya koyarlar.

10) Düşünce Oluşumunun Temel Kaynakları

Mazdaist öğretiyeye göre, düşünce bir bileşimdir. Sonsuz farklı ve değişik kaba maddesel oluşumlardan etkilenmesine rağmen, üç temel şekilde bulunur: Katı, sıvı ve gaz. Düşüncenin hassas yapısının şekillendirilmesi büyük bir enerjiyi gerektirir. Düşüncelerin toplanması ve bu yolla onda var olan enerjilerin yoğunlaştırılması, insanın düşündüğünden çok daha kolaydır, ancak bu alanda tam bir yoğunlaşma olmadan bu mümkün olmaz.

İnsanın içinde bulunduğu dağınıklık ile uyumlu olarak düşünceleri de dağınıktır. Kendisinin yaşam tarzı ve yapısının kaos halinde olması temelinde düşünceleri de kaos halinde olup, onların bir toplanma merkezi ve onları düzenleyerek yönetip yönlendirecek merkezi bir güç noktası yoktur veya böylesi bir bün-

yede bu oluşmaz. Bu yapıdaki insan kendi yaşamına yön vere-
mediği gibi, sosyal yaşamda da kendine yön tayin edemez. Kap-
tanı olmayan geminin okyanus ortasında kendi etrafında dönme-
si veya esen rüzgâra göre yol alması gibi bir durum yaşanır.

İnsan dağınık olan bu yapısını, dolayısıyla da düşüncelerini
bir noktada toplarsa, bu nokta birikim merkezi haline gelir ve ay-
nı zamanda bu nokta güç birikim ve yoğunlaşma merkezi olur.
Bu güç birikim ve yoğunlaşma merkezinden istenilen alana iste-
nildiği derecede güç yönlendirilip verilebilir. Böylece düşünce-
leri düzenlenip organize olan insanın kendisi de bu durumu ile
uyumlu olarak, yoğunlaştığı ve gücünü aktardığı alanlarda daha
düzenli, güçlü ve başarılı olur.

Her insanın beyninde herhangi bir zaman ve yerde başlangıç
yapmış bir idesi vardır. Bunlar beynin kendine özgü alanlarında
bulunur ve uygun şartlar oluştuğunda veya uyarıldıklarında orta-
ya çıkarlar. Yoğunlaşma noktasında oluşan bu güçten başka, yo-
ğunlaşma sonucu bu güçlerin sürtünmeleri ile elektriksel aydın-
lanma da oluşur ve etkilerini gösterir. Başlangıçta bu ışık ya da
aydınlanma çok zayıf olsa da yoğunlaşmanın başlangıcından iti-
baren vardır. Ancak gövdesel iç temizliğin yüksek derecelerinde
ruh veya can gözü denilen gözle, bu ışığın veya aydınlanmanın
çok rahatlıkla farkedilip görülebildiği ve bunun dünyayı aydın-
latan güneş ışınlarından daha parlak, aydınlık ve güçlü olduğu da
belirlenir.

İnsan tarafından yapılmış olan bir makine ile elektrik üretile-
biliyorsa, çok daha mükemmel bir makine olan insan gövdesin-
de de rahatlıkla elektrik oluşabilir. Evrenin en gelişmiş ve mü-
kemmel makinesi olan insan yapısındaki hisler, duygular, anlam
ve anlayış ile düşünce oluşumundan böylesi bir elektriksel ay-
dınlanmanın doğduğu açıkça anlaşılır. Böylece büyük insan ola-
rak kabul edilen mucitlerin ve filozofların olağanüstü olarak ni-
telenen buluşları veya söylevleri, doğanın dışındaki güçlerden
olmayıp, esas olarak aynı konuda sürekli düşünme ile toplanan
düşünce güçlerinin yoğunlaştırılıp bir noktada birleştirilerek
meydana getirilen büyük enerji gücü ile oluşan aydınlanmanın
sonucudur.

Bu aydınlanma başlangıçta zayıf olsa da ve yeterli derecede görünüp anlam verilemese de, tüm yoğunlaşmaların başlangıcından itibaren vardır ve ilk defa gövde ve ruhun temizlenmesinin yüksek derecelerinde, can veya ruh gözü denilen gözle açıkça görülebilir. Eskiden iyi şekilde oluşan aydınlanma temelindeki düşünceler *ilham* veya *melek olarak tanımlanırdı*. Bunların *tanrısal iyi ve iyiliklerin hizmetinde* oldukları belirtilirken, aksine maddesel yapıya bağımlı ve kötü ile kötülüklerin hizmetinde olanların kötü düşünceleri de “*kör hizmetkârlar*” olarak nitelen-dirilirdi.

Düşüncenin maddesel yapılanmayla yorumlanmaları, onun gerçek anlamda maddenin dört temel elementinden veya dört unsurdan oluşmasına bağlanır. Maddesel yapının hava-gaz, su-sıvı, toprak-katı olmak üzere üç oluşum şekli olduğu biliniyor. Dördüncü element ise ateş-güneştir.

İlham, nur ya da ışık düşünce aleminin en hassas ve yüce maddesidir. Eskiden buna ateş denilirdi. Çünkü ateş veya ışık ya da nur, yaşamın varlıklarının oluşumunun en temel elementi ve ilk aşamasıdır. Mazda inancı mensupları bu dört unsur ya da ana-sır üzerine düşünce öğretisi ve eğitim yaparlardı. Bu dört unsur tüm maddi oluşumların bünyesinde var olan temel elementlerdir.

Ateş ne kadar ön plana çıkarılıp ona yönelinirse, o varlıkta akıl veya bilgi, bilim o derece ön plana çıkar. Mazdaistlere göre tanrısal bir unsur olan ateş insanlar tarafından yeterli derecede kıymeti bilinerek kullanılamadığı için, kendilerini insani olarak geliştiremediler ve neticede kötü ile kötülüklerle hizmet ettiler. Kendi nefislerine uyararak kişisel çıkarlar temelinde geliştirdikleri düşüncelerinde bölündüler ve birbirlerine düşman olup karşılıklı kötülükler yaptılar.

Bilgi yönünde yapılan çalışmalar beynin belirli alanlarının etkilenip çalıştırılmasına ihtiyaç duyduğundan, onların istemleri veya istem alanları belirlidir. Her yetenek, her karakter özelliği, her nitelik ve her ruhsal şekillenme, gövde yapısının değişik ve farklı alanlarına direkt olarak bağımlıdır. Gerçek olan bir durumu anlamak veya kavramak, bilginin küçük bir genişlemesi olarak algılanabilir. Ancak bu küçük bilgi genişlemesi bile insanın

insan bilimine bakış açısında büyük bir değişimi ve aşamayı sağlar. Bu gerçek kavranıldığında insan gelecekte kendi gövde yapısı üzerinde daha fazla düşünecektir. Yeterli oranda besleyerek ve temiz tutarak daha sağlıklı olmasını sağlarken, o zamana kadar ihmal edilmiş veya çalıştırılmadan tembel bırakılmış gövde alanlarını çalıştırarak, yeni bir yaşam tarzının kültürel yapısını oluşturmaya yönelebilir ve bununla da kalpten gelen his ve duygular temelindeki istekler ve ideallerin gerçekleştirilmesine çalışabilir. Esas amacına ulaşabilmesi için, tüm gövdenin hassas güçlerinin toplanması ve yoğunlaşmasına ihtiyaç vardır.

Topraktan gelen gövde ve güneşten gelen ruhtan meydana gelmiş olduğuna göre, insanın bir görünen ve bir de görünmeyen yapısı vardır. Bu ikili gövde yapısına uygun olarak insanın hizmetinde güçler bulunur ki, bunlarla gövdenin ve ruhsal yapının beslenip geliştirilmesi sağlanır.

Gövde yapısında her ne kadar görünmeyen ruhsal yön önemli ise, ki onsuz insan oluşumu olmaz. Fakat onun makinesi olan ve etten oluşmuş gövdenin yapısına hizmet eden ruhu yüceltip, gövdenin durumu küçümsenemez. Amaçta araç, ruhun gelişip yücelmesinde alet olan gövde özenli bir bakımla saygıya hak kazanır. Bir zanaatkârın birinci derecede olan aletleriyle sanatını icra etmesi gibi, insan ruhu da temiz, bakımlı, sağlıklı ve mükemmel bir gövde ile amacına yönelik işlevlerini daha iyi yerine getirebilir. Gövde yapısındaki başıboş ve kaos halindeki kör güçlerin, tanrısal can ve ruhsal yapının hizmetinde toplanıp onların kullanımına sunulmaları gereklidir.

Bu temelde gövde güçleri üç gruba ayrılmaktadır:

Yenilen yiyeceklerle gövdesel güçlerin bir kısmı doğadan veya topraktan alınır. Bunlar doğada hazırlanan ve insanın gelişim hizmetine sunulan ve insan gövde yapısında değişime uğrayan maddeler olup, gövdede daha hassas ve küçük parçacıklar haline gelip ruhsal yapıya etkide bulunurlar ve doğa yasalarına göre de uzaydan veya doğadan çekip özümseyerek yapılarında bulunduran maddelerdir. Bunların gövdeye alınıp yararlı hale getirilmesi, insanın gövdesel varlığını sürdürmesi için gereklidir. Ön aşama olarak değerlendirilen bu evre uyum ve ahengi gerektirir. Bu

ahenk, huzur içinde ve rahat olan bir kalple sağlanabilir. Kalp insanın içinde bulunduğu durumdan hareketle doğanın insan için sunduğu nimetler karşılığında ona hisleriyle duygularını ve minnettarlığını sunar.

İkinci aşamada yiyeceklerin akıllılık derecesine sıra gelir. Bu derece yiyeceklerin görünüş, koku, renk ve tatları ile cinslerine göre değişir. Bu yiyecekler insan yapılanmasına kendilerini kurban olarak sunmaya hazırdırlar. Çünkü onlar tüm evrendeki varlıkların en gelişmiş ve yücesi olan insan yapısı ile birleşip ona hizmet etmeyi arzu ederler. İnsanın yediği sıradaki düşünceleri, sözleri ve işlevleri yemekte olduğu yiyeceklerin içindeki güçlerin yönlendirilmesinde büyük rol oynar. İnsan yemeklerde ne yönde düşünüp, konuşuyor ve yapıyorsa, o anda aldığı yiyeceklerdeki serbest veya kaos halindeki kör güçleri o yönde toplar ve o yönde yoğunlaştırarak kullanıp yararlanır.

İnsan yiyeceklerdeki güçleri yiyerek bünyesine aldıktan sonra onları toplayabilir. Ancak bu güçlerin gövdenin ihtiyaç duyduğu yeterlilikte ve derecede olması gereklidir. Çokça veya fazla alınan güçlerin toplanması ve onların istem doğrultusunda yönlendirilmesi zordur. Tüm güçlerin bir noktada toplanıp, oradan yönetip yönlendirilerek ihtiyaca göre dağıtılması durumunda, doğanın gelişim yasasına göre en küçük bir direniş veya engelle karşılaşmaz. Direniş veya engelle karşılaştıklarında ise bu güçler parçalanıp dağılırlar. Bu dağılmış güçler insanın yönlendirdiği yere ve alanlara ulaşamazlar. Bu temelde bu güçler değerlendirilemedikleri gibi, insan bu dağılmış güçlerin üzerinde kontrolünü de kaybeder veya onlar kontrol dışına çıkmış olurlar. Bu durumda gövdede güçler karmaşası veya karşılıklı güç çatışması ile kaos oluşur. Bu durum tek yönlü gelişmelerde daha açık bir şekilde görülebilir. Burada her organ kendi ihtiyaçlarını karşılar ve bütüne hizmeti reddeder. Bu durumda bazı güçlü organlar zayıf organların durumundan faydalanarak kendilerini çok daha fazla geliştirirler. Zayıf kalan organlar kendilerini yeterli düzeyde geliştiremedikleri gibi, giderek daha da zayıf düşerler. Neticede insan yapısında düşünce ve harekette tek yönlülük gelişir. Bu tek yönlülük de kısa veya uzun sürede uyum ve ahengi bozarak

tanrısal yapıyı kendi içinde boğar ve bir bütün olarak makineleşip, mekanikleşen bir yapıya dönüşerek hasta eder.

İnsan için en önemli maddesel yardımcı kuvvet havadan nefesle alınan güçlerdir. Sağlam ve gelişkin gövde için havada bulunan ve nefesle alınan maddelerin fazla önemli olmadığı sanılır. Oysa ki, temel yapılanma maddesi olarak en önemli unsur havadır. Bu maddesel yapı, oluşumun ilk ve temel maddesi olmakla en önemlisi olduğunu ortaya koymuştur. Havada var olan elementlerden sıvı ve katı yapılar ile kimyasal bileşimler oluşmaktadır. Tüm bu maddeler yeterli oranda nefes yolu ile teneffüs edilen havada mevcuttur. Bunlar o kadar hafif hareketli ve hassastırlar ki sadece düşünce ile onları toplayıp yoğunlaştırarak yönetip yönlendirme imkânı vardır. Bunu yapabilmek için de, önce onları gövdeye almak gerekir. Tecrübeler neticesinde onların gövdeye girişleri sırasında üzerinde tam bir hükümrانlık kurulabilir. Gövdeye alıştırma yani ön aşamada üzerinde hükümrانlık kurulabilmesi, bununla ilgili organ veya organların uygun şekilde geliştirilmesi ve bunlar üzerinde hükümrانlığa sahip olmakla mümkündür.

İnsan ciğerlerini geliştirip ona hükümrان hale gelirse rahat nefes ile havayı ve içindeki güçleri gövdeye alarak ve onların güçlerini toplayıp yoğunlaştırarak istediği alana veya organa doğru yönetip yönlendirebilir. Eğer insan kendi yapısındaki elementlerle veya dışındaki etmenlerle havayı gövdeye alma safhasını olumsuz etkilemeyip tam olarak hükümrانlıkla gerçekleştirebilirse, bu insanın kendi içinde önemli bir oluşum gücüne ulaşması demektir. Böylece insan ilk ve temel maddesel yapıları nefes yolu ile toplayıp yoğunlaştırarak, ona uygun şekilde organların çalışmasını sağlayıp yapısını geliştirmeye yönelik temel yeni maddeler veya güçleri sağlamış olur. Vücudun veya ruhsal yapının geliştirilmesine bu yeni güçlerin sunulması, başka bir deyişle yaşam enerjisinin çoğaltılması ya da yükseltilmesinde bu güçler veya temel maddeler yönlendirilebilir. Aynı zamanda düşüncelerin dışı karşı etkili olması alanı da, deneyim ve tecrübelerle geliştirilebilir. Böylece düşüncenin bu ön aşamasında hangi hassas temel maddelerden meydana geldiği daha iyi anlaşılır.

Bu güçleri toplama ve yoğunlaştırma işi bilinçlice yönetilip yönlendirilemezse, o zaman hava içerisinde bulunan kör ve kaos halindeki doğal güçler gövde yapısında çok büyük tahribatlara yol açar. Bunun neticesi gövdesel ve ruhsal bozulmalar meydana gelir. Bu nedenle tüm nefes çalışmalarında bilinçli yoğunlaşma ön koşul olarak ortaya çıkar. Ayrıca buna tam inanç da gereklidir. Çünkü şüphe halinde yoğunlaşmaya yöneltilmesi gereken güçlerin bazıları engelleyici rol oynarlar. Tüm iyi şeylerde olduğu gibi yalnızca tam olarak inananlar bunun mükâfatını görürler. İnanmayanlar ve şüpheli olanlar herhangi bir mükâfata eremeyecekleri gibi doğanın kör ve kaos halindeki güçlerinin etkilerinden kendilerini kurtaramadıklarından, onların oyuncağı olmaya devam ederler.

Hava ilk oluşum olarak evrendeki maddesel yapıların tümünün parçacık ve zerreciklerini içinde barındırdığı gibi, güneş ışınlarının zerreciklerini veya aldığı ışınların güçlerini ve yapılarını da bünyesinde barındırmaktadır. İlk oluşum da, bu maddesel ve ışınsal zerreciklerin etkileşimi ile meydana gelmiştir. Böylece manyetiksel çekim kuvveti doğunca, insanın kendi yapısını veya manyetiksel yapıları çekmesiyle toplanma ve giderek de yoğunlaşma başlamıştır. Bu temelde, buna merkezileşen yaşam prensibi adı verilir. Böylece yoğunlaşma ile alınan nefes sonucunda doğada geçerli olan kurallara göre, başka oluşumların kristalizasyonu kendiliğinden meydana gelir. İnsanın bunun için bir şey yapması gerekmez. Bu gerçeklik doğanın genel kuralları içinde yalnızca özel bir durumdur. Buna göre "*ruh ya da can*" yönlendirmeyi üstlenir ve doğa ona hizmet eder, yardım ederek onun diğer işlerini görmesini sağlar. Bundan hareketle, eğer havada bulunan güçler bilinçli olarak yoğunlaştırılıp, hükmedilerek yönlendirilebilirse, insanların yaşam geleceği havadadır denebilir.

Mazdaist anlayışa göre düşüncenin oluşumunda kaynak oluşturan üçüncü güç ise, doğada kaos halinde bulunan kör güçlerdir. Bu güçler yalnızca maddesel hassas değildirler. Bunlar aynı zamanda daha ince ve hassas olan ışın ya da elektriksel veya ruhsal güçler halinde de bulunmaktadır.

İnsan yapısında var olan farklı hassas güçlerin, kendi niteliklerine uygun ve ihtiyaçlarına yönelik bir örgütlenme ile farklı organları veya alanları oluşturdıkları biliniyor. Bu farklı güçlerin oluşturduğu organlar veya alanlar arasında uyumlu ve ahenkli bir etkileşimin sağlanmasına yönelik bir örgütlenme oluşturulmadığı sürece, bu hassas güçlerin veya organların tek başlarına kendilerini geliştirip yüceltmeleri mümkün değildir. Dağınık halde, kaos içerisinde ve örgütsüz olan gövdenin hassas güçlerini bir araya toplayıp, onları bir noktada yoğunlaştırabildiğimiz ve kontrol altına alabildiğimiz oranda, onların güçlerinden yararlanma imkânımız da vardır. Her kim gövdesel yapısını ihmal ederek, yalnızca akıl ve ruhsal mükemmellik yönünde yoğunlaşıyorsa o gerçek ışığa ulaşip onu şereflelendiremez. Fakat derin karanlıklar içerisine de düşüp gömülmez.

Maddesel yapıdaki kör ve kaos içinde olan güçler gerek yiyeceklerle ve gerekse nefesle gövdeye alınmış fakat yoğunlaştırılarak kontrol altına alınamamış olan, maddi yapının kontrol dışında veya kendiliğinden meydana getirdikleri güçlerdir. Bu kör ve kaos halindeki güçler, birinci ve ikinci derecede belirlenen güçler kadar önemlidirler ve o güçlerin karşı karşıya gelmesi veya kesişmelerinden meydana gelmişlerdir. Bu durum, bir ağaçtaki meyvenin ağacın bünyesinden oluşması gibidir. Yani bu güçler gövde yapısının içinde oluşurlar. Bunların oluşmasında insan gövdesindeki salgı bezleri önemli rol oynar. Bu bezlerin ürünleri olan salgılar bitkilerin çekirdekleri gibi tüm gövdesel yapının nitelik ve özelliklerini içinde barındıran bir kristalizasyon halindedir. Aksi halde tüm gövdesel nitelik ve özellikleri içinde barındırıp, onların yaşamını devam ettiren başka oluşumların meydana gelmesi imkânsızlaşırken, cins ve çeşitlerin nesillerini sürdürmeleri de olanaksız hale gelirdi. Böylece gövdesel iç üretim halindeki bu maddesel zerrecik ve hassas ürünler, gövdenin bir yoğunlaşma merkezinde, gövdenin kristalizasyonları halinde oluşurlar.

Bu kör ve kaos halindeki enerjilerden biri gövdenin meyvesi olan yaşam suyudur ki, günümüzde büyük oranda heba edilmektedir. Ancak heba edilen bu gücün çok az bir kesimi ile yoğunlaşarak yaşam veya nesil devam ettirilmektedir. İnsanı ölümsüz-

leştiren bu gücün yeterli düzeyde ve iyi kullanılması ile gelişip yücelme ve doğanın güçlerinin hükümranlılığına alınıp yönlendirilerek nesiller arasında aktarılması imkânı yaratılmış olur.

Eğer insan gövdesinin uzaydaki maddesel yapının en hassas ve yüce derecesinde bulunduğu ve oluşum maddelerinin kristalizasyonunun ürünü olduğu bir gerçekse, o zaman hiç başka şeye gerek duyulmadan insan; yeryüzündeki enerjilerin hükümranı olarak kendisini yoğunlaştırmış ve oluşumunu gerçekleştirmiştir. Yaşam suyu kendi içinde yaşam iksirini barındırır ki, gerçek bir ilaç olan bu su, kendi yapısı içerisindeki kimyasal bileşimin gücünden oluşur. İnsana, gövde yapısındaki kanalların içinde, yani kendi içinde kendini yeniden oluşturma imkânını sağlamaktadır. Yeni oluşan gövdenin yapısına uygun olan tüm hücre ve organların üretilmesi sürecindeki farklılaşmalar, onu meydana getiren kimyasal bileşimin yapısına uygun olur ve evrende aynı nitelikteki diğer oluşum ve yoğunlaşmalarla ilişki ve bağlantı içerisine girer.

Bu maddesel hassas güçlerin değerlendirilmesi, bilinçli gövde bakımının yanında, bilinçli olarak nefes alımında yoğunlaşmayı da gerektirir. Bilinçli yoğunlaşma ve ilk defa alınan nefesle bu güçler değişime uğratarak gövde ile birleşmesi sağlanır.

Ateş, hava, su ve topraktan oluşan dört unsurun yapısında var olan kör ve kaos içindeki güçlerin değerlendirilmesi, “*düşünce, besin gücü, havanın bileşimi, hayat suyu*” ile doğrudan bağlantılıdır. Bunların toplanması, yoğunlaştırılması ve üzerinde hükümrانlık kurularak istenilen şekle ve alana yönlendirilmesi gerekir. Yoğunlaşmasız bu güçlerin hükümrانı olunamaz, aksine esiri olunur. Tüm doğal güçlerini toplayıp yoğunlaştırarak onların hükümrانı olup, onları yönetip yönlendirme ile doğa ve dünyaya hükümrانlık edilebilir. Bu yoğunlaşma her zamankinden çok daha fazla günümüzde gereklidir. Çünkü insan kendi yapısını tanımadığı gibi, doğal güçlerini ve yeteneklerini de bilmediğinden, doğanın kör güçleri elinde oyuncak haline gelmekte, sadece kendi egolarına, hırs ve ihtiraslarına hizmet etmektedir. Bu yüzden insan iyi ve iyiliklere yönelmekten uzaklaşmış, kötü ve kötülüklerin hizmetkârı durumuna gelmiştir.

Bu anlamı ile düşüncenin, gerek iç ve gerekse temel kaynaklara bağımlı bir şekilde oluştuğu ortaya çıkmaktadır. Böylece düşüncenin oluşumu insanların içinde bulundukları şartlara doğru-
dan veya dolaylı olarak bağımlıdır. Yani düşüncenin kendiliğinden hiçbir şeyin etkisinde kalmadan bağımsız olarak oluşması mümkün değildir.

11) Evrimin Bir Başka İzah Tarzı

Bir Alevi deyişinde, “*Noktada gizlidir esrarı Yazdan*” denirken, bu noktada tanrı sırrının gizli olduğu açıkça vurgulanmaktadır. Burada tanrı isminin yerine kullanılan **Yezdan**, bölge dini inançları içerisinde yalnızca Mazda inancının tanrısı **Ahura Mazda**’nın diğer bir ismi olduğundan, Mazda inancı ile Alevilik arasındaki ilişki açıkça ortaya çıkmaktadır.

Bu konuda bir Alevi şairi şöyle der:

*Alemde meşhud olan bu devran,
Tekamül içindir kemale doğru,
Her nokta cevval her zerre reksan,
Uçup giderler visale doğru.*

Burada, yine evrimin mükemmele doğru olduğu vurgulanırken, başlangıcın ise zerreciklerden veya noktalardan oluştuğu ve bunların kendilerini evrimleştirdikleri ve mükemmele doğru yol aldıkları belirlenmektedir.

Genci bir deyişinde bunu şöyle belirler:

*Nokta-i vahidden ademe geldim,
Ne ihsanem bu ihsandan içeri,
Anda nihañ oldum, remzini bildim,
Ne irfanem bu irfandan içeri.*

Burada oluşumun evriminde noktadan başlayarak, insana kadar kendini evrimleştirerek geldiği açıkça belirtilmektedir. Ayrıca bu evrim ve oluşum sürecindeki gelişmelerle oluşan bilgi ve tecrübenin kendi içinde gizli olduklarını da belirlemektedir. **Zerdüş**'ün, "*Evrenin oluşumunda tanrı Ahura Mazda'nın ilk var ettiği bir damla su idi*" belirlemesi, bu anlatımların konumu ile aynı şeyi ifade ederken, Alevi büyüklerinin bir katre su ile açıkça kastettikleri de aynı şeydir. Böylece Alevilerin oluşum ve evrim konularında Mazda inancı ile aynı yönlü ve şekilde bir inanca sahip oldukları geçmiş bölümlerde anlatıldığı gibi burada da ortaya çıkmaktadır.

Alevilerin bu deyişlerinde nokta, oluşum veya evrimin başlangıcı ele alınmaktadır. Bu noktadan itibaren her şeyin evrimle mükemmele doğru yöneldiği ve mükemmele varmaya çalıştığı, insanın bu oluşum veya evrim sürecinin en yüce ve son aşaması olduğu da ortaya konulmaktadır. Bu durum geçmişte anlatıldığı üzere doğadaki varlıkların ve insanların kendi yapılarındaki güçlerini yoğunlaştırmadan ulaşılması imkânsız olan bir durumdur. Bu da ancak var olan güçlerin üzerinde hükümlanlık kurma ve onları toplamakla mümkündür. Mazda inancı ile Alevi inancı arasında oluşum ve evrim konularında bir inanç birliğinin varlığını görmekteyiz. Nokta konusunda Mazda inancındaki inanç ve anlayışı ele alıp açıkladığımızda bu durum daha iyi anlaşılacaktır.

Geçmiş konularda olduğu gibi bu nokta olayının anlatılmasında da karşımıza değişik sayılar çıkmaktadır. Alevilikte kutsal bilinen sayıların bu anlamlarda kullanılan semboller oldukları, esasta kastettikleri öz anlam ve manalarının Mazda inancındaki gibi olduğu kanısındayım.

Genel anlamda nokta, sınırlı bir şey olarak görülebileceği gibi, bir şeyin başlangıcı veya sonucu olarak da görülebilir. Her varlık ya da gelişimin farklılaşması bir ayrılma ile başlar. Bu ayrılma başlangıçtaki birlikten olur. Varlığın veya gelişimin farklılaşmasındaki bu ayrılma olayının başlangıçtaki yeri nokta olarak belirlenebilir. Bu ayrılma sonrasındaki yön doğru veya eğri çizgilerle belirlenirken, bunlar birbirlerinin üstünden veya altından geçerler. Böylesi bir oluşumda eğri çizgilerin oluşturacağı bir

dairenin giderek küçülmesi neticesinde bir nokta meydana gelir. Bu nokta bazılarına göre bir başlangıç olarak değerlendirilirken, bazılarına göre de bir sonuçtur.

Maddi alandaki oluşumu anlayıp kavrama açısından, bu yorum tarzları arasında önemli farklılıklar vardır. Bu farklılıkları da o noktayı yorumlama tarzımızla birbirlerinden açıklıkla ayırabiliriz ve bununla da her varlığı ilk ayrılma ve gelişmeye başlama noktasından itibaren nitelik ve özellikleriyle tanımaya varabiliriz. Böylece gerçek anlamda ilk varlıktan ayrıldığı zamandaki durumuna büyük bir anlam yükleyerek onu düşünce alanında meydana getirmiş oluruz. Bu anlama ve yorumlama tarzında da bilginin veya düşüncenin bir tek alanda veya noktada toplanıp yoğunlaştırılmasının ne kadar önemli olduğunu görürüz.

Böylece tüm varlıkların; ilk nokta olarak görüp değerlendirebileceğimiz güneşten, bir tek noktada var oldukları düşünülürse, insanda var olan tecrübe, bilgi veya düşünce, beyin güçleri ile varlıkları düşüncede şekillendirip yerlerine koyabiliriz. Bu anlamda gövdede ve evrende başıboş ve kör olarak dolaşan güneşten çıkan enerji ve maddesel varlıkların arasındaki hassas ilişkileri düzenlemek için, bir tek noktada veya yoğunlaşma merkezinde bunları toplayarak orada bu ilişkilerin düzenlenmesi önem kazanır.

Her şeyin oluşumunun başlangıcında sonsuz bilinç ya da bilgi veya düşünce (ki Mazda inancında ona tanrı denilmektedir), bir kaos halinde her yönden her yöne akıp giderken, bir noktada toplanması, yani yoğunlaşmasıyla açıklık kazanarak varlıklar meydana gelip şekillendi. Tüm varlıkların böyle oluşumuna uyumlu olarak güç ve enerjilerin toplanma noktası olan dünya da meydana gelmiş oldu. Güçlerin hâlâ kaos halinde her yönden her yöne aktığı alan ise gökyüzüdür. Yani hâlâ varlıkların toplanıp yoğunlaşmadıkları ve dolayısıyla da gözle görülebilecek varlıklar haline gelemedikleri uzayın boşluk alanlarıdır.

Akımlar esas olarak hareket halindeki varlıklardır. Kasırğa halinde iken kendi eksenleri etrafında dönerek boşlukta bir top şeklini almaları veya bir damlaya dönüşmeleri, bunların bir merkezi noktada yoğunlaşmalarıdır. Kendi etrafında dönmeleri sonucunda oluşan basınç veya maddesel zerreciklerin merkezde yoğunlaşma

istemleri nedeniyle merkeze doğru yoğunlaşma sürerken, merkezi alanda bir sıkışma olmasına rağmen bir uyum da meydana gelir. Hareket halindeki bu varlıkların hız derecelerine göre merkezin oluşması uzun veya kısa sürede olabilir. Kendi eksenini etrafında farklı hızlarla dönme olayı, onu meydana getiren çok küçük parçacıklar veya zerrecikler halindeki varlıkların nitelik ve özellikleriyle değişik karakteristiklerini ortaya koyar. Yani farklı hızlardaki dönme veya yoğunlaşma, farklı derecelerdeki maddesel ve ışınsal güçlerin nitelik ve özelliklerinden kaynaklanır.

Birbirinden farklı özellikler ile nitelikleri bağrında taşıyan değişik varlıkların kendi eksenleri etrafında dönmeleriyle o varlıkları birbirinden ayıran sınırlar oluşurken, her varlığın yoğunlaşması da onun merkezi noktasına doğrudur. Böylece doğada ve evrende çeşitlilikler ve farklılıklar meydana gelir.

Bir gücün etkilemesi ile iki gücün oluşacağı biliniyor. Bu güçlerden biri etkileyen, diğeri ise onu engelleyen veya ona karşı koyan güçtür. Bu anlamda merkezde yoğunlaşmak isteyen varlıkların yolları üzerinde engeller olmasa, o zaman onların bu yönlü yolları açık olacak ve elementlerin merkeze doğru yoğunlaşmalarında izledikleri yol doğru bir çizgi şeklinde olacaktı. Fakat süreç içerisinde merkezde yoğunlaşma olunca, merkeze doğru yoğunlaşmak amacıyla hareket eden varlıkların yollarına engeller çıkar. Bu da yoğunlaşmak isteyen maddesel yapıların etkilerine karşı tepki şeklinde meydana çıktıklarından, onlar da spiral veya daire şeklinde yollar izlemek zorunda kalıp, merkezde yoğunlaşma hareketlerine devam ederler.

Böylece evrende iki türlü hareketlenmenin olduğu ortaya çıkmaktadır. Birincisi yoğunlaşma sürecinin başında yolu üzerinde engel bulunmayan doğru çizgi şeklindeki hareket. İkincisi ise, yolu üzerinde karşı güçlerin oluşturduğu engeller nedeniyle, bu engelleri aşmaya çalışan varlıkların daire veya spiral şeklinde yaptığı eğri harekettir. Bu eğri hareket şekli evrende, dünyada ve tüm varlıklardaki yoğunlaşmanın gerçekleştiği anlamına gelir. Yoğunlaşmanın tamamlanmasıyla hareketlilik de yavaşlar. Çünkü orda artık güçler arasında bir uyuma ulaşılmış olur. Bu durumda özellik ve nitelikleri ile varlığının kişisel şekillenmesine

ulaşılmış olur. Bu yapılanmaları ile kendilerinin merkezinde yoğunlaşmak isteyen başka varlıkların yönelimleri ile yollarına engel oluştururlar ve onların yoğunlaşmasını engellerler. Bu varlıkların kişisel şekillenmeleri kendi merkezi güçlerinin nitelik ve özelliklerine göre karakteristikler yansıtır. Böylece yaşamı oluşturan güçler, aynı zamanda yaşamı koruyan güçler olarak da kendilerini belli ederler.

Yaşamı oluşturup farklı kişiselleşmeleri sağlayan ve maddesel yapıdan kaynaklanan manyetik güç evrende ve dünya ile her türlü maddesel varlıkta kendini yuvarlak olarak belirlerken, oluşumu yapan ve yaşamı veren ışıktan gelen elektriksel güç, yani başlangıcı oluşturan güç kendini doğru çizgiler halinde belli eder. Evrende, dünyada ve tüm varlıklarda dış görünüm olarak yuvarlak şekillenmeler daha çok maddesel olan manyetik gücün yapısı veya ifadesi olarak kabul edilirken, bu şekillenmeler aynı zamanda birer güç merkezi olarak da görülür. Bunlar daha çok manyetik güç merkezleri olarak kabul edilirler. Tüm evrende olduğu gibi insan gövdesindeki kalp, böbrekler, ciğerler gibi, meyve ve sebzelerle çekirdekler de daha çok manyetik güç merkezleri olarak kabul edilirler.

Mazdaizme göre evrende, dünyada ve her türlü varlıktaki doğru veya çizgiler şeklindeki oluşum ise daha çok güneşten gelen ışınların elektriksel güçlerinin etkisinde olan şekillenmeler olarak kabul edilir. Bunlar genel olarak maddesel yapıların uçları, otlar ve bitkiler ile bunların kök ve yaprakları, insan ve hayvanların gövde yapılarındaki kol ve bacaklar, belkemiği, sinir sistemi ve kan dolaşımını sağlayan damarların güneş ışınlarından gelen elektriksel etkilenme ile şekillendikleri kabul edilir. Bunlardan hareketle doğru çizgi şekli ve artı işareti ile oluşumlarda her yönden gelip her yöne akıp giden elektriksel güç ifade edilmek istenirken, yuvarlak veya daire işareti ile de oluşumlardaki maddesel olan manyetiksel güç ifade edilmek istenir. Daire içerisindeki artı işareti ise varlıklarda iki gücün bir arada olduğunu ve dolayısıyla varlıkların yaşamı içerisindeki uyumu veya tanrı olarak kabul edilen güneşin yapısındaki maddesel ve ışınsal güçlerin varlıkları ile uyumlarını sembolize eder.

Bu temelden hareketle artı işareti ile gösterilen erkeğin daha çok elektriksel olduğunu, kadın ya da dişinin daire şeklindeki yuvarlakla gösterilmesi ise, onun daha çok manyetiksel olduğunu ortaya koymak içindir. Erkeğin spermalarının doğru veya çizgi şeklinde olmalarına karşın, dişinin yumurtalarının yuvarlak veya oval olması da bunu göstermektedir.

Manyetik ve elektriksel güçlerin her alanda bir arada olmaları varlıklardaki oluşumun ya da yapılanma ile yaşamlarının ön koşuludur. Ancak bu güçlerden biri başlangıçta önce meydana gelmiş olabilir, fakat tek başına yaşamı ve oluşumu başlatamaz. Her iki gücün varlıkları ve temasları veya etkileşimleri ile oluşum ve yaşam başlar. Ne zaman ki her iki güç aynı derecede etkili ve uyumlu olursa, o zaman yaşamda mükemmelliğe erişilmiş olur. Bu anlamda varlıklardaki elektriksel güç ile manyetiksel güç arasında uyumlu bir karşılıklı etkileşim olur. Bu güçler arasındaki eşitlik o yapıdaki cinsiyetin olmaması veya her iki cinsiyeti kendi yapısında barındırması anlamına geldiği gibi, temelde bir dengesizlik söz konusu olmadığından bu yönlü hareketi durur ve çoğu kez bu yapıda olanlar nesillerini sürdüremezler. Bu temelde varlıkların oluşumları ve yaşamlarının hiçbir sürecinde bu iki güç arasında eşitlik oluşmaz. Eşitlik ihtiyacı ortadan kaldırdığı için, ihtiyacı karşılamaya yönelik olan hareket durmak zorunda kalır, bu da yaşamın durması anlamına gelir.

Kendi içinde ve varlıklarda daire şeklinde hareket eden manyetik güç yuvarlak veya daire şeklinde işaretlenirken, buna karşın doğru bir çizgide hareket eden elektriksel güç çizgi şeklinde gösterilir. Bu çizginin yukarıda başlayıp aşağıya doğru çekilmesi, maddesel zerreciklerin bünyesine giren ilk elektriksel gücü gösterirken, çizginin uzunluğu da onun güç derecesini belirler. Buna bir de maddesel zerreciğe giriş noktası gerekirken, bununla, onun doğrultusu ve hassas olan zerreciklerin nitelik ve özellikleri belirlenmek istenir. Evrenin herhangi bir yerinde maddesel zerreciklerin olmaması düşünülemediğinden, tanrısal ışınlar evrenin her alanına girerek bunların üzerinde kendi etkilerini belli ederler. Bu temelde evrendeki her alanda var olan maddesel zerrecikler güneş ışınlarından aldıkları enerji ile harekete geçerler. Bu ışınların

maddesel zerreciklere giriş noktası ile onun gücünü belirleyen uzunluğunun çıkış noktası uzayda iki sabit noktayı ifade eder. Birinci nokta tek başına hiçbir ilişkiyi vermez. Ancak bir varlığı veya sabit bir yeri veya noktayı ifade eder. İkinci bir nokta olduğunda ise, bu güç veya akıma bir yön verilmiş olur.

Enerjinin çıktığı, maddesel yapıya girdiği yer ve iki yönlü akım veya etki-tepki prensibi gereği, yansıma ile girdiği yeni bir zerrecikteki nokta ile üç adet sabit nokta elde edilir. Bununla uzayda ilk resim ve ilk düşünce oluşur. Bu ilk şekil ile zihinde oluşan ve iki boyutlu olan bu resim alan resmi olarak kabul edilir. Böylece nasıl ki iki nokta ile ilk boyut olan uzunluk veya gücün evrendeki etkisinin ortaya çıktığı kabul ediliyorsa, üç nokta ile de ikinci boyut olan alan veya ilk şekil ve resimin oluştuğu kabul edilir ve dört nokta ile de alanda olmayan cismin gövde yapısı oluşmuş ve dolayısıyla da kavranılmış olur.

İlk üç nokta aynı çizgi üzerinde değillerse, bunlar birleştirildiğinde bir üçgen oluşur. Bu üçgenin köşe noktaları bir dördüncü nokta ile birleştirildiğinde bir üçgen piramidi meydana gelir. Evrendeki en basit gövde veya şekil böyle bir piramit olup, tabanı ve kenarları eşit olan üçgenler şeklindedir. Böyle bir cisim dört alanlı olarak adlandırılır. Çünkü yüzleri dört eşit üçgenden oluşmuştur. Doğada var olan büyük maddesel metaller aleminde elektriksel ve manyetiksel güçler daha yoğun olduğundan böylece üçgen piramitler şeklindeki kristalleşmelerden oluşmuşlardır. Bu maddelerin yapılarında itici güç halinde olan manyetik güç de uyum içerisinde ve elektriksel güce yakın bir derecede bulunduğundan yuvarlak ve eğri şekillenmeler de görülür. Bu temelde düşünceler aleminde doğru çizgilerin yanında eğri çizgiler de oluşur. Burada da maddi yapı çok küçük ve hassas olan maddesel zerreciklerden meydana gelmiştir. Bu temelde başlangıçta varlıklar çoğunlukla eğri ve yuvarlak şekillerde görünürler.

Üç ile ifade edilmek istenen aşamada maddesel yapıda akıl temiz safhadadır ve oluşumda varlıkların resimlerinin beyine ilk yansıdığı aşama anlamına gelmektedir.

Dört ise maddesel yapının akıl yönetiminde kendini şekillen-dirme aşamasıdır. Dördün doğru çizgilerle şekillenmesi ile elek-

triksel olan yıldırım gücü ifade edilmek istenir. Böylece beyinde ateşten gelen elektriksel elementlerle iyi bir yoğunlaşma henüz sağlanamadığından, yıldırımın elektriksel gücünün zikzaklar ve yılan hareketi şeklinde yere indiği belirlenmek istenir. Başka bir ifade ile beynin iyi çalışmaması sonucu sinir sisteminin kalbi çalıştıran bölümünün de iyi çalışmaması nedeniyle kalpte şüphe vardır. Beyin ile kalp arasında uyum oluşmamıştır. Birlik yerine ikilik oluşmuş ve dolayısıyla da yapıda olması gereken düzen oluşmamış veya bozulmuştur.

Mazdaistlere göre, bu temelde düzensizlikten oluşan toz ve duman ile gelen kaos ve kararsızlıktan dolayı tanrı yıldırım gücünü zikzaklar şeklinde yere gönderir. Hava kararır, toz ve buhar bulutundan yağmur meydana gelir ki bununla da elementlerin dördüncü aşamaya geçişinin ön koşulları hazırlanmış olur. Yani evrimin ikinci aşaması olan toz ve hava aşaması sırasında meydana elektriklenme (şimşek) ile oluşan ve yağın yağmur sonrasında, bileşimler oluşarak maddesel elementlerde kristalizasyon aşaması başlatılmış olur.

Maddesel oluşum aşamalarından üçüncü aşamada düşüncede resim şekillenirken, dördüncü aşamada aynı madde şekilsel olarak varlık bulur. Maddesel yapının yoğunlaşması ile ilk oluşumunda ve çekirdeğindeki nitelik ve özelliklerinden en başta geleni karşı etki veya tepki gösterme özelliğidir. Bu özellik ona yönelen güçlere karşı tesir veya tepki ile onlara karşı koyarak, onları geri iterler. Bu özellik ağır metallerin yapılarında çok daha açık ve net görülür. Bu karşı etki veya tepki özelliği maddenin doğal oluşumundan kaynaklandığından doğanın kuralı olarak kabul edilir. Maddesel yapıya hükümler olunmak istenmesi halinde bu doğal kuralın en başta göz önünde bulundurulması gereklidir. Bu doğal kural beyin için de geçerli olduğundan, önce beyin tarafından yakalanmış olanları birleştirip kristalizasyona geçer. Sonrasında yeni gelen ve verilenlere tepki gösterip iterler. Ancak kendi yapısına uygun olanlardan bazılarını alır. Zaman ve şartların durumuna veya yoğunlaşma uygunluğuna göre beyin işini nerede bırakmışsa oradan devam eder. Böylece beyin her defasında işin

başından başlamaya zorlanmadığı gibi kaldığı yerden devam ederek kendini geliştirme imkânını da elde etmiş olur.

Bitkiler ve hayvanlar alemindeki üremelerde bu doğal kuralın geçerli olduğu açık bir şekilde görülür. Döllenme veya üreme çekirdekleri ilk güçten kendine özgü nitelik ve özellikleri taşıyan bir yapı oluşturur. Geline aşamadaki birleşimde tam etkide bulunarak ve sonraki birleşme süreçlerinde de en yüksek gelişmeye ulaşabilmek için bu temel madde özelliklerini korur. Eğer beyin her defasında ilk oluşum aşamasından başlayarak çalışmaya veya işe girişmiş olsaydı, o zaman varlıkların oluşumu ikinci aşamasında kalırdı. İnsan aşamasına varmış olsa bile beynin bu durumuna bağlı olarak, bir insan nesli ile uyumlu gelişmenin dışında, insan yapısında bir gelişme olamazdı.

İncelemekte olduğumuz felsefenin temel ilkelarından biri, *“Maddesel yapının akli yönetim ve yönlendirmesinde, bilgi ve tecrübelerinin ışığında, oluşumunu ve evrimini sürdürerek kendini geliştirerek şekillendirdiği”* kuralıdır yani aklın evrim aşamalarında ve her safhada bilgi ve tecrübelerini koruyup geliştirmesidir. Böylece aklın bilgilerini ve tecrübelerini koruyarak bir sonraki nesline aktardığı ve bununla da mükemmele doğru gelişme ve yücelmenin sağlandığı veya bu yönlü yol alındığı doğrulanmaktadır.

Üç ile ifade edilen alan aşamasında maddesel yapıda akıl da oluşmuştur. Akıl ile yeni bir yönelime girilerek, yeni bir çalışma ile alan yapısının yeni bir elektriksel güçle birleşimi neticesi $3+1=4$ veya ilk resim + yeni güç tesiri = maddesel kristalizasyon oluşmaktadır.

Maddenin kendi kendini sınırlaması farklı yoğunlaşma alanlarının oluşmasını zorunlu kılar. Farklı yoğunlaşma merkezleri, maddesel yapının farklı özellik ve niteliklerini içerdiğinden, farklı özellik ve nitelikte maddesel yapılanmalar meydana gelmiş olur. Maddesel yapının dört alanlı olma özelliğinde olduğu gibi, her şekil sahibi varlık da dört farklı maddeden meydana gelen dört ayrı nitelik gösterir.

Bunlar:

* Ölümsüz olan ruhun özelliği. Bu beyin yapısının ilk özelliğidir ki onun temel maddesi ateştir.

* Beyinde anlayış ve düşünce özelliği ki, sinirsel iletişim ve sinirlerin belden geçen kesimi ile ilgili olup bunun temel maddesi havadır.

* Karakter, özellik ve niteliklerin belirginliği ki, kanın gövde yapısındaki dolaşım gücü ile ilgili olup temel maddesi sudur.

* Gövde veya vücut özelliği ki, temel maddesi topraktır.

Böylece Alevilikte dört anasır/unsur olarak nitelenen ateş, hava, su ve toprak inançta gerçek anlamına kavuşmuş olmaktadır.

Bu açıdan eşit kenarlı olan üçgen oluşumunda önemlidir. Bu aşamada ruh girmiş olan maddesel gövdenin tanrısal mükemmelliğe erişmesi için tam anlamıyla aklın da maddesel yapıya yerleşmesi zorunludur. Bu dört element tanrısal yaşamın oluşması için beraberliklerini korumak zorundadırlar. Bu beraberlik, birbirlerine duydukları ihtiyaçlar temelindeki bağılıkları ile oluşur. Böylece inanç yolu ile gövde yapısındaki ölümsüz ruhu tanrıdan alan insan, aklın gövdeye girmesi ve onu yenilemesi ile eski yapısı üzerinde onu tanrısal mükemmelliğe doğru geliştirerek kendini ortaya koyar.

Maddesel yapının kristalizasyon aşamasında, etkilenmeden kendini dördüncü boyuta vardırması mümkün değildir. İki boyutlu olan ilk alan kendini geliştirerek üçüncü boyutu kazanıp kendini maddeye dönüştürür. Yani kendini görünür kılar. Fakat üçüncü boyuttaki maddesel yapı ancak birbirini kesen iki büyük güçle kendi içinde değişim gösterir. Bu da tüm bedeninin her alan ve noktasının etkilenmesini gerekli kılar. Böylece gövdedeki tüm yapılar, üç boyutlu yapılarından çıkarılarak dördüncü boyuta yönlendirme şeklinde meydana getirilmiş olur. Bu anlamda vücuttaki her hücre veya her zerre bu iki gücün etkisine girince, gövde daha gelişkin bir düzenleme ve yönlendirme ile dördüncü boyuta vardırılır.

Gövde yapısında tüm hücre veya zerrelere girebilme, ancak tüm gövde yapısının bir veya aynı hücreden meydana gelen, başka bir deyişle, aynı ruh yapısı ile niteliklere sahip tek hücreli üreme hücrelerinde yapılabilir. Bu üreme ya da döllenme hücreleri tüm gövde yapısının kristalizasyonunun özellik ve niteliklerini taşır. Bunlarda yapılan etki veya değişimle, gövde yapısındaki

her hücreye girilerek, dördüncü boyutla yeni bir değişim veya oluşum sağlanmış, yeni ve daha yüksek dereceli bir oluşuma varılmış olur (yeniden doğuş veya anne, baba ve çocuk). Böylece etkilenerek döllenmesi sağlanan gövde yapısı dört boyutlu olarak doğar. Her eski hücre veya zerre parçalanarak veya bölünerek kendisi ile aynı nitelik ve özellikleri taşıyan bir yeni hücre veya zerreyi meydana getirir ve böylece vücudun gelişip tamamlanması sağlanır.

Maddesel yapının akıllanması sonrasında, kendi yapısını aklının yönetimi ve yönlendirmesi altında geliştirmeyi sürdürürken, maddesel yapı kendini dördüncü aşamadan beşinci aşamaya vardırır. Akıl ve beden uyumlu olunca, ruh yapısı belirginleşir ve gövde ruhun ifadesi veya yansıması halini alır.

Beş sayısı veya beşinci aşama maddenin ruhsal yapısının belirginleşme aşaması olarak algılanırken, $4+1=5$ ile oluşur ve bu, gövdenin yeniden dünyaya gelmesi veya yeniden doğumun sembolü olarak kabul edilir. Bu kabul, Zerdüşt öğretisi ile başlayıp zamanımıza kadar böyle gelmiştir. Eldeki dört parmak gövde yapısının organlarını temsil ederken, yani daha çok maddesel yapı ile ilgililiyken, baş parmağın gövdenin maddesel yapısından kaynaklanan duyguların akılla bağlantısını veya maddesel yapıda ruhsal şekillenmeyi sembolize ettiği belirlenir.

Beş nokta veya beş noktalı bir şekilde, bu noktalar birleştirildiklerinde, beş doğru çizgi ortaya çıkar. Bu çizgiler şöyle yorumlanır: İlk ve en yukarıda olan noktadan çıkıp aşağıya ve hafif sola doğru yönelen çizgi ile güneşten çıkan ışınlarla maddesel yapıya yaşam girmekte ve aynı anda maddesel yapının yoğunlaşması ile manyetik alan veya manyetik güç oluşmaktadır.

Sol alttan, sağ yukarıya doğru çıkan ve üçüncü noktaya yönelen ikinci doğru çizgi ile maddesel yapı oluşurken, özellik ve nitelikleri ile farklılıkları belirginleşerek, varlıklardaki değişiklikler ve şekillenmeler sembolize edilir. Bu aşamada aklın maddesel varlıklarda oluştuğu kabul edilir.

Üçüncü noktadan çıkarak ve sağdan sola yönelip dördüncü noktaya doğru giden çizgi tamamen yatay olup, evrende var olan tüm varlıklardaki harmoniyi sembolize ederken, dıştan içe yö-

nelmesi ile de içe doğru yoğunlaşmayı temsil eder. Bununla da düşüncenin şekillenmesinin oluştuğuna inanılır.

Sol yukarıdan, dördüncü noktadan sağ aşağıya ve beşinci noktaya doğru yönelen çizgi ile oluşmuş olan düşüncenin maddesel yapıya girmesi sürecinde elektriksel ışığın (ruhsal yapının) belirginleşmesi ile sembolize edilirken, bununla da yoğunlaşmış düşüncenin ortaya çıktığı kabul edilir. Bu anlamda elektriksel gücün sol yönden sağ yöne doğru hareket halinde olduğu kabul edilir.

Sağ alttan ve beşinci noktadan, yani maddesel yapıdan ışığın ilk çıkış noktası olan birinci noktaya yönelmesi veya dönmesi, varlıkları oluşturan etmenlerden biri olan ışığın ayrışma sonrasında temel maddesine, kaynağına veya ilk varlığına geri dönmesi olarak yorumlanır. Bu temelde evrende görünen varlıklar ya da maddesel yapılar ayrışma ile yeni bir şekillenmede akıllandırılmış olarak bulunurlar. Bu da ayrışmayı belirlerken, aynı anda yeni bir yaşam tarzının başlangıcını ve yeniden doğuşu sembolize eder.

Böylece beş nokta ve beş doğru çizgi ile beş köşeli bir yıldız meydana getirilmiş olur. Eğer son, yani beşinci çizgi ilk çıktığı asıl kaynağına yönelmeyip, başka bir doğrultuya yönelirse, o zaman yıldızın üst köşesinde bir açıklık oluşur. Böylece maddesel yapının akıllanması, maddenin ilk çıkış noktası olan güneş veya tanrı ile birleşme amacının dışında gerçekleşmiş olur. Bu anlamda insan ve varlıklara akli veren tanrıdan uzaklaştığı için onunla bir birlik oluşturulamaz. Çünkü o son yönelmesi gereken tanrısal ilk kaynağı olan tanrıya değil, başka bir yöne yönelmiştir. Böylesi durumda olan insanlar tanrıdan uzaklaşmış ve güneş ışınlarından etkilenmemiş karanlık insanlar olup, makul insanlar olarak görülmezler. Bunlar kendi yapılarını evrendeki şaşkın ve karanlık güçlerin etkilerine terk etmiş insanlar olarak algılanırlar. Bunlar doğa güçlerini başka insanların aleyhine, kendi çıkarları temelinde suistimal ederek kullanmaları ile aklın tanrısal yapıcı ve iyi olan yöndeki doğasına aykırı hareket etmiş ve bu yapıları ile kötülüklerin hükümranı ve tanrının düşmanı olarak kabul edilen **Ahriman**'a hizmet etmişlerdir.

Tüm varlıkların oluşum sebebi tanrının nihai amacına hizmet etmek olduğuna göre, tanrının amaçlarına karşı veya tanrısal amaçların gerçekleşmesinde engelleyici bir konumda olmamalıdır. Bu da insanın tanrıya olan bağlılığı ve tanrı ile birliğine, yani tanrının insandaki varlığına inanması ile mümkündür. Her kim tanrı için veya tanrı ile değilse, ona karşı olandır. Hem karşı, hem beraber olmak mümkün değildir. Bu temelde açık kalan ve çizgilerin birleşmediği ilk çıkış kaynağı veya beşinci çizgi ile birinci çizginin kesişme noktası olan köşe açık kalır veya birleşmezlerse başka bir yöne yönelir. Bu da tanrı ile olmama veya ona karşı olma ile **Ahriman**'ın hizmetinde olma anlamındadır.

Beş doğru veya beş eşit doğrunun meydana getirdiği beşgen, en basit şekli ile yaşayan gövdenin (gövdesel yeniden doğumun) sembolüdür. Beşgen veya beş nokta ile doğru çizgi aşaması eşit şekilde bölünme veya parçalanma ya da doğum aşamasıdır. Bu uyumlu ve dengeli bölünme doğada, özellikle yaşamda elektriksel gücün çok önemli bir role sahip olduğunu gösterir. Bir bütün uyumlu ve dengeli bölünmek isteniyorsa, parça olan küçük bölümler, bütünü birer parçası olduklarından, bütünü tüm özellik ve niteliklerini taşıdıkları gibi, birbirleri ile de uyum içerisindedir. Aynı şekilde bütünü de bölündüğü veya oluştuğu daha üst düzeydeki bütünü parçası olması ve onunla uyum içerisinde ilişkilerde bulunması neticesinde, giderek en bütünü, yani güneşin bölünmesinden meydana gelen dünya ile ilişkileri, nitelik ve özellikleri ile dünyanın da evrenle ilişkileri uyumlu ve ahenklidir.

Maddesel yapının akıllanması ile başlayan yaşamda, gövde-deki tüm güçlerin yoğunlaşacağı bir merkezin oluşumu zorunluluk halini alır. Merkezi alanda güç birikimi veya yoğunlaşması olmadan yeni bir yaşamı oluşturmak mümkün değildir. Tüm yapı ve organlardaki yaşamın ilerlemesi ve yükselmesi ile bunların devam ettirilmesi, güçlerin bir merkezde toplanması ile mümkündür. Bununla tek yönlü tanrısal mükemmelliğe doğru bir gelişimin oluşması için güçlerin sürtünmeden dolayı veya karşı güçlerin hareketlerinden güç kaybına uğraması önlenmelidir. Bu temelde yeni doğumlar aşamasında güçlerin toplamına ve yoğunlaşmasına her zamankinden daha fazla ihtiyaç vardır. Vücut-

sal olarak yeniden doğumda yoğunlaşma, onun yaşamının ön şartıdır. Tüm güçlerin bir merkezi noktada toplanıp yoğunlaştırılması işlevi beynin görevidir. Beyin yeni oluşmuş olan gövdeyi idare edip yönetip yönlendirerek, tanrısal mükemmelliğe doğru gelişme faaliyetlerine devam eder.

Gövde yapısında beş, gövdenin fonksiyonlarını yerine getirmesini ve gövde yapısının kontrolünü beynin istemleri doğrultusunda sağlayan sinir sistemini sembolize eder.

Altıncı derece veya altı sayısı, gövde yapısında beynin gelişimi, sinir sistemi ve kalbin oluşumu ile belirginleşme aşaması olup, yoğunlaşma olmadan evrimin devam ettirilerek bu aşamaya varılması ve dolayısıyla bu organların oluşması veya kendilerini geliştirerek belirginleştirmeleri mümkün değildir. Bu aşamadaki insan gövdesinin, kalbi ve beyni temiz olarak kabul edilir. Beynin yeni gövdenin oluşumu öncesinde etkilenmesi ve sonrasında ise yönetip yönlendirmesi anlamında, evren ve dünyadaki tüm varlık ve oluşumların üzerindeki etkilerinin sürekliliği kabul edilir. Bunun tersi yöndeki, yani maddesel yapının beyin üzerindeki etkilerinin de sürekli olduğu açıkça ortaya konulur.

İnsanın, gelişiminde temiz olarak değerlendirilip kabul edildiği ve yoğunlaştığı altıncı derecede durması doğru değildir. Çünkü insan bu derecede kendini ve cinslerinin durumunu tanımaya ulaşamaz. Bu aşamada kendisinde var olan tüm güçlerini içe yöneltilip, onların bir noktada yoğunlaşmasını sağlamalıdır. Ancak bu yoğunlaşma ile kendi yapısını oluşturan ve tüm yapısını dolduran tanrısal güçlere ulaşır ve onları tanır. Böylece tanıdığı bu güçlerini tanrının oluşumundaki amacın hizmetine sunarsa, bununla tanrısal ve en yüce düşüncenin gelişimini sağlayabilir.

İnsanda yoğunlaşma içe ve gövde yapısının merkezi olarak kabul edilen kalbe yöneliktir. İnsan kalbi tanrının evi olarak kabul edildiğinden, buradan doğru yolu gösteren tanrısal gücün istemleri doğrultusunda hareket edilirse, görevlerini yerine getirdiğine ve mutlu bir yaşamın temel dayanak noktasını oluşturduğuna inanılır.

Altıncı derecedeki bu yoğunlaşma beynin ve kalbin çalışması anlamlarına geldiği için, insan gövdesi içerisinde iki güç mer-

kezinin oluşması, iki yönlülüğün başlangıcı olarak kabul edilir. Bu insan düşüncelerinin ya beyinsel bilgi ve tecrübeler doğrultusunda veya kalpten gelen hissel ve duygusal temelde oluşmalarına yol açar. Bunların birbirlerinden ayrıştırılamayacağı ve karşılıklı etkilerinin varlığı kabul edilir. Bu düşüncelerin yönelim veya yoğunlaşmasına göre, hangisinin daha çok etkisi altında olduğu ortaya çıkar.

Her iki düşünce şeklinin kaynağı olan beyin ile kalp üzerinde aynı derecede yoğunlaşma ve bu temelde uyumlarını sağlama, bu ikilinin birbirlerini aynı derecede etkilemelerine yol açar ve iki eş-kenar üçgenin birbirine geçirilmiş şekli ile sembolize edilir. Bu eşit yoğunlaşma veya etkileşim $6=2 \times 3$ olarak gösterilir. Böylece insanın, iki güç merkezi arasında gidip gelen ve bu temelde de karsısız olan bir düşünce yapısına sahip olduğu kabul edilir.

Yoğunlaşma ile toplanmış olan güçlerin içeriye, bir noktaya yönlendirilememesi sonucu, tanrısal mükemmelleşme yöneliminin en önemli etkeni olan düşüncenin oluşumunu gerçekleştirmek için gerekli olan merkezi güç oluşmaz. Bu nedenle altı köşeli yıldız yüzeysel, şüphe içerisinde ve yalpalanan düşüncelerle yetinen bir durumu yansıtır. Eğer ortasında sabit olan yedinci bir nokta olmazsa durum böyledir. Yoğunlaşma tüm güçlerin bir merkezde toplanmasıdır. Bu anlamda burada yedinci bir nokta gereklidir. Yoğunlaşmanın olduğu içe yönelik yönün belirlenmesi için, merkezde yedinci bir nokta olması zorunludur.

Bu da $6+1=7$ eder.

Bu aşamaya gelindiğinde, insanda var olan tüm tanrısal güçlerin bir merkezde birikimi ve yoğunlaştırılması ile insanın tanrısal görevlerini gerçekleştirmesi için, güçlerini yoğunlaştırdığı yedinci noktadan hareketle kullanıma hazır hale getirmiş demektir. Dolayısıyla, tanrısal bir kişilik olan insanın, tanrısal sabit bir hedefinin olması ve bu hedefe varabilmek için tüm gücünü ve gayretini kullanarak yönelmesi, yaşamına tanrısal bir anlam kazandırır.

Oluşum süreci içerisinde yedinci aşamadan itibaren insan ayrışarak veya farklılaşarak kişisel özelliklerini belirginleştirir. Böylece oluşum sürecindeki varlıklar bu aşamaya göre kendilerini tamamladığında, buna dayanan yeni bir gelişim sürecine

başlamış olurlar. Tanrı, tüm oluşum süreçlerinde aklın yönetimi-
mindeki en gelişmiş varlık olarak insanı, tüm varlıklara tac edip,
hükümran kıldığı gibi, tüm tanrısal oluşumların ve varlıkların
arasında, insanda, amacına uygun ve sabit bir yer edinmiş olur.

12) Mazda İnancındaki Kutsal Sayılar

Alevi inancında olduğu gibi Mazda inancında da kutsal bilinen
sayılar vardır. Bu sayılar geçmişte belirtildiği gibi belirli şeyleri
sembolize etmelerine, bu nedenle de anlamlarının bilinmesi esas
olarak eğitim ve öğretime dayanmasına rağmen, bu yapılamamak-
tadır. Ancak yaptığımız araştırmalar neticesinde bunların her biri-
nin insanda var olan bir tanrısal özelliği veya niteliği sembolize et-
tiği ya da evrim ve yaşamda önemli tanrısal bazı değerleri ifade et-
tiği veya böyle anlamlandırıldıkları ortaya çıkmaktadır.

Bazı kaynaklara göre bunlar şöyledir:

* İnsana iyi olan aklın verilmesidir. **Vahu Mano**'yu sembolize eder.

* Mükemmelliğe yönelme ve ona bağlı olan kişiliğe doğru yol almadır. **Kşatra Vairya**'yı ifade veya sembolize eder.

* Eşitlik ve adalet, tanrısal düşüncede oluşan bilgi ile meydana gelir ve tanrının yüce özelliği olduğu kabul edilir. **Aşa Vahişta**'yı ifade veya sembolize eder.

* Elektriksel olan sevginin maddesel olarak oluşan düşünce ile ifade edilmesidir. **Armaaiti**'yi sembolize eder.

* Maddesel yapının akıllandırılması, sinir sistemi ile sağlığın kazanılmasını ifade eder. **Haurvatat**'i sembolize eder.

* Evrende var olan güçlerin toplanıp yoğunlaşması ile ölümsüzlüğün sağlanmasını ifade eder. **Ameratat**'i sembolize eder.

* Varlıkların oluşumundaki ilk çıkışı ve yaşamdaki tanrısal amacını ifade eder. Tüm tanrısalların tanrısı **Ahura Mazda**'yı sembolize eder.

Geçmişte evrim sürecindeki şekli ile sayıların sembolizasyonuna devam edersek, $2 \times 4 = 8$ 'dir. Yani sekizinci derecede, insanda var olan iki doğal güç olan elektriksel ve manyetiksel güçle-

rin etkileşimleri ve uyumlu hale gelmeleridir. Şekilsel olarak iki dairenin üst üste konulması ile ifade edilmek istenirken, bu güçlerin temas noktalarında birbirlerini etkiledikleri gövde yapısında beyinsel ve kalpsel etkileşimle birlikte bunların daire şekillerinde de yaşamlarının sürekliliği belirlenmek istenmektedir. Yine yaşamı veren bu ikiz güçlerin etkileri ile vücutta kan dolaşımı ve yaşamı besleyen gıdaların kan aracılığı ile vücut organ ve hücrelerine ulaştırılması sembolize edilmek istenir.

Bu iki gücün sonsuz etkileşimi ve yaşamı, iki dairenin üst üste konulmasıyla meydana gelen sekiz rakamının yatay hale getirilmesi ile bunların sonsuzlukları ifade edilmek istenir. Böylece **Zerdüş't**ün ifadesi ile, *“Başlangıçta ikiz olarak var olan ve sonsuza kadar da olacak olan, tanrı Ahura Mazda ile Al:iman”* beraberce yaşamı yarattılar ve yaşam boyunca da varlıklarını ve birlikteliklerini sürdüreceklerdir. Yani doğada var olan tanrısal güneşten gelen ışıklardan oluşan elektriksel güç ile maddesel yapıdan oluşan manyetiksel güç, başlangıçta var oldular ve beraberce yaşamı oluşturdular. Bunların birlikteliği yaşamın ön koşulu iken, sonsuza kadar varlıkları ve birliktelikleri de yaşamın sonsuza kadar sürmesinin gerçekliği olarak kabul edilmektedir.

Dokuz, sonsuz ikiz güçlerin etkileşimleri ile yeni bir oluşumun başlangıcını temsil veya sembolize eder. Nasıl ki pozitif ve negatif elektrik güçlerinin uyumlu hale getirilmeleri ile yeni bir enerji, ışık enerjisi oluşuyorsa, aynı şekilde gövde ve evrende de iki sonsuz ve ikiz gücün uyumlu hale gelmesi ile bir yeni oluşum meydana gelir. Bu yeni oluşum, uyumun sağlandığı veya etkileşimin olduğu orta merkezi noktadan dışarıya çıkacağı için, dokuz rakamı ile sembolize edilerek gösterilmek istenir. İnsanın kendi içinde geliştirdiği ve maddi hale getirdiği her şey dokuza tekabül eder. Tüm bunlar insan içinde ve dışında bir üretim veya üreme sürecini ifade eder. İki doğal gücün etkileşimi ve yoğunlaşması ile üretime geçme aşaması olarak değerlendirilir.

Başka bir anlatımla baba üç, anne altı, çocuk dokuz olarak gösterilirken, çocuğun sayısı anne ve baba sayılarının toplamı ($3+6=9$) şeklindedir. Yani çocuk, anne ve babanın birlikteliğini ifade eder. Yine dokuz rakamı $3 \times 3=9$ 'dur ve bu üçlerden biri an-

neyi, biri de babayı sembolize etmektedir. Yani baba ve annenin güçlerinin birleşimi veya kesişmesi ya da sonsuz güçler olan elektiriksel ve manyetiksel güçlerin etkileşimlerinden meydana geliş sembolize edilmek istenir.

Kolayca görüldüğü gibi 1, 3, 5, 7, 9 gibi doğru olmayan (asal) sayıların, Alevilik ve Mazda inançlarına göre birliği, bölünmezliği sembolize ettikleri ve iki sonsuz gücün etkileşimleriyle meydana geldikleri ifade edilirken, yine bunların doğru olan (asal olmayan) 2, 4, 6, 8... sayılarının etkisi ile meydana geldikleri belirtilir. Bu temelde doğru olmayan sayılar daha çok akıl ya da ruhsal güçleri ifade ederken, doğru sayılar daha çok madde ve maddesel güçleri ifadede kullanılmaktadır. Yine doğru olmayan sayılarla sınırsızlık ve ruhsallık belirlenirken, doğru olan sayılarla maddesel olan sınırlılık belirlenmek istenir.

$2 \times 5 = 10$, gövde yapısındaki sinir sisteminin uyumunu sembolize eder. Bu aynı zamanda ruhsal yapılanma ile maddesel yapının uyumlandırılmasıdır. İnsanda var olan anlam ya da hislerin toplamı on olarak belirlenirken, bunlar da on parmakla anlamlandırılırlar. Böylece insanın maddesel yapısının onuncu derecede mükemmelliğe erdiği belirtilirken, ruhsal veya beyinsel uyum veya erme derecesine varmasının on iki, yani $2 \times 6 = 12$ ile amacına ulaşacağı vurgulanır.

Mükemmelliğe varma derecesi konusunda on veya on iki derece ya da aşamalarının hangisinin daha doğru olduğu tartışmasında, esas olarak on gövdesel yani maddesel yapının, on iki ise ruhsal ya da akılsal gelişimin mükemmelliğini belirlediği kabul görmüştür.

Eğer bu oluşum veya evrim aşamaları yukarıda olduğu gibi sembolleştirilen sayılarla ifade edilirse, tüm varlıkların yapılarındaki elementler ve onların gelişim ve değişim süreçleri sayılarla numaralandığında, her varlığın bünyesindeki bileşim ve gelişiminin sayılardan oluştuğu görülür. Varlıkları ve bünyelerindeki gelişmeleri ile minerallerin farklılıkları bu sayıların farklılıkları ile sembolize edilerek izah edilebilir. Kimyasal ve fiziksel oluşum ve değişimler de varlıkların bünyelerindeki sayıların değişmesi ile uyumlu olur. Bu anlamda ilk oluşumdaki aynı sayılar, aynı maddesel yapıyı ifade ederken, süreç içerisinde bu sayı-

lar değişir ve dolayısıyla maddesel sayılar da çeşitlenir. Yani evrende sadece bir sayı olsaydı, o zaman tüm varlık bir ve aynı madde olurdu. Süreç içerisinde yapay olarak insanlar tarafından sembolleştirilen sayılardaki değişim, aynı zamanda maddesel yapılanmaların değişimlerini de ifade eder.

Sayı kavramı evrendeki ve dünyadaki varlıklarla onların değişim ve gelişmelerini belirlerken, aynı zamanda birden fazla sayının oluşumu ile de zıtlıklar ve çeşitlilikler veya farklılıklar ortaya konulmak istenir. İki ile, iki farklı nitelikte olan varlık kavranılır. Böylece sayılarla varlıkların, kendi farklılıkları ile çeşitliliklerini ortaya koyarken, birbirlerinden ayrılıp kendi yapıları ile kendilerini sınırladıkları doğrulanır.

Kendilerini sınırlamaları ve farklılıkları sonucunda sayı kavramı içe yöneliktir. Bu içe yönelme kendini sınırlamadan kaynaklanır. Bu da evrendeki ve dünyadaki oluşumlarla değişimleri gösterir. Eğer sınırlamalar ve nitelik farklılıkları olmasa, o zaman her şey bir ve tek nitelikte olurdu ve her şey onun içinde kaybolurdu. Her şey aynı nitelikte olsaydı o zaman hiçbir farklılık ve değişim olmadığından yaşam da olmazdı.

Evrendeki yaşam farklı ya da birbirlerine zıt olan güçlerin veya oluşumların birbirlerini etkilemeleri sonucunda sürekliliğini koruyan değişimler şeklinde kendini gösterir.

Onuncu derece sonrasında maddesel yapı başlangıç dönemine geri döner. Yani başlangıçtan önceki ruhsal veya akılsal döneme, sıfıra geri dönmüş olur. Bu temelde maddesel yapı gelişimin yüksek bir derecesine ulaşmış olur ki, buradan bir başka aşamaya geçiş yapar. İlk başlangıca ve kaynağa geri dönme doğa kanunu gereğince mecburidir. Kaynağa geri dönme olmasa bu aşama sonrasında kaybolması gerekir ki, bu da doğal kurallara aykırıdır.

Böylece sayılardan onluk olanları yani 10, 100, 1000 gibileri maddesel olan gövdesel yapının gelişimini sembolize ederken, on iki de hassas beyinsel veya ruhsal gelişmeleri sembolize eder.

Her iki sayının bağlantıları şöyledir:

$$12 \times 12 = 144$$

$$1000 \times 12 = 12.000$$

$$12.000 \times 144 = 1.440.000.$$

Bunlarla büyük maddeden oluşan, beyinsel gövdeye tamamen giriş sembolize edilirken, yeniden doğumla oluşan gövde kastedilmektedir.

On iki sayısı göksel hükümlerliliğın, mükemmelliğın sayısıdır. Hassas ve gökte olan maddesel zerreciklerin temel sayısı olup, insan beyninin oluşumunun ve beyinsel düşüncelerin de temel sayısıdır. Temel öğretide insan gövdesinin toprağa; beynin göğre göre veya onlarla uyumlu yapılandığı belirlenir. Her ikisinin de gök merdiveni ile yani insandaki belkemiğı ve oradan geçen sinirlerle ve boyunla birbirlerine bağı oldukları anlatılır.

Böylece uzaydaki on iki yıldızın beyindeki on iki sinir çiftine uyumlu olduğu veya denk düştüğü belirlenirken, bunların da on iki duygu ile bağlantıları ortaya konulur. Güneşin günlük ve yıllık görünüm sürecinde bu yıldızlar aracılığı ile yeryüzüne farklı yansımalarla bulunduğı veya farklı ışınlar gönderdiği görülür. Bu ışınlar geldikleri şekilleriyle insan gövdesine girerler veya insan gövdesi onları geldikleri gibi alır.

Şehrin on iki kapısı, gövdenin on iki duygusunu belirlerken, on iki yıldız görünümü de tanrısal düzenin on iki kuralı veya kanununu ifade ederler. Beyindeki on iki çift sinir, bunlarla ilgili on iki duyguyu ve ilgili organları da belirler. Yine güneşin yıllık görünümünde on iki hayvan burcunun oluşumu ve bu süreçlerde doğan insanların kişilik ve karakter oluşumları üzerindeki etkileri, bu etkilerin daha çok ruhsal veya hassas maddesel oldukları belirlenirken, bir burçta doğmuş olan insanların diğer burçlarda doğmuş olanlardan aldığı güneş ışınlarının etkisiyle uyumlu olarak farklı özellik ve niteliklere sahip olacağı belirtilir.

Bu etkileri bitkiler üzerinde daha açık bir şekilde görmek mümkündür. Bitkiler bünyelerinde damarlarındaki akıma bağı olarak uzaydaki oluşumları daha belirgin gösterirler. Bu etkileşim esas olarak yeryüzü ile güneş arasında olmasına rağmen, bundan etkilenen bitkiler de güneş ile yeryüzü arasındaki etkileşimin değişimi ile uyumlu olarak değişime uğrarlar. Bu temelde değişik bitkilerin etkilenme dereceleri ile uyumlu olarak değişik yetiştirme, olgunlaşma ve döllenme süreçleri oluşmuştur. Zamanında ekilmeyen veya yetiştirilmeyen bitkiler gerekli gıdayı alamazlar ve kendilerini geliştiremezler.

Dünyanın güneşle, yeryüzünün Ay ile olan ilişkisi tüm yaşamı etkilemektedir. Ancak güneş insan beyninin yoğunlaşması, yani hassas maddesel yapıların ve güçlerin daha çok toplanması ya da yoğunlaşmasını sağlarken, Ay'ın, etkileşim sürecinde daha çok cinsel ilişkiler için gerekli olan kaba maddi güçlerin yoğunlaşmasını sağladığı vurgulanır.

Ay kaba maddi yapı ve güçler üzerinde güneşten daha çok etkilidir. Güneş güne hükümranken, Ay gecelere hükümrandır. Bu durumla uyumlu olarak güneş beyinsel ve ruhsal gelişimi etkilerken, Ay daha çok gövdesel gelişme üzerinde etkilidir.

13) Alevilikte Kutsal Sayılar

Alevilikte de Mazda inancında olduğu gibi kutsal olarak kabul edilen sayılar vardır. Ancak bunların neyi sembolize ettikleri ve kendileri tarafından bunların ne anlam ve içerikte kullanıldıkları, ancak kendileri tarafından veya eğitim öğretimle bilinebilir. Bu kutsal sayıların ne anlama geldiklerini elimizde bulunan belgelere dayanarak belirlemeye çalışacağız.

(1) Bazı kaynaklara göre bu sayı, tanrının bir olmasını ifade eder. Yani **Allah**'dır veya **Xa de**'dir, evrendeki bütün varlıkların tanrısal birliğidir. Evrendeki varlıkların dengelenip uyumlu hale getirilmesi olup, doğru ve doğru olmayan sayıların dengelenmesi ile dört boyutludur. En iyi yetenekler ile özelliklerin bir noktada birleşmesi ve oluşumla gelişimin başlangıcı olan tanrısal düşüncedir veya sevgidir.

(2) Kimi kaynaklara göre, iki sayısı **Allah** ve **Muhammed**'i ifade eder. Kimi kaynaklara göre ise, iki sayısı birinci doğru sayı olup, tüm varlıklardaki iki yönlülüğü, yani dualizmi ifade ederken, aynı zamanda evrende ve dünyadaki çeşitlilik ve farklı özelliklerin oluşumu ile düşünce ve görüşlerin farklılaşmasının başlangıç noktasıdır. İki sayısı zıtların bir arada yaşamını da sembolize ederken, dişiliğin ifadesi olarak da kabul edilir. Görüş, fikir, yüce birliğin karşıtı olup, dört boyut içerisinde çizgiyi oluşturur.

(3) Buna çoğu kez üçleme de denilir. Aleviliğin üç esas dayanağı olduğu, bunların da **Allah, Muhammed, Ali** olduğu belirlenirken, bunların üçünün bir, birinin de üç olduğu vurgulanır. Kimi kaynaklarda, Alevilikteki ahlaki kurallardan olan eline, diline ve beline üçlemesine bağlanır. Muskaların üç köşeli olmalarından dolayı Alevilerde bu üçlemenin olduğu da vurgulanır.

Kimi kaynaklara göre üç, ikinci doğru olmayan sayı olup bir ile iki sayılarının toplamıdır ve üçlü birliği ifade eder. Başlangıç, orta ve sonun ifadesidir. Üç sayısı aynı zamanda dört boyutlu yapıda alanı ifade ettiği gibi, erkekliğin de sembolü olarak kabul edilir. Yine üç Zerdüşt'ün gelmiş olması ile baba, anne, çocuk üçlemesi, üç ateş çeşidinin oluşu, yapısındaki leş, hiş ve can üçlemesi olarak da algılanır.

(4) Bazı kaynaklarda Alevilikte dört sayısı ile Ehl-i Beyt, yani **Ali, Fatma, Hasan ve Hüseyin**'in ifade edilmek istendiği söylenir. Ayrıca doğu, batı, kuzey, güneyi yani yönleri gösterir. Dört melek, dört peygamber, dört kitap, dört mezhep, tatlı, tuzlu, acı, ekşiyi, Aleviliğin dört şartı veya dört kapısı olan şariat, tarikat, marifet ve hakikat'ı sembolize ettiği de söylenir.

Kimi kaynaklara göre ise, dört sayısı iki ile ikinin çarpımı veya toplamı ($2+2=4$ veya $2 \times 2=4$) olup eşitlik ve uyumun, evren ve dünyadaki oluşumun doğal yasasıdır. Doğada gövde, yani maddesel yapının dördüncü boyutunu oluşturur. Dünya veya tabiatın dört temel maddesi veya unsuru-anasırı ya da oluşumların kaynağı olan ateş, hava, su ve toprağı sembolize eder. Yine dört alemde bahsedilir ki bunlar; madde alemi, mineral alemi, bitki alemi, hayvanlar alemidir. **Zerdüşt**'ün evren ve dünyanın oluşum öğretisine göre her biri üç bin yıl süren dört evre geçirmiştir. Dört mevsim, cennetteki dört ırmak olarak da anılandırılırken, aynı zamanda oluşumun dört evresinde var olan manyetik ve elektriksel güçlerin birbirlerini kesim ya da karışımı ile etkileme sayısı olarak kabul edilir.

(5) Elimizdeki kaynakların bazılarına göre **Ali Aba**'dan olarak bilinen Muhammed, Ali, Fatma, Hasan ve Hüseyin'i ifade eder. Diğer bazı kaynaklara göre beş; birinci doğru sayı olan iki, yani dişili ile ikinci doğru olmayan üç, yani erkekliğin toplamının ($2+3=5$) ifadesi olup, doğada erkek ile dişinin birleşimi ve

uyumunu sembolize eder. Yine Mazda inancındaki beş ateş çeşidi, var olan ışığın beş unsuru olan ateş, metal, toprak, su ve bitkileri anlamlandırır.

(6) Bu sayı, Alevilikte tam ve kâmil olan sayıdır. Bu sayı **Alah, Muhammed, Ali, Fatma, Hasan ve Hüseyin**'i ifade eder. Yerin ve göğün altı günde yaratılmış olduğunu sembolize eder. Altı sayısı, ilk doğru olan iki sayısı ile ikinci doğru olmayan üç sayısının çarpımı ($2 \times 3 = 6$) olup, ruhu ifade eder. Mazda inancındaki öğretiyeye göre inanç adamları altı derecededir. **Ahura Mazda**'nın altı kutsalı veya meleği vardır ve bunları sembolize eder.

(7) Bazı kaynaklara göre bu sayı **Hz. Ali**'de bulunan yedi sıfatı ifade eder. Tarikatta yedi erkân vardır. Bu yedi erkân, pir, rehber, müşşid, iki musahip ve eşleridir. **Fatıma** ananın kuşağı yedi renkli idi. İnsanın başında iki göz, iki kulak, iki burun ve bir ağız olmak üzere yedi delik vardır. Yer ve gök yedişer katlıdır ve bunları anlamlandırır. Yedi sayısı, bir sayısından sonra ne faktör ne de ürün olduğundan, bağımsızlığı ifade eder. Bu ışık, güneş ve tüm sağlığı ifade eder. Mazdaist öğretinin mistisizminde yedi derece vardır. İnsanda yedi özellik vardır. Oluşumun yedi evresi olan güneş-ateş, hava-toz-buhar, su-sıvı, toprak-katı, bitki, hayvan-insanların oluşum evrelerini sembolize eder.

(8) Alevilerin inancına göre cennet sekiz kapılı ve sekiz derece üzerine kurulmuştur ve bunu ifade eder. Sekiz sayısı küpün ilk sayısıdır ve bu sayı her alandaki uyumu ve ahengi ifade ederken, barış, sevgi, dostluk ve cesareti sembolize eder.

(9) Bazı kaynaklara göre Alevilerin kutsal dansları olan semmalarının dokuz vuruşlu olmasını sembolize eder. Üç ile üçün çarpımı ($3 \times 3 = 9$) olup yüce tanrısal adaleti ifade eder.

(10) Maddesel oluşumun mükemmel sonuçlanmasını ve evrendeki tanrısal hükümlanlığı ifade eder.

(12) Bu sayı, Aleviliğin altın zinciri olarak kabul edilen on iki imamı simgeler. Peygamber'e **Cebrail**'in getirdiği tacın on iki dilimli olmasının simgesidir. Yılın on iki ay olması, hayvan dönemecindeki on iki burcu ifade ederken, Zerdüş öğretisine göre, evrenin oluşum süreci olan 12.000 yıllık sürenin her biri 1.000 yıl olan ve tanrısal kutsallardan birinin yönetip idare ettiği on iki evreyi sembolize eder. Neyde var olan on iki delik, insanı kâmil an-

lamlandırırken, insandaki maddesel yapının tam anlamı ile aklın hükümlerindeki uyumu olup, akılsal ve düşünsel yaşamın mükemmelliği ile tanrısal hükümlerliği yani ermişliği ifade eder.

(14) Alevilikte on dört sayısının, Kerbela olayında şehit edilen on dört masum insanı ifade etmek için kullanıldığı belirtilirken, on iki imama Hz. **Muhammed**'in ve kızı **Fatıma**'nın katılması ile on dört sayısının bulunduğu ve bunu sembolize etmek için kullanıldığı belirtilir.

(17) Hz. **Ali**'nin savaşa gitmesinde on yedi kişiye kemer bağlatmasını -ki bunlara kemerbest de denilmektedir- ifade etmek için kullanıldığı belirtilir.

(40) Alevilikte sözü edilen kırklar meclisini ifade etmek için veya Alevilikteki dört kapı kırk makamı anlamlandırmak için kullanılır. İnsanın hamuru kırk gün yağın yağmur suları ile yoğurulmuştur, çocuğun kırkı çıkarılırken, ölüm sonrasında ölünün kırkı yapılır gibi, kırk sayısı ile ilgili başkaca olgular bulunarak bunların anlamlandırılmaya çalışıldığı vurgulanır.

Alevilikte, genel olarak kutsal değerlerini sembolize ettiklerinden bu sayılar kutsal olarak kabul edilirler. Ancak Aleviğin İslamiyet ilişkisi ve yakınlığı tarafımızdan bilindiğinden, bu sayıların İslami değerlerle yorumlanması büyük bir saptırma ve yanlışlıktır. Aleviler zahiri anlamda bunları İslami değerlerle ifade edebilirler. Eğer bunların öz manalarını ve anlamlarını, yani batını yönünü inananlarına eğitim ve öğretimle öğretebilirlerse o zaman kendi inançları açısından hiçbir sakıncası da olmaz. Aksi halde şekilsel olarak kullanılan bu yaklaşım tarzı, inananlarını etkilemekte ve giderek öze tesirini göstermektedir. Böylece batını anlamda, bunlarla neyin kastedildiğini veya neyin sembolize edildiğini ya da onlara ne mana yüklediklerini ancak kendileri veya Aleviliği çok iyi öğrenmiş olanlar bilebilirler.

14) Alevilik ve Mazda İnancında Batın ve Zahir

Her inanç veya dini inancın; sıradan halk kesimine hitap eden ve onlar tarafından anlaşılabilen yüzeysel olanı ve dış görünümü anlatan yüzü varken, bu alanda uzmanlaşmış ve bilgili olan kişi-

lerin anlayıp manalandıracağı başka bir yüzü de vardır. Bu anlamda kutsal kitaplarda yazılmış olanlar inancın basit şekli olup şekilsel ve dışa yönelik yüzüyle halk tarafından anlaşılıp bilinen kısmıdır, yani basit ve açık anlamıdır. Bunu diğer yüzden ayırmak ve bu öz anlam ile maksadı kavrayabilmek için, yeterli bilgi ve yetenek derecesine sahip olmak ve bu alanda uzmanlaşmak gerektirmektedir.

Her inançta olduğu gibi, Mazda inancının kutsal kitabı olan *Avesta*'da yazılanların da ilk okuma veya söylevlerinde belirtilen açık şekilden çok daha derin bir özü ve anlamı vardır. Bu öz ve anlam veya kastedilen esas maksat öğretinin temel amacıdır. Bu öğretilerde söylenen şeylerin gerçek temeli ile özlerini anlayıp kavrayanlar, onları asıl anlamlarında değerlendirip yorumlayabilirler. Buna Alevilikte öz mana anlamına gelen "*batın*" denilmektedir. Bununla kastedilmek istenen dış görünüş veya şekil açısından söylenen sözlerin veya yazıların altında veya arkasında gizlenen ve esasta kastedilen öz anlam ve manalarıdır. Söylenenler şekilse, dış görünüşünün altında onlara verilen, onlara yüklenen, fakat onların görünümlemleri altında gizlenen ya da gizlenmeye çalışılan öz manadır.

Alevi ve Mazda inançlarında bu mana ve öz maksatlar, her zaman dış görünüş temelinde söylenmiş veya yazılmış olanlardan önemlidir. Bir inancın özünü ve temel maksadıyla manasını oluşturur. Dış görünüş veya şekil temelindeki söylev ve yazılar bunun kılıfını veya örtüsünü oluşturduğundan, diğer yönü kadar anlamlı ve kıymetli değildir.

Bu temelde Alevilik ve Mazda inancında öz anlam ve mana anlamında "*sırrı hakikat*" olgusu gelişmiş ve yapısında günümüze kadar kendisini yaşatmıştır. Hakikatın sırrının sıradan halk ve inananlar tarafından anlaşılamadığı veya anlaşılamayacağı temelindeki yaklaşımla bunlar gizli tutulmuş, halkın anlayacağı ve onların tepkisini çekmeyecek, ilgilerini çekip hoşlarına gidecek yaklaşımlarla, yazımlar ve anlatımlar zahiri olarak yapılmıştır.

Tüm inanç kurucuları, ülkelerindeki halkın yaşam tarzından ve zamanın belirleyici yaşam koşullarından etkilenmiş olsalar da, esas olarak sonsuzluğa ve evrenselliğe yönelmişlerdir. Bu te-

melde **Zerdüşt** de öğretisinde sonsuzluk ve evrensellik değerlerini işlemiş ve doğal kurallarını belirlemiştir.

Yüzeysel ve sıradan bir yaklaşımla, sıradan insanlar uzayı ya da evreni, dünyayı, bütün canlıları ve insanları yaratan bir tanrıdan bahsediyorlarsa da, bu tanrının insanın içinde olduğunu, insanın onunla ilişki içerisine girebilmesinin, insanın kendi yapısında yalnızca tanrısal kural ve prensipleri geliştirerek, uygulaması ile mümkün olacağını **Zerdüşt** de belirlemiştir. Bu kurallara göre: *Evrende var olan her şey insanın içinde de vardır. İnsanın yaşam amacı için yapması gereken, insanın kendisinde var olan tüm yapılarla bilinçli bir şekilde ilişki içerisine girip, onların tanrısal yeteneklerini geliştirerek, aklı ile yönetip yönlendirmesidir.* Bu da inancın gizli tutulan batın anlamıdır.

Bu konuda **Basri Baba** şunları söyler:

*İki cihan aslı sensin,
Allah, Muhammed, Ali'sin.
Şah-i Merdan dili sensin,
Allah, Muhammed, Ali'sin.*

*Sensin zübde-i mevcudat,
Sensin mevhüm-ü meşhudat,
Alim'üs sır-ı hafıyyat,
Allah, Muhammed, Ali'sin.*

*Sırrı Kur'an, hatemsin sen,
Secde olan ademsin sen,
On sekiz bin alemsin sen,
Allah, Muhammed, Ali'sin.*

*Şeriat, tarikat sensin,
Hakikat, marifet sensin,
Hadi, mudil, kudret sensin.
Allah, Muhammed Ali'sin.*

*Afak sensin, aksindir bil,
Gubarı, gel kalbinden sil,
Zerren senin Fırat u Nil,
Allah, Muhammed, Ali'sin.*

*Mü'min Allah'ın esması,
Sensin anın müsemması,
Adem, eşya muamması,
Allah, Muhammed, Ali'sin.*

*Esfel ü ala'da kalma,
Esmâ, müsemmada kalma,
Sırr-ı (ev edna) da kalma,
Allah, Muhammed, Ali'sin.*

*Basri Baba'nın eş'arı,
Şeksizdir, riyadan ari,
Ayan etti hep esrarı,
Allah, Muhammed, Ali'sin.*

Eşrefoğlu Rumi ise şöyle der:

*Ol zaman ki ben o dosttan ayrı düştüm oldum ırak,
Hasret-i derd-i ah ile çok ağladım tuttum firak.*

*İstedim yedi iklimi ne Rum'u kodum ne Şam'ı,
Gezdim yürüdüm tamamı, başı açık yalınayak.*

*İstiyerek buldum eri, gerçek ere sordum yari,
Dedi yeter ettin zari, dost sendedir sen sana bak.*

İki ayrı şairin belirlemeleri ise şöyle:

*Seni bildin mi, kimsin can-ı alem,
Yarattı Hak seni gayet mükerrem.*

***

*Çünkü bildik aslımız, evvel biziz, ahir biziz,
İptidayız, intihayız, batın ü zahir biziz.*

Mevlana ise şöyle demektedir:

*Hep O'dur var olan da, yok olan da,
O'dur kaynağı acının da, kıvancın da,
Yök görececek göz sende, yoksa görürdün,
Yalnız o var baştan aşağı senin varlığında.*

Bu anlayış tarzına göre, eğer her şey insanda ise, insan da her şeydedir. Bu temelde insanın kendi bilgisini ve yeteneklerini geliştirip bunları kavrayarak doğru yönde, tanrısal yaşam amacında yönetip yönlendirmesi gereklidir. Diğer inançların aksine, Mazdaist öğreti insanın fiziki gövde yapısından hareket etmektedir. Gövde ve doğasını tanıyarak kavramasından sonra, burada diğer arayışlara girmektedir.

Bu konuyu **Âşık Daimi**, "*Kâinatın aynasıyım, /Madem ki ben bir insanım*" diye belirlemektedir.

İnsanın gövdesi tanrının mekânı, sıfatı ve kendini tanıtma aleti olup, tanrı onda kendini yansıtmaktadır. Bir Mazdaist şair bunu şöyle belirler:

*Bil ki gövden tanrı evidir,
Onun için tanrının evini lekesiz, temiz tut.
Kendi oluşturduğun şikâyet ve huzursuzluklarla,
İstek ve arzularınla tanrıyı yaralama,
Tanrı indi ki, gözlerinle dünyayı görsün,
Temiz kurban kokusu için nefes ver,
Odur sende gece ve gündüz gören,
Hisseden, düşünen ve konuşan,
Görmelerinde, hislerinde, düşüncende,
Ve konuşmada her zaman tanrısal ol.*

Bu durumda insan tanrısal prensip ve kurallara göre hareket ederse, gövdesindeki tanrı ile aralarında bir uyum ve ahenk mey-

dana gelir ve böylece gövde yapısında harmoni oluşur. Bu harmoninin bozulması ile gövde yapısında uyum ve ahenk de bozulur. Böylece uyumsuzluk ve ahenksizlik neticesi rahatsızlıklar, huzursuzluklar ve hastalıklar meydana gelir. Bu kural evrende ve dünya yapısında da geçerlidir.

Mazdaistler genel harmoniyi her şeyi bilen tanrı **Ahura Mazda** olarak niteler ve öyle adlandırırlar. Uyum ve ahengin yani harmoninin bozulmasını ise, hiçbir şeyi bilmeyen kötü ve kötülüklerin amiri, tanrının düşmanı olan **Ahriman** olarak nitelerler. Bunların her ikisinin de evrim ve insanın gelişimi için, zıtların birliği temelinde gerekliliği geçmişte belirtilmişti. Bu açıdan tamamen kötü ve yok edilmeyi gerektiren bir şeyin olmadığı açıktır. Her şey insanın doğrudan veya dolaylı olarak gelişimini sağlamak için vardır. Böylece **Ahriman** da sürekli bir şekilde kötü olmasına ve kötülükler yapmak istemesine rağmen, iyinin gelişimine dolaylı da olsa hizmet etmektedir. Esas olarak bunlar insanın kendi yapısı içerisinde var olan güçlerdir. Her insan hata ve zayıflıklarının olduğunu bilir veya hisseder. Olumsuz veya kötü olarak değerlendireceği bu yönlerine karşı, kendi yapısında iyi olarak değerlendirdiği yönleriyle mücadele ederek, böylece aynı veya başka hatalara düşmemeyi ya da daha az hata yapmayı ve zayıflıklarını gidermeyi amaçlar.

Tanrı **Ahura Mazda**'nın emrinde büyük ölümsüz ruhsal güçler vardır. Bunlar tanrının kutsal melekleri olarak onun emir ve direktiflerini yerine getirirler. "*Kutsal Melekler*" olarak nitelenen bu ruhsal güçler, geçmişte anlatıldığı gibi, esas olarak insanın tanrısal iyi ve iyilikler doğrultusunda yaşamını sürdürmesinde yardımcı olan güçler olarak insanın kendi yapısında var olan ve iyi olarak kabul edilip değerlendirilen insani nitelik ve özelliklerdir. Kim temiz, adaletli, çalışkan, sadık ve bilgili ise, onun yapısına bu melekler girer ve onun hal ve hareketleri ile kendilerinin o insanın yapısında olduklarını belli edip, ifade ederler. Ama kim kötü, olumsuz yönleri geliştirir ve şerefsiz bir konumda yaşamını sürdürürse, onun da gövdesine **Ahriman**'ın hizmetçileri olan devler girer ve o insanın hal ve hareketlerinde, onun gövdesinde olduklarını ortaya koyarlar veya kendilerini ifade

ederler. Böylece insanlar tanrının amaçları ve hizmetinde veya yanında ya da onun karşısında olduklarını, yaşamlarındaki hal ve hareketleri ile ortaya koyarlar. Tanrı insanı bu seçimi yapmakta serbest bırakmıştır. İnsanın da bunu tanrısal yaşam amacında yönetip yönlendirmesi gereklidir. Fakat isteyen insan istediği tarafı seçmekte özgürdür.

Günümüzün tabulu dini inançları temelinde, ruhsal olarak şekillenmiş olan insan, metafizik ve mantık dışı inançlarından dolayı, kendi yapıları içinde var olan bu ruhsal güçlerin nitelik ve özellikleri ile mücadelelerini pek anlamıyor veya öğrenmek, bilmek ya da kavramak istemiyorlar. Dış görünüş ve şekli ön plana çıkararak, iyi işler yaptıklarında her şeyin kendiliğinden gelişip güzelleşeceğine inanmıyorlar. Bu durum, tamamen Zerdüşt öğretisine aykırıdır. **Zerdüşt** her insanın kendisini, kendi yapısını, en önce düşüncesini, sözünü ve eserini geliştirip güzelleştirerek yüceltmesini ve sonra yansıma kuralı gereği, kendisi dışındaki etkileyerek, çevresindekilerin de kendilerini geliştirerek güzelleştirmelerine katkıda bulunmasını sağlar.

Ruhun iç derinliklerinde, tanrı **Ahura Mazda** vardır. Gövde yüce tanrının evi olduğundan ihmal edilemez. Makrokozmoz olan evrenin küçük bir aynası olan insan gövdesi ise mikrokozmoz durumundadır. Evrende her şeyin oluşması yoğunlaşma ile olduğundan, insan da düşüncelerini hangi konuda ve hangi yönde yeterli derecede yoğunlaştırabilirse, o alanda istemlerine ulaşabilir veya o konuda başarılı olur. Bu temelde eğer her şey insanın yapısında ise, insanın yeterli düzeyde yoğunlaşması ile dünyada neyi isterse ona kavuşma imkânını elde edebilir. Ancak yoğunlaştırılan güçlerin bilinçli bir şekilde hedefine doğru yönetilip yönlendirilmesi gereklidir. İnsan, istemleri doğrultusunda düşüncelerini yoğunlaştırmalı ve uygun bir şekilde pratik yaşamına aktarmalıdır. Üzerinde yoğunlaşılacak düşünceler, pratik yaşama aktarılabilirse bir değeri vardır ve insan onunla uyumlu olarak yaşamında ilerlemeye başlar. Çoğu insan da teorik bilgilere sahip olmakla yaşamın ilerleyebileceğini düşünür. Ancak insan, temiz olması ve iç etkenlerden gerçekten özgürleşmesi halinde, düşüncelerini pratik yaşamına uyarlayarak ilerleyebilir. İn-

sanın kirli olması ve iç etkenlerinden özgür olmaması halinde, onda henüz mükemmellik oluşmamış demektir ve bu durum gelişim ve ilerlemesini engeller.

Mazdaistlere göre:

Çoğu insan bazı şeylerin güzelliklerinden bahsetmeyi bilmenin yeterli olduğuna inanırken, her şeyi bilen tanrı bunlara arkasını döner. Çünkü bu tür insanlar bilgi ile oynamak isterler. Her şey dengi veya zıddı olanı ile mukayese edilir ve herkesin ne olduğu teslim edilir.

İnsanda her yetenek bir başka yetenekle sonuçlanır. Yalnızca harmoni içinde gövde yapısında var olan, bütün ruhsal güçlerin yoğunlaştırılarak örgütlenmesi ile yaşamda başarı garantilenir.

Hayal gücünü geliştiren, sınırsız bir mistisizm içerisinde insan kendini kaybetmemelidir. Tüm iyi insanlar güçlerini yoğunlaştırıp iyiye yönelirlerse harmoni, barış ve huzur oluşur. Mücadele veya etkileşim esasta güçlerin birbirlerini geliştirmeleri temelindedir.

Kim içten, huzurlu ve harmoni içerisinde, kendinde var olan güç ve yetenekler ile iyi ve kötülere hükümrân ise, o zaman yaşama da hükümrândır.

Tanrı doğada ve insandadır. Bu temelde insan en önce doğa kanun ve kurallarını anlayıp kavramalıdır ve onlara uygun yaşamalıdır. Böylece bilip uygulayarak doğaya hükümrân olabilen insan, kendi yapısındaki tanrısal güçlere de hükümrânlığını sağlayabilir.

Tanrının hükümrânlığı, tanrının varlığı insanın içinde, özünde ve ruhundadır.

Alevi şairlerinin nefeslerindeki yaklaşımlarına bir bakalım.

Genci Abdal'ın bu konudaki belirlemesi şöyledir:

*Suret-i ademden göründüm amma,
Ne insanım bu insandan içeri,
Benim esrarımdan her Nutk-i illa,
Tercümanım tercümandan içeri.*

*Bülbülün goncası, gülşeniyim men,
Sadıkların aşkı fermanıyım men,
Ehli diller sırrı, sultaniyim men,
Ne pünhanım bu pünhandan içeri.*

*Gerçi, suret ismim beni ademdir,
Mani-i siyrette bahr-i azamdır,
Hükmü kafdan kafa teki hatemdir,
Süleyman'ım Süleyman'dan içeri.*

*Ahsen-i Takvimde nikab büründüm,
Bir noktadan hasıl oldum arındım,
Can gözü ile görenlere göründüm,
Ne seyranım bu seyrandan içeri.*

*Hakikat Genci'nin Şah-i nurdayım,
Ne deryada, gökte, ne de yerdeyim,
Mekân tutmaz, ispat olmaz sırdayım,
La mekânım, la mekândan içeri.*

Genci ise şöyle der:

*Nokta-i vahidden ademe geldim,
Ne ihsanem bu ihsandan içeri,
Anda nihan oldum, remzini bildim,
Ne irfanem bu irfandan içeri.*

*Kim bilir meni, men kimim ey can,
Ne ruhum men, ne can, canlara canan,
Ne sırr-ı rumuzem, Arife nişan,
Ne sultanem bu sultandan içeri.*

*Küfür nedir bilmem, Hakkı hak bildim,
Yetmiş üç millette Naci'yi buldum,
(Nur-i akdem) Müsilman men geldim,
Müslümanem müslümandan içeri.*

Ne dervişem, ne sufiyem, ne canan,
Ne kâfirem, ne mü'minem, ne iman,
Ne zahidem ne münkirem, ne nadan,
Geçmişem küfr-ü imandan içeri.

Şeriatta, tarikatte, pirdeyim,
Marifette, hakikatte nurdayım,
Esrar ile (Genci) gizli sırdayım,
Ne mihmanem, bu mihmandan içeri.

Kaygusuz Abdal'la bitirelim:

Adem oldum geldim adem içine,
Uğradım bir hana, handan içeri,
Zembur gibi kandan kana konarken
Bir kana uğradım kandan içeri.

At oynatma zahid, bu meydan değil,
Bu meydan der isen, bu erkân değil,
Süleyman der isen, Süleyman değil,
Süleyman var Süleyman'dan içeri.

Aşk bedestanından mercan almışam,
İrfan meclisinden erkân almışam,
Bu canı verip de, bir can almışam,
Saklarım bu canı, candan içeri.

Şeriati Muhammed'e verdiler,
Tarikat üstüne bir yol kurdular.
Marifet babından sual sordular.
Hakikat var hakikatten içeri.

Kaygusuz'um eydür bir nutkum hakla,
Bir mürşide el ver kalbini pakla,
Mürşidin verdiği tut kavi sakla,
İlikten, kemikten, kandan içeri.

İnançlarındaki batın yani öz manaları temelindeki açıklamalarını verdiğimiz bu Alevi erenlerinin ve Mazda inançlılarının sözlerinin, normal ve sıradan inananlar ile inançlılarınca anlaşılmasının zorluğu açıkça ortadadır. Bu nedenle onların rahatlıkla anlayabilecekleri veya onlar tarafından sevilip sayılan sembol değerlerle anlaşılır şekilde anlatılması yeğlenmiştir.

İslamiyetin şiddet ve zor temelinde bölgeye hâkimiyetini sağlaması sonrasında bu inanca mensup olanların, kendi öz yapılarını ve amaçlarını korumak ve kurtarmak için takiye yapmak zorunda kaldıkları biliniyor. Bunun sonucunda İslamiyetin hâkim olduğu bölgenin önemli şehir merkezlerinde kurdukları tekkelelerinde dahi kendi öz gerçekliklerini gizleyip maksat ve söylemlerini zahiri olarak söyledikleri, İslami değer ve söylemler altına gizlemeye çalıştıkları da bilinmektedir.

Tüm bu zahiri söylemler, öz mana ve anlamına denk düşme- se bile, süreç içerisinde bu söylemler dıştan içe doğru etkilerini geliştirerek sürdürmüşlerdir. Alevi gerçekliği ve Mazda inancı gerçekliğinin gizlenmesi ve zamanla da yasaklanıp baskı altına alınması ile halk arasında babadan veya anadan dilden dile zahiri olarak anlatılarak gelenler, Aleviliğin gerçekliği olarak kabul görmeye başladılar. Bu durum günümüzün Alevi gerçekliği olmasına rağmen, Alevi inancının öz kaynağı ile mana ve amacının gerçekliği değildir.

15) Doğal Yaşamda Örgütlenme

Evrin düşüncesine göre, güneş ışınlarının (elektiriksel gücün) havada var olan maddesel zerreciklerle teması veya etkileşimlerinin başlaması ile maddesel zerrecikte manyetiksel güç de oluşur. Bu aşamada, maddesel zerreciğin bünyesinde oluşan bu güçler arasında bir dengesizlik vardır ve bu dengesizliğe bağlı olarak ve bu dengesizliği gidermeye yönelik bir hareketlilik oluşur. Bu nedenle maddesel zerrecik kendisindeki bu dengesizliği gidermek için, kendi ihtiyacını temin edebileceği, yakınındaki başka maddesel zerreciklerle bir araya gelir. Bu birinci aşama toplama

nıp bir araya gelme, yani cem olma aşamasıdır. Aralarında ortak yaşamlarını sürdürme temelinde çıkarlarına denk düşen zımni bir anlaşma olduğunda ise, yaşamlarını daha da güzelleştirip yüceltmeye ve organize etmeye yönelik merkezi bir enerji noktasını oluştururlar.

Bu enerji merkezi tüm kişisel nitelik ve özelliklerle, bireysel çıkarlara sahip olan maddesel zerreciklerin artan enerjisini toplarken, aynı zamanda onların gövde yapısı içerisinde yaşamlarını sürdürmekte ihtiyaç duyduğu enerjiyi de onlara aktarır. Böylece bu merkez, akıl görevini üstlenir ve gövde yapısını da sevk ve idare etmeye başlar.

Bu durumda maddesel zerrecik güneş ışınlarından farklı derecelerde etkilenecek, bu temelde bünyesindeki manyetiksel ve elektriksel güçler arasında sürekli olarak farklı derecede dengesizliği yaşamaktadır. Fakat sevk ve idare merkezi olarak beynini de oluşturmuş durumdadır. Bu akıllı ve yoğunlaşmış olan zerrecikler topluluğu bir bünye oluşturarak kendini diğerlerinden ayırırken, bu defa aklı sayesinde sevk ve idare edilen bir bünye olarak, duyduğu ihtiyaçları temelinde başka topluluk veya bünyelerle bir araya gelerek toplanır ve sonrasında da yoğunlaşarak bir enerji merkezini ve dolayısıyla daha üst düzeyde bir sevk ve idare merkezini yani aklını oluşturur. Bu defa bu yeni yapıya bağlı olan ve kendi başlarına kendilerine özgü yaşamları, farklı özellik ve nitelikleri olan, tüm birliğin içerisinde yer alan yapıların artan enerjilerini toplarken, aynı zamanda onların ihtiyaç duyduğu enerjileri de onların yapısına gönderip, yaşamlarını sevk ve idare eder.

Bu bir araya gelişte, kendi eksikleri temelindeki ihtiyaçlarını diğer maddesel zerreciklerden temin ederken, kendisinde var olan ve kendisini rahatsız eden fazlalıklarını da başka maddesel zerreciklerin ihtiyaçları temelinde onlara vermek zorunda kalır. Bu anlamda maddesel zerreciklerin bir araya gelişlerinin temel nedeni, karşılıklı fazlalıklarla birbirlerinin ihtiyaçlarını giderme ortak noktası veya çıkarıdır. Bu temelde aralarında ihtiyaçlarını giderme yönünde bir alış veriş yaşanır. Bu durum yaşamlarının daha huzurlu ve rahatlık içerisinde bir üst aşamaya vardırılması

olup, bireysel yaşamdan sosyal yaşama geçiş veya örgütlü yaşam aşaması olarak da değerlendirilebilir. Bu durum kendi kişisel ihtiyaçları ve ortak değerleri temelinde, kendine özgü nitelik ve özelliklerle, bireysel ve bağımsız olan yaşamlarını ikinci plana atarak, yaşamlarını bir üst dereceye çıkarmak amacıyla sosyal ve örgütlü bir yaşamla birbirlerine bağımlı hale gelmeyi ön plana alma olayıdır. Birbirlerine bağımlı olan bu yaşam şeklinde iyi bir bireysel yaşam, toplumda var olan diğer bireylerin iyi yaşamlarına bağlı olduğundan, onların iyi yaşamlarının sağlanması ile mümkün olur. Bu da onların yeterli üretimleri veya üretim fazlalıkları ile olurken, onların sağlıklı yaşamları ile kendisi de sağlıklı bir yaşama sahip olur. Onların sağlıklı yaşamları onun da sağlıklı yaşamına etkide bulunur.

Güneş ve maddesel yapının sürekli etkileşimi, maddesel yaşamın da sürekli olmasını sağladığından, bir araya gelen bu maddesel bireycikler kendi yaşamlarını daha da üst düzeye çıkarabilmek için merkezi alanda giderek yoğunlaşırlar. Bu yoğunlaşma ile bireyler kendi yaşamlarını sürdürürlerken, güç ve enerjilerinin artan bölümünü merkeze aktarırlar. Merkezde toplanan güç, o gövde yapısındaki yoğunlaşmanın ortak gücü olup, giderek de bu yoğunlaşmanın beyni haline gelir. Beyinde toplanıp yoğunlaşan güç ve enerjiyi, beyin tüm bünyenin düzenli ve sağlıklı yaşamı için ve bu yaşamı daha da geliştirmek için gerekli gördüğü zaman ve yerde kullanıp yönetip yönlendirir.

Beyine enerji taşıyan, tüm gövde alanlarından haber getirip emir götüren veya beynin direktif ve emirleri temelinde enerjiyi aktaran mekanizma da ihtiyaç temelinde böylece oluşur. Tüm doğal oluşumlarda beyin ve enerji merkezi, yapının kendi merkezinde oluşur ve yaşamında en önemli yer olduğu için de, özenle koruma altına alınır. Çünkü yaşamın en kıymetli organı ve gövde yapısının yaşamını yönetip yönlendirenidir. Gövdeyi idare eden ve yaşamı geliştirip iyileştiren merkezidir.

Bu anlamda gövdesel yaşamı yönetip yönlendiren, geliştirip güçlendiren ve yücelten durumdaki beyin, direkt olarak gövdenin yapısına bağımlıdır. Kendisinde birikecek gücü ve enerjiyi gövdeden aldığı gibi, bu enerjiyi gövdenin gerekli ihtiyaçlarına

harcar. Gövde sağlıklı ve düzenli olarak çalışmalarını sürdürdüğü süreçte, beyin artan enerjiyi gövdenin daha iyi yaşaması ve yaşamının daha da yükseltilmesi için harcar. Eğer gövde yapısı sağlıklı ve düzensiz ise o zaman beyin gövde yapısının sağlıklı hale gelmesi ve kendini düzenleyip geliştirmesi için, gereğinde enerjisinin büyük bölümünü bu yönde harcayınca, yaşamın geliştirilip yükseltilmesi için merkezde yeterli güç kalmayacağından, esas olan yaşamı geliştirip yücelten görevini gerçekleştiremez. Yani var olan enerjisinin büyük bölümünü gövde içinde ve onun sorunlarında tüketmiş olur. Eğer gövde yapısı sağlıklı ve düzenli ise o zaman beyin merkezdeki enerjinin bir kesimi ile gövdesel yaşamın düzenli ve sağlıklı olmasını sağlarken, diğer kesimi ile de yaşamı daha geliştirip güzelleştirerek yüceltir. Böylece de yaşam evrim geçirerek bir üst aşamaya kendini ulaştırır.

Doğal örgütlenmede birey, sosyal yaşamında gövdeye, gövde de beyine bağımlı olduğu gibi, beyin gövdeye, gövde de onu oluşturan birimlerine bağımlıdır. Bunların arasında yaşamın geliştirilip yükseltilmesi temelindeki ortak değer ve yönelimlerinde uyum ve ahengin olması zorunludur. Bu uyum ve ahenk bozursa veya yoksa, yapılanmada arıza veya hastalık var demektir. Böyle bir durumda beyin normal işlevlerde kullanması gereken enerjinin bir kesimini bu uyumsuzluğu gidermede kullanmak zorunda kalacağı gibi, esas görevini bırakıp bu durumu düzeltmek zorunda kalır veya kendisi de gövde yapısındaki uyumsuzluğa bağlı olarak dağınıklık içerisine girip düzenli çalışmasını kaybeder. Bu durumda da enerji ve güç iç sorunlarla tüketildiği gibi beyin de bu alanda boşuna meşgul edilmektedir. Böylece hedeflenen esas amaç yani yaşamın geliştirilerek yükseltilip evrim geçirmesi içeriden engellenmiş olur.

Gövde içerisinde bireylerin veya organların merkeze göndermeleri gereken veya ortak amaç doğrultusunda kullanmaları gereken enerji ve güçlerini birbirlerine karşı kullanmaları durumunda, bu zıt yönlü ve birbirlerine yönelen enerjiler, birbirlerini bitirdiklerinden veya birbirlerini zayıflatıp nötürleştirdiklerinden, gereğinde içeride veya dışarıda kullanabilecekleri enerjileri kalmayacağı gibi, beyinlerine de enerjilerini gönderemezler. Böylesi durumlarda beynin kullanabileceği enerji kalmadığından fonksiyonlarını

yerine getirmesi de zorlaşır. Böylece etkinliğini yitirecek olan beynin gövdesini yönetip yönlendirme fonksiyonu da kendi kontrolünden çıkacağı için, gövde yapısında kaos veya iç savaş meydana gelmiş olur. Bu durum yaşamın gerilemesi veya geriletilmesi anlamına gelir. Gövdedeki bu kaosu veya iç savaşı gidermeden, beynin enerji toplayıp çalışması ve gövdeyi sağlıklı olarak yönetip yönlendirmesi mümkün olmaz. Bu durum giderilmediği takdirde, sosyal, örgütsel yaşamın kendini sürdürmesi mümkün değildir ve bir süre sonra bitmek zorundadır.

Sosyal, örgütsel yaşamda en önemli hastalık egoizm, hırs ve ihtirastır. Doğal olarak gövde yapısında birey sosyal yapıya, yani gövdeye bağımlıdır. Gövde bireyin aynı zamanda yaşam alanı ve kaynağıdır. Onun yaşamının iyileşmesi veya kötüleşmesi ile uyumlu olarak, birey de iyi ya da kötü bir yaşama sahibi olur. Bireyin yaşam kaynağını oluşturan sosyal yaşam devam ettiği sürece kendi yaşamı da devam eder.

Bazı bireyler, uyumlu ve ahenkli bir yaşamı göz ardı ederek, isteklerini dayatıp, kendi ihtiyaçlarını fazlasıyla karşılamayı gerekli görürler. Bu durum sosyal yaşamda normal olarak kendi hakkı olandan daha fazlası olup, bu fazlalık esasta başkalarının hakkıdır. Böylesi suistimal edilmeye müsait hale gelen veya bünyesindeki bireylerin haklarını, gerek kendi yapısı içerisinde gerek yapısı dışında, başkalarına gasp ettiren veya buna izin veren bir gövde kötü bir hastalıkla karşı karşıyadır, demektir.

Egoistleşen bu birey, gövde yapısı içerisinde en önce kendi çevresindekilerin, yakınlarındaki diğer bireylerin veya yapıların haklarını gasp ederek, onların giderek zayıf düşmesini sağlarken, kendisi de bununla uyumlu olarak güçlendiği oranda, çevresini ve etki alanını da genişletir. Haklarını gasp ettiği bireyler çoğaldıkça güçlenir ve zayıflattığı bünye alanı büyür, bir süre sonra da tüm gövdeyi sarar ve böylece uyumlu ve örgütlü olan sosyal yaşamı sona erdirir. Bu durum sosyal yapıda veya örgütte, açıkça gövde yapısındaki kanser olayıdır. Böylesi durumlara fırsat verilmemesi için, bünyenin uyum ve ahenk içerisinde sağlıklı tutulması gereklidir. Her halükârda bünyede oluştuğunda ise onun bünye dışına atılması ve tasfiye edilmesi gereklidir. Aksi halde amaçlanan sosyal, örgütsel, gelişkin yüce yaşam bitirilmiş olur.

16) Ahura Mazda'nın Melekleri veya Kutsal Ruhları

Mazda inancında olduğu gibi, Alevilikte de her şeyin evrende, dünyada ve insanda olduğunu; tanrının ise insanın iç derinliklerinde, ruhunda bulunduğunu belirtmiştik.

Evrendeki her şeyin insanın kendi yapısında ve bünyesinde olduğuna inanılır. Doğa ve insanüstü, metafizik olarak ifade edilip sembolize edilerek uygun deyimlerle belirlenen olgular da esas olarak doğada ve insanın bizzat kendi yapısında var olan nitelik ve özelliklerdir. Bu anlamda tanrı **Ahura Mazda ve Melekleri** olarak değerlendirilip sembolize edilenlerin de, insanda var olan iyi ve iyiliğe hizmet ettikleri düşünülen veya öyle yorumlanan niteliklerle özellikler olduğu ortaya konulmaktadır. Kısaca bunlara göz atalım.

1. İki sonsuz güç: İkiye ayrılmaktadır.

a - Haurvatat: İnsandaki sağlık ve ölümsüzlükle uzun yaşam olup, esas olarak yaşamdaki su veya yaşam suyudur.

b - Ameretat: İnsanlardaki sonsuz yaşam ve yeniden doğumu belirleyen nitelikler olup, Mazda inancı kuralları temelinde yaşayan insanların sonsuz yaşamını sağlayan özelliklerdir. Bitkilerle ilgili olması, insanların yaşamlarını sürdürmelerinde gıda olarak kullanmalarındandır.

2. Sraosa: Esas olarak insanın ilk oluşan özelliği olup itaattir. İtaat en önce kalpte meydana gelir. Fakat ruhta kendini açığa vurur veya ifade eder ve akılla kendini ortaya koyar. Bu esas olarak kalpten gelen ruhsal sese, huzur ve sükûnet içerisinde itaat etmedir.

3. Aşhi Vanguhi: İyi Aşhi, dişiliğin iyi olan özelliği, niteliği olup, iyinin ve zenginliğin gerçek kaynağını oluşturur. Üstün erdemdir. Bu özelliğin kutsanıp saygı gösterilmesi ve korunması gerekir. Bunlar kalıtım yolu ile nesilden nesile geçen nitelikler olup, insanlara ruhsal ve maddesel zenginlikler sağlar.

4. Aşha: İnsandaki temizlik ve adaletin, insan yapısında ve doğada var olan tanrısal düzenin korunması anlamındadır. İnsandaki tüm özellik ve nitelikler, sonsuz bilgi akımları olup, insanın

kalbindeki yansımalarıdır. İnsanın haklıdan yana tavır alıp haksıza karşı olmasıdır. Aşha'nın özelliklerine eren kişi, tanrının da özelliklerine ermiş olur. Böylece insanda, iyi ruhsal yapılanma oluşur ve kendi yapısında harmoniyi oluşturup, sonsuz yaşama kavuşur. Tanrının iyi ruhu ile gizemli Mazda öğretisine kavuşmuş olur.

5. Vahu Mano: İnsanda var olan iyi düşünce, iyi söz, iyi eser veya işlev olup, tanrısal ışığın ruhu olarak yorumlanır. İnsandaki bilgilerin iyi yönde insanlarla ve insanlık için, onun hizmetinde kullanılmasını sembolize eder. İnsanın bu özelliğine sembolik olarak verilmiş olan isimdir.

6. Armaiti: İnsanın cömert, bağışlayıcı özelliğinin yanında, bereket ve bolluğu ifade ederken, ruhi temizlik, ayın ve ibadet ile nefesine hâkim olmayı gerektiren bir özelliktir.

İnsanın üç temel özelliği sayesinde, Aşha, Vahu Mano ve Armaiti vasıtası ile tanrı **Ahura Mazda** ile direkt ilişkiler içine girebileceği belirtilir.

Bunlara karşın mücadelesini sürdürmek için **Ahriman** da kendisinin hizmetinde ve emrinde olan altı dev'ini yaptı. Bunlar karşılıklı olarak insanın içinde ve yapısında mücadelelerini sürdürmektedirler. Tanrı Ahura Mazda yaşamı var ettiğinde, Ahriman ölümü var etti. Böylece ikiz olan iki temel ruhsal güç arasında mücadele ve etkileşim başladı.

Ahura Mazda'nın insandaki temel yedi iyi özelliğine karşın, **Ahriman** da kendi hizmetinde olan altı büyük devini yaptı.

Bu devler şöyle sıralanır:

* Birinci Dev, Ahriman'ın en büyük hizmetkârı olan **Aeşma**: Bu, insanda var olan ölüm korkusu olup, insandaki bu niteliğin sembolize edilmesidir. Böylece, ölüm korkusunun, insanın en olumsuz yönü olduğu vurgulanmak istenmektedir.

* Ahriman'ın ikinci Dev'i ise **Hazah** ismi ile adlandırılan insandaki şiddet olgusu veya özelliğidir.

* Üçüncü Dev, **Nömo** diye adlandırılıp sembolize edilen insandaki vahşet özelliğini belirlemektedir.

* Dördüncü Dev, **Ahitay** olarak adlandırılırken, insanın yapısında var olan iç ve dış kirlilik sembolize edilir.

* Beşinci Dev, **Döröza** adı ile anılır. Bu da insanların yılanlar üretmesi ve söylemesi ile bu yönlü karakterine veya özelliğine bağlı kalmasıdır.

* Altıncı Dev denilen **Töviş**, insanların kabalıklarını ve kaba davranışlar içinde bulunma özelliğini sembolize eder.

Tanrı **Ahura Mazda**'nın iyi olan melekleri veya insan niteliklerinin altında bulunan ve "Yazata" olarak adlandırılan, yirmi dört iyi nitelik ve özelliğe karşı, **Ahriman**'ın da mücadele etmesi için var ettiği yine yirmi dört dev olduğu belirtilir.

İnsan yapısında var olan bu kötü nitelikler yani **Ahriman**'ın hizmetkârları olan ikinci derecedeki devler de şöyle sembolize edilirler:

* Nehir yılanları ve kışlar, yani soğuk veya soğukluk.

* Sığırlara ölüm getiren Skaityalar (bunların bir böcek türü olduğu belirtilir), bulaşıcı hastalıklar.

* Günah dolu arzular (açgözlülük, seksüel arzular, ihtiras).

* Bravaralar (bunların hububat taşıyan karıncalar olduğu belirtilir). Başkasının emeğini gasp etme veya çalma.

* İmansızlık suçu.

* Ağlama ve gözyaşı.

* Periler.

* Gurur.

* Kefareti mümkün olmayan sapık ilişkiler.

* Kefareti mümkün olmayan ölü gömme günahı (Medler ölülerin gömülmesi için, kemiklerin üzerindeki etlerin yabani hayvanlar tarafından yok edilmesini beklerlerdi. Etsiz kalan kemikler ise en fazla bir yıl içinde gömülmeliydi. Bunun aksine davranmak büyük günah sayılırdı).

* Yatular: Bunları kötü olan büyücülüğün var ettiklerine inanırlardı. (Yatu, erkek, sihirbaz; Pairika/peri ise kadın sihirbaz olup çekirge baskını gibi afetlerle kötü gözün bunların işi olduğuna inanılırdı.)

* Tam imansızlık, aşırı şüphecilik.

* Kefareti mümkün olmayan ceset yakma günahı.

* Kadınlarda anormal regl akıntıları ve yabancıların zulmü.

* Aşırı sıcaklık, kuraklık, verimsizlik.

* İkiyüzlülük gibi devler ya da insani ve doğal nitelikler ile özellikler.

Böylece Mazda inancı ve Alevilikte kullanılan tanrı, melekler, devler ve cin ile periler gibi deyimlerin doğa ve insanüstü şeyler olmadığı, aksine bunların doğanın kuralları çerçevesinde doğa ve insanın kendi yapısında var olan iyi ve kötü olarak değerlendirilen nitelik ve özelliklerin dereceleri ile ayrıştırılmalarında sembol olarak kullanılan isimler oldukları açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Mazda inancından kaynaklanan bu olgular ve adlandırmalar ile sıfatlandırmalar bölgenin başka dini inançları tarafından alındıklarında, bu yeni inançlar kendi durumlarına göre değerlendirilip onları metafizik, doğaüstü ve insanüstü olarak anlamlandırmışlar ve inananlarına öyle kabul ettirmişlerdir. Bunları kutsal kitapları aracılığıyla tanrıya mal ederken, peygamberlerini de buna şahit göstermişlerdir.

Bölgede sonraları gelişmeye başlayan ve giderek güçlenip Mazda inancını gerileterek, Alevi inancı üzerinde etkiye bulunan inançların tesiri ile süreç içerisinde Alevi halk kesiminde de bu olgular belirli oranda değişime uğramış; metafizik, doğa ve insanüstü değerlendirmeler yönünde belirgin bir gelişme oluşmuştur. Gerçek Aleviliği bilen ve bu konu ile ilgilenenler ise, bunların doğanın ve insanın yapısında var olan niteliklerle özellikler olduğunu bilmektedirler.

17) Alevi ve Mazda İnancında İnsan

Aleviliğe göre: “*Sıfatsız ve mekânsız olan ispatsızdır. İspatsız olan bir şey de yoktur.*”

Tanrı doğadaki oluşumlar ve varlıklar ile insanda sıfatını ve mekânını bulmuştur. Bu da tanrının varlığının ispatıdır. Sıfatı ve mekânı ile ispatı olmayan bir tanrının varlığına Alevi ve Mazda-istler inanç göstermezler.

Mazda inancı ve Aleviliğin felsefesine göre insanın oluşumu, evrim süreci bölümünde açıklanmaya çalışılmıştı. Burada insanın neslini devam ettirmesi ve sosyal yaşamdaki insan cinslerinin konumlarının açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.

Alevi erenlerinden **Mihrabi** durumu açıklıkla ortaya koyar:

*Allah deyüp bağırma,
Uzak sanup çağırma,
Hakkı dilden ayırma,
Şeytan güler bu hale.*

*Evvel ü ahir oldur,
Zahir ü batın oldur,
Hazır ü nazır oldur,
Kulak tut bu meale.*

*(Men aref)den al sebak,
Arifane doğru bak,
Senden sana yakın Hak,
Eriş ol Layezale.*

*Hayali bir yerdesin,
Sen arada perdesin,
Hak sende, sen nerdesin,
Nedir cevap suale?*

*Arşı rahmandır yüzün,
Anı şerheder yüzün,
Arif bilmez iç yüzün,
Açma sırrı nadane.*

*Kur'anidir, sözümüz,
Rahmanidir yüzümüz,
Hakkı görür gözümüz,
Aldanmayız hayale.*

*El'insan ü ve'l Kur'an,
Hadisdir bu tü'man,
Sözün bilmezse insan,
Nice ersin kemale.*

*Kaşın, kirpiğin hattın,
Yedi hat olmuş niçin,
Manada ebced için,
Gafilan düştü dale.*

*Böyle yazmış yaradan,
Zat evinden anadan,
Yedi hat var babadan,
Erişirsen visale.*

*Altısıdır muteber,
Şeş cihetten al haber,
Mafsallardan kıl güzer,
Derecatı hilale.*

*Baba deyüp ademe,
Secdegâh ol aleme,
Hateme ir hateme,
Döndün yüzün cemale.*

*Mihrabi cümle ayat,
Müteşabih muhkemat,
İşte destine berat,
Sun ey saki piyale.*

Doğanın temel kuralı olarak evrende, doğadaki her şeyde ve insanın kendi yapısında var olan ve *ikiz güçler* olarak adlandırılan elektriksel ve manyetiksel güçlerin etkileşimi, mücadelesi ve birleşimi ile insan, neslini devam ettirmektedir. Bu iki güç doğadaki her varlıkta olduğu gibi, insanda da bir arada bulunur. Ancak insan yapısında bu iki zıt güç arasında bir dengesizlik olduğundan, bu dengesizliği gidermeye yönelik hareketlilik ve yaşam da vardır. İnsanlar arasındaki hareketlilik bünye yapılarındaki bu dengesizliği gidermeye yöneliktir. Yani erkeğin bünyesinde fazlaca bulunan erkeklik veya elektriksel gücü verme ve eksik olan kadınlık yönü veya manyetik gücü alma yönünde bir

hareketlilik varken, dişi ya'da kadında bu durumun tam aksine, yapısında fazlaca bulunan kadınlık veya manyetik gücü verme ve eksikliği bulunan elektriksel ya da erkeklik yönündeki gücü alma yönünde bir hareketlilik vardır. İnsan cinsleri arasındaki çekim güçlerinin doğuş nedeni bu temeldedir.

Kadının bünyesindeki manyetiksel gücün fazlalığının ürünü, kadının yumurtası olarak ortaya çıkarken, erkekteki elektriksel gücün fazlalığının ürünü de, sperma olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yumurta ve spermaların yapısında da, her iki temel güç olan manyetiksel ve elektriksel güçler bir arada bulunur, bu temelde yaşar ve birbirlerini çekim gücünü de oluştururlar. Ancak bu güçler arasında önemli bir dengesizlik mevcuttur. Bu dengesiz güçlerden hangisi fazla ise o güç yapının niteliği ve özelliğini belirlemektedir. Bunların uygun ortamda birleşmeleri ile yeni ve öncü bir oluşum meydana gelir. Bu yeni oluşumda da fazla veya etkin olan güç, bu yeni oluşumun niteliğini ve özelliğini belirler. Bu yeni oluşum cenin olup anne rahminde oluştuğunda bünyesinde temel iki zıt gücü, yani elektriksel ve manyetiksel güçleri barındırırken, aynı zamanda bunların esas kaynakları olan anne ve babanın tüm özellik ve nitelikleriyle yeteneklerini de bünyesinde barındırır. Ancak bu yeni oluşumun tamamlanması sürecinde anne ve babadan cenine geçmiş olan özelliklerden hangisi kendini yeteneklendirip geliştirirse, cenin de o yönde yani erkek veya kız olarak gelişir ve doğar. Böylece sonsuz yaşamda insan neslinin devamı olarak yeni bir halka kurulmuş ve insan da esasta kendini doğurmuş olur.

Bu durumda ana rahminde çocuk, babayla ananın ortak ve uyumlu derecedeki katılımları ile oluşmuştur. Ana rahminde oluşan cenin bu aşamada anaya her yönü ile bağlı olduğundan, ananın etkilendiği ruhsal veya fiziksel her türlü etkiden olumlu ya da olumsuz yönde doğrudan etkilenir. Çocuğun ana rahmindeki ruhsal gelişimi ananın ruhsal etkilenmesine bağlı olduğu gibi, fiziksel gelişimi de ananın bünyesini besleme durumuna doğrudan bağlıdır. Bu anlamda anayı etkileyen olumlu ve olumsuz ruhsal etkilerden çocuk direkt etkilenirken, aynı zamanda ananın aldığı gıdalar derecesinde ananın bünyesinden beslenir. Bu süre normal olarak

dokuz ay on gün olup, çocuğun ilk yapılanma aşaması olarak son derece önemli bir evredir ve geleceğinin başlangıcıdır.

Çocuk anne ve babanın ortak bileşimi olarak bu sürede ana rahminde, anaya bağlı bir şekilde gelişimini tamamlayıp doğduğunda, ananın koruması altında ve onun dolaylı veya dolaysız her türlü etkilenmesinden etkilenmiş olan üçüncü bir kişiliktir. Bu aşama sonrasında yine annenin bünyesinde oluşan sütle beslenerek anne sıcaklığı ve sevgisi ile bakımı temelinde büyürken anneye bağımlılığını sürdürür. Bu açıdan anneyi etkileyen her türlü etkenden doğrudan veya dolaylı olarak etkilenir. Çocuğun sadece besleyeni değil, aynı zamanda ilk eğitici olarak anne ona bilgisini ve kişiliğini aktarırken, çocuğun gerek kendine, gerekse çevresine ve yaşam kaynaklarına yönelim şeklini de büyük oranda etkileyip belirler. Anne yaşamdan veya çevreden edindiği bilgilerle iyi gördüğü şeyleri iyi, kötü değerlendirdiği şeyleri kötü, sevdiği şeyleri sevicecek, sevmediği veya nefret ettiği şeyleri de seilmeyecek ve nefret edilecek şeyler olarak çocuğuna öğretirken, kendi yapısındaki özellik ve nitelikleri büyük oranda çocuğuna aşılayıp aktarır ve böylece çocuğun gelişimini ve karakterini de önemli ölçüde etkilemiş olur.

Çocuk annesinden sonra en yakını olan babasından da belirli derecede etkilenir. Çocuğun babasından etkilenmesi, her halükârda anadan etkilenmesine oranla daha az ve sınırlıdır. Ayrıca çocuk yetiştiği çevrenin yapısından ve değerlerinden de süreç içerisinde etkilenir. Bu temelde insanda nitelik ve özelliklerle, kişilik ve karakterin oluşumunda anne birinci derecede etkin rol oynarken, diğerleri ise bu durum karşısında tali kalmaktadırlar.

Bu konuda **Zerdüş**, “Çocuklar tertemiz ve günahsız olarak doğarlar, onların belirli bir yaşa kadar işledikleri günahların yarısı anneye, yarısı da babaya yazılır” diye belirlerken, annenin hamilelik dönemi ve sonrasında babanın anneye olan yaklaşımı veya etkilemesi durumuna da açıklık getirmiş olmaktadır. Yani çocuğun iyi nitelik ve özelliklerle, yetenek ve karaktere sahip olmasında anne ve babayı eş derecede sorumlu tutmaktadır. Bu anlamda çocuğun gelecekteki yaşamının iyi veya kötü yönde gelişmesinde anne ve babanın belirleyici konumunda oldukları ortaya konulmaktadır. Sosyal yapının ve çocuklarının geleceği aç-

sından insanların bu sorumluluklarının bilinci ile hareket ederek, gelecekteki yaşamın gelişip güzelleşmesi ve yüceltilmesi amacıyla görevlerine sahip çıkmaları gerekli ve zorunludur.

Mazdaizme göre, çocuk aynen tohumdan biten bir bitki gibidir. Tohum ne kadar sağlam olursa olsun, uygun olan bir alana ekilmez ve toprak, hava ve diğer koşullar elverişli olmazsa, yeterli derecede sağlıklı yetişemez ve vermesi gereken ürünü de veremez. Aynı şekilde hasta veya zayıf olan bir tohum da, ne kadar uygun şartlardaki toprağa ekilse de, hava ile diğer koşullar uygun olsa da, yine de sağlıklı bir yetiştirme sağlayamaz ve beklenen uygun ürünü de veremez. Bu anlamda sağlam ve sağlıklı bir çocuk ancak annenin ve babanın sağlam ve sağlıklı olmaları ve yaşam şartlarının da buna uygun olması ile mümkündür.

Alevi toplumu içerisinde insan cinsleri arasında belirginleşen bir farklılık yaşanmaktadır. Bu farklılık komşu inanç toplumlarındaki kadar büyük olmasa bile Mazda inancının ve Aleviliğin gerçek yaklaşımları derecesinde olmadığı da açıktır. Yukarıda belirtilen insanın oluşum ve yapılanmasında kadına hakkı ve emeği derecesinde hak ettiği değerin verilmediği, günümüzde açık bir şekilde ortadadır. Bu temelde kadının Alevi inancındaki yerinin ve öneminin bilince çıkarılması önemlidir.

Bu konuda **Naciye Bacı** sitemini şöyle dile getirir:

Ey erenler, erler nasıl ersiniz?

Söyleyin sizinle davamız vardır.

Bacılara niçin (nakıs) dersiniz?

Bizim de Hazreti Havvamız vardır.

Bizi de halk eden Sübhan değil mi?

Arslanın dişisi, arslan değil mi?

Söyleyin, makbul-i Rahman değil mi?

Ümmügülsüm, Zeyneb, Leyla'mız vardır.

(Naciye) fakire, kemter bacıdır,

Muhammed, Ali'ye kuldur, Naci'dir,

Cümle erenlerin başı tacıdır,

İşte: Fatımatüzzehramız vardır.

18) Sosyal Yaşamda Kadın

Günümüzde, genel olarak tüm toplum'arda, özel olarak da Ortadoğu toplumlarında insanlığın tek yönlü gelişimi zararlı ve yıkıcı etkiler gösterirken, nedenleri araştırıldığında kadınların durumlarının buna neden olduğu ortaya çıkmaktadır. Günümüzde kadına bakış ve yaklaşım tarzlarının toplumların gelişiminde önemli rol oynadığı unutulup kadını sorumlu ve günahkâr göstererek, esas suçlular ve bu duruma neden olanlar gizlenmeye çalışılmaktadır. Kadının bu çarpık ve tek yönlü gelişimde herhangi bir işlevi veya aktif olarak bir katkısı olmadı. Ancak, kadın kendisine yapılan baskı ve suçlamalar karşısında sessiz kalmak ve kendisi için bir şey yapmamakla, yani ortak yaşamda kendini dayatmayıp pasif kalmakla, bu durumun meydana gelmesine dolaylı olarak katkıda bulunmuştur.

Kadın toplumsal ortak yaşamda, doğal insani değerlerini ve kullanabileceği güçlerini bilince çıkarmadan ve bu doğal güçlerini, dişiliğinin verdiği yetenekleri geliştirerek kendi çıkarları için veya sosyal yaşamının geliştirilip yüceltilmesi temelinde yeterli derecede kullanamadı. Kendisi bu doğal yeteneklerini bir yana bırakarak, erkeklığe özenip erkek iş ve mesleklerini yapmaya yönelerek, toplumda erkeklerin lehine olan durumu kabullenmekle kalmayıp, bunun bir imtiyaz veya kazanılması gereken bir durum olduğunu da onaylamış oldu. Halbuki kadınlar toplumsal yaşam içerisinde gerekli yerlerini alabilmek için doğal olan yeteneklerini ve değerlerini bilince çıkararak, onları geliştirerek, yönetip yönlendirerek, ortak yaşama kendilerini dayatıp, bu yaşama ortak olduklarını gösterebilirlerdi.

Evrende her oluşumda zıtların birliği olduğu gibi, erkeğin yapısında da zıddı olan dişilik veya kadınlık yönü vardır. Ancak erkeğin dişi yönünü ihmal ederek köreltmesi ve erkek yönünü geliştirip güçlendirmesi ile tek yönlü nitelik ve özellikleri öne çıkmıştır. Bu zıt yönlerin erkek ve kadında veya yaşamda dengelenmesi yani eşitlenmesi, doğal kurallara göre hareketsizliği ve dolayısıyla yaşamı durduracağından çare olamaz. Kadınların er-

kekleşmesi veya erkeklerin kadınlaşması da çözüm değildir. Çünkü insanlığın yaşamında, hemen her alanda iki cinsin, yani kadın ve erkeğin ortak etkileşimi gerekli ve zorunludur. Bunlardan biri olmadan diğerinin yaşamını sürdürmesi mümkün olmadığı gibi, birinin yaşamdaki etkinliğinin zayıflaması oranında, diğerinin güçlendiği anlamı da çıkmaz.

Zerdüşt öğretisine göre, bu zıtlar arasındaki etkileşim veya mücadele esas olarak birbirlerini geliştirmeye yöneliktir. Toplumsal yaşamda her iki cinsin birbirlerine bağımlılıkları ile birbirlerine ihtiyaçları ve yaşamın gerek iyi ve gerekse kötü günlerinde yani her alanında ortaklaşa çalışmaları ve geliştirdikleri yaşam değerleri oranında, uyum ve ahenk içerisinde bir ilişki ile sosyal yaşamın iki temel unsuru olarak yeteneklerini ve değerlerini geliştirerek yaşamın gelişip yücelmesine ortak katkılarını sunmaları gerekli ve zorunludur.

Erkeğin karısı ile evinde, yani ailesel yaşamda, ruhsal olarak zıt yönlerde kutuplaşması ve bu durumun birbirleri aleyhine sürdürülmesi halinde, aile yaşamının ahenk ve uyum içinde gelişip yücelerek, güzelleşmesi mümkün değildir. Yine sadece erkeğinin hizmetini düşünen, onun bencil yaşam çıkarlarına hizmet eden bir kadının da, aile içerisinde karşılıklı dayanışmaya, yaşamın geliştirilmesine hizmet etmeyeceği, huzur ve mutluluğu oluşturmayacağı da açıktır. Erkeğin ve kadının kendilerini birbirlerinden bağımsızlaştırmaları da yaşama hizmet etmez.

Erkek, geleneksel olarak içinde yetiştiği toplumun değerleri ölçüsünde eşi olan kadını küçümsedi veya toplumda kadının, kendi doğal yetenekleriyle güçlerini geliştirmesini engelledi. Bunu yaparken, kadını sadece erkek karşısında zayıf düşürmekle kalmadı, kadının zayıflığı ve yeteneksizliği ile orantılı olarak, gelecek nesillerin gelişimini ve yaşamın güzelleşip yücelmesini de engellemiş oldu. Aynı oranda toplumsal gelişimin de engellenmiş olmasıyla, süreç içerisinde toplumsal yaşam tek yönlü, hastalıklı ve çarpık yönde gelişmek zorunda kaldı. Kadının sosyal yaşamda zor ve baskıya dayalı olarak düşürülmesi ile uyumlu olarak erkek de düşürülmüş oldu.

Günümüz yaşantısında genel olarak erkek ev dışında, köylü ise tarlada, şehirde ise fabrikada veya başkaca değişik iş alanlarında çalışarak daha çok para kazanmak için elektriksel enerjisini bu yönde kullanırken, kadın ise daha çok evde kalıp ev işleri ile uğraşarak çocuklarını yetiştirirken tüm kaygı ve endişelerine rağmen sükûnet içerisinde ruhsal yapısının gelişimini, erkeği eve döndüğünde ise dinlenmesini sağlamaktadır. Ancak erkeğin ev dışında elektriksel enerjisinin fazlaca harcanmış olmasından dolayı eşine göstermesi gereken sevgi ve ilgisi azalmakta ve gide-rek ailede ruhsal uyumlu yaşam zayıflamaktadır. Aile ve toplum-da, mutlu ve huzurlu bir yaşam sürdürülmek isteniyorsa, erkeğe hizmetle sınırlı olan, aslında onu da düşüren bu tek yönlü ve bencil yaşam tarzının terk edilmesi gerekli ve zorunludur.

Böyle bir yaşam tarzı ile yetişen ve yaşayan, ruhsal olarak zayıflamış ve ruhunu kendi yaşam tarzı içerisinde boğmuş olan erkeğin, soruna çözüm getirmesi mümkün değildir. Bu durum hastalık- lı bir durumu gösterebilir, fakat böylesi bir erkek tedavi edilemez. İyi bir yaşam için bencil olan erkek, en önce kendi yaşam tarzını değiştirmeli, huzur ve sükûnet içerisinde manevi yönünü geliştirmeye yönelmelidir. Bu alanda kadının zengin olan duygusal ve ruhsal yaşamının sevi hazinesi erkeğe yardımcı olabilir. Kadın kendi kalp gücü ve sevgisi ile soğuk, bencil, maddesel yaşam düşkünlüğü anlayışını eritebilir. Yaşam ancak kadının kendi yaşam ve sevgi dolu niteliklerini ve kişiliğini geliştirip, inceliklerini ve doğal olan güçlerini bu yaşamın merkezine yerleştirme- si ile güzelleşip yücelebilir. Kadın insan yaşamının ve gelişimi- nin iki temel unsurundan biri olduğunu ve katkısı olmazsa, yaşa- mın da iyi olmayacağını veya gelişip güzelleşmeyeceğini kavra- malı ve dayatmalıdır.

Ruhsal incelikler, hassas olan güçler tarafından taşınırlar ve buna magnetik güç denilmektedir. Bu gücün tuttuşturduğu ve kalpte yanan ateşin ses tonu kalp vuruşu olup, sevginin de sıcak- lığını taşıyandır. Zıtların etkileşimi ile oluşan tanrısal yaşam, sevgide kendisini bulur ve sessizliğini içine gömerek, başkasının ruhsal yapılanmasında ortaya çıkar ve onu aydınlatıp yüceltir.

Günümüzdeki yaşam durağan, tek yönlü, zayıf ve eksik bir yaşam tarzıdır. Tanımada, söylemde, para ve zevk veya tat ile koku alanında olduğu gibi iş ve sevgi alanında da fakirdir. Büyükle şehir yaşamı güçlerin dinlenmeden çalışmasıyla ruhsal olarak fakirleşmeyi getirmiştir. Nefse düşkünlük ile hiçbir insani kural ve ruhsal sevgiyi tanımayan kötü ve kötülüklerin hizmetinde, önce insani olan kendi değerlerini, giderek doğal olan değerlerle kuralları istismar edip tahrip ederek yaşamsal, toplumsal ahengi ve evrendeki uyumla ahengi bozmaktadırlar. Bunun sonuçlarına da tüm günahsız insanlar ve diğer canlılar katlanmak zorunda bırakılmaktadır. Cennet olması gereken dünya bu hırs, ihtiras ve bencillik sonucunda insanlar tarafından cehenneme çevrilmiştir. İnsanın yaşamı da bununla uyumlu hale getirilmiş veya gelmiştir.

Halbuki kadının yaşamı yeterli kalp sıcaklığı ve sevgi ile doludur. Bunu kendisi eşi ile çevresi için kullandığında yaşamını bencilliğinden, maddesel yaşam tarzı düşkünlüğünden çıkarabilir. Huzurlu bir yaşama yöneltebilir. Kadında etkili olan manyetiksel güç ve erkekte etkili olan elektriksel güç birleşerek barış ve huzur gücü halinde bir birliğe dönüşebilir. Biri kendi içinde diğerini de geliştiren bu iki sonsuz zıt gücün arasında uyum ve ahenk olunca ortama barış ve huzur da hâkim olur.

Her şeyden önce kadın erkeğin annesi olarak ilk besleyeni, yaşamında büyük oranda etkileyerek terbiye edeni ve erkeğe nitelik ve özellikleri ile kişiliğini kazandırarak karakterini belirleyenidir. İnsan yaşamının iki temel unsurundan biri olarak, yaşamı var eden ve sürdüren ögesi olarak konumunu kavramalı ve kendini geliştirme alanında yeteneklerini kendi ortak yaşamı lehinde kullanmayı başarabilmelidir.

Bölgede tüm İslami etkilenmelere karşın, Alevilerin toplumsal yaşamında kadın erkekle daha uyumlu ve ahenk içerisindedir. Ancak bu durum kadınların gerçekten hak ettikleri düzeyde yerlerini aldıkları anlamına gelmez. Henüz bundan çok uzaktadırlar. Gerçekten insan yaşamının gelişerek güzelleşip yücelmesi için, her yönü ile birbirlerine bağlı olan kadınlara erkeklerin verecek-

leri destekle, kendi yeteneklerini ve güçlerini tespit ederek, onları geliştirmeleri ve ortak yaşam alanında etkili bir şekilde kullanarak yaşamın hizmetine sunmaları gerekmektedir. Kadın, Alevi toplumsal yaşamının her alanında erkeği ile paylaştığı yaşamı geliştirip güzelleştirmek için güç ve yeteneklerini seferber ederek, ortak yaşamdaki katkıları ile hak ettiği yerini almalıdır. Kendisi ve ailesi ile toplumu için sorumluluklarına sahip çıkmalı ve görevlerini yerine getirebileceğini ispat etmelidir. Ortak yaşamın güzelleştirilip yüceltilmesi ancak yaşama ortak olan iki tarafın kendi sorumluluklarını bilerek tüm güç ve yeteneklerini bu alanda kullanmaları ile mümkün olur.

Alevi toplumundaki kadınların durumunu **Basri Baba** şöyle anlatır:

*Bacıları hor görmeyin,
Cümlesini bir bilmeyin,*

*Fatıma'dır asılları,
Çok içinde bilginleri.*

*Kalbi rakiktir anların,
Bir mi hepsi insanların?*

*Lazımdır onlara hürmet,
Hizmettir makbul-i zahmet.*

*Basri Baba'nın Havvası,
Yöktür onların fenası.*

Tüm sosyal yaşam alanlarında olduğu gibi, inanç ve törenlerinde de kadın, Alevi toplumunda erkekle beraber ve bölgenin diğer dini inançlarından çok daha fazla uyum ve ahenk içerisinde görülüp değerlendirilir. Ancak bunun gerçek anlamda yeterlilik düzeyinde olmadığı açıktır.

19) Mazda'nın Temel Ruhsal Güçleri (Dualizm)

Mazdaist öğretiyeye göre, tüm varlıklar tanrının ruhsal düşüncesinin hükümlerinden çıktılar. Bu ilk çıkış noktası yaşamın biricik kaynağı, varlıklar arasındaki bağ ile bağılıklarının var oluşu nedenidir. Evrendeki varlıkların arasındaki bağlar ve birbirlerine bağılıklarının kaynağı birliktir. Bu varlıklar arasındaki birliktelik aynı zamanda var oluş ve gelişmelerin de sürecidir. Bilgi ile tanrıyı tanıma, gelişmenin ilk şartıdır. Her kim bu temel şarttan ayrılır ve bunu günlük yaşamında pratikte uygulamazsa, o, durumu anlamadığı gibi sonsuzla olan bağlantısını da kaybeder ve yaşamında mutluluğa ve amacına eremez.

Nasıl ki ruhsal, görünmeyen düşünce hükümlerinde birliktelik vurgulanıyorsa, görünen oluşum ve varlıkların aleminde de temel prensip olarak *ikilik* kabul edilmektedir. Evrendeki görünen tüm oluşum ve varlıklar, doğanın ilk gücünün bölünmesi ile meydana gelmiştir. Hiçbir varlık ilk gücü tam olarak alıp bünyesinde barındırır halde değildir. Tüm görünen ve gerçek olan varlıklar, yalnızca ilk gücün görünen parçaları olduklarından, onu bir bütün olarak temsil edemezler. Yalnızca bazı özellik ve nitelikleri temelinde, ilk gücün parçacıkları olduklarını belli ederler. Bir varlık ilk gücün dağılmış güçleriyle parçalanmış görünümlemini kendinde birleştirerek geliştirirse, o varlık tanrılaşır ve bu yaşamında amacına kavuşmuş olur. Çünkü o, yaşamındaki ikiliği terk ederek birliğin alemine girmiş olur.

Eğer ilk güç tüm nitelik ve özellikleri ile bir bütün olarak görünen varlık aleminde kendini ortaya koysaydı; kendi güçlerini değerlendiremez ve gelişimini sağlayamazdı. Bu nedenle yine kendisini parçalamak zorunda idi ki, parçalanmış yapısındaki güçlerin dengesizliğiyle yaşamı ve hareketi sağlayıp gelişmeye katkıda bulunsun veya kendini tanrısal yaşamda geliştirsin. İlk bölünme dualdir. Yani ikiye ayrılımdır. Bu iki parçanın her biri yine bölünerek ikiye ayrılır ve böylece sonsuza kadar bu bölünme devam eder. Bu sürekli bölünmesonucu doğada çeşitlilik ve ya farklılaşma oluşur. Tüm parçaların yapılarında daima iki güç

bir aradadır. Bu iki gücün karşılıklı mücadelesi veya etkileşimindeki dengesizlik tüm doğal oluşumların ve yaşamın temelidir. Bu iki güç birbirlerine o kadar bağımlıdırlar ki, birinin kaybolması veya yok olması, diğerinin de yok olması veya kaybolmasını getireceği gibi, oluşum veya varlık da ortadan kalkar. Yani bir gücün varlığı diğer gücün varlığına bağlıdır.

Her gelişim veya varlık, bu iki ikiz gücün belirli oranlarda ve şartlarda uyumlu olarak kimyasal bileşimleri veya alaşımları ile meydana gelir. Bu tüm evrende olduğu gibi, yani makrokozmosda olduğu gibi, mikrokozmosda da böyledir. Kendi oluşumlarını farklı görünümüler altında belli etseler de, onların varlıkları ve etkileri her alanda aynıdır. Bu farklı şekillenme ve görünümüler nedeniyle, farklı ad veya sembollerle anılırlar. Elektrizm ve magnetizm, aydınlık ve karanlık, pozitif ve negatif, erkek ve dişi, iyi ve kötü, cennet ve cehennem, ruh ve madde... vs. gibi. Bunlar insanlar tarafından karşılıklı birbirleri ile mukayese edilerek sembolize edilirler. Yine bunlar esas olarak karşılıklı birbirlerini etkileyen iki temel ikiz güçtür. Bu ikiz olan ve kutuplaşan güçler birbirlerini yok etmeye yönelmezler. Aksine birbirlerine ihtiyaçları olduğundan birbirlerinin gelişimine hizmet ederler. Aynen bir elektrik pilinde karşılıklı olan artı ve eksi kutuplarının tek ve aynı amaca hizmet ederek, güç ve ışık üretmeleri gibi. Tüm gövdesel yapılanmalarda, her varlıkta ve tüm evrende durum böyledir.

Dualizmi yanlış kavrayan veya yorumlayan kimilerince vurgu yapılan doğaüstü kavramlarla açıklamalar, cennet ve cehennem gibi farklı görüşlerle ortaya çıkmaktadırlar ki, bu da dağılma, parçalanma ile sonuçlarını ortaya koymakta ve hastalık, zayıflık, üzüntü, fakirlik, mutsuzluk düşmanlık vs. gibi olumsuzluklara neden olmaktadır.

Bu yönü ile ele alındığında bazılarına göre dualizmde var olan güçlerden biri iyi, diğeri ise kötü olup, kötünün mutlaka ortadan kaldırılması zorunludur. Bu yaklaşım tarzı doğal kurallara uygun değildir. Çünkü bu güçlerin mücadelesi veya etkileşimleri ile varlıklar ve yaşam meydana geldiği gibi, bu güçler varlıklarını birbirine borçlu olan ve birbirlerini etkileyerek geliştiren güçlerdir. Her alanda birbirlerine muhtaç olmalarından dolayı ve biri olmadan

diğerinin de olmayacağı gerçeği düşünöldüğünde, bu nevi yaklaşımın doğal gerçekliğe uygun olmadığı ortaya çıkmaktadır. Tüm doğal gelişim öğretileri dualizme dayanmak zorundadır. Gerçek ikilik ise iyi ve kötü olmayıp, iyi ve daha iyidir.

Madde ve ruh, ikisi de aynı amaca hizmet eden ve tanrısal gelişimi sağlayan güçlerdir. Yaşamda ikisi de aynı derecede önemli olup vazgeçilmezdirler ve bunlardan birinin yokluğu yaşamın da yok olmasına neden olur. Gerçek *dualizm*, tüm varlıklarla, tüm özellik ve nitelikleri, hoş veya nahos aynı amaçta birleştirip onların değerlerini yeterince ortaya koymalıdır.

Gerçek dualizm, oluşum ve gelişimi sağlarken ve başarıyı getirerek yaşamda mutluluğu verirken, yanlış olanı ise mutsuzluğu, parçalanma ve dağılmayı getirir. Mükemmelliğe ancak her iki gücü tanıyarak ve her ikisini geliştirmekle varılabilir. Günümüz yaşamında, insanın düşüncelerinde ve yaşamında var olan iki yönlü doğası göz önünde bulundurulmayıp, alışkanlık üzerine insanlar bir yönleri ile değerlendirilirlerken, diğer yönleri ihmal edilir veya görmezlikten gelinir. Bu nedenle de genel mutsuzluk, parçalanma, yanlış anlaşılma ve hüzn oluşmaktadır. Halbuki her şeyde olduğu gibi, insanda da bu iki doğal yönün varlığı bilince çıkarılarak kabul edilmelidir. Yalnızca bir yönünü gördüğümüzden veya görmek istendiğimizden insanları o yönü ile değerlendirmekte ve buna göre o insanın iyi veya kötü olduğuna karar vermekteyiz. Bu yaklaşım temelinde bir insan ya iyi ya da kötüdür. O insanın kötü yönlü nitelik ve özelliklerinin, onun yapısının bir parçası olduğunu kabul etmek yerine, o yönü ile değerlendirilerek bu nitelik ve özellikleri yok edilmeye yönelinir. Bunları yok etme girişimleri neticesi o insanlara özgü olan kişilikler ortadan kaldırılır. İnsanlar çocuklarını yalnızca iyi olmaları yönünde yetiştirirken, çocuklardaki kötü görölen yönler veya değer ile yaklaşımlar boğulmaya çalışılır. Bu yetiştirme veya yetiştirme tarzı ile çocuklar tek yönlü hale getirilirken, ruhsal ve gövdesel gelişiminde uyumun ve buna bağılı olarak çocuğun özgün kişiliği, yetenekleri ve sağlığının da bozulduğu düşünölmez.

Günümüz insanının birlikte yaşadıkları kişiler hakkındaki kararları, onları tek yönlü değerlendirmeleri neticesi tek yönlüdür.

Bu durum, insanların doğal iki yönleri ile kabul edilip benimsenmelerinden kaynaklanmaktadır. İnsan sevdiklerinde başlangıçta yalnızca iyiyi görür. Fakat zamanla diğer yönü olan kötünün gelişmesi veya açıkça kendini ortaya koyması ya da insanların his ve duygulardan ziyade beyinsel hareket ederek, gerçekleri görmesi ile, o kişinin geçmişte kendisini aldatmak için sahtekârca davrandığı, kötü bir insan olduğu vb daha pek çok kötü nitelik ve sıfatları kızgınlık neticesinde ona yakıştırır. Bu durumda esas hata başlangıçta tek taraflı bir yaklaşımla, görüp değerlendirmededir. Çünkü doğal olan iki yönünden sadece bir yönü görülmüş veya görülmek istenmiş ve o yönü ile değerlendirilmiştir. Tüm yaşamda insanlar tek yönlü yaklaşımları ile kendi kendilerini aldatmaktadırlar. Dostlarında yalnızca iyi yönü görmesi veya görmek istemesi ile onları, sadece bu yönleri ile değerlendirerek; düşmanlarını ya da dost olarak değerlendirmediklerini, sadece kötü yönü ile görerek veya görmek isteyerek kendilerini aldatırlar. Sonuç olarak yanlış yaklaşımlarla yanlış değerlendirmeler yapılır ve girişilen ilişkilerde yanılgı, aldanma, dolayısıyla da gerileme, düşme ve düşürölme yaşanır.

Her varlıkta olduğu gibi, insan yapısındaki kötü yönü de görmeli ve onu doğru değerlendirerek, iyiye en azından olumlu yöne yönelmesini sağlamaya çalışmalıdır. Böylece kötü ile iyi kimyasal bir bileşime girmiş ve uyumlu hale gelmiş olur. Bu durum sonuçta yeni bir yetenek veya meziyet olarak ortaya çıkar. Meziyet veya fazilet esasta ne iyi ne de kötüdür. Her iki gücün uyumlu hale getirilmesi ile oluştuğundan her iki güçten de yüksektir.

İkilik, birlikten ayrı düşünülemez, fakat ondan çok daha ileri gitmiştir ama neticede ona geri dönmek zorundadır. İkilik insanların gelişimi için bir zorunluluktur. Bunlar olmadan insan oluşum nedenlerini ve etkilerini ayırt edemez, onları yerli yerine koyamaz ve tüm oluşumun ilk başlangıcı ile temeli olduğunu anlayıp kavrayamaz. İyiyi ve kötüyü tanıma olayı insanlar için bir gelişim aşamasını da gösterir. İnsan birliğe ve mükemmele varma yolunda, bu aşamayı geçmek zorundadır. İkilik olmadan birliği anlamak mümkün olmadığı gibi, birlik olmadan da ikiliği anlamak imkânsızdır.

Gelişmiş insan her ikisine de ters düşmeden, özgürce hareket edebilmelidir. Düşünce aleminde her şey birlik halindedir. Tüm düşüncelerinde ilk kaynaktaki birliği temel alıp, oluşumların oradan var olduklarının kabulü gerekmektedir. İnsan kişiliği düşünce aleminde oluşup belirlenmektedir. Ne zaman çalışılır ve dış aleme girilirse, orada dualizmin olduğu görülür. Bu durum pratik yaşamda sürekli olarak göz önünde bulundurulmalıdır.

İnsan düşünceler aleminde, sürekli bir şekilde iş alemi ile ilişkiler içerisinde bulunursa, iş aleminde geçerli olan pratik yaşam kurallarına da uyum sağlar. Böylece teklikle, pratik yaşamda var olan ikilik arasında hiçbir çelişkinin olmadığı, aksine birbirlerini tamamladıkları daha açık bir şekilde görülebilir. Böylece pratik yaşamda teklik ikiliğe dönüşürken, düşünce de pratik yaşama aktarılarak işe dönüşmüş olur.

Yalnızca Monizm-teklik öğrenilip, dualizm-ikilik ihmal edilecek bu temelde bir dünya görüşü oluşturulmaya çalışılırsa, veya dualizm-ikilik öğrenilip, öğretilerek monizm-teklik inkâr veya ihmal edilerek bir dünya görüşü oluşturulmaya çalışılırsa, her ikisi de insanı tek yönlülüğe götüreceğinden ve bunun da insanın doğal yapısına aykırılığından, insanın gelişimi ile yücelmesi ve mutluluğa ermesine engel olur. Buna karşın birlik ve ikiliğin bir arada işlenerek değerlendirilmesi, anlayarak bilinçli bir şekilde yaşamda uygulanması ile insanın ve insanlığın gelişimi ile mutluluğa ermesi şüphesizdir. **Zerdüş'**ün bu öğretisi yaşamda başarının temelidir.

Doğal kaide ve kurallara aykırı olan yapay hiçbir şeyin uzun süre başarılı olması ve yaşamını sürdürmesi mümkün değildir. Bu iki alanda, insanın ihtiyacı olan herşey vardır. Tüm yaşam sorunları bu iki alanın iyi değerlendirilmesi ile çözümlenebilir. Görüş açık olurken, kalp genişler, tek yönlülüğten çıkılarak çok yönlülük geliştirilir. Tek yönlülükle karanlıkta kalmış veya anlaşılamayan tüm alanlar ve sorunlar, ikiz güçlerin etkileri ve ilk güç olan düşünce gücü ile açığa kavuşur. Böylece düşüncenin maddesel bir cevher ve değerlendirilmesi gereken çok önemli bir alan olduğu ortaya çıkar. Bu durumda bu üç temel güç alanı esas olarak düşünce, magnetizm ve elektrikken, *Avesta*'ya göre bunlar, "*Düşünce, söz ve işlev*"dir.

Günümüzün gelişim sürecinde görünmez, ruhsal, hassas güçlerin ortaya konulması ve kavranılıp bilinçli olarak varlıklarını yönetip yönlendirmek suretiyle insanlığın hizmetine sunulmasının büyük bir önemi vardır. Bu alanda insan bilinçsizse, bunların oynacağı durumuna düşer ve kendi çıkarları doğrultusunda kullanıp onlardan yararlanamaz.

Genel olarak görünmez güçlerin insan üzerinde etkilerde bulundukları konusunda belirlemeler vardır. Fakat alışılmış his ve duygularla tam olarak gerçekten algılanamadıklarından, durumları açıkça ortaya konulamaz. Bunlar, insan ve doğaüstü güçler, mucizevi ve yüce değerler olarak algılanıp, hayal gücü ile süslenip tasvir edilerek insanlar yanılgılara sürüklenirken, şüphe, kararsızlık ve güvensizlikleriyle iyi yaşam konumlarını da kaybederler. Bilinçsiz bu insanların durumları, başkaları tarafından sömürü konusu edilir. Böylece hipnotizma, magnetizma, mistisizm, sihir vs. öğreti alanları gelişir. Bu öğretilerde oluşumda ihtimal gereği, bu ruhsal güçlerin varlığına olan inançları veya onları inkâr etmemeleri vardır. Fakat o güçlerin varlıkları ile tesirleri açıkça anlaşıp kavranılamadığında, doğaüstü veya anlayış üstü açıklamalar hayal alanına tekabül ederler ve insanlar için değersiz olmakla kalmaz, aksine etkilerini geliştirip çoğaltarak insanı kendilerine bağlı kılıp esir haline getirirler. İnsan bunların çıkış yerlerini, tesir ve görünüş formlarını, doğa kuralları ölçüsünde anlayıp ortaya koyamadığı sürece bunlara bağımlı kalır ve etkilerinden kendini kurtaramaz. Ne zaman insan bu hassas ruhsal güçlerin doğa kuralları çerçevesinde etkileri ile açıklanmayan görünümünü, doğal ve gerçek olduklarını, hassas his ve duygular için var olduğunu kavransa ve bu yönlü kendisini geliştirirse, o zaman bu hassas ruhsal güçleri, kendi gelişiminde değerlendirerek, adım adım yükselir ve hiç düşünmediği yücelere ulaşarak ruhsal hassas güçlerin ustası olur. Böylece his ve duygular üstü bir şey olmadığı gibi, doğaüstü hiçbir şeyin de olmadığını açıkça görür.

İnsan hassas görünmez ruhsal güçlerin konumlarını öğrenmeli ve olaylarla gelişmelerin, ölen kişiler tarafından veya ruhları tarafından yapıldıkları anlayışından vazgeçmelidir. Aksine her

insanın geliştirdiği ruhsal gleri, ki bunlar her varlığın yapısında mevcuttur, etkilerini gösterirler. İnsanlar bilmelidirler ki, tüm ruhsal güçler cevherdir ve tüm güçlerin en hassasları ise düşünce gcdr. Yoktan, yokluk oluşur. Yani olmayan bir şeyden bir varlığın oluşması mümkün değildir. Böylece düşüncenin de yoktan var olması mümkün olmadığına göre, varlığının ilk sebebi cevherdir. Düşünce kendini resimle ortaya koyar. İnsan resimle düşünür. İnsan kelimelerle düşünmediği gibi işle de düşünmez. Düşünce ne kadar yoğunlaşıp mkemmelleşirse, o oranda düşüncedeki resim netleşir ve belirginleşir. Mükemmel bir yoğunlaşma, düşüncede öyle bir resim ortaya çıkarır ki, tüm detayları bir defada açık ve berrak olarak görülebilir. Her düşünür, her mucit, söz ve işleve taşımadan önce, düşüncesinde kendisine özgü açık bir resim yapar. Aynı zamanda olumsuz, parçalanmış düşünceler, rüyalar da resimle kendilerini ortaya koyarlar. Bu da ilk oluşumla uyumludur. Sade rüyalar olumsuz etkilere sahiptirler ve çoğunlukla insanlar için değersizdirler. Rya resimleri esasta düşünce şekillenmeleridir. Bunlar ister objektif, ister subjektif olsunlar, rya gören kişinin kendisi veya çevresinden oluşurlar. Sonuncu durum düşüncenin okunması ile ortaya çıkmaktadır. Bu her insanın yapısında var olan his ve duyguların pratiğe geçişidir ve gövde rahat ve gevşemişken ortaya çıkar. Uyuyan insanların gövdelerinin dinlenme sürecinde olduğu gibi.

Rya resimleri herkes tarafından tanındığı için, burada düşüncelerin şekillenmesinin hareket noktası olarak ele alınmaktadır. Bunların görünümlerinin birleştirilmesi gerekmez. Çünkü bunlar parçalanmış doğadadırlar. Bunlar çoğunlukla hatırdı tutulamadıklarından düşünce güçleri kaybolmaktadır. Tecrübelere göre yalnızca uyurken değil, aynı zamanda uyanıkken de düşüncenin güçlendirilmesi için, düşünce resimlerinin kaybolmaması, aksine yoğunlaşma ile bunların toplanıp tutulması gerekir. Yalnızca yoğunlaşma ile gelişim ve ruhsal güçlerin değerlendirilmesi mümkündür. Çok düşünme, meditasyon ve fantazi ile gelişme sağlanamaz. Sonuncusu insanı ve düşünceyi parçalamaya, rüyalara dalmaya ve bölünmelere götürür. Eğer yoğunlaşma ile dş

şünce toplanarak söz ve işlevde pratiğe aktarılırsa, insan düşünce güçlerinin toplanma merkezi buradan ilk kaynağa, geriye doğru yansıyarak düşünceyi güçlendirmiş olur.

Yoğunlaşma yeteneğinin geliştirilmesi, yaşamdaki başarıların temelidir. Buna karşın rüyalar ve hayaller, düşünceyi ve yaşam gücünü azaltıp zayıflatarak başarısızlığa neden olurlar. Yoğunlaşma ile açık ve berrak, birbirlerine bağımlı, mantıklı, birlik içerisinde mükemmel düşünce resmi ortaya çıkar ve güvenle güç vererek, kendini söz ve işe dönüştürür. Rüyalar, hayaller ve meditasyonla birbirlerine bağlı olmayan, parçalanmış, mantıksız, yanıltıcı, bulanık, çelişkili düşünce resimleri ile insan, güvensiz, tutarsız ve şüpheli durumunu kendi içinde biriktirirken, aynı zamanda dünyaya da yayarak parçalanma ile dağılmayı hızlandırır. Bu nedenle yoğunlaşmanın geliştirilmesi tüm eğitim ve öğretile- rin temel amacı olmalıdır.

Düşünce aleminde belirginleşen resim şekillenmeleri, büyük maddesel yapıları etkileme yönünde tek başlarına yeterli güce sahip değildirler. Çünkü düşüncenin hassas ince güçleri, kendileri üzerinde etkili ve üretken çalışabilmeleri için, hassas ve kaçamaklıdırlar. Kaba büyük yapılara etkide bulunabilmeleri için aracı bir güce ihtiyaçları vardır. Bu temelde düşünce hassas güç ve kaba güç olmak üzere kendini bölmek zorunda kalır. Düşüncelerini kendi eserine direkt olarak yansıtmak, aynen bir sanat- kâr gibi önce söz ve planla formülasyonunu yapıp, sonra bunu işe dönüştürmektir. Normal olarak her ürün yaratan düşüncenin aynı gelişim seyrini takip etmesi gerekmektedir. Bu, tüm oluşum ve gelişimlerin temel prensibidir. Yalnızca aynı şeye başlama anlamında değil, günlük pratik yaşamda da böyledir. Basit bir düşünce, çok zengin bir ruhsal güce sahip olabilir. Eğer üç aşamalı süreç olan, düşünce, söz ve işlev (eser) yapısından geçip, pratikte doğruluğunu eseri ile ispat edip tasdik ettiremiyorsa anlamsız ve değersizdir.

Söz ve iş veya eser, bunlar düşünceden daha alt kademelerde yer alıp, düşüncenin araçları olarak, onun emirlerini yerine getirir ve bu temelde büyük maddesel yapılara şekil vererek çalışırlar. Dünyada görünen tüm varlıklara esasta hükümlen olan bu iki

güçtür. Her görünen varlıkta, bitkide, hayvanda ve insanda bu iki güç vardır ve onların yaşam merkezleri ile dinamiklerini oluştururlar. Bunlar olmadan hiçbir varlık oluşmaz. Farklı görünümelerde bulunmalarından dolayı farklı isimlerle anılsalar da, bu güçler her tarafta, her yerde ve cisimde aynı olup aynı görevleri yerine getirmek için, aynı şekildeki etkilerini sürdürürler. Tüm isimler söz ve eser, iyi veya kötüdür. Günümüz deyimleriyle adlandıırırsak, bunlardan biri magnetizm diğeri ise elektrizmdir.

Bu iki güç, düşüncenin ilk temel gücünden oluşan ve esasta onun ikiye bölünmüş görünümüdür. Bu üçlü birlik içerisinde magnetizm söze, plana tekabül ederken, elektrizm ise onun uygulananması ile pratikteki işe, esere tekabül etmektedir.

Ruhsal güçlerin etkileri geriye doğru takip edildiklerinde, etkiden-tepkiye, eserden-çıkışa gider. Böylece, şöyle bir ikili hat görünür: İlk önce, inşaatın taşları kaslar aracılığı ile işlenir. Kaslar enerjilerini sinirler aracılığı ile alırlar. Sinirler ise elektriksel olup düşünce cevherinin güç parçasıdır. İkincisinde ise, kaslar tarafından yayılan iş kontrol altında yaptırılarak düzenlenir. Bu da işi yaptıranın planı ve emri doğrultusunda olup magnetik olan bilginin gücüdür. Bu da aynı şekilde başlangıçta düşüncenin kendi yapısından çıkmadır. Böylece her iki güç yan yana veya iç içe birbirlerini tamamlayıcı nitelikte çalışırlar. Aynı şekilde bu ikiz güçler insanın gövde yapısında da etkilerini sürdürürler. Bu ikiz güçlere kaynaklık eden nefes gücü, kalpte bölünerek bir kesimi magnetik olarak ayrılıp beyinde bilgi gelişiminin enerjisini meydana getirirken, ikinci kesimi ise elektriksel güç olarak ayrılıp sinirler yolu ile kaslara güç aktarır ve onların iş görebilme enerjisini sağlar. Düşünce, elektriksel gücün enerjisi olmadan, yalnız başına kasları iş yapmaya yönlendiremez.

Magnetizmin özellikleri daha çok maddeselken, elektrizmin ise daha çok ruhsal karakterdedir. Magnetizm sakin, sessiz, toplayıcı, depolayıcı, ışığı mat, cılız ve zayıf olup parçalanmışken, serindir. Elektrizm ise gürültülü, hareketli, enerjik, sıcak, yapıcı güç, adı üzerinde elektrikseldir. Yıldırım, şimşek ışınları doğru, güçlü ve parlak olup sıcak tesirlidir.

İkiz temel güçlerin özellikleri, onların ruhsal yapıya ne yönde hizmet ettiklerini de belirler. Onların etkileri his ve duygularla anlaşılabilirken yapı görünümüleri alışılan gözle görülmezler. Bu nedenle de görünmeyen güçler olarak nitelenirler. Ancak hassaslaştırılmış olan hislerle veya can gözü denilen iç gözlerle görülebilirler. Bunların varlığı onların yaşamda hissedilmeleriyle ortaya çıkar. İnsanın hassaslaşması ile orantılı olarak, bu güçlerin ruhsal alan üzerindeki etkilerini görüp anlayabiliriz. Her insanda var olan hassas duyguların, nefes eğitimi ile geliştirilerek güçlendirilmesi sonucu bu güçlerin etkileri görülerek anlaşılabilir. İnsan yeteneklerini geliştirerek his ve duyguları ile bunları algılayabilirse, kavrayamadığı pek çok şey açığa kavuşur. Düşüncesindeki elektriksel ve magnetiksel güçleri bilerek, etkileşimlerini açıklığa kavuşturabilirse, ruhsal yapılarındaki tüm oluşumları da anlayıp açıklayabilir. Böylece de yaşamında mutluluk ve huzur içinde amacına yönelebilir. İnsan kendi kendisini ve yeteneklerini tanımadığı için günümüzdeki durumu yaşamaktadır.

Düşünce yapılanmaları ve resimleri evrenin her alanında vardır. Fakat insan onları algılama yeteneğinde değildir. Ancak bunlar elektriksel veya magnetiksel güçlerden birinin onlarla birleşmesi ve onları güçlendirmeleri ile maddesel olarak ortaya çıkar ve görünürler.

20) Monizm-Teklik-Birlik (Vahdet-i Vücut)

Buraya kadar yapılan açıklamalardan sonra Alevilik ve Mazda inancında birlik veya vahdet-i vücut'un daha iyi anlaşılabilceği kanasındayım. Birlik esas olarak tanrının kendi ürünüdür. Yaşamın her alanında ve her türlü varlıkta öz kaynağa, tanrının kendisine yönelmedir. İnsan her ne şekilde algılayıp yorumlamaya çalışırsa çalışsın veya ne şekilde adlandıırırsa adlandırsın, temel gerçeklik değişmeden durmakta ve tüm varlıkların en küçük zerresinden en büyük ve gelişmişine kadar her şey ve yaşamın her alanında ilk kaynak arayışı ve dolayısıyla tanrıya yönelim giderek güçlenerek kendini hissettirmektedir. Zaman insanı yaşa-

ının her alanında birliğe ve birlikteliğe zorlamaktadır. Birliğin elde edilmesi ise yaşamda başarının temel kaynağıdır. Felsefe, dini inanç, bilim, sosyal yaşam, politika, ticaret ve üretim ve benzerleri gibi yaşamın her alanında başarıyı kolaylaştırma, toplanıp yoğunlaşma ile güçlerin birleştirilerek merkezileştirilmesi ve bu merkezden güçlerin yönetilerek yönlendirilmesi ile idare edilmesinin gerekliliğini zaman herkese göstermektedir. Herkes kendi gelişim derecesine ve anlayış tarzına göre, bu durumu anlayıp yorumlamaktadır. Bu anlamda insanın kendi yapısında parçalanmış veya kaos halinde bulunan ve dağınık haldeki tüm güçler birleştirilip daha büyük bir güç haline getirilerek, istenilen hedef ve eserin ya da işin yapılmasına yönlendirilebilir. Böylece amaca yönlendirilen gücün büyüklüğü ile orantılı olarak, yapılmak istenen işin başarısı da artar.

Zerdüşt öğretisinde kişisel ve sosyallik arasında muntazam bir uyum kurulmuştur. Mazdaizme göre, kişisel olarak herkesin kendi yaşam problemleri kendisi için vardır ve bunlar yalnızca kendisi tarafından aklı ve tecrübeleri ile çözülebilir. Kolektivizm ya da sosyal yaşam ise, **Zerdüşt**'ün gerçek öğretileridir. Bunu sadece insanda değil, tüm varlıkların yaşamlarında kural olarak belirler. Bu temelde yalnızca insanlar ölümsüz olmayıp, tüm oluşumlar veya varlıkların ve alt düzeyde örgütlenerek yaşamlarını sürdürmekte olan bitkilerin de ölümsüz oldukları belirlenmiş olmaktadır. *“Yumuşak olan ruh ile tanrısal düşünce oluşur. İnsanı mükemmelliğe yöneltip geliştirmek için onunla eserler meydana getirilir”* denirken, başarı ve gelişme ile yücelmenin temel hareket noktasının barış içinde, huzurlu bir yaşam olacağı tespit edilir.

Uzay, tanrının ifadesi ve resmidir. Oluşumun sonunda tanrı kendi resmini yani benzerini tüm özellik ve niteliklerini barındıranı yaptı. Bu resim tanrının tüm özellik ve nitelikleri ile aynısı idi. Bu nedenle insanda uzayın tüm özellik ve nitelikleri ile yapılması görülebilir. Mazdaistler bu noktadan hareketle araştırdıklarında, insan gövdesi ile uzay arasındaki benzerlik ve ilişkileri tespit ederek, uzay ile insan gövdesi arasındaki bağlantıyı kurdular. Bu temelde insanlar günümüzdeki bilimi kullanarak, uzaydaki oluşumu ve niteliklerini anlamak için kendi yapıları

üzerinde araştırmalara girişebilirler. İnsanın kendi oluşum özelliklerini ve seyrini tespit etmesi ile uzayın da oluşum şeklini tespit etmiş olacaklardır. Tıpkı insanın kendi oluşum ve yapılanmasını öğrenmek için, uzayın oluşum ve yapılanma tarihini anlayıp kavramaya çalıştığı gibi. Mazdaistler insan gövdesini ve uzayı bir görerek aynı isimle adlandırıyorlardı. **Âşık Daimi**, "*Kâinatın aynasıyım, mademki ben bir insanım*" diye bu durumu belirlerken, bu gerçekliği de ifade etmektedir.

Her oluşum iki karşıt, zıt yapının iç içe erimesi ve bir haline gelmesi ile bir yeni ve üçüncü bir yapılanma meydana getirir. İlk iki karşıt ve zıtlar, ruh ve madde idi. Bu temelde başlangıçta her oluşum bu iki ana unsurun iç içe karışmaları veya iç içe erimeleri ile meydana gelmiştir. Her yerde, yani uzaydaki her yapılanmada ve insan gövdesinde ilk zıtların bu iç içe karışma veya erimleri vardır. Gökte ve yerde, yani tüm uzayda ilk ruhsal ifade evrendeki sestir. Bu kandaki ritim (müzik) ve hücrelere tekabül eder. O da tümüyle gövdesel ve ruhsal temiz olan bir insanda ifadesini bulur. Bunlar ince ve hassas olduklarından havanın karışımındaki sestten ortaya çıkar ve ton olarak insanın sesinde kendilerini belli ederler.

Ruhun ikinci ifade tarzı ilk ışındır ki, onun maddesel yapı ile birleşerek kaynaşıp erimesinden önce görülmesi mümkün değildir. Bu görünen maddesel ışın, hava katmanları arasındaki sınırlarda kırılmaya uğrar. Bu ışınlar gündüz güneş, geceleri Ay ve yıldız olarak görünür. İnsanlardaki ışınlar da, ilk ışınların kalpteki ışınlarla birleşmeleri ile aynı şekilde görünürler. Bunlar kalpte birleşim olarak beyine giderler ve orada tek tek yıldızlar gibi bir yansıma bulurlar. Onların ışınları bilgilenip kendini tanımada beynin ortasında aklın güneşi olarak erirler ve birleşirler. Nasıl ki güneş ışınları toprağa yaşamı ve bereketi verdiğinde onun eriyip sıvılaştıran maddesel yapısından yaşam ve yaşayan oluşumlar meydana geliyorsa, aynı şekilde beyindeki ışınlar da yaşamlı ve bereketli olan ve beyin tarafından etkilenecek üretilen yaşam suyundan, en ince ve hassas olan gövdesel üretim olarak yeni hücreler ve yaşam meydana gelir.

İnsanın nefes alması gibi toprak da nefes alır. Toprak daha çok nefes alabilmek için hava ile temas halindeki üst yüzeyini bitkiler alemi ile daha da büyütür. Oluşumda insan akciğerleri ile bitkiler ve ağaçların yaprakları aynı görevi üstlenmektedirler. Her ikisi de solunum yolu ile havadaki güçleri maddesel yapı ile birleştirmektedirler. İnsanın damarlarında ve organlarındaki kan dolaşımı gibi, yeryüzündeki su yolları ve nehirler gibi bitkilerde de dolaşımı sağlayan kanallar vardır. Nefes ve ışık, elektrik ve magnetik değişim ile kan damarlarındaki akışı ve kan ile dolaşımı sağlarken, aynı şekilde ciğer, ayak ve her alandaki kılcal damarların oluşumunu da sağlar. Aynı şekilde ağaç da hava aleminde, damarlarında, organ ve kaslarında ve kemiklerinde ve köklerinde, yerin içine doğru olan dolaşımı sağlamaktadır. Böylece yükselen bir nefes ve ruh alemi ile aşağı doğru giden madde alemini ayırt edebiliriz. Bunların sınırları ve bağlantılarında nefes yolu ile elektrik-magnetik akım oluşur. Güçlü ve gergin oluşumlar daha çok elektriksel gücü aldıklarından, bu yönlü yapılanırlar veya bu yönlü gelişirler. Aynı şekilde yılın mevsimlerinde ilkbahar ve yazın elektriksel güç güneşin ışınlarının tesiri ile daha çok oluşurken, sonbahar ve kışın daha az oluşur.

Yeryüzü kirletilip uyum ve ahenk bozularak hasta edilirse, yerden buharlaşma ile bu kir ve hastalıkların yapısı havaya karışarak, havanın yapısını bozar ve bulutları, fırtına ve yıldırımları oluştururlar. Doğanın dört temel unsuru denilen ateş, hava, su ve toprağın herhangi birinin doğal yapısının bozularak kirletilip hasta edilmesi ile bunların hepsinin yapıları bozularak hasta edilmiş olur. Çünkü bunlar tamamen birbirlerine bağımlı ve iç içe yaşamı veren kaynaklardır. Yapılarının hasta edilmesi ile bunlardan beslenen tüm diğer varlıkların yaşamlarını sağlıklı sürdürmeleri de engellenmiş olur. İnsan gövdesinin alt kesimlerinin kirlenmesi neticesi gövde ile beyin arasındaki etkileşime bağlı olarak, beyin de etkilenmiş olur. Böylece tanrısal ışınların havada olan zerreciklerinin ciğerlere alınması, havanın kirlenmesi ile ağırlaşarak zorlaşır ve zayıflar. Buna bağlı olarak da insan gövdesel ve ruhsal olarak zayıflar ve giderek hastalanır. Aynı şekilde kışın toprak yeterli ışık ve hava alamadığından verimsiz olur. Gövdenin her-

hangi bir kesiminin hastalanması ile onunla ilgili ve ilişki içerisinde olan organ ve beyin alanı da aynı yönlü etkilenir.

Bu temelde doğadaki mevsimlerin değişimi, aylar, gece ve gündüz gibi her türlü etkileşim, oluşumlarda ve insan yapılmasında direkt etkileyici ve belirleyici rol oynarlar. Tüm doğada olduğu gibi insan da sabahları elektriksel, akşamları ise daha çok magnetiksel olarak güçlüdür. Geceleri güneş ışınları ile maddesel olan yer birleşimi dinlenir. Bu nedenle ışın olmaz. Güneşten gelen etkileşimle üreme olmaz. Aynı şekilde insan yapısında da ışığın bilme gücü dinlenir ve ürün vermez. Nasıl ki yer kendine çekilirse, aynı şekilde insanın üreme organları da kendilerini geri çekerler. Dışarıya yönelik çalışmalar yerine kendi içlerine yönelerek gündüzleri oluşan yorgunluklarını ve zararlarını gidermeye çalışırlar ve yeni güne başlamak için güçlerini toplarlar.

Nasıl ki ışığın merkezi güneşse ve Ay da güneşten gelen ışınları toplayarak geceleri yeryüzüne yantısıyorsa, aynı şekilde gövde organlarından gelen ışınlar da beynin alt kesimlerine yansır. Böylece bu ışınların ve yansımalarının etkileriyle gizli ve bilinmeyen, etkilenmeyen gövde yapılarının yarım uyuşuk alanlarında yalnızca maddesel hükümlerlik görülür. Bu alanlarda bir ay içindeki gövdesel değişimler daha açıkça görülebilir veya hatırlanabilir. Temiz ve sağlıklı bir insanda bir aydaki değişimin aynı şekilde ve yönde olduğu görülebilir.

Kışın yer tüm güçlerini, gecelerde olduğu gibi kendi içinde toplar. O bu aşamada daha çok magnetiktir ve soğuktur. Bu dinlenmek için içe çekilme olayı, sonbaharın geç zamanlarında daha açık olarak görülür. Bu andan itibaren ağaçların ve bitkilerin çekirdekleri ile tomurcuklarında değişim olur. Bu zamana kadar aynı şekilde oluşan tomurcukların döllenmelerinden sonra bir kısmı dökülürken, diğerleri meyveye dönüşür. Baharın yaklaşması ile damarlarında elektriksel akım oluşunca, giderek yerden gelen manyetik ışınlarla birleşip erirler ve bahar ışınlarıyla oluşum gücü olarak dışarıya doğru etkilerini açığa vururlar. Aynı ilişkiler insanda da vardır. İnsan kışın kendisi ile uğraşır ve kendi içine çekilir, magnetik olarak soğuktur ve bu durum bahara

kadar sürer. İnsan yapısında bahara kadar toplanan güçler, baharda dışarıya yönelmeye başlayarak çalışma alanlarına aktarılır. Doğayla baş başa yaşayan insan ancak bilinçli bir çalışma yürütebilirse, tüm güçleri kendi yapısında toplayıp birleştirerek onlardan daha iyi yararlanabilir.

İnsan gövdesi hücrelerden oluşan organların bir aradaki yaşamları halindedir ve birbirinden çok farklı ve kendi başına olan tek tek oluşumlardan meydana gelmiştir. Bunların her birinin kendine özgü yaşam güçleri ve kendi başlarına yaşamsal çıkarları ile düşünceleri vardır. Yeryüzünde ve insan yapısında tüm oluşumları meydana getiren bu kişilik sahibi varlıklar, ruhsal yapıların hâkimiyetinde ortak çıkarlar veya değerler temelinde tam bir birlik içinde, tek oluşum halinde örgütlenirler. Bu birliklerin yapısında her iki zıt güç aralarında birlik oluşturup, diğer güçleri etkilerler. Yine her iki gücün oluşumunda var olan kişilik sahibi varlıklar yanlış düşüncelerle harekete geçerek kendi bencil ve egoist çıkarları temelinde yaşamını geliştirmeye çalışırken, yaşam çevresinde huzursuzlukların, kötü ve kötülüklerin kaynağını da oluştururlar. Böylece örgütlü birliğin yapısına kendi çıkarları temelinde zarar verirlerken, yapının zarar görmesine, zayıflamasına ve giderek de dağılmasına neden olurlar. Bunlar kendi yaşamlarının, içinde bulundukları örgütsel yapının yaşamının gelişimine bağlı olduğunu unuturlar veya ihmal ederler. Bu nefesine düşkün bencil yapıların kendilerini geliştirmelerine bünyede izin verilmesi sonucu sayılarının artması ve güçlerinin çoğalması ile orantılı olarak bünyeye zarar verirler, giderek bünyeyi tahrip ve dağıtma etkilerini gösterirler. İnsan en çok bu duruma düşmekle günahkâr olmaktadır. Nefsine düşkün hale gelen insan, yeryüzündeki örgütlü sosyal yaşamı ve yaşam kaynağı olan doğa üzerindeki zararlı etkilerini gösterip **Ahriman**'ın hizmetinde olduğunu ortaya koyar. Doğadaki etki-tepki prensibine göre, doğa da gereğinde tepkisini göstermektedir.

Alevi ve Mazda inançları felsefelerine göre, evrendeki görünen ve görünmeyen tüm varlıklar bizzat tanrının, yani **Xa de**'nin kendi yapısından meydana geldiklerinden, hepsinde tanrının parçaları olmaları nedeniyle tanrı vardır. Tanrıdan gelme veya hep-

sinde tanrının parçaları veya zerrelerinin bulunması nedeniyle ve bu tanrısal özellikleri temelinde, aralarında bir birlik ve bir aynılık vardır. Bu durumun farkında olan Alevi erenleri, “*Her nereye varsam kendimi gördüm*” veya “*Her nereye baksam tanrıyı gördüm*” gibi belirlemelerde bulunurlar. Bu belirlemeler kendi felsefeleri ile uyum içerisindedir. Böylece tüm varlıkların tanrısal birliği dile getirilmiş olmaktadır.

Tüm varlıklar, Alevilikte *dört anasır*, Mazdaizme göre de *kutsal dörtler* diye anılan güneş-ateş, hava-buhar, su-sıvı ve katı-toprak’tan gıdalarını alıp, varlık ve yaşamlarını devam ettirmektedirler. Bu yönleri ile de aralarında bir aynılık ve birlik mevcuttur. Zerdüşt öğretisine göre hiçbir oluşum veya bileşim, kendisini oluşturan temel elementlerden ve onların özellikleri ile niteliklerinden bağımsız olarak ele alınamayacağı gibi, yaşam kaynaklarının nitelik ve özelliklerinden de bağımsız olarak ele alınamaz. Yaşamda varlıkların ortak beslenme kaynağını kullanmaları ile bunların gövde yapısına taşıdığı özellikler ve nitelikler bazında bir aynılık veya birliğin olduğu ortaya çıkmaktadır.

İnsan, oluşumun veya evrimin yedinci safhasında oluştuğuna göre, diğer oluşumlardan evrimsel olarak farklı özelliklere sahiptir ve bu özellikler insanlar arasında ortaktır. Bu yönleri ile de insanlar, kendi aralarında bir birlik oluşturmaktadırlar. Bunun bilincine varmış olan Alevi erenlerinin bu konudaki belirlemelelerinden birkaç örnek görelim:

Niyazi:

*Alan lezzeti birlikten, halas olur ikilikten,
Niyazi kande baksa ol hemen didar olur peyda.*

Bahreddin:

*Bilmem ne hal oldu bana,
Ben sen miyim, sen ben misin,
Can mahvoldu, canan beka,
Sen ben miyim, ben sen misin?*

Bir şair:

*Hep ikilik, birlik için,
Bak iki göz bir görüyor.
Birlik ise, dirlik için.
Bak iki göz bir görüyor.*

Mevlana:

*Canımla canın birdir özde,
Gizlilik, açıklık da birdir bizde,
Benim, senin demem anlatabilmek için,
Benlik, senlik yoktur ikimizde.*

Nazillili Kerimi Asım Baba:

*Bakılsa ak'la karaya,
İkilik girer araya,
Kulak versen maceraya,
İkilik girer araya.*

*Allah (vahid, abed, samed),
Hem (lem yelid velem yüled),
Olsaydı (küfüven ahed),
İkilik girer araya.*

*Rabbim, seni nerde bulsam,
Daim ben seninle olsam,
Şayed, sen Hak, ben kul olsam,
İkilik girer araya.*

*Varlığımız senin olsa,
Cihan senin ile dolsa,
Halik, mahluk başka olsa,
İkilik girer araya.*

*Sen vücutsun, biz gölgeyiz,
Biz senin ile zindeyiz,
Olursa bir ‘siz” bir de “biz”,
İkilik girer araya.*

*Sen bana, ben sana cüda,
Sen ganisin, ben fukara,
Seçilse bey ile geda,
İkilik girer araya.*

*Vahdet, deminden içmezse,
Akı, karayı seçmezse,
Kerimi, serden geçmezse,
İkilik girer araya.*

Hilmi:

*Alem-i ervahta (Bezm-i elest)de,
Hitab-ı izzet de ikrar da birdir.
(Kandil-i kudret)de, nur-i hikmetde,
Muhammed Mustafa Haydar da birdir.*

*Üçler dü alemde birliğe yetti,
Beşler de anların damenin tuttu,
Birlik lokmasını yediler yuttu,
Dameni pak olan pir’er de birdir.*

*On dört masum pak, on iki imam,
On yedi kemerbest cümlesi tamam,
Anların veçhine çalındı kalem,
Hattı-ı üstüvada kırklar da birdir.*

*Sultan Şecaaddin, Seyid-i Battal,
Şemşir-i şehamet, kâfire kattal,
Anların bendesi İlhami Abdal.
Pirim Hacı Bektaş Hünkâr da birdir.*

Sefil Selimi:

Gökkubbe altında, yerin üstünde,
Ne var, ne yok, canlı cansız benimdir.
Yokuğa ulaştım varın üstünde,
Onun için dinli, dinsiz benimdir.

Çevremi dolaştım içten ve dıştan,
Sonuna geldikçe başladım baştan,
Haberli yaşadım bahardan kıştan,
Uzun, kısa, enli, ensiz benimdir.

Büyüdüm, küçüldüm hiç fark etmedi,
Zamanla güreştim gücü yetmedi,
Eli tutan toprak beni tutmadı,
Giden, gelen, tenli, tensiz benimdir.

Felek katarına bir denk yükledim,
Konakladım açtım, sardım bekledim.
Her kapıyı defalarca yokladım,
Sağlam, sakat, denli, densiz benimdir.

Vardım ileriye, döndüm geriye,
İnan, şaştım sarındığım deriye.
Kendime rastladım varsam nereye,
Evvel, ahir, sonlu, sonsuz benimdir.

Bu hesabın üst başıyla alt ucu,
Sefil Selimi'nin itikat gücü,
Tatlıya tatlıdır, acıya acı,
Huylu, huysuz, kinli, kinsiz benimdir.

Şairin biri de, "Surette nazar eyler isen, sen ile ben var/Amma ki hakikatte ne sen var, ne de ben var..." diye durumu belirlemektedir.

21) Alevi ve Mazda İnancında Harmoni

İnsan gövdesinde var olan sayısız bilgi ve tecrübenin yoğunlaşarak, bilinçli bir bileşime ulaştırılmasının merkezi organı beyindir. İnsan nesilleri arasındaki ilerleme doğrudan beyinle bağlantılıdır. Bu temelde insan beyin hücreleri geçmiş nesillerinin anne ve baba aracılığı ile aktardığı bilgi ve tecrübeleri korumaktadır. Aksi halde psikolojinin gelişiminden söz edilemezdi. İnsanın beyin hücrelerindeki bilgi ve tecrübeler, kendini bilgilendirme ile yaşatılma alanında uyarılmayı beklemektedir. Bu anlamda her şeyi bilme, esasta her şeyi yeniden hatırlama olayıdır. Beyindeki bilgi ve tecrübe hücrelerinin veya alanlarının yaşama uyandırılması için, doğru eğitilmiş, bilinçli yönetilen bir nefes alıp verme işlevi gereklidir. Doğru nefes alıp verme sinir sisteminde elektriklenmeyi veya elektriksel gücü harekete geçirir ve bu da belden geçen sinirler aracılığı ile beyine iletilir. Sinir sisteminin iyi ve doğru çalışması olmadan, beyin, tam ve gerekli fonksiyonlarını yerine getirmesi mümkün değildir. Diğer yandan sinir sisteminde elektriksel gücü veya elektriklenmeyi oluşturan nefes alıp verme doğru olmadan, sinirlerin uyumlu olarak doğruyu beyine iletmeleri de olanaksızdır. Nefes alıp verme, heyecan, üzüntü, müzik dinleme, duygusal, görsel, düşünsel vb. insanı etkileyen olgu ve olayların ritmine uyumludur.

Zerdüşt öğretisinin en önemli alanlarından biri, yaşamda harmoni öğretisidir. Bu öğretilerdeki harmoni, uyum ve ahenk gerçek bir sanattır; günlük ve sürekli olarak yapılan eğitimle yapılandırılarak, şekillendirilir. Bununla insanın kendi yapısı içerisinde ve kendi yapısı dışında sosyal yaşamda ailede, toplumda, örgütte, dünyada ve giderek de uzayda veya kâinatta harmoninin veya uyum ve ahenğin olduğunu ve bunun yaşamdaki önemini gösterir. Harmoni, uyum ve ahenk öğretisi bir sanattır veya bilimin sanatsal yansıtılması olayıdır.

Zerdüşt öğretilerine göre, tümünden insanlık geliştirilmelidir. Nasıl ki bir insan gövdesindeki tüm kişilik sahibi hücre ve organla-

rın güç ve bilgi merkezi beyinse, aynı zamanda oradan yönetilip yönlendirilebilir. Bunun için de tüm insanlardaki güç ve bilgiler bir araya getirilmelidir. Evrendeki tüm güçler birbirleri ile bağlantılı ve birleşiktirler. Temel gerçekte maddesel yapı veya ruhsal yapı ile tüm insanlar birdir. Anlam aleminde çeşitlilikler görünür. Ruh veya can ya da kutsalların gövde yapıları bir ve aynı maddelerin asıllarından oluştuğu gibi, tüm nefes alanlar da bu temelde birdir ve tanrı açısından aynıdırlar. Kim bu gerçekleri kavrar ve yaşamını ona göre düzenlerse tanrı ile aynileşip, tanrı onda, o da tanrıda olur. Böylece bu bilinçle tanrının kendisinde olduğunu iddia eden veya kendisinin tanrı olduğunu savunan kimselerin soruna yaklaşımlarının, gerçek yaklaşımlar olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda Kürdistan coğrafyasında Nemrut'lardan başlayarak günümüze kadar süregelen, insanın tanrı olduğu görüşü Mazdaist felsefenin kavranıp benimsenmesi ile yaşamına uyarlanması ile o temeldeki yaklaşımla oluşturulan kültürün yaşama uyarlanıp yaşatılması olduğu ortaya çıkmaktadır. Alevilikteki, "*Hak insandadır*", "*Hak'la Hak olma*" veya "*Tanrıya erme*" gibi yaklaşımlar temelindeki deyim ve söylemlerin buradan kaynaklandığı açıktır.

Zerdüşť öğretisine göre harmoni ya da ahenk ve uyum öğretisi eğitimi temel olmasına rağmen, tam olarak kendi bilincine varma veya kendini tanıma ile yaşam amacı kavranılmadan bunun eğitimi ve öğretiminin kıymeti ile anlamı bilince çıkarılamaz. Bu nedenle doğru kavranılarak uygulanmasında yarar vardır.

* İnsanın kendi yapısı içerisinde harmoni veya uyum ve ahengi oluşturması (Fizyoloji).

* İnsanın kendisi ile yaşayan insan çevresi ile harmoni veya uyum ve ahengi oluşturması (Sosyoloji).

* İnsanın kendisi ile yaşam kaynağını teşkil eden doğadaki varlıklar arasında harmoni veya uyum ve ahengi oluşturması (Bilim ve Gelişim Öğretisi).

* Evrendeki veya uzaydaki varlıkların birbirleri ile veya uzayla ve insanla tanrı arasında harmoni ya da uyum ve ahengi oluşturması (İnanç ve Din).

a - İnsanın Kendi İçinde Harmoni Oluşturması

Oluşumun tüm safhalarında, tüm varlıklar iki yönlülük veya zıt güçlerin bir arada yaşaması doğal yasasının hükümlerindedir. Bu aynı varlık içerisinde, çekim ve itme, pozitif ve negatif, elektrik ve magnetik, ruh ve can, gövde ve madde, erkek ve dişi, bireysel ve toplumsal, iyi ve kötü gibi benzeri pek çok şekilde kendini ortaya koyar. Yaşam gelişim, ilerleme ve mükemmelle doğru evrim bu iki zıt gücün varlıklarda birbirleri ile çatışması veya karşılıklı mücadeleleri, yani karşılıklı birbirlerini etkilemeleri ile olmaktadır. Bu zıt güçler esasta birbirlerine düşman olan ve birbirlerini imhaya yönelik güçler olmayıp, aksine yaşamda birbirlerine muhtaç, dost ve yardımcı olan güçlerdir. Bu iki zıt gücün meydana gelmesi ile yaşam başlamış ve bunların birbirlerini etkilemeleri süresince de yaşam devam edecektir. Yaşamın ön koşulu bu iki zıt gücün varlıkları ve birbirlerini etkilemeleridir. Bunlardan birinin yok olması, diğerinin de yok olması olacağından, yaşam ve varlıklar da yok olacaktır. Bu zıt güçler varlıktaki yaşamda direkt olarak birbirlerine bağımlıdır. Bir gücün aynı varlıkta aşırı derecede kendini geliştirmesi veya geriletmesi varlığın yapısındaki uyum ve ahengi bozacağından, o varlığın yapısı hasta veya uyumsuz bir hal alır. Böylece bu güçlerden herhangi biri kendisini geliştirerek yaşatmak istiyorsa, uyum ve ahenk içerisinde birlikte yaşadığı diğer gücü de geliştirmek zorundadır. Dolayısıyla, bu güçler uyum ve ahenk içerisinde, aynı yapıda birbirlerine bağımlı olduklarından, birinin yükselip yücelmesi, diğerinin de yükselip yücelmesine hizmet eder veya birinin düşürülmesi diğerinin de uyumlu bir şekilde düşmesini sağlar. Aralarındaki uyum ve ahengin bozulması ve aşırı bir dereceye varması halinde, yapıdaki yaşam dengesi bozulduğundan bünye hastalanır ve giderek yaşamını sürdüremez ve çözümlenerek dağılır.

Bu iki zıt güç evrendeki en küçük zerreten, en büyük yapıya kadar her türlü varlıkta bir aradadır. Tüm bu varlıkların yapılarındaki bu güçler arasında bir uyum ve ahenk ya da harmoni var-

dır. Bu güçler hiçbir surette ve hiçbir varlıkta eşit olamazlar. Herhangi bir varlıkta bu güçler arasındaki eşitlik, o varlığın yapısında güçler arası denge anlamına gelir. Varlıkta dengenin oluşması ve dengesizliğin ortadan kalkması yaşamı durduracağından, gelişmeyi önlediği gibi, o varlıkta eksiklerine dayalı ihtiyacın ya da kendisini rahatsız eden fazla yapısını atma ihtiyacının oluşmaması nedeniyle hareket durur. Yaşamın ifadesi olan hareketin durması, o varlığın yaşamaması ve yaşamını sürdürmemesi anlamına gelir. Yaşamı ifade eden hareket bir eksikliğin veya fazlalığın ihtiyacını gidermeye yöneliktir. Bu da tüm varlıklarda bu iki zıt güç arasındaki uyum ve ahengin sağlanmasına yöneliktir.

İnsanın kendi yapısında hükümrân olan da bu iki zıt güçtür. İnsanın kendi neslini veya yaşamını devam ettirme temelindeki çiftleşmelerinde olduğu gibi, kendi kişisel yapısını geliştirmesinde de bu iki zıt gücün etkileşimi hâkimdir. Tanrı her varlığı olduğu gibi, insanı da bu iki zıt gücün tüm nitelik, özellik ve yetenekleriyle donatmıştır. İnsanın kendi yapısında var olan bu iki zıt güç arasında bir harmoni ya da ahenk ve uyum oluşturmaları gereklidir. Her insan tüm diğer varlıklardaki gibi, nefes alır ve nefes alımları ile tanrısal gücü de alır ve kendi bünyesine sindirir. Yine her insan kendi içindeki bu zıt güçler arasında bir harmoni veya ahenk ve uyumu oluşturma yeteneğini barındırır. Eğer insan kendinde var olan bu ahenk ve uyum yeteneğini geliştirip yetkinleştirmek isterse, o zaman annesinin kendisine hamile kaldığı veya babasının döneminde nefes aldıkları ya da geçmiş cedlerinin aldıkları nefes gibi, nefes almayı bırakmalıdır. Onlardan aldığı tecrübe ve bilgiyi birleştirerek, onların gelişmelerini önleyen zararlı ve faydalı olmayanlarını tasfiye edip kendini geliştiren bilgi ve tecrübelerle daha da ileri bir nefes alma yöntemine ulaşmalıdır.

Zerdüşt öğretisine göre düşünce psikolojinin başlangıcıdır. Kişisel düşünce esas olarak kalpten çıkan ve daha çok duygusal ve hissi olan olguların sınırlar aracılığıyla beyine iletilmesi ile oluşur. Kalp gövde yapısında tanrının ya da ruhun evi olarak kabul edilir. Kalpten beyine iletilmiş olan olgular, beyinde işlene-

rek geliştirilir ve kişisel yapı ile uyumlu hale getirilir. Zerdüşt öğretisinde düşünce, söz ve eser bir birlik oluştururlar. Bu, üçlü bir birliktir. Düşünce tam ifadesini sözde ve yapılan eserde bulur. Diğer yandan söz ve eser, kalpten çıkan duygusal yapılarla oluşmuşsa bu defa, yine üçlü olarak kalp, söz ve eser diye sıralanır. Bu üçlülerin arasında mutlak uyum ve ahengin zorunluluğu aranır. Yani öz, söz ve işin birbirlerine uyumlu olması gerekli ve zorunludur.

Alevilerin bu alandaki yaklaşımlarında kalbi aynı anlamda ele alıp değerlendirdikleri, tanrının mekânı ve temiz tutulması gereken kutsal tapınak olarak manalandırdıkları görülür. Bu konuda yazılmış birkaç deyiş sunalım:

Şah İsmail Hatayi:

*Hatayi hal çağında,
Hak gönül alçağında,
Yüz bin Kâbe yapmaktır,
Bir gönül al çağında.*

Oğlanlar Şeyhi İbrahim:

*Hor bakma hor u hakire, hor deyu kılma nazar,
Kalbinin bir köşesinde, arş-ı Rahman gizlidir.*

Yunus Emre:

*Gönül Çalab'ın tahtı, Çalab gönüle baktı,
İki cihan bedbahttı, kim gönül yıkar ise.*

*Bir kez gönül yıktın ise, bu kıldığın namaz değil,
Yetmiş iki millet dahi, elin yüzün yumaz değil.*

***

*Bin Kâbe'den yeğrekdir,
Bir gönül ziyareti.*

Nesimi:

*Yılda bir kez hac olursa, Kâbe’de ey hacı bil.
Kıl gönül beytin tavaf, her demde Hacullah var.*

Bir Şair:

*Sen hane-i kalbinde gözet nur-i ilahi,
Aşk ehline feyzi verenin yarı gönüldür.*

İbrahim adında bir Alevi Şair:

*Dön ziyaret eyleme İbrahim’in bünyadını,
Dertli’nin gönlün ziyaret eyle Beytullah’ı gör.*

Harmoni, ahenk ve uyum ancak insanın kendi yapısında istem, duygu, his, düşünce, söz ve iş ile hal ve hareket arasındaki doğal olan bağlantı uyumlu bir şekilde yeniden kurulursa hükümran olur. Kalpten gelen duygusal ve hissi olgular ile beyinden gelen bilgi ve tecrübeler dayanan düşünceler uyumlu ve ahenkli ise ve ya iki temel kaynağın yönelimi aynı istikamette ise ve yaşamda kendilerini hayata geçirebiliyorlarsa ya da iki yapıdan gelen düşünce ve duygular birbirlerine karşı engelleyici ya da gücü zayıflatıcı bir konumda değillerse, aksine güçlerini birleştirici ve toplayıcı konumda iseler, böyle ahenk ve uyum içerisinde olan bir insanın kendi yapısında var olan sayısız tecrübe ve bilgileri bir araya getirerek işlemesi mümkündür. Böyle bir insanda güven ve huzur içerisinde mükemmele doğru ilerleme ve gelişme olur.

Zerdüşť öğretisine göre gövde yapısındaki ahenk ve uyum, istemin, duygu ve hislerle düşüncenin birliğı anlamına gelir. Düşünce, söz ve işlevin birliğı, aynı zamanda insan yaşamındaki teori ve pratikte de birliğın oluşması anlamına gelir.

Avesta’da bu durum şöyle belirlenir:

*Sana en açık dille konuşan,
Düşünce, söz ve işlev,
Ruhun üç kutsal çocuğunun sesine itaat et.*

Yine tanrısal nefes olarak kabul edilen ruhun, bu üçlünün, üç birlik veya üçlü aynılık içerisinde yer aldığı şöyle belirlenmekte:

*Tüm kutsalların en büyüklerinden,
Yalnız senin adın kutsanacak.
Yaşam ve sevginin ruhu (tanrısal nefes),
Yalnız kim kendini tanıma alemine girebilirse,
Senin yüce büyüklüğünü tanıyıp anlayacak.*

Zerdüşt'e göre, "*Kendini tanıma ve kendine hâkim olma*" aynı şey olup psikolojinin başlangıcıdır. Bu da nefesin doğru şekilde kullanılması ile mümkündür. O'na göre, tüm geçmiş nesillerin veya oluşumdaki süreçlerin bilgi ve tecrübeleri şimdiki insanın beyin hücrelerinde vardır. Ancak bunlar uyuşuk ve tembel halde duruyorlar. Uyarılarak bunlardaki bilgi ve tecrübelerin yaşama geçirilmesi veya kazanılması ancak doğru bir nefesle, o alanla ilgili olan sinirlerin harekete geçirilmesi ile mümkündür. Böylece insan kendi yapısında var olan bu tecrübe ve bilgilere, onlarda var olan bilgilerle kendini tanımaya ulaşabilir.

Zerdüşt öğretisine göre, evrende ve insanda en küçük ve hassas parçacıklar olarak kabul edilen hücreler veya atomlar, kendi başlarına ele alındıklarında, kendilerine göre bir kişiselliğe sahiptirler. Bunlar yapılarına uyumlu bir yaşama sahip olup, ihtiyaçlarını giderme çabası içerisindeyler. Ancak insanların yapısında var olan her hücre bu kişiselliğinin üstünde bir organa bağımlıdır ve esas olarak bu organın sağlıklı çalışması için, kendisinin üzerine düşen görevleri yerine getirmekle yükümlüdür. Organa bağımlı olarak ve organın sağlıklı çalışması doğrultusunda ahenkli ve uyumlu çalışan hücrede olduğu gibi, organ da hizmetinde bulunduğu gövdenin veya yapının yaşamını sağlıklı sürdürmesi sürecinde, kendisine düşen görevleri ahenkli ve uyumlu bir şekilde yerine getirmek zorundadır. Bu anlamda karaciğer hücreleri karaciğerin, böbrek hücreleri böbreklerin, kalp hücreleri kalbin, sinir hücreleri de sinir sisteminin sağlıklı yaşamından sorumlu ve yükümlü iken, ciğer, böbrekler, kalp ve sinir sistemi de gövdenin

sağlıklı yaşamında üzerlerine düşen görevi ahenkli ve uyumlu bir şekilde yerine getirme zorunluluğundadır. Organda hücrenin ve ya hücrelerin, gövde yapısında organların bünye ile ahenk ve uyum içerisinde olmaları, sağlıklı yaşam için zorunludur. Bu uyum ve ahenğin bozulması ile sağlıklı yaşam da bozulur.

Tüm hücreler ve organlar, gövdede bilgi ve tecrübeleri neticesi oluşan düşüncenin merkezi olarak kabul edilen beyin tarafından yönetilip yönlendirilirler. Beynin yaşamda tanrısal görevlerini yerine getirmesi için hükümler olduğu ve yönetip yönlendirdiği gövdenin, kendisi ile ahenk ve uyum içerisinde olması gereklidir. Esas olarak görevleri beyine hizmet olan, tüm gövde yapısının bu hizmetlerini ve görevlerini yerine getirmemesi veya yeterli düzeyde yapmaması sonucunda, beyin bunlardan gelen etkilerle, zayıflıklar ve hastalıklarla meşgul olmak zorunda kalır ve esas görevi olan tanrısal düşüncelerini geliştirip yaşamını yüceltemez. Yani bunlar beynin tanrısal görevlerini yerine getirmesini engellemiş veya zayıflatmış olurlar. Gövdede var olan beyin ve gövde karşılıklı etkileşim içerisindeyler. Beyin gövdeyi bilgi ve düşünceleri ile yönetip yönlendirirken, gövde de beyin için gerekli olan enerjiyi sağladığı gibi, ahenkli olması veya olmaması durumuna göre beyin görevlerini yapmasını kolaylaştırıcı veya zorlaştırıp engelleyici etkide bulunur.

b - Sosyal Yapıda Harmoni

Zerdüşt öğretisine göre, insanın kendi çevresindeki insanlarla, erkeğin-kadınla (erkek-dişi) ve aile bireyleri arasındaki ilişkilerde, bireylerin bireylerle, bireylerin gruplar ile ve tek tek grupların toplumla veya bütünle olan ilişkilerinde doğal kural ve kanunlar geçerliliklerini korur. Bunların arasındaki doğal ilişkiler, yapay olarak yapılandırılan değerler ve ahlaki kurallar ya da yapay olarak yapılan yasalarla gerçek anlamda yeterli düzeyde sağlanıp düzenlenemez. Yapay olarak getirilen kaide ve kurallar doğal yasalara uyumlulukları ölçüsünde uzun ya da kısa ömürlü olurlar. Uyumlu iseler uzun, değilse kısa ömürlü olurlar. Esas olan doğal yasalar geçerliliklerini korur ve sürdürürler.

Gerçek anlamda tüm bu ilişkilerdeki ahenk ve uyum, insanın kendi yapısı içerisindeki uyum ve ahenge doğrudan bağımlıdır. İnsan kendi yapısı içerisinde bir uyum ve ahenge sahipse, kendi dışındaki ilişkilere de yapısının uyum ve ahenginin etkilerini yansıtabilir. Eğer kişinin kendi yapısında ahenk ve uyum yoksa veya oluşmamışsa, gövde yapısında doğal olarak var olan iki yönlülük veya güçlerin zıtlığı prensibi gereğince, ilişkide bulunduğu tüm çevrelerde etkisini göstererek yansımaları bulur. Kendi yapısındaki kötü yönlü gücüne, yani nefesine hâkimiyeti olmayan bir insan, aile içerisinde iyi bir eş olamayacağı gibi, iyi bir aile babası veya annesi de olamaz. Kendi yapısında uyum ve ahenk olmadığından ilişkilerinde de uyum ve ahenk ile haklılığı gözetemez. Böylece kendisi ile başkası ve değişik toplumsal yaşam çevrelerinde de bu yönlü etkilere sahip olur. Kendi yapısında ahengi ve uyumu engelleyen olumsuz yönlerin oluşması, o insanın yetiştiği çevre, babası, annesi, eğitim ve öğretimin yanında, genetik veya kalıtımla soydan ya da aslından aldığı değerlerle de oluştuğu gerçekliği kabul edilmektedir. Bu olumsuz yönlerin etkilerini bertaraf etme ve kendini iyi olan güç ile yeteneklerle doğru yönlendirmede, esas olarak bunları kendi bünyesine aşıl原因an çevre ve anne ile babanın etkilerinden ya da yaşamın her alanındaki eşler arası, aile içi ve toplumda veya örgütsel yapıda, kendi dışından gelen etkilere ziyade, aksine içerden, yani kendi yapısının içinden ve tek tek kişilerin içlerinden geliştirip çevreye ve topluma yaymaları belirleyicidir.

İnsan yaşamının en önemli sorunlarından biri olan seks sorunu da yapay olarak oluşturulan ahlaki kurallar veya yasalarla değil, esas olarak doğanın oluşum ve gelişim kuralları çerçevesinde çözümlenir. Doğadaki birbirine zıt iki güç kuralının, her varlıkta olduğu gibi insanın yapısındaki varlığı da, insan yapısının iki yönlülüğünün temel sebebidir. Bu iki yönlülük, insanların iki cinsi arasında ve doğal olarak evliliklerinde de etkilerini gösterir. Çiftleşme olayında erkek ve dişi ilişkileri iki yönlüdür. Dişide olduğu gibi erkekte de manyetiksel ve elektriksel yönler bir aradadır. Bu anlamda dişi, erkeğin yapısında saklı ve ortaya açık bir şekilde çıkmamış olan yönünün ifadesidir. Erkek de dişi yapıda var olup da giz-

li olan yönünün ortaya çıkmış olan yapısının ifade edilmesidir. Ancak varlıklar kendi bünyelerinde ihtiyaç duydukları şeylerin giderilmesi yolunda arayış içindedir ve bu nedenle hareket halindedir. Bu eksikliklerini veya ihtiyaç duyduğu şeyleri gidermek için, kendi aksini ve zıddını arar. Bu arayış sebebine göre, elektriksel veya manyetiksel güçlerin kendi eksikliklerini tamamlama ve fazlalıklarını verme şeklinde, esas olarak her iki taraf için bir ihtiyaç giderme işi iken, toplumsal olarak her iki taraf açısından doğal olan bu işlev, cinsiyet sorunu olarak algılanır.

Eğer insanın oluşumunda manyetik ve elektriksel olan zıt güçler insan bünyesinde eşit ve dengeli bir halde bulunsalardı ve bu güçler aynı insan bünyesinde eşitlenmiş ve etkileşimleri ile güçlerini dengeleyip nötr hale getirilmiş olsalardı, bu durumda insan cinsleri oluşmayacağı için veya aynı bünye iki cinsi eş derecede bünyesinde bulunduracağından, eş derecede iki yönlü tek cins insan olurdu. Böylesi tek cins insanın kendi neslini devam ettirmesi olanaksız olduğu gibi doğanın uyum ve ahenk ile harmoni yasasına da aykırı olurdu. Bu durumda insanın yapısındaki zıt güçler arasında bir eşitsizlik veya dengesizlik temelinde bir fazlalık veya ihtiyaç meydana gelmeyeceğinden, bu ihtiyaçlarını giderme ve fazlalıklarını atma temelinde birbirlerini arama, çekme gücü de oluşamayacağından hareketliliği duracak ve yaşamını sürdüremeyecekti. Bu anlamda maddesel yapıda iki gücün dengelenmesi ile eksikliği ve bu eksikliklerini giderme temelindeki hareketliliği ortadan kalkacağından hareket ve yaşam durur, insan cinsleri arasında birleşme ve seks sorunu ortadan kalkmış olurken, insan veya tüm diğer varlıkların nesilleri aracılığı ile yaşamlarını sürdürmeleri olanağı da ortadan kalkmış olurdu.

Oluşumun başlangıcından günümüze kadar, her dönemdeki organik, yani maddesel yaşamlarında şiddetle birbirlerine ihtiyaç duyup çekmelerine neden olan, her iki cinsten de biyolojik olarak oluşan elektriklenmedir. Bu olayda iki beden değişik yönlü elektriklerle yüklü olması, onların karşılıklı olarak birbirlerini çekmelerinin temel etmenidir. Doğa kuralı olarak, magnetik veya elektriksel olan iki yapının aynı kutupları birbirlerini iterken, zıt kutupları birbirlerini çekerler.

Nasıl insanın kendi bünyesindeki hücre ve organların yöneticisi ve hükümranı olan beyin işlevlerinde üzerine düşen görevlerini uyumlu ve ahenkli yerine getirmesi gerekiyor idiye, tek tek insanların da kendi yaşamlarında, beyin olarak kendini yönetip yönlendiren yapının işlevlerini en iyi şekilde yerine getirmesi için uyumlu ve ahenkli olarak üzerlerine düşen görev ve sorumluluklarını yerine getirmeleri zorunludur. Aksi halde bünyede olduğu gibi yaşanan aile içinde, toplumda, örgütte ve çevrede ahenk ve uyumun bozulması ile orantılı olarak düzensizlik oluşur. Bu da beyinsel yapının esas görevlerini yerine getirmesini engelleyip zayıflatır. Beyinsel yapının görevleri için kullanması gereken enerjinin en azından bir bölümünü kendi yapısında ahengin ve uyumun sağlanmasına yöneltmek zorunda bırakır. Dolayısıyla esas işlevi için kullanması gereken gücünü böler ve yeterli derecede verimli olması engellenmiş olur.

c - Doğada Ahenk ve Uyum

Ahenk ve uyum insan yapısında oluşturulamazsa, insan yapısına gerginlik hâkim olur. Bu da her alanda gerek öğrenim, gerekse iş hayatında ahengin sağlanmasına engel olur. Böylece süreç içerisinde insan bu işlevlerinden hoşlanmaz ve gerginlik giderek sinirlenmesine, tepki göstermesine, kızgınlık ve üzüntü ile işlevine uyum gösterememesine neden olur. Bu nitelikleri ile yaşamında ve çevresinde olumsuzlukların kaynağı haline gelir.

İnsanların dünya yaşamlarındaki konumunun benzeri, uzaydaki yıldızların gerek kendi yapıları ile gerekse uzay yapısı içerisinde beraberce yer aldıkları diğer oluşumlarla ilişkilerinde ahenk ve uyum hâkimdir.

Zerdüşt öğretisine göre, evrendeki her şey bir birlik oluşturur. Her varlık veya oluşum doğal olarak, kendi içinde en yüce amaçla göre yönlendirilip ayarlanmıştır. Her oluşum veya varlık bir amaç için oluşmuştur veya her varlık ya da oluşumun bir amacı vardır. İnsanlar tarafından kötü veya zararlı olarak değerlendirilen varlıkların yapı ve işlevlerinde bu durum açık bir şekilde görülebilir. Evren ya da doğadaki her oluşum veya varlık tanrısal

amaca hizmet yönünde doğa kanun ve kurallarına göre bir yaşam seyri izler. Bu yaşam zincirinin herhangi bir yerinde uyum ve ahengin bozulması tüm yaşamı etkiler. Özellikle yaşamın dört temel kaynağı veya unsurun herhangi birinin yapısında meydana getirilecek bozulmalar, diğer temel unsurları etkilediği gibi, gerek kendisi aracılığı ile doğrudan, gerekse diğer üç anasır aracılığı ile dolaylı olarak tüm yaşamı etkileyip yaşamda olması gerekli olan harmoniyi bozar.

Günümüzde evrendeki ve dünyadaki doğal harmoniyi insanlar bozmaktadır. Bu bozulma neticesi tüm yaşamda da harmoni bozulmaktadır. Bu gerek fiziksel gerekse ruhsal olarak yaşamlarında ortaya konulmaktadır. Doğanın buna ne şekilde tepki göstereceği zaman zaman bazı olumsuz işaretler vermesine rağmen, tam olarak şeklinin ne olacağı ve derecesi, belli değildir. Ancak bitkiler, hayvanlar ve insanlar aleminde buna karşı tepkilerin olumsuz olduğunun işaretleri vardır.

Alevilik ve Mazdaizme göre, insan toprak anaya, bir çocuğun anasına duyduğu saygı, sevgi ve hürmet derecesinde yaklaşım göstermelidir. Onu incitip gücendirmekten ve sağlığını bozmaktan kaçınmalıdır. Onun kendi yapısında var olan ahenk ve uyumu korumalı ve hiçbir surette onu bozmamaya dikkat ve özen göstermelidir. Aksi halde, ondan umduğu sevgi ve yardımı göremeyeceği gibi işlediği suç nedeniyle cezalandırılabilir de. Sonuçta insan, doğaya verdiği zararlar esas olarak kendisine zarar vermiş olacaktır.

d - Harmonide Nefes ve Müzik

Mazdaizm ve Zerdüşt öğretisi tek tanrıdır. Çünkü tek bir ideali tanır. Bu ideal, sonsuza kadar etkili olacak olan kutsal düşüncedir. Bu da sonsuz bilginin ve birliğin kaynağı olup, tüm yaşam ve evrimle gelişimin temelidir. Bu öğretiye göre, tüm imkân ve yeteneklerle buna yönelerek bu yüce idealin bilince çıkarılması gereklidir. Esas olarak bu her insanın kendi doğal yapısında vardır. Her insanda var olan bu tanrısal güç insanların birbirlerine olan farklılıkları ile uyumlu ve orantılı olarak da farklılık-

lar gösterir. En yüce ideal insanın kendi içinde var olan yüce tanıma gücü, tüm insanlarda aynıdır ve bu yönü ile tüm insanlar aynı olup birlik içerisindeyler. Ancak insanlardaki bu yüce gücün bulunduğu mekânda, hangi imkân ve yeteneklerle o insanın içinde aydınlanacağı o insanın kendi yapısına bağlıdır. Hayat bilmecesi ve çözümü kişiseldir. Hiç kimse bir diğerrinin yaşam bilmecisini çözemeyeceğı gibi, hiç kimse de bu alanda sorumlu ve yetenekli değildir. Yapılan ses ve nefes eğitimi ile bu yeteneklere hâkimiyet sağlanarak, bu yetenekler istenildiğı yönde ve amaçta kullanılmaya çalışılır.

Bu hayat bilmecesinin çözümü, insan beyninde var olan tanrısal düşüncenin, nefesle çalıştırılarak harekete geçirilmesi ile başlar. Tanrısal evrim, tanrısal nefesle ifadesini bulur ki, bu da insanın beynini harekete geçirir ve burada var olan bilgi ve tecrübelerin uyandırılmasını sağlar. Doğru nefesle ilk aşamada beynin hücreleri kendi aralarında gruplara ayrılararak kendilerini geliştirirler. Kendi içine yönelen ve kendini tanımayı amaçlayan insan, hayvansal, yani karından nefes alma yöntemini terk ederek, bilinçli veya bilinçsiz göğüsten nefes almaya başlıyor. Bu aşamada şu veya bu şekilde ya da yerde, insan yaşamının gerçek ve yüce ideali belirir. Fakat insanın devam eden hayvansal yaşam tarzı ile ahlaki değerleri ve maddesel olgulara düşkünlüğü, onun yüce idealine ahenk ve uyum içerisinde varmasını engeller. Bu aşamada kişisel moral ve tek taraflı bir tanıma gelişir. İki gelişim aşaması arasında uyumlu bir geçiş ile ahenk kurulması sonrasında, yapıda veya bünyede ahenk ve uyum oluşmaya başlar ve böylece kendi nefsi ile yapısındaki zararlı, kötü değerler ile yeteneklerine hâkimiyeti gelişir. Böylece beyinsel nefes denilen ve akciğerlerin üst kesimleri veya köşeleri ile nefes alınır. Bu nefes türü beynin ilgili bölümlerini, sınırlar aracılığı ile harekete geçirip uyandıracığından, tüm bilgi ve tecrübe ile bilinç gücü yaşamın temel noktası olmaya başlar ve insan kendisinde var olan tanrı üzerinde yoğunlaşır. Böylece insanın içindeki tanrısal ışık parlamaya başlar ve giderek insanı her alanda aydınlatır.

Birinci aşamada insan kendisinde var olup da tanrısal yapıya karşı olan kötü ve kötülükleri de yaşamında barındırır. Bu amaç-

sız ve kaos halinde bir enerji olup, tekrar tekrar ayrışıp bileşimler oluşturur. İkinci aşamada insan, bünyesinde kötü olarak değerlendirildiği maddesel yapıyı bilgi ve düşünceleri ile yüce güç ve ideali lehine baskı altına almaya çalışır ve ondan kaynaklanan kötü olgulara karşı mücadele edip, onlara hâkim olmaya çalışır. İnce ve hassas olan değişik şekildeki büyük etkilerden kurtulmaya çalışırken, bunların pek çok şekildeki yapılarının varlığından da henüz habersizdir.

Üçüncü aşamada insan evrende ve dünyadaki tüm varlıkların birliğini tanır veya kavrar ve insanın içinde ölümsüz ve tanrısal yaşama yönelme gelişmeye başlar. Böylece insan sonsuz yaşamı ve tanrıyı tanır.

Eğer insan tüm varlıkların birliğini kavrayıp bilince çıkarırsa, o zaman ruh ile beden arasındaki gerçek ilişkileri anlayıp kavrar. Böylece kutsal amacı için gövdesini, yani maddesel yapısını sonsuz yaşamında araç olarak kullanabilir. Böylece düşüncenin gelişiminde tüm imkânlarını ve yeteneklerini kullanabilir. Bu amaç Mazda inancında Zerdüşť öğretisinin temellerinden biridir.

e - Yaşamda Ses İle Müziğin Yeri ve Önemi

Evrende ya da doğada, doğal olarak bir ses vardır. Fakat bu ses sonsuz parçalara ayrılmıştır. İnsanlardan her biri bu ses çeşitlerinden birindedir. Fakat esas olarak temel ses, tüm bu ses çeşitlerini kendi yapısı içerisinde barındırır. Böylece insan bu alanda da doğa ya da evrenle ahengini ve uyumunu korur. Nasıl ki, insan vücudundaki her hücrenin başka bir niteliği ve fonksiyonu var ise ve yaşamın temel kuralı gereğince birlik ve ahenkle uyum içindeyseler, insanların her birinde var olan farklı nitelikler ve değişik sesler de, doğanın temel yaşam kuralı gereğince, temel ses yapısı içerisinde uyumlu ve ahenkli olarak yerlerini alırlar.

Ruh ve beden karşılıklı olarak birbirlerini değişik yönlerden etkilerken, ses olarak beyinde kökleri olan bu olgu, bedenin şekillenmesi veya harekete geçmesiyle ifadesini bulur. Aynı şekilde bedende meydana gelen değişim ve oluşumlar da beyni etkiler ve beyinde yansımaları bulur. Hasta ve acı çeken bir bedenin

konumu beyine yansıyarak etkisini gösterdiği gibi, sevinç içinde veya heyecanlanan bir kişinin bedeninin konumu da beyine yansır ve beyni etkiler.

Doğadaki tüm varlıkların ve insanın gövdesel yapısının ve dolayısıyla ilgili organlarının içinde bulunduğu duruma uygun olarak ses tonlarında değişimler yaşandığı bilinmektedir. Esasta ses veya müzik tüm varlık ve insanların her alanından çıktığı gibi, o varlık ve insanların kendi yapıları dışında oluşturulan ses veya müzik de yansıma kuralı gereğince varlıkları ve insan yapılarını etkiler. Etki/tepki veya aksiyon/reaksiyon prensibine göre olumlu veya olumsuz bir tepki ile karşılanır. Bu durumu bilenler, gövdesel ilgili organ ve alanlara hitap edecek sesler çıkararak veya bir müzik aleti çalarak, onunla ilgi ve bağlantı içerisindeki beyin alanlarını uyarmakta ve bu beyin alanları da sinirler aracılığı ile ilgili organı uyarıp harekete geçirmektedir.

Bu yansıma kuralına göre, insanlar müzikte istemleri doğrultusunda sesi kullanırlarken, onunla ilgili gövdesel organlarını uyarmayı ve onları güçlendirmek suretiyle yaşamlarına kazanmayı da hedeflemektedirler. Bu bilinçli yaklaşımları ile insan yapısındaki kutsal iyi düşünceye veya kötü düşünceye, midenin dinlenmesine veya çalışmasına ya da kalbe seslenen üzücü ya da neşeli veya kin ve nefrete yönelik müzik yaparlarken, cinsel organların uyarılmasına yönelik müzik de yapabilmektedirler.

Böylece insanın kendi yapısı üzerinde bir yoğunlaşma aracı olarak kullanılan ses ya da müzik Mazda inancı ve Alevilikte iyi tanrısal düşünce üzerinde yoğunlaşma ve bu yönlü yoğunlaşmada doruk noktası olan “*zikre girme*” yönünde kullanılan bir araçtır. Bu temelde Alevi cem ayinlerinde bu ses ya da müziği temsil edip çalıp söyleyen kişiye “*Zakir*” denilir. Bu nedenle Alevi müziği bölgedeki tüm diğer müziklerden farklı vuruşlu bir müziktir.

Temel ses ortada konumlandırılırsa, bunun sağında ve solunda veya yukarısı ile aşağısında diğer ses tonları sıra ile dizilebilir. Ses tonları toplam olarak yediye ayrılırlar. Sekizincisi olmadığından birincinin tekrarıdır. Temel ses insanın yaşamındaki oluşum ve değişimlerdeki etkilerini belli eder. Ses tonundan gövdenin ya da ruhun içinde bulunduğu durumu açıkça anlamak mümkündür. Ses tonu bu durumu ifade ederek dışarıya yansıtır.

Ses eğitimi veya egzersizlerinin dört ayrı şekilde yapıldığı belirlenirken, ses verme şekilleri ile yüz ve dudak kaslarının sinirler aracılığı ile beynin ilgili bölümlerini harekete geçirip etkilediklerini görebiliriz. **Zerdüşt**'ün ahenk ve uyum öğretisine göre, pratik egzersizlerle ve eğitimle, insanın, tüm yaşam hücrelerine girmesini ve onları harekete geçirmesini öğrenmesi gereklidir. Hareketsiz hücrelerin harekete geçirilmesi ve yoğunlaşma tekniği ile sanatı geliştirilerek, sinirler aracılığı ile beynin ilgili alanlarına girip, o alandaki bilgi birikimi temelinde oluşmuş olan düşüncelerle insanın kendi kendisini öğrenmesi veya tanıması sağlanır. Bu yöntemle insanın, saçının telinden ayak tırnaklarının ucuna kadar, tüm gövdesinin her alanını tanıyıp, geliştirebileceği belirlenir.

Ahenk ve uyum egzersizleri ve eğitimi alışkanlık haline getirilerek, her gün inanç temelinde ve bilinçli olarak tekrarlanırsa etkili olurlar. İnsanın ses tonuna hâkimiyetini kurup onu devamlı olarak kontrolünde tutması ve yönetip yönlendirmesi gereklidir. Çok yüksek veya çok alçak ses tonları yararlı değildir. Ses tonunun beden ile ruh arasındaki etkileşimlerde etkide bulunduğu ve aynı zamanda onların dışarıya yansıyan halleri olduğu bilinir.

Esas olarak bedensel yapı, kendi yapısını beyne dayatıp beyin kendisi ile meşgul etmeye zorlamamalıdır. Beden, beynin düşünce yapısının ifadesi olmalı ve ona uyumlu hareket etmelidir.

İnsan kendi yapısı ile ahenk ve uyum içerisinde ise, her şey de kendisi ile ahenk ve uyum içerisinde olur. Böylece yaşamın her alanında başarılı olur. Kendi yapısında uyum ve ahengi sağlayamazsa, o zaman insan gergin olur. Gerginliği yaratan nedenlere mahkûm olduğundan, kendini serbestçe hareket ettiremez. Beynin kendi yapısını bedenin uyum ve ahenk içerisinde olmayan etkilerinden kurtarması veya bunlarla uyum ve ahenk içerisinde girmesi durumunda gerginlik giderilebilir. Eğer beynin hücrelerinin belirli kesimleri uyarılıp harekete geçirilmemişse, bu alanlar uyuşuk ve hareketsiz olduklarından, bu alanlardaki bilgi ve tecrübelerle bunların işlenmesinden oluşan düşüncelerin bilince çıkarılması da mümkün olmaz. Bu durumda beyin alanlarının da sesle uyarılıp harekete geçirilmesi ve çalıştırılarak işleve alınması gereklidir.

Yaşam en ince ve hassas hücre içlerine kadar bir yansıma olayıdır. Bu yansıma olayının bitimi ile yaşam da son bulur. Güneşin ilk titreşen ve yansıyan ışınları tüm maddesel yapıların içlerine girer ve oralarda yaşamı oluşturur. Ses ise bu maddesel yapıları aydınlatıp ruhlandırır ve sıcaklığın etkisi ile genişlemeye başlayan maddesel yapıların en ince ve küçük zerreciklerinin yansımaları ile hareket etmelerine olanak sağlanmış olur.

Bunlar bilindiğinden yaşam için gerekli olan ışık alınmaya çalışılır. Işığın yüzeyden veya deriden içeriye girmesi yolunun dışında, havadaki zerreciklerde var olanları nefes yolu ile havadan, sulardaki ışınlar içme yolu ile sudan ve topraktaki ışınlar ise yetişen ürünlerle gövdesel yapıya alınır ve bunların sağladıkları enerji ile tembelleşen, uyuşuk halde bulunan, gövde alanları ile hücreler hareket ettirilerek yaşama kazandırılır. Bu ışın enerjisinin etkisi ile gövde, kendi bünyesinde sesi de üretir. Ses doğal bir yetenek olarak ortaya çıkarken, bunun farkına varan canlılar ihtiyaçları oranında bu yeteneklerini kullanarak geliştirmişlerdir. Bunu yaşam ihtiyaçları temelinde, en yetkin geliştiren canlı insandır. İnsan bu yeteneğini konuşma alanında kullandığı gibi türkü, şarkı söyleme ve müzik aletlerinde ve tedavi alanlarında etkin bir tedavi yöntemi olarak da kullanmaktadır.

Yaşam nerede mükemmel ise, orada doğal düzen ve huzurun yasaları hükümran olur. Yansımalar düzenlidir, kurallı dalgalar halinde aynı güzergâhta ve ritmikler. Bu ses dalgaları veya yansımaları bilinçli bir şekilde yönetilip yönlendirilirse, varlıklar ve insanlar üzerindeki olumlu ya da olumsuz etkileri tespit edilebilir ve böylece de sese hükümlerle, istenilen yön ve alanda kullanılabilir. Olumlu yönde ve insan yapısının sağlıklı, huzurlu gelişimi ile yücelmesi alanında kullanılabileceği gibi, olumsuz yönde de kullanılarak insan yaşamı kötüleştirilebilir. Ancak bunların ses yükseklik dereceleri ile ritimleri veya dalgaları arasındaki mesafeler ve bunların arka arkaya periyodik olmaları konularında, deney ve tecrübelerle etki derecelerinin belirlenmesi gereklidir.

Sesin insan yapısı üzerindeki etkileri bilindiğinden, inanç ibadetlerde ritmik seslerle vurgu yapılmak istenen alana yönelir. Bunun yapılabilmesi için belirli kurallar bilinçli olarak uygu-

lanır. Ya zayıf vurgulanan heceler, güçlü vurgulanan hecelerden önce gelir ve böylece ses dalgaları giderek yükselir. Veya zayıf heceler güçlülere takip ederler. Bazan iki güçlü hece arasına bir zayıf vurgulanan hece, bazan da iki güçlü vurgulanan hece arada kalır. Bu yöntemlerle eşit ve periyodik dalgalanmaların etkileri sağlanmaya çalışılır. Böylece sesin insanlar üzerindeki etki dereceleri ile yönelimlerinin bilindiği ve bunun bilindiği kadarı ile yaşamın değişik alanlarına uygulandığı ortaya çıkmaktadır.

Her insanın yaşamı için doğru nefes almak önemli olduğu gibi, doğru nefes almak, iyi konuşmak ve müzik yapmak, şarkı ve türkü söylemek sanatının da temel etkenidir.

Zerdüşt öğretisi, yüzeysel ve dış görünüşle uğraşan bir öğreti veya moral değerlerin toplamı şeklindeki öğretilerden değildir. Zerdüşt öğretisi bilgiden hareket eder. Tüm evrendeki her türlü yaşam istisnasız bir tek güç tarafından belirlenir. Bu güç insan yapısının bir parçası olarak insanı içten etkiler ve kim bu güce hâkim ya da hükümran olursa yaşama da hâkim olur. Bu güç ise nefestir. Bu, düşünceyi de üreten güç olup aynı zamanda beyin hücrelerini etkileyen ve hareketlendirip yaşatandır.

Nefes alma ile uzayın ilk oluşum gücünü insan içine almış olur. Bu yöntemle ilk oluşum gücü, insanın ciğerlerine, kalbine, kanına, kan damarlarına, sinir sistemine akar ve beyinde değerlendirilmeye alınır. Bu değerlendirilme olayında yaşamın gelişim derecesi ve düzeyi belirleyici rol oynar.

Nefes ile düşünme yeteneği arasındaki bağlantı, açık bir şekilde ortaya konulurken, Zerdüşt öğretisinde doğru nefes alma çok önemli olduğundan, değişik nefes eğitimleri ile geliştirilmesine özen gösterilir. Söylevlerin, atasözlerinin söylenmesinde olduğu gibi, şarkı ve türkü söylemelerinde de eğitimler yapılır.

Zerdüşt öğretilerine göre, her şey ruh ya da düşünce ile yapılmıştır. Bu canlılığı ifade eder. Müzik en ince ruh gücü olarak insanı hareketlendirip heyecan verirken, ilgili beyin alanlarını da harekete geçirerek düşünce ve bilginin gelişmesine yardımcı olur ve müziğin çeşidine bağlı olarak beyinsel düşüncenin yoğunlaşmasını sağlar. Bu temelde Mazdaist Zerdüşt öğretisinde ve Alevilikte müziğin inanç temelinde büyük ve önemli bir yeri vardır.

Zerdüşt öğretisine göre, kanun ve kurallar maddesel olmalarına rağmen, esas olarak ruhsal yapı tarafından üretilirler. Ruhun, bedeni etkilemesi gibi, beden de aynı oranda ruhu etkiler. Her ikisi birbirlerine bağımlı olduklarından, beden ön koşulları yerine getirdiğinde ruhsal yapının gelişiminin ifadesi olur.

Ses eğitimlerinden birinde el, kulak ile alın arasında yanağa dayanır. Bu hareket, insanın kendi çıkardığı sesi daha iyi duyması ve kontrolü için yapılır. Bu egzersizde çıkarılan ses beyin hücreleri veya alanları üzerinde iyi etkide bulunduğu gibi, duyma ve dolayısıyla yüz sinirleri üzerinde de olumlu etkilerde bulunur.

Müzik eğitimi ve denemeleri ile gövde organları ve ilgili sinir merkezlerini etkileyerek, yönlendirilip çalıştırılması amaçlanır. Gövdenin merkezleri kalp ve beyinde gizli olarak tutulan ve ya o alanlardaki hücrelerin uyuşukluğu yüzünden bilince çıkarılamayan tecrübeler, bilgiler ve duygular, heyecanlar uyandırılarak yaşama kazandırılmak istenir. İnsan evrenin oluşumunun birikimi ve bileşimidir. Bu temelde bu yönlü gerçek bilgilere ulaşılacak isteniyorsa, onun temeline inilmelidir. Dolayısıyla evrendeki bilgi merkezi olan insan beynindeki bilinmeyen bilgilere ulaşıp, onların kazanılarak bilince çıkarılıp geliştirilmeleri gereklidir. Bunun için de insan gövde yapısına öylesine hükümlanmalıdır ki, onun içinde var olan tanrısallığı bilince çıkarıp yaşamına etkisini sağlamalıdır. Böylece insan, içinde var olan tanrısallığı keşfederek tanıyacaktır. Bu durumda tüm varlıklarla uyum ve ahenk içinde yaşam ile onlardan istenildiği gibi, yararlanma imkânını elde edecektir. Çünkü tanrı için imkânsız ve olanaksız bir şey yoktur ve o her şeyin hükümlanır.

Eğitim ve egzersizlerin amacı, kolayca sinirleri ve dolayısıyla beyni uyarıp harekete geçirme alışkanlığının kazanılmasıdır. Egzersizler sırasında insanın kendisi içerisinde ve insanın çevresi ile giderek evrenle ahenk ve uyum içerisinde olması gerekir. İnsan kendi yapısı içerisinde gerginliği yaşamamalıdır. Çünkü insan gerginliğe neden olan olay ve gelişmelerin etkisinde iken, onlara mahkûm olur. Bu mahkûmiyet insanın gerek içine ve gerekse çevresi ile olan ilişkilerine yansyarak ahengi ve uyumu bozar. Bu durum insanın öğreniminde ve iş hayatında başarılı ol-

masını engeller. İnsan kendi yapısında ahenk ve uyum içinde olursa, öğrenim ve iş hayatında daha başarılı, verimli ve geliştirici olur.

Zıtların bilgi kuralı gereğince, her şeyin bir pozitif, bir de negatif yönü vardır. İnsan yapısı öylesine pozitif yönde geliştirilmelidir ki, negatif yönden gelecek olan etkilerin kendisi üzerinde fazlaca bir tesiri olmasın. Kendisini pozitif yönde geliştirmiş olan bir insan, yaşamının hemen her alanında başarılı olur ve amaçlarına ulaşır.

Beden ruhun evi ve tapınağıdır. Hiçbir süreçte tam olarak sağlıklı ve temiz olamaz. Bu nedenle insan onu sağlıklı ve temiz yapmaya çalışır. Tam olarak temiz ve sağlıklı olursa oradan doğa ve tanrıya yönelik kapılar ve pencereler açılır. Beden içinde yaşamını sürdüren can ömür boyunca onlarla her alanda ilgilenip sorunlarını çözmeye çalışır. Aksi halde beden ile ruh arasındaki ilişkide uyum ve ahengi kaybeder ve sağlıklı, dengesiz bir yaşama yönelmek zorunda kalır. Bu nedenle can bedeni temiz ve sağlıklı tutarak onu geliştirip ahengini sağlamalıdır. Bu işlevini de temel ses ile desteklemelidir. Ses esas olarak bedenin ne derece sağlıklı olduğunu ve hangi süreçte ne gibi sorunları bulunduğunu belli eder. Bir insanın ses tonundan ne kadar rahatsız, üzüntülü, sağlıklı ya da sevinç içerisinde olduğunu anlama imkânı varsa, aynı şekilde insan kendi bedenindeki durumu da kendi ses tonundan anlayabilir.

Zerdüşt'ün ahenk ve uyum öğretisi ile vücut bakımı, doğru beslenme ve ruh ile beden arasındaki ilişkilerde uyum sağlanmasını amaçlar. Böylece aynı yöne yöneltmiş olduğu zıt güçlerin bileşimi ile insanın kendi yapısının derinliklerinde ve beynindeki bilince çıkmamış olan tecrübe ve bilgilere ulaşılmaya çalışılır.

Zerdüşt'ün ateşgâhlarında yaptırdığı eğitim sürecinin yedinci derecesinde artık insan kendini öylesine geliştirmiş olur ki, kendi içinde var olan en kutsala ulaşmış olur. Bu aşamada kendisinin tanrı ile birlikteliğini ve her şeyi yapan veya oluşturanın ilk tanrı olduğunu kavrar. Böylece eğitimi ile kendisinin kendisine "*Eyn el Hak*" demesi derecesine varmış olur. Burada tanrıyı kendi içinde ve çevresinde hisseder. Tanrının ilklilik ve sonsuzlu-

ğunu çevresinde ve içinde hissedip gören insan, onun bir parçası olarak onu en çok geliştiren ve onun tüm güçlerinin en çoğunu alan bir varlık olduğunu anlar ve görür.

Zerdüşt'ün ahenk ve uyum öğretisi, insanda var olan gizemli alanların hissedilmesini ve onlara giriş kapılarının açılmasını sağlar. İnsan burada da ahenk ve uyum kurallarının her şeyde ve her alanda var ve geçerli olduğunu görür.

Zerdüşt öğretisinde insanın kendisinde var olan tüm güçleri bir tek noktada birleştirip yoğunlaştırması ile yüce tanrısal ideal olan ve tüm evrendeki oluşum ve varlıklarda var ve hâkim olan ahenk ve uyumu, insanın bizzat kendi yapısı ve çevresi içinde gerçekleştirmesidir. Bunun sonucunda toplumda bireylerin gönlünden gelen sesi ile ahenk ve uyum oluşur. Varlığın tüm hücre ve atomlarındaki gelişme ve istekler tekrar kalbe dönüş yaparlar. Böylece insan sağlıklı ve temiz bir yaşam sürdürmek için, her gün ve tüm süreçlerde gövdenin yapısını iyi tutmak ister. Bunun için kalbin ve sinir sisteminin insan düşüncesindeki konumu kavratılır, insan organizması üzerindeki etkileri bilince çıkarılarak eğitim yapılır ve bu eğitim alışkanlık haline getirilir. Sessizce, içten "*candan*" veya insanda var olan "*tanrıdan*" gelen ses dinlenir ve ona göre yaşam düzenlenir. Çünkü o ses tanrının her türlü oluşum ve varlıktaki birliği ve amacını ifade eder.

Zerdüşt bu konuda, "*Bu ses, sessiz ve derinden gelen tatlı bir tonla açıkladı ki, bu ses tonu normal anlam ve alışkanlıkla anlaşılamazdı. Bununla yanılgılarım ortadan kalktı*" der.

Bu anlamda ses insanın kendi içinde vardır. Bu maddi bir karakterde değildir. Bu magnetik güçtür. Damarlar veya sinirler aracılığı ile bizi ruh veya canın varlığına götürür. Bu gücün kendini dışa vurması veya kendini ifade etmesi için, değişik koşullarda ve şekillerde elektriksel güçle birleşmesi gerekir. Bu birleşme ile tanrısal iç ses tonu yükselerek açık bir şekilde duyulur. Bu çıkan sesle insan kendi yapısının varlığını ve yaşadığını ifade etmiş olur. İç ve dış ses insan ve doğada manyetiklenme ya da elektriklenme gibidir. Nasıl ki elektriksel güç manyetik yapıdan kaynaklanır ve oluştuğunda ise artık manyetik değildir. Nasıl ki bu ikisi oluşumları sonrasında aynı şey değildir. Dış ses iç sessiz

düşünülemez ama oluştuğunda tamamen farklı bir yapıdadır. Kişisel iç ses nefesin yoğunlaşması ve içe doğru alınması ile oluşurken, dış ses nefese hâkimiyetin kaybolması, onun sınırlarını aşması ve gövdeden dışarı çıkması hali olarak kabul edilir.

Konuşmalarda nefes alınıp verilmesi veya kelimelerin söylenmesi ile insanın yüzünde o kelimelerin anlamlarına göre mimikler oluşur. Bu oluşum konuşmanın ruhunu ortaya koyar. Mimiksiz bir konuşmada, konuşma ruhu ya da anlamının yaşandığı söylenemez. Bu şekildeki konuşma tarzı ezbere veya mekaniktir. Böyle konuşmada ağız konuşma makinesi gibidir. Esas olarak konuşmanın kaynağını oluşturan gövde pasif olduğu gibi, kalp ve beynin katılımının olduğu da söylenemez. Kalp etkide bulunmadığı ve devre dışı kaldığı için konuşma renksiz, zayıf ve kuru olur.

Konuşma ve mimikler bağımlılık içerisinde birliktedirler. Gövde ile ruh ya da can gibi sözlerin anlamı ve içeriği ilk yüz mimikleri ile kendini açığa vurur. Mimiklerin konuşulana uygun olarak oluşması ile konuşmanın anlamı, canlılığı ile türü ortaya çıkar. Konuşmanın mimikler üzerinde etkide bulunmaları ile uyumlu olarak, mimikler de konuşma üzerinde etkide bulunurlar. *“Dış etkenler direkt olarak iç oluşumu da etkiler”* prensibi burada da yaşam bulur.

Böylece iç ses, dış ses, mimikler veya hareketler ahenk ve uyum içinde olmaları gereken bir birlik oluştururlar. **Zerdüşt**’ün konuşmada ahengi sağlamak için, üzerinde çalıştığı bu üç faktör yakın ilişki içerisindeyler. Bir anlamda baba, oğul ve torun gibidirler. İç ses, dış ses ve mimiklere bir dördüncü etken olarak vücudun duruşu yardımcı olarak alınabilir. Vücut duruşunun da kendine göre içinde ve dışında amaçları vardır. Güçlü görünüm, temiz ve yakışıklı görünümün yanında, belirli sinir merkezlerini uyarıp harekete geçirdiğinden, aynı zamanda ruhsal yaşam, his, duygular ve fantaziye de etkide bulunur. Her alanda olduğu gibi bu alanda da gövde ve ruhun ya da canın ahenk ve uyum içinde aynı yönde beraber çalışmaları önemlidir.

Bir insan sağlıklı bir bedenle, canı ya da ruhu arasında uyum veya ahengi oluşturmuşsa, o insan her alanda güçlü olur. Doğada insan, gövde yapısındaki doğal kurallar çerçevesinde yaşamı-

nı sürdürür. Bu temelde insanlar doğadaki ahenk ile uyumu, harmoniyi bozup ona zarar vermekten kaçınmalı, aksine onun sağlıklı ve uyumlu yaşamasını sağlamaya yardımcı olmalıdırlar. Doğadaki uyum ve ahengin bozulması veya harmonisinin zarar görmesine tepkiyle karşılık verecek olan doğada, afetlerin olması ve mikrop veya virüs gibi değişik oluşumlarla alışılmamış ve normal şartlarda olması gerekmeyen şeylerin olmasıyla insanlar doğrudan kendileri zarar göreceklerdir. Bu da doğadaki “*etki-tepki*” veya “*aksiyon-reaksiyon*” kuralı temelinde bir doğal oluşum olur. Doğa normal bir etkiye, normal bir tepki ile, anormal bir etkiye ise anormal bir tepki ile cevap verir.

Toplumlarda sanatçılar ve konuşmacılar etkili olmak istiyorlarsa, gerginlik ve kızgınlıklardan kendilerini korumalıdırlar. Gerginlik ve kızgınlığın olduğu bir bünyede yoğunlaşma iyi olamayacağı gibi, beyin ile beden arasındaki ahenk ve uyum da bozulur. Bu bozulma sonucunda aynı yönde olması gereken yoğunlaşmış güç veya enerjiler bu defa birbirlerine karşı hale gelirler. Bu durumda harcanacak olan enerjileri yapılacak olan işlerde harcanması gerekenden çok daha fazla olur. Böylece iki ya da dört misli güç ve enerji ile yapılacak işin ancak yarısı yapılabilir. Çünkü insan gücü bölünerek, insanın kendi içinde birbirine karşı büyük bölümü harcanmış olmaktadır. İş ise gövde yapısının dışında olup, ona harcanması gereken enerji ile ancak küçük bir kısmı yapılmış olur. Beyinsel bir çalışmada, gergin ve kızgın bir gövdeyi peşinde sürüklemek için, beynin işlevi için harcanması gerekli olan enerjinin büyük bölümünü, gövdeyi peşinde sürükleme olayında kullanacağı açıktır. Böylece güç daha işin başında ikiye bölünmüş olmaktadır. Beyinsel düşünceyi ifade edebilmek için, gövdeden başka araç olmadığına göre, gövde gergin ve huzursuz ise, gövde beyinle uyumlu olmadığından yüz ifadesi de düşünce ile ahenk ve uyum içerisinde olamaz. Böylece engelleyici olan gerginlik ve huzursuzluk yaşama hâkim olur ve insan da onun hükümranlılığına girmiş olur.

İnsanlar eğitim ve öğretimle duyma organlarını ve hislerini geliştirerek yeterli veya çok hassas hale getirebilirler. Bu yönlü geliştirecekleri güçleri ile kendi içlerindeki temel gücü keşfede-

bilirler. İnsan bu aşamaya varınca çevresinde oluşan veya olacak olanları daha iyi anlayabilir. Bu yeteneklerini daha da geliştirebilirse, o zaman da oluşumların nedenlerini ve doğanın gizemli alemini açıkça görebilir. Bununla insan, her yönde gelişimini ve mükemmelleştirmesini oluşturur. Bu aşamaya gelen insan, yaşamına hükümler olarak amacına ulaşmış olur.

İnsan eşyanın ya da varlıklarla oluşumların beyin veya ruhlarına girebilir. Böylece her hayvanın veya bitkinin değişik oluşması ile yetişmesinin nedenlerini ve çıkardıkları farklı ses tonlarından onların nedenlerini anlayarak kavrayabilir. Alevilikte bu aşamadaki insanlara “*ermiş*” veya “*eren*” denilir. Zerdüşt öğretisinde olduğu gibi Aleviler de en yüksek inanç aşamasına gelmiş olan insanlarını, “*Baba İshak*”, “*Baba İlyas*”, “*Baba Mansur*”da olduğu gibi “*Baba*” unvanı ile adlandırılırlar.

22) Mazda İnancına Göre Yansıma Kuralı

Mazda inancı ve Zerdüşt öğretisine göre, evrendeki tüm varlıkların yaşamı, dalgalanma veya yansıma kuralı gereğince etkileşerek uyum ve ahenk içerisinde. Tüm oluşumlar ve yaşam doğadaki etkileşimler sonucunda yoğunlaşmış ve kristalleşmiş ışık gücüdür. Oluşumdaki düşünceleri, sesler, kokular ve renklerdeki dalgalanmalar veya yansımalarıdır. Bunlar merkezi bir yerde yoğunlaşmış bir nitelik veya özelliğin bağlantısız olarak sürekli gönderilen ve tüm çevreye yayılan dalgalanmaları veya yansımalarıdır. Bu dalgalanmaları alıcı olarak alabilecek yapılarla karşılaşmalarına kadar yayılmalarına devam ederler. Burada alıcı durumunda olan yerler alabildikleri kadarını alırlar. Kalanı yansıtılırken, alınmış olanın da gerek kendi bünyesi içerisine ve gerekse dışına yönelik olarak yansıtılması devam eder. İnsan beyni doğadaki her türlü dalgalanma ve yansımaları en iyi derecede alabilecek yetenekte olan bir alıcı organ durumundadır. Doğuştan bu yetenikle donanmış olan bu organ, sonsuz derecede hassas olup, mükemmel olarak yapılanmıştır.

Düşünceler kelime ve sözlerle şekillendirilir ya da yazı veya renklerle sembolize edilir ve başkalarına yansıtılarak aktarılır. Söz veya konuşma daha çok kulağa, yazı ve renkler daha çok gözlere, kokular da daha çok buruna yansıyıp dalgalar halinde beyin merkezine doğru yönelirler. O anda beyin alıcı olarak, aldığı bu yansımalar eğer normalse, kendileri ile ilgili olan ve doğuştan beyinde var olan beyin alanlarına iletilir ve bu yansıma veya dalgalar aracılığı ile bu alanlar etkilenecek göstereceği tepki ile uyandırılmış olur.

Bu dalga veya yansımaların vericisi olan merkezin elektriksel gücünün yükselmesi ile uyumlu olarak, alıcı beyin alanı üzerinde de o derecede güçlü etkide bulunur. Beynin ve veya alıcının yapısının hassaslaşması veya hassaslaşma derecesini yükseltmesi ile orantılı olarak normal halde alınamayacak çok düşük derecedeki veya güçteki sessiz denebilecek yapıdaki dalgalanma veya yansımaları yeterince alabilme yeteneğine kavuşabilir. Bu durumun tersi olarak kabalaşan alıcı beyin ise normalden güçlü olan dalgalanma ve yansımaları yeterince alabilme yeteneğini dahi kaybeder. Tüm evrendeki oluşum ve yaşam dalgalanma veya yansıma kuralı gereğince etkileşerek uyum ve ahenk içindeyse, o zaman dalga veya yansıma alıcısı olan insan beynini bilinçli, doğru hassaslaştırıp ayarlamalıdır ki, en sessiz, zayıf ve güçsüz dalgalanmalarla yansımaları ve oluşumları yeterince anlayabilsin. Normal insanlarla ilişkilerinde onların algılamalarından çok daha fazla ve onların anlayamayacakları dalgalanma ve yansımaları alabilme imkânı elde edilmiş olsun.

Elektriksel ve manyetiksel güçler, dalgalanma ve yansımalarla etkileşimlere girerek bilgilenirler. İnsanın onların arasındaki dalgalanmaları ve yansımaları yeterli düzeyde alabilmesi, ilgili organlarını bu dalgalanmaları veya yansımaları alabilecek duruma getirebilmesi ile mümkündür. İnsanın adım adım geliştirdiği bir öğreti ile beslenme, gövde ve ruh temizliği başarlarsa, ona bağlı olan organlar da alıcı olarak hassaslaşabilirler ve ahenk ile uyum eğitimleri sonucunda sinir sistemi iyi bir konuma getirilerek, onun görevlerini sağlıklı yapmasına yardımcı olabilirler.

Günümüz şartlarında insan her şeyi yüzeysel algıladığı gibi, insanı da maddesel yapıları veya varlıkları ile değerlendirilmeye tâbi tutmaktadır. İnsan dünyasal maddi kaynaklara ve onların hükümlerine sahip olması ile değerlendirilmektedir. Fakat hükümlerlik her nerede ve zamanda hangi şekilde kurulmuş olursa olsun haksızlık ifadesidir ve haksızlıktır. Bu durum dalgalanma ve yansıma kuralını bilenler için bir amaç olamaz ve haksızlık yapmış olanlar, dünyadan ve gelişmelerden hiçbir zaman anlayamazlar. Çünkü bu haksızlıkların temelinde kurulan hükümlerliklerin kendileri direkt olarak bağımlıdır. Bu temelde enerjilerinin çok büyük bölümünü, bu yöndeki hükümlerliklerini sürdürme amacıyla harcarlar. Bunun neticesinde tanrısal düşünce ve yeteneklerle güçlerinin geliştirilmesi yönünde gerekli olan enerjileri kalmayacağı gibi, buna zamanları da kalmaz.

Bu temelde, bu yönlerini geliştiremeyen insanların, haksızlık temelindeki hükümlerlik zamanı geldiğinde çok daha fazla bir haksızlık, şiddet ve zulümle yıkılarak, yaptıkları ödetilir. Bu etki tepki ve yansıma kuralı gereğince oluşurken yaşamdaki olumsuzluk ve kısır döngü şeklinde kendini devam ettirir. Yansıma ve dalgalanma kuralını bilen ve ona sahip olan kimse uzak görüşlü olur ve oluşumlarla olayların etkileri ve bunların etkileşimlerini çok daha iyi anlayıp kavrayabilir. Düşünceler ve hisler, hissetmeler duygular dalgalanma ve yansımalarıdır. Bunların yapı ve karakterlerine göre, olumlu veya olumsuz neticeleri meydana gelir. Bu durumu bilenler gereksinmelerine ve yapılarına göre, olumlu veya olumsuz dalgalanmaları ve yansımaları alabilir veya çevrelerine yansıtarak yayabilirler.

Ustaların, *“Kim dalgalanma ve yansıma yasasına hâkim olursa, evrende de hâkim olur”* belirlemeleri şimdi daha iyi anlaşılıyor. Yansıma veya dalgalanmanın hareket noktası insanın kendi yapısı veya tanrısal istemleridir. İnsanın kendi yapısına bağlı olarak iyi veya kötü yansımaları veya dalgaları yayması kendi elindedir. Ancak bu yansıma veya dalgalar yayıldıktan sonra, onların üzerinde insanın hâkimiyeti kaybolduğundan, onların iyi veya kötü yöndeki etkileri ile neticelerine de katlanması gerekir.

Her kim yansıma ve dalgalanma yasasını anlayıp kavrayabilirse, aile yaşamında ve çevresindeki yaşamda etkin olarak yeteneklerini kullanarak değişime yardımcı olabilir. Mazda inancı için renkler yansıma ve dalgalanma kuralı gereğince önemli bir konuma sahiptirler. Çünkü görme organı yolu ile beynin ilgili alanları üzerinde olumlu veya olumsuz etkilerde bulunabilirler. Yansıma ve dalgalanma, ahenk ve uyum, ses oluşumları Mazda inancının önemli öğretisi konuları arasında yer alır. Rahat ve huzur içinde tam inanan ve bu temelde de ritmik olarak nefes alan ve sağlıklı bir gövde yapısına sahip olarak, tam bir yoğunlaşma içerisinde olan ve bu yapısını kalbine yansıtan ve hiçbir dış etkenle sarsıntı geçirmeyenler dalgalanma ve yansıma yasasını kavrayarak başarı ile uygulayabilirler.

Yansıma ve dalgalanma yasası gereğince dalgalanmanın gücü ile orantılı olarak, etkileri de erken veya geç ya da güçlü veya zayıf olur. Bu temelde dalgalar, dalga yansıtıcılarının güçlendirilmesi ile güçlendirilebilir. Yüzlerce veya binlerce insanın aynı şeyi aynı anda düşünüp, o temelde dalga yaymaları ile ve tam bir inançla tümü tarafından aynı zamanda, dalgalar güçlendirilirlerse neticede sürpriz sonuçlarla karşılaşılabilir. Bir koro müziğindeki dalgalanma, her zaman bir kişinin söylemindeki dalgalanmadan daha güçlüdür. Bu kuralın tersi de mümkündür. Dalgalanma veya yansıma kuralına uygun olarak, ters yönde ve zıt güçlerle karşı konularak etkisi azaltılabilir veya gücü sıfırlanarak nötrleştirilebilir.

Dalgalanmalar veya yansımalar, insanın yüz hatları üzerinde de etkilerini gösterir. Dalgalanmanın veya yansımanın durumuna göre, insan yüzü de olumlu veya olumsuz şekilde etkilendiğini belli eder. Rahatlık, tatlılık, doyma, hissetme ve algılama vs. bunların birbirleriyle ahenk ve uyum içerisine girmeleri ile tanrısal bir gösterim yüz ifadesinde ortaya çıkar.

Yansıma ve dalgalanma yasasını bilerek uygulamakla, insan çevresine de etkide bulunarak hükümlanabilir. En azından istemleri olmayan esir konumuna girmez. Başkalarının her istemine sessiz kalmayıp sıradan bir insan olmaktan çıkar ve isterse onlara hükümlan da olabilir.

Güneşten, Ay'dan, gezegenlerden, yıldızlardan burçların süreleri boyunca sürekli, fakat zamanla uyumlu olarak farklılaşan yansımaya ve dalgalanmalar yeryüzüne gelirler. Bunlar yaşama ve oluşuma yardımcı olan veya onları olumsuz etkileyen, sevinç ve üzüntü veren yansımaya veya dalgalanmalardır. Alıcı olarak yalnızca bu yasayı bilen ve ona hükümler olanlar, bunlara etkide bulunabilirler. Böylece insan onların olumsuz etkilerine kendini açık tutacağına, onlara hâkim olarak onları kendi yaşam amacında kullanabilir. Yansımaya ve dalgalanma olayını iyi bilen ve kavrayanlar için astronominin gizlilikleri açılır. Böylece tüm oluşumların yapısı ve yaşamın sırları kavranabilir. Çünkü evrendeki tüm oluşumlar yansımaya ve dalgalanma kuralı üzerine oluşmuşlardır.

Tüm yansımaya ile dalgalanmaların ve yaşamın ilk kaynağı ile bunların nedenlerini yakından anlayıp kavrayabilmek için Zerdüşt öğretisini iyi anlayıp kavramak gereklidir. Bu öğretiyi ve yansımaya ile dalgalanma yasasını bilenler, bunları insanlara ve inananlarına öğretmek istemedikleri gibi, öğretilmesini de engellemişlerdir. Bu nedenle de insanlar, yaşamlarını ve mutluluklarını ve bunların kaynaklarını bilmemektedirler. Bunları bilenler ise kendilerini bilmeyenlerin sömürüsüne tâbi tutmaktan kaçındıkları gibi, onların köleleri haline gelmeyi de istememişlerdir. Bilmeyenler bilenlerin sevinç ve üzüntülerine neden olurlarken, onların ellerinde oyuncaklar haline gelmektedirler. Bilenler bilinçli olarak hassaslaştırdıkları iç seslerini dinleyerek tüm yapısının, yaşamının kaynakları ve sorunları ile ilgilenip yaşamlarını daha da yüceltmeye çalışırlar. Bu içten gelen ve can kulağı ile dinlenip anlaşılan ses ile tüm yaşamın ve çevresinin yansımaya ve dalgalanmalarını anlayıp, bilerek onlar üzerinde hükümlerliğini kurup, istedikleri gibi yönetip yönlendirebilirler. Zerdüşt öğretisi ve Mazda inancı mensupları bu yolu insanlara ve insanlığa göstermiştir.

Bu yansımaya ve dalgalanma kuralına göre evrende ve dünyadaki her türlü varlık ya da oluşum ile onların etkileri, tepkileri ve düşünce bağımsız olmayıp, uyum ve ahenk içerisinde birbirlerine yaşam kaynağı oluşturarak harmoni içerisinde bulunurlar. Her şey birbiri ile ilintili ve ilişkilidir. Hiçbir şey bağımsız değildir.

23) Mükemmel ve Sonsuz Yaşam

Gövdesel organik bir yaşam, organik elektriksel akımın gövde yapısında dolaşımına bağlıdır. Organik elektriksel akım ise, nefes alımları ile meydana gelir. Nefes alım gücü yükselince ona bağlı olarak organik elektriksel yapının gücü de yükselir. Zayıf nefes alımlarında ise, uyumlu olarak organik elektriksel yapının gücü düşer. Böylece organik yaşam gücü de zayıflayacağından, gövde yapısına bağlı olan organlardaki yaşam gücü de, gövdenin birer parçası olarak zayıflar ve üzerlerine düşen görevleri yeterli düzeyde yerine getiremez veya yapamazlar. Bu durumda tüm organlar etkilenirken beyin düşünme fonksiyonunu açık ve berber olarak işletemediği gibi sinir sistemi de görevi olan iletişimi yeterli düzeyde sağlayıp gerçekleştiremez. Bunun neticesi organların kendi hareketlerini yeterli düzeyde düzenleyemediği gibi, onların kendileri arasındaki ilişkileri ve beyinle olan bağlarını da düzenleyemez. Sonuçta gövde organlarının hareket ve işlevleri bir yandan zayıflarken, diğer yandan da giderek birbirlerinden bağımsızlaşır ve uyum ile ahenkli yapılarıyla ilişkilerindeki güvenliklerini kaybederler. Kalp zayıf çalışınca, kandaki güçleri kalp vuruşları ile gövde ve organ alanlarına yeterli oranda gönderemez. Mide ve karaciğerin zayıflaması neticesinde, alınan gıdalar yeterli düzeyde sindirilemez ve onların içindeki vitaminlerle diğer gıdalar yeterli düzeyde değerlendirilemezler. Bunlar kanda asitler ve çözülmeyen kimyasal bileşimlerle bileşerek, gövdede depolanırlar.

Zayıf organik elektriksel dolaşımın sebebi olan zayıf nefes alımı, tüm hastalıkların temel kaynağıdır. Tam bir nefes alımı ile oluşan güçlü bir organik elektrikle dolaşım ise hastalıkların temel tedavi yöntemidir. Böylece tüm gövde organları canlı bir şekilde normal görevlerini yerine getirerek, gövde içerisinde ve yapısında düzenli ve sağlıklı bir yaşamın oluşmasını sağlarlar. Böylece organlar sadece kendilerini ahenkli ve uyumlu hale getirerek düzenlemekle kalmazlar, zor durumlarda fonksiyonlarını yerine getirebilmek için kendilerini değişime uğratma yeteneği-

ni de elde ederler. Yani diğer bir organın rahatsızlanması veya zayıflaması halinde onun görevlerini yerine getirmesinde yardımcı olabilmek yeteneğini de kazanmış olurlar. Hasta olan bir gövde, mükemmel bir nefesle oluşan güçlü organik elektriksel güç dolaşımı ile iyileşebilir. Tüm diğer yöntemler ve ilaçlar ise yardımcı olma fonksiyonlarını yüklenirler.

Organik yaşamda topraktan gelen maddesel güçten başka, bir de güneşten gelen ruhsal güç gereklidir. Maddesel yapının kendisinden böylece oluşan güç onun can veya ruhsal gücünü oluşturur. Ancak yaşam için maddesel güçle ışınsal gücün birleşimi veya etkileşimi zorunludur. Nefes yani hava ya da ruh yaşamın taşıyıcısıdır. İlk nefes alımı ile gövdeye ya da maddesel yapıya ruh girmiş olur ve maddesel yapıdaki can veya güçle birleşerek, bilinçli düşünceyi oluştururlar. Can veya ruh bu birleşmeleri ile evli bir çifti oluştururlar ve yaşayan gövdede otururlar. Bu evli çift anlayışının çocukları ise his ve duygular ile düşüncelerdir. Bunlardan dişi olan can önem kazanıp ön plana çıkarsa o zaman o, erkek olan maddesel yapı önem kazanıp ön plana çıkarsa o zaman da o, düşünce ya da his ile duyguları belirleyip damgasını vurur. Eğer can veya ruh ile maddesel yapı aynı derecede güçlü ve mükemmel iseler o zaman beyin ruhsal düşünceler üretir. Bu mükemmel ruh veya can bir mükemmel gövde yapısında ise bu sonsuz yaşamdır.

İnsan sonsuz yaşama etkide bulunmak istiyorsa, o zaman gövde yapısının mükemmel olması gerektiği gibi, bununla uyumlu olarak nefesin de mükemmel olması gerekir. Ancak böyle bir organik yaşamda ruhsal yapı mükemmel olur. Maddesel yapıdan oluşan canın da buna uyumlu olması gereklidir. Bu durumdaki gövdesel yapılanmada büyük bir arzu ile mükemmel olan ruh ve canın birleşmesi ile büyük ve güçlü yaşam yaratılabilir. Ancak bu güçlerin doğru istikamete yönlendirilmeleri ile ışıklı aydınlık ve iyi ile iyilere hizmete dönüşebilirler. Böylece iyi düşünceler, iyi sözler ve iyi olan eserler üretilir. Unutulmalıdır ki gölgeli olan ruh ve canın birleşmelerinde gölge çocuklarını oluşturup doğururlar.

Nasıl ki nefes gücü ile uyumlu bir gövdesel organik yaşam oluşuyorsa, aynı şekilde ruhun yönlendirilmesi ile de yaşamın

iyiye veya kötüye hizmet etmesi sağlanır. Ruhta ışık ve iyi olan yön güçlü ise, tüm yaşam aydınlıktır. Ruhta yön karanlığa ise, o zaman da nefes gücü kötü ve kötölüklerin hizmetinde olur. Böylece nefes ne kadar güçlü ise hizmetinde bulunduğu iyi ve iyile-ri veya kötü ile kötölükleri o oranda güçlü kılmış olur. Ruh esas olarak gövde yapısındaki elektriksel akımın anahtarını elinde bulundurur, onu isterse iyi ve aydınlığa, isterse kötü ve karanlığa yönlendirir onun hizmetine sokabilir.

Bu temelde aile ve çevresi ile kötü olan bir çevrede doğmuş ve yetişmiş bir kimsenin, kendi başına göstereceği gayret ve çaba ile iyi ve güzele yönelmesi mümkünken, aynı şekilde çok iyi bir aile ve çevrede doğmuş ve yetişmiş bir kimsenin, kötü ve karanlığa yönelmesi ve ona hizmet etmesi de mümkündür. İnsanın tanrısal olan kendi yapısına ve insanlık ile onun iyi ve güzel geleceğine hizmete yönelmesi gereklidir. Bu da nefesi ile elde ettiği gövde yapısındaki elektriksel gücü veya ruhunu, güzelliğe ve aydınlığa yöneltmesi ve o yönde kullanması ile mümkündür. Doğru yönetilip yönlendirilen nefes gücü ile gövdesel olan tanrısal yaşam iyileştirilerek yükseltip yüceltilebilir.

Ölümsüzlük ya da sonsuz yaşam öğretisi, Ari inancının önemli bir bölümüdür. Bu ruhsal yaşam öğretisi olup nitelik ve özellikleri ile güçleri açısından, maddesel yaşamın gövde yapısındaki karşıtıdır. Bunların birleşim ve etkileşimleri ile yaşamda oluşmuş etkileşimleri sürdükçe de yaşam devam edecektir.

İnsan iki farklı yapı olan topraktan gelen gövde ve güneşten gelen ruhtan oluşmaktadır. Her ikisi de esasta sonsuz yaşama sahiptirler. Çünkü bunlar başlangıçta yaşamı oluşturan iki temel gücü oluşturmaktadırlar. Yine her iki güç veya yapı esas olarak, tanrının kendi yapısından oluşmuş olan parçacıklardan meydana geldiklerin için ve tanrının ölümsüzlüğü nedeniyle bunlar tanrının parçaları olmaları ile de ölümsüzdürler. Ancak bunların insan yapılarındaki birleşmeleri geçici bir süre için olduğundan, zamanı geldiğinde gövdenin ayrışması ile bu güçler de kendi asıl kaynaklarına veya asıllarına geri dönerler. Mazda inancı ve Alevilikte tanrısal olarak kutsanan ruhun ölümsüzlüğü nedeniyle sonsuz yaşam öğretisi, özellikle ruhsal yaşam öğretisi olarak ele alınır.

Ruhun sonsuz yaşamında da geçmiş ve gelecek zamanlar üzerinde durulmakla beraber esas olarak içinde yaşanan zaman süreci önemlidir ve temel alınır.

Buna göre insanın yeryüzü yaşamında ruh bedenle geçici bir süre için birleşmişse, insanın gelişmişlik düzeyi tek yönlü olarak yalnızca gövdesel yaşamla belirlenemez. İnsan kendi yapısında bu iki unsurun tam bir birleşimini ve aralarındaki ahengi oluşturarak, onların tam bir uyum içerisinde birbirlerini etkileyerek çalışmalarını sağlamalıdır. Ruhsal yaşamın güçlerinin kuralları çerçevesinde gövde güven içerisinde olmalıdır. Ruhun gövde yapısındaki güçlerinin yasaları ve gövdedeki görevleri, yüce beyinsel ve tanrısal zenginlikleri sonsuz yaşam öğretisi kapsamındadır. Bu anlamda gerçek ruhsal yaşamın bağlandığı yer olan gövdede ve yaşadığı dönem olan şimdiki zamandaki durumu değerlendirilmelidir. Bu insanın esas yaşamına faydalar sağlar. Geçmiş veya gelecek zamandaki ruhsal yaşamın insan yaşamında çok az pratik değeri vardır ve tam olarak da ispat edilemediklerinden insanda yanılgıları ve yanlışları kolayca oluşturmaya neden olurlar.

Bu konuda önemli usta ve eğitimcilere göre, kim tanrısal zenginliği kendinde bulup tanıyorsa ve bu temelde yeryüzünde tanrı ile birleşik yaşıyorsa, o, gerçek sonsuz yaşama sahiptir. Böylece kim sonsuz yaşamı gelecekte arıyorsa, onu gerçek anlamında kavrayıp tanıyamaz ve güncel ruhsal yaşamını ihmal ederek, hem içinde bulunduğu ve hem de gelecekteki ruhsal sonsuz yaşamına zarar verir. Sonsuz yaşam öğretisi yalnızca içinde yaşanan zaman sürecinde, kendini tam ve tüm yönleriyle açıkça ortaya koyabilir.

Sonsuz yaşam deyimi kimseyi yanılgıya sürüklememelidir. Bu yalnızca ruhsal yaşam öğretisi, ruhsal güçler ile hassas olan beyinsel güçlerin sonsuz yaşam öğretisi olmayıp, her insanın yapısında var olan iki yönünün sonsuz yaşam öğretileridir.

Ari kültür halkının eski kutsal yazılarında ölümsüz, sonsuz yaşamın kuralları ile güçlerinin öğretiltiği bilinir. *Avesta*'da belirlenen sonsuz yaşama sahip olan iki güç ve onların özelliklerini belirleyen yazılar vardır. Bu iki güç insanda sonsuz yaşamı, ölümsüzlüğü, yeniden doğumu ve sonsuz güçlerin yeteneklerini

temsil eder. İnsanın bunları toplayıp yoğunlaştırarak bilinçli bir şekilde kendi gelişiminde kullanması gereklidir.

Böylece sonsuz yaşam öğretisi aynı zamanda insanın gövde yapısında bulunan en ince ve hassas güçlerin öğretisidir. Düşünce gücü, elektriksel ve manyetiksel güçlerin, insanlığın gelişimi yönünde pratik kullanımlarıdır. Bu ruhsal sonsuz yaşam güçlerinin kullanımları, insanın yaşamdaki başarısını ve ilerlemesini belirler. Bu nedenle de bu güçlerin insan tarafından iyi öğrenilmesi ve onlara hükümler olarak hizmetinde kullanılması gereklidir. Eğer, insan evrendeki oluşumun tacı ve tanrısal ruhun birliğinde çalışanı olarak, yaşamında görevlerine sahip çıkmak istiyorsa bunu yapmak zorundadır.

İnsanın kendi yaşam sürecinde bu ruhsal güçlerden elde etmiş olduğu nitelik ve özelliklerle yeteneklerini geliştirme olayı sadece kendi yaşam süreci ile sınırlı kalmamakta, sonsuz yaşam öğretisine göre, bunları kalıtım yolu ile yani, "Xa za" kuralı gereğince kendini doğurması suretiyle kendini daha da geliştirip yenileyerek sonraki nesillere aktarmakta ve bunların da sonsuza kadar yaşamalarını sağlamış olmaktadır. İnsanın anne ve babasından kalıtım yolu ile almış olduğu iyi veya kötü olarak değerlendirilen tüm özellikler, nitelikler ve yetenekler aynı kişinin yapısı içerisinde birleşip eridiklerinden, bu yönleri ile anne ve babasından daha gelişkin ve yetenekli bir konuma gelmekte ve mükemmelleşme yolunda bir üst aşamayı veya ileri aşamayı temsil etmektedirler. Bu, insanın içinde yaşamakta olduğu yaşam koşullarının elverdiği oranda geliştirilmesine veya bu alandaki nitelikleri ile yeteneklerinin körelmesine de bağlıdır. Bu anlamda her insan yaşamında kullanmakta olduğu nitelik ve özellikleriyle yeteneklerinin büyük bölümünü anne ve babasından devralır ve onları geliştirerek veya geliştirmeyerek yaşamında kullandık-tan sonra, bunları sonraki nesillere devretmektedir.

Böylece kalıtım yolu ile veya genlerle, nesilden nesile geçen tüm iyi ve kötü olarak değerlendirilen özellikler, nitelikler ve yeteneklerin yanında beyinde var olan bilgisel birikimler de nesilden nesile aktarılmış olmaktadır. Bunun sonucunda insanda var olan özellik ve niteliklerle yetenek ve bilginin, onları nesiller

arasında taşımakta olan genler aracılığı ile yaşamlarını sürekli bir şekilde devam ettirdikleri gerçeği ortaya çıkar. Ayrıca, akıl-daki bilgi birikimiyle ve edindiği yeni bilgiler ve yeteneklerle uyumlu olarak, kendi yapısını mükemmelliğe doğru geliştirerek değiştirip şekillendirir.

Zerdüş, “*Senin doğumun iki kişinin etkileşimi ile bir tesadüf sonucu olmuştur. Fakat senin sonsuz yaşamın sana bağlıdır*” derken, bu yolla insan yaşamının sonsuza kadar süreceğini belirlemiş olmaktadır.

Diğer yandan, yaşama başlamış ve akıllı maddesel zerreciklerin bileşimleri ile meydana gelen yapılanmalar veya oluşumlar, belirli bir süreden sonra doğal kurallara göre ayrıştıklarında, bu maddesel akıllı zerrecikler yaşam ihtiyaçlarına göre başka bileşim ve aşamalar oluşturarak yaşamlarına devam ederler. Madde, kendi yapısını başka şekillenmelerle yenileyerek veya başka donlara girerek yaşamını sürdürür. Buradan da yaşamın sonsuz olduğu ortaya çıkmaktadır.

Ayrıca evrendeki tüm oluşum ve varlıklar gibi insan da tanrının bir parçası olarak onun tüm nitelik ve özellikleri ile yeteneklerine sahip olarak kabul ediliyorsa, tanrı ölümsüz olduğuna göre onun nitelik ve özellikleri ile yeteneklerine sahip olan insan da ölümsüzdür.

Bu gerçeklikler temelinde tanrısal sonsuz yaşam için Alevilik felsefesi temelindeki pek çok nefeslerinden bazılarını geçmişte vermişken, bazılarını da buraya almayı uygun buluyorum.

Gufrani:

*Katre idim ummanlara karıştım,
Kaç bulandım, kaç duruldum kim bilir?
Devr edip alemleri dolaştım,
Bir sanata kaç sarıldım kim bilir?*

*Bulut olup ağdığımı bilirim,
Boran ile yağdığımı bilirim,
Altı anadan doğduğumu bilirim,
Kaç ebeden kaç soruldum kim bilir?*

*Kaç kez gani oldum, kaç kere fakir,
Kaç kez altın oldum, kaç kere bakır,
Bilmem ki kaç kâtip ismimi okur?
Kaç deftere kaç dürüldüm kim bilir?*

*Bazı nebat oldum toprakta sürdüm,
Bilmem kaç atanın sulbünde durdum,
Kaç defa Cennet-i alaya girdim,
Cehenneme kaç sürüldüm kim bilir?*

*Kaç kez alet oldum elde bakıldım,
Semadan kaç kere indim, çekildim,
Balçık olup kerpiç kerpiç döküldüm,
Kaç bozuldum, kaç kuruldum kim bilir?*

*Dünyayı dolaştım hep kara bataak,
Görmedim bir karar, bilmedim durak,
Üstümü kaç örttü bu karatoprak,
Kaç serildim, kaç dirildim kim bilir?*

*Gufrani'yim tarikatım boş değil,
İyi bil ki kara bağrım taş değil,
Felek ile hiç hatırım hoş değil,
Kaç barıştım, kaç darıldım kim bilir?*

Sefil Selimi:

*Gökkubbe altında, yerin üstünde,
Ne var, ne yok, canlı cansız benimdir.
Yokluğa ulaştım varın üstünde,
Onun için dinli, dinsiz benimdir:*

*Çevremi dolaştım içten ve dıştan,
Sonuna geldikçe başladım baştan,
Haberli yaşadım bahardan kıştan,
Uzun, kısa, enli, ensiz benimdir:*

*Büyüdüm, küçüldüm hiç fark etmedi,
Zamanla güreştim gücü yetmedi,
Eli tutan toprak beni tutmadı,
Giden, gelen, tenli, tensiz benimdir.*

*Felek katarına bir denk yükledim,
Konakladım açtım, sardım bekledim.
Her kapıyı defalarca yokladım,
Sağlam, sakat, denli, densiz benimdir.*

*Vardım ileriye, döndüm geriye,
İnan, şaştım sarındığım deriye,
Kendime rastladım varsam nereye,
Evvel, ahir, sonlu, sonsuz benimdir.*

*Bu hesabın üst başıyla, alt ucu,
Sefil Selimi'nin itikat gücü,
Tatlıya tatlıdır, acıya acı,
Huylu huysuz, kinli kinsiz benimdir.*

24) Alevilik ve Mazda İnancına Göre Ölüm

Geçmişte yeri geldiğinde defalarca belirlendiği gibi, Mazda-istler veya Aleviler evrende ve doğadaki her şeyin doğa kuralları çerçevesinde oluştuğuna inanırlar. Buna göre, doğada her şey bir daire veya elips içerisinde mükemmele doğru yapısını geliştirerek dönmektedir. Nasıl ki bir gün, gece ve gündüzden oluşup dönmekte ise, nasıl ki bir yıl on iki ay, dört mevsim olarak değişimlere uğramakta ise, doğadaki tüm varlıklar, güneşle yerin etkileşimleri ile oluşmuş ve bunların oluşum kuralları çerçevesinde bileşimler oluşturarak varlıklar meydana gelmişse, bu bileşimler zamanı geldiğinde de ayrışacak ve yeni bileşimler oluşturacaklardır. Tekrar ayrışacak ve tekrar yeni bileşimler oluşturacak ve bu böyle devam edip sonsuza kadar sürecektir.

İnsan kendi yaşamını bir senenin mevsimleri gibi değerlendirebilir. Belirli bir süre çocukluğunu sonra gençliğini, sonra olgunluk dönemini ve yaşlılığını yaşar. Bu aşama sonrasında kendisini aynı bünyede yenileyemediğinden, oluşumdaki temel madde veya elementlere ayrılmak zorunda kalır. Bu ayrışma aşaması bazı inançlara göre, bir bitimi veya sonu ifade ederken, Alevi ve Mazda inançlarına göre, aynı son yeni bir başlangıcı da beraberinde getirmektedir. Bunlara göre, bu aşamadan itibaren ayrılan elementler yeni bileşimler oluşturduklarından, bu yaşamın başka bir şekilde ve donda sürdürülmesine başlama aşamasıdır. Bu temelde halk arasında iyi insanların yeniden insan veya iyi bir hayvan kılığında veya donunda, kötü bir insanın ise yılan, çiyen, başka bir kötü hayvanın kılığında veya donunda yaşamını sürdüreceğine inanılır.

Ruhun tanrıdan gelmesi itibarı ile tanrıya geri döneceği ve tanrının bir parçası olarak ölümü sözkonusu edilemeyeceğinden, onun sonsuz yaşama sahip olduğu kabul edilir. Ancak bu öğretiyeye göre insan yapısını oluşturan temel dört unsur, yani ateş, hava, su ve toprak da tanrıdan geldiklerine ve dolayısıyla tanrının parçacıklarından oluştuklarına göre, bunların da ölümü yani bir sonlarının olması mümkün değildir. Bunlardan ruh, yani ateş tanrıdan gelip ayrışma sonrasında tanrıya geri döndüğü gibi, gövdenin havadan oluşan kesimleri ayrışma ile gaz olarak havaya, sudan oluşan gövde yapıları sıvı halde suya, topraktan oluşmuş olan kesimler de katı halde toprağa geri dönerler.

Zerdüşt öğretisine göre de, bu ayrışma olayı maddesel konum itibarı ile de bir son olmayıp aksine yeni bir oluşumun başlangıcı anlamına gelmektedir. Esasta bir değişim veya bir geçiş aşamasıdır. Çünkü bazılarına göre son olarak görülmek istenen bu olay, esas olarak bir başlangıçla da bağlantı içerisindedir ve yeniden mükemmele doğru kendini geliştirip yücelmeye doğrudur.

Bu inançlara göre bir ölüm veya son ya da doğum ile bir başlangıç olayı yoktur. Aksine evrende veya doğada sayısızca ayrışma (ölüm) ve sayısızca birleşme (doğum) olayı vardır. Böylece ölümden doğum, ve ayrışmadan birleşim başladığına göre, maddesel yapının ve dolayısıyla yaşamın bu yönü ile de sonsuzluğu vardır.

Latife Bacı bu konuda şöyle diyor:

*Biziz ebedi ölmeyen,
Ölüm için gam yemeyiz.
Adam mı gidip gelmeyen?
Biz ona adam demeyiz.*

*Meclisimiz mahşerimiz,
Mürşiddir Peygamberimiz.
Her gün sorar hesabımız,
Yarına hesap komayız.*

*Mürşidimiz hâkim bize,
Suçlu isek verir ceza,
Bağlanmışız biz bir söze,
Söz birdir iki demeyiz.*

*Mürşiddir azm ü şanımız,
Mürşide teslim canımız,
Yüz çeviren şeytanımız
Lanet okuruz sevmeyiz.*

*Latife bismillahımız,
Tesbih-i zikrullahımız,
Mürşid bizim Allahımız,
Allah bir, iki demeyiz.*

Yunus Emre:

*Ölürse tenler ölür,
Canlar ölesi değil.*

Âşık Veysel:

*Bir gün olur tenim düşer toprağa,
Karışır toprağa toz olur gider.*

Cevri, “*Bu can, bu tene mülk değil*”, belirlemesinin dışında şöyle diyor:

*Ten toprağa düşene dek,
Can'dır dolandır üstünde.*

Ömer Hayyam'la bitirelim:

*Bastığın yer, doğanın dış yanıdır;
Nazlı bir yüz, ya da canan kaşıdır.
Şu sütunlarda duran tuğlaya bak
Bir vezir parmağı, bir Şah başıdır.*

Doğa içinde var olan varlıkların her birinin, tanrısal amaca hizmet yönünde bir yönelimi vardır. Tüm varlıklar gerek kendi aralarındaki ilişkilerde gerekse tanrısal amaçlarında, tanrının oluşturduğu ahenk ve uyum kurallarına bağlıdırlar. Var olan bu ahengin veya uyumun herhangi bir şekilde ve herhangi bir yerinde bozulması doğanın sağlıklı yaşam yapısına zarar verir. Ahengin herhangi bir noktada bozulması tüm doğadaki oluşum ve yapılanmayı etkiler. Uyum veya ahengin bozulduğu noktadan başlayarak uzaklaştıkça etkileri zayıflamasına rağmen, dalgalanma ve yansıma kuralı gereğince bir bütün olarak etkilediği de yadsınamaz. Doğadaki tüm varlıklar arasında uyumlu ve ahenkli bir ilişki vardır. Bu ahengin bozulması ile bu uyumlu ilişkiler etkilenecek bozulur. Böylece bir birleşim yapısının yapay bir şekilde, herhangi bir çıkar veya başka amaçla tamamen veya kısmen bozulması ile onunla ilgi ve ilişki içerisinde bulunan diğer varlıkların yapılarına da dolaylı olarak etkide bulunur ve onların da yapılarını değişime uğratır.

Günümüz anlatımı ile tüm bitkiler ve hayvanlarla insanlar birbirlerinin yapılarından beslenirler. Bu beslenme halkalarından birinin etkilenecek yapısının bozulması veya yok edilmesi, o yapıdan beslenmekte olan diğerlerinin yapılarının da bozulmasına veya yapısının yok olmasına neden olur. Bunların yapılarından beslenenlerin de bu aşama sonrasında yapıları bozulacak veya

yok olacaklardır. Böylece yaşam dairesi veya çemberinin herhangi bir halkasının bozulması veya koparılması bütün varlıkların yapılarının içinde var olan tanrısal uyum ve ahengin bozulmasına neden olmaktadır. Bu da varlıkların ahenk ve uyum içerisinde yaşamlarında sonun başlangıcı anlamına gelmektedir.

25) Alevi ve Mazda İnancında Cennet ve Cehennem

Geçmişte yeri geldiğinde vurgulandığı üzere Mazdaistler ve Aleviler, doğaüstü, hayal ve fantaziler çerçevesinde mantık ve bilim dışı anlatımlara itibar etmeyip inanç da göstermezler. İlk defa cennet ve cehennem kavramlarını **Zerdüşt** kullanmıştır. Zerdüşt'ün bu kavramlarla vurgulayıp anlatmak istediği gerçek dünyasal yaşamdaki durumu ortaya koymasına karşın, sonraki dini inançlar bunları hayal güçleriyle mantık ve bilim dışı, öteki dünyayla ilintilendirip, hayal güçleri ile süsleyerek metafizik hale getirdikleri gibi, doğaüstüne ve mantık dışına da çıkardılar.

Zerdüşt'ün cennet kavramı ile kastettiği esas olarak insanın yeryüzü yaşamında, tanrısal olan düşüncenin ve bilginin hâkim kılınarak huzur ve rahatlık içerisinde sağlıklı olarak yaşamlarını sürdürmeleri ve bu yaşam tarzlarını gelecek nesillere aktararak sonsuza kadar yaşamlarını sağlamaları yönünde idi. Yani **Zerdüşt** düşünce ve bilginin hükümrانlığında olan sağlıklı, huzurlu bir yaşamı cennet olarak değerlendirmekte ve bu konuda esas olarak beyin ögesini ön plana çıkarmaktadır. Cennet alanı olarak beyin ve kutsal düşüncüyü yaşamına hükümrان kılarak, onunla yaşamı cennet olarak değerlendirmektedir. Bu konuda Cinvat (sırat) köprüsü olarak, yine insanın gövde yapısında var olan ve gövde ile beyni birbirine bağlayan bel ya da boyun kemiklerinden geçen sinirlerin kastedildiği açıkken, bu konu da diğer dini inançlar tarafından doğaüstü ve metafizik olarak hayal güçleri ile bilim dışına çıkarılarak değerlendirilmiştir. Bu sınırlar gövde yapısının ihtiyaç ve rahatsızlıklarını beyine iletirken, beyinden aldıkları emir ve direktifleri de gövdesel yapının gerekli alanlarına iletirler. Beyinsel yapının hükümrانlığında olan sağlıklı bir gövde ya-

pısında bu sinirlerin de sağlıklı olması ve görevlerini en iyi şekilde yerine getirmeleri sağlanmış olur. Böylece de Cinvat (sırat) köprüsü insanların cennetsel yaşamları için genişlemiş olur. Bunun aksine gövde yapısının hırs ve ihtiraslarına mahkûm olan ve bunların hizmetinde çalışan insanın sağlıklı olmayan beyinsel yapısının yanında, gövdesel olarak da sağlıklı olması mümkün değildir. Böylece bu sinirlerin sağlıklı çalışmaları da sözkonusu olamaz. Dolayısıyla gövde yapısının ihtiyaçlarını ve isteklerini beyine iletemediği gibi, beynin verdiği emir ve direktifleri de gövde yapısının gerekli alanlarına iletemez. Bu durumda Cinvat (sırat) köprüsü daralıp incelmış olur ve insanın beyin yapısının hükümranlılığından ziyade yaşamında gövde yapısının hükümranlılığı ve onun hırs ile ihtiraslarına hizmet temelinde cehennemde geçecek bir yaşama yönelmiş olduğu belirlenmek istenir.

Eğer insan, yaşamında gövdesel hırs ve ihtiraslarına bağlı kalır ve ona mahkûm olur ve onları tatmin etmek için **Ahriman**'ın hizmetindeki kötü niteliklerini kullanırsa, yani yaşamını gövdesel olan hırs ve ihtirasları temelinde belirlerse, bu insan yaşamında hiçbir surette sağlıklı ve huzurlu bir yaşama kavuşamayacağından dünyada cehennemi yaşar. Bu anlamda beyin güçlerini kullanmadığı ve onlardan yararlanma yerine gövdesel hırs, ihtiras ve duyguları ile yaşamını düzenlediğinden beyinle bağlantıyı sağlayan sinir sistemini de yeterli kullanamaz, onları geliştiremez ve onların aracılığından yeterli derecede yararlanamaz. Bu temelde, böylesi insanların önünde Cinvat (sırat) köprüsü daralır ve onlar yaşamlarını gövde yapılarında, sonsuz olan hırs ve ihtiraslarına hizmet ederek cehennemde sürdürürler.

Burada cehennemin yedi katı veya cennetin yedi katı ile kastedilmek istenen şey, esasta yedi boyun kemiği veya **Ahura Mazda**'nın insan yapısına vermiş olduğu yedi iyi niteliktir ve bunlar yedi melek veya kutsalla ifade edilerek sembolize edilirler. Bunların karşıtı olan **Ahriman**'ın yedi kötü devî ile insanda var olan yedi kötü ve kötülüklerin hizmetindeki nitelikleri kastedilerek sembolize edilmek istenmektedir.

Bazı anlatımlara göre, yapılan cemlerde inanç mensuplarının Pir ve cemaat huzurunda ve hak meydanında “*Dara*” kaldırıla-

rak yapılan yargılanmasında, kendilerini vicdanları ile arındırıp, durulamaları veya dara kaldırılanların cemaat huzurunda işledikleri suç ve günahlarından dolayı ceza almaları, veya cem cemaatte düşün olarak mahkûm edilmeleri ile dışlanmaları ve ölü olarak değerlendirilmelerinin yaşandığı yerin sırat köprüsü olarak anlamlandırıldığı vurgulanıp belirlenir.

Mazdaistler veya Aleviler diğer dini inançlardaki anlamda bir cennet veya cehennem olgusuna inanmazlar. Alevilerin yaklaşımlarını kendi nefeslerinde daha açık görebiliriz.

Bu konuda **Ömer Hayyam** (1044-1123) şöyle diyor:

*Tekkede, medresede, manastırda, kilisede,
Bir cennet, cehennem kaygusudur sürüp gitmede,
Oysa yüce varlığın sırlarına eren kişi,
Bunların tohumunu uğratmaz düşüncesine.*

Hicrani şunları söylerken;

*Tanrı demiş cehennem var,
Cehennemden korkar mıyım?
Hey gidi saf Müslümanlar,
Cehennemden korkar mıyım?*

*Cennet cehennem de nedir?
Bekleriz kaç yüz senedir.
Bunu düşünmek nemedir?
Cehennemden korkar mıyım?*

Yunus Emre ise şöyle diyor:

*Cennet cennet dedikleri,
Birkaç köşkle, birkaç huri,
İsteyene ver sen anı,
Bana seni gerek seni.*

26) Alevilik ve Mazda İnancında Kader Anlayışı

Günümüzün tabulu dini inançlarında kader, alınyazısı veya takdiri ilahi deyimleri, inançları temelinde kullanıp çoğu zaman da içerik ve anlam itibarı ile aynı şeyleri ifade ederler. Bu dinin inançlarına göre, insan daha doğmadan önce kaderi onu yaratan tanrı tarafından belirlenmiş ve alınyazısı olarak alınmış yazılmıştır. Yani, insanın dünyaya gelmesinden sonra, yaşamında iyi ya da kötü başına gelenlerin veya yaptığı şeylerin hepsi takdiri ilahi olup, dünyaya gelmeden önce tanrı tarafından kendisinin kaderine yazılmış olanlardır. Bunları yapmaması veya bunların başına gelmemesi mümkün değildir. Çünkü tanrının belirlediği bir şeyin olmaması mümkün değildir. Aynı anlayışla, tanrının belirlemediği bir şeyin de olması mümkün değildir. Böylece insan, kendisini yaratan tanrının, kendisi için kader olarak belirlediği yaşamı ister olumlu ister olumsuz yaşamak zorundadır. Bunun dışına çıkması veya fazlasıyla ya da eksikliği ile yaşaması mümkün değildir. Bir bütün olarak yaşamı her yönü ile kaderi olarak tanrı tarafından daha kendisi doğmadan belirlenmiş ve alınyazısı olarak alınmış yazılmıştır.

Kader anlayışını benimsemiş olan dini inançlara göre, insanın yeryüzündeki hal ve hareketi alınyazısı ve kaderi kapsamında olduğuna göre, insanın bu dini inançlara göre günah ya da sevap olarak kabul edilen işler içine girmesinden de kendisi değil, kaderinde olan veya alınyazısında yazılı olduğu için yaptığından sorumlu tutulamazlar. Böylece yaptığı işlerden insan değil, onun yaratılışında kaderini yazan tanrı sorumlu tutulur. Bu durumun neticesi olarak bir insanın yaratılışından ölümüne kadar yaptığı tüm işler bizzat tanrı tarafından belirlendiğine göre ve insan da bunları kaderinde var oldukları veya alınyazılarında yazılı oldukları için yapmak zorunda kaldığına göre, daha insan doğmadan önce tanrı kimlerin iyi şeyler yapıp sevap işleyerek cennete, kimlerin ise kötü şeyler yapıp günah işleyerek cehenneme gireceklerini belirlemiştir. İnsanın yaşamında korku ve endişe ile çırpınması ve gayret göstermesi, ki onu da yine tanrı belirlediğine göre hiçbir şeyi değiştirmeyecektir.

Bu kitabın ilk bölümünde de kısaca anlatıldığı üzere, inançların evrim süreçlerinde insanlar akıl ve bilim yöntemleri ile cevaplandıramadıkları olay ve sorunlarına yine kendilerinin anlayamadığı doğaüstü güçleri karıştırmışlardır. Bu doğaüstü güçlerin kendilerine kızdıkları için kötülükler yaptıkları veya kendilerini beğenip sevdikleri için, onları mutlu ve başarılı kıldıkları şeklinde, yaşamlarındaki olayları yorumlamışlardır. Ancak insanın ve giderek de bilimin gelişimi ile orantılı olarak sorun ve olaylara daha bilimsel yaklaşım gösterilerek uygun cevaplar bulunduğu, doğaüstü gördükleri tanrıları ve onlara mal etmekte oldukları niteliklerle özellikleri yorumlamaları da değişime uğramıştır. Bu temelde insanlar günümüzde de bilimsel yöntemlerle cevaplandıramadıkları olay ve sorunlarını veya yaşamındaki başarı ya da başarısızlıklarının gizli sırlarını çözemediklerinden, bunları kolayca tanrısal kaderlerine mal ederek onların üzerinde kafa yormaktan kendilerini kurtarmaktadırlar.

Kader olgusunu benimsemiş olan bölge dini inançlarının, Alevilik üzerindeki tüm etkisine rağmen, Alevi halk kesiminin diğer dini inanç mensupları kadar kader anlayışına katı bağlı oldukları söylenemez. Tanrıyı insanda bilen ve tasavvufî onu insanda arayan ve hatta **Hallac-ı Mansur** gibi, “*Eyn-el hak*” diyebilen bir inanç felsefesinin sahiplerinde, kader anlayışını aramak çok çelişkili bir durum olurdu. Eğer hak kendisinde veya kendisi hakta ya da hak kendisi ise, o zaman kendisi, kendinin kaderini belirleme durumundadır. Kendi üzerinde ve kendini yaratıp kaderini belirleyen bir tanrıya inanç olmadığından, yaşamındaki tüm yaptıklarından kendinin sorumlu olduğuna inanır ve kendini yaptıklarından sorumlu tutmak zorundadır.

Zerdüşt’ün öğretisine göre, varlıkların hepsi iyi ve temiz olan tanrının kendi yapısında başlangıçta ruh olarak var oldular. Yani bunlar tanrının parçaları olarak temiz, kutsal ve tanrısal idiler. Sonra bunların maddesel yapılarla birleşmelerinden, maddesel yapıda oluşmuş ve kötü olan niteliklerle bezenmiş olarak gövde meydana geldi. Böylece gövde yapısında iyi olan ruh ile kötü olan gövde nitelikleri aynı yapıda birleşmiş ve karışmış oldu. Aleviliğe göre, “*Tanrı gövde yapısında mekân ve sıfat bul-*

muş'tur. Böylece fiziksel olarak var olan tüm varlıklar, tanrısal ilahi ruh ile maddesel yapıdan gelen kötü nitelikli bedenın birleşmesi veya karışmasından meydana gelmişlerdir.

Diğer tüm varlıklarda olduğu gibi insanda da kötü ile iyi iç içe karışmıştır. Ruh ve bedenın karışımı ile oluşan bu bileşikte yoğunlaşma ile merkezi yapı olan üçüncü bir nesne yani akıl da oluşmuştur. Zerdüşt öğretisine göre ruh tamamen tanrısal olup ilahi, iyi ve temizdir. Dolayısıyla ruh tanrıdan geldiği veya tanrının bizzat parçası olduğu için hiçbir surette kötülüğe ve günah işlemeye meyilli değildir. Tanrının bir parçası olduğundan günah sayılabilecek hiçbir işlev içerisine girmez. Beden ise topraktan ve dolayısıyla kötü nitelikleri içinde barındıran nesneden geldiği için, her süreçte kötüye hizmet yönünde meyilli ve heveslidir. Bu iki karışımından meydana gelen akıl ise, insanın yaşamından ve çevresinden edindiği tecrübe ve deneyimlerle inançta ve başka alanlarda edindiği eğitimle, iyi olan ile kötü olanı birbirinden ayırma işlevini görür. Böylece diğer iki yapının bileşimleri belli olup hiç değişmemesine karşın, esas olarak insanın dünyadaki işlevlerinde yönetip yönlendiren olarak tüm sorumluluk iyi ile kötüyü birbirinden ayırabilen akıla verilmiştir.

İnsanda sorumlu hale getirilmiş olan aklın, tanrının istediği şekilde en az günah ve en çok sevapla yaşama hükümlerine olup, onu yönetip yönlendirebilmesi için en önce iyi bir eğitimle iyi olanla kötü olanı çok iyi öğrenmesi ve bunları birbirinden rahatlıkla ayırtılabilmekle yeteneğini kazanması gereklidir. Bu nedenle Mazda inancında ve Alevilikte eğitim sorunu yaşamda çok önemli bir konuma sahiptir. İnsanlar yaptıkları bu eğitim ve öğretimlerle geliştirdikleri beyinsel bilgi ve düşünceleri neticesinde yaşamlarında hakikati batıldan veya yalandan ayırtarak, kendi işlevlerinde günahlardan sakınma ve sevap işleme konularında kendilerine yol ve yöntem bulacaklardır. Böylece insanların Cinvat (sırat) köprüsünden geçip, tanrının sonsuz ve ölümsüz cennet yaşamına girebilmesi için, aklın insanın yeryüzündeki yaşamında yol ve yöntem göstericiliği büyük bir öneme sahiptir.

Zerdüşt öğretisine göre, evrendeki tüm varlıkların tacı ve tanrısal düşüncüyü geliştirmiş olan en kutsal insanın, kötü yönü top-

raktan gelen arzu, istek, heves, ihtiras, kin, garez gibi kötü ve günahkârca olan niteliklerle bezenmiştir. Ayrıca gerek kendi içinde ve gerek kendi dışındaki alemde, iyi ve iyilikler ile kötü ve kötülükler arasındaki mücadele veya etkileşimde, insanın bu taraflardan hangisinin yanında yer alması gerektiği konusunda, insanın aklının sorumluluğu ile yönetimi ve yönlendirmesi altındaki hal ve hareketleri ya da dünyadaki işlevleriyle alacağı konumda serbest bırakılmıştır. Bunlar aklın yönetim ve denetiminde olduklarından, insanın yaşamında aklının durum ve etkinliği önem kazanır.

Yine Zerdüş öğretisine göre, insan dünyadaki yaşam sürecinde her an yaptıkları işlerle sonsuz ikiz güçler olarak tanımlanan ve sürekli olarak birbirleri ile mücadele edip etkileyen bu taraflardan birinin yanında yer alır. Yani bu mücadele ve etkileşimde, yanında olduğu tarafa yaptıkları ile hizmet eder ve yardımcı olur. Böylece o tarafın mücadeleyi kazanması ve etkinliğini geliştirmesini istemiş veya sağlamış olur. Böylece tanrısal ve kutsal olan iyi ile **Ahriman** ve devlerin hizmetinde olan günahkâr ve kötü arasındaki mücadele ve etkileşimde, insanın tarafsız olmayıp, yaşamında yaptığı her işleyle taraf durumunda olduğu belirlenir. Yani insan bu mücadelede pasif değil, aktif bir unsur olarak, mücadelenin ve etkileşimin bizzat içinde olup aklının yol göstericiliği ölçüsünde iki taraftan birinde yerini almaktadır.

Mazda inancı ve Zerdüş öğretisine göre, yaşamı sürecinde aklının yol göstericiliği ile mücadele ve etkileşim içerisinde bulunan taraflardan hangisinin yanında yer aldığına ve hizmet ettiğine göre insan, ruhu Cinvat (sırat) köprüsünün başına geldiğinde değerlendirilir. Burada ya Cinvat köprüsünden geçerek Cennet'e veya geçemeyip parçalanarak aşağı karanlıkların içine, Cehennem'e gider. Böylece insan dünyadaki tüm yaşamında aktif bir unsur olarak yaptığı her türlü işten sorumlu tutulmaktadır. Yaptıklarından iyi olup tanrısal kutsal değerlere hizmet edenleri için sevap, kötü ve Ahriman ile devlerine hizmet edenleri için günah olarak belirlenir ve bunlar o insanın ruhu Cinvat köprüsünün başına geldiğinde mukayese edilir veya tartılarak ona göre karar verilir.

Bu anlamda diğer dini inançlarda belirlendiği gibi, insanın doğuşunda tanrının yazdığı kaderi ile doğacağı ve bu kaderi çer-

çevesinde hareket ederek, dünyadaki yaşamını sürdüreceği anlayışını, Zerdüşt öğretisi ve Alevilik inancı reddetmektedir. Bu tabulu dini inançlarda insan dünyadaki yaşamında aktif değil pasiftir. Kaderini ve dolayısıyla yaşamını ve yaptığı işleri ile günah veya sevaplarını belirleyen, onu yaratmış ve kaderini belirlemiş olan tanrıdır, dolayısıyla da kendisi yaptığı bu kötü işlerden sorumlu değildir. Çünkü kendisi doğarken, kendisini yaratan tanrı, bunları yapmasını kendi kaderine yazmıştır. Bunlar kendisinin kaderinde yazılı olduklarından yapmaması olanaksızdır. Böylece insan, bu tabulu dini inançlarda işledikleri tüm günahlarından, sorumluluğu kendisini yaratan tanrının üzerine atarak kurtulmaktadır. Böylece bunlardan hangilerinin ne kadar günah ve sevap işleyecekleri, dolayısıyla sırat köprüsünden kimlerin geçip cennete girecekleri veya kimlerin ne kadar günah işleyerek sırat köprüsünden geçemeyip cehenneme gideceklerini, yaratan tanrı insanların doğumu ile kaderi olarak kendisi belirlemiş olduğundan, insan ne yaparsa yapsın ve ne şekilde bir yaşantıya sahip olursa olsun, sorumluluk onu yaratan tanrıya atıldığından insanın kendi sorumsuz kalmaktadır. Bu durum Mazda ve Alevi inancı ile uyumlu olmadığı gibi tamamen aykırıdır da.

Zerdüşt öğretisi ve Mazda inancına göre ise, eğer her şey kader olgusu ile insanları yaratan tanrıya mal edilecek olursa, o zaman insanların iyi olmaları için tanrının gönderdiği belirlenen peygamberlere, kutsal kitaplara, meleklerle ve hatta günah ve sevap olgularına, sırat köprüsüne inanmanın ve dolayısıyla dini inancın ne anlamı vardır? Tüm bunlar, bu yaklaşımla anlamsız ve işlevsiz kalmaktadır. Halbuki bunlar anlamlı ve insan yaşamının düzenlenmesinde önemli işlev sahibidirler.

27) Alevilik ve Mazda İnancında Mücadele

“Gelin canlar bir olalım/ Münkire kılıç çalalım.”

Bu dizenin, tarihsel mücadele ve etkileşimlerine rağmen, Alevilerin savaş veya mücadele anlayışlarına uygun olduğu söylene-

mez. Sadece, Alevi inancına mensup olan halk kesiminin kendi yapılarını koruyabilmek için arzu ettikleri bir özlemlerini ifade etmektedir. Esas olarak Aleviler, tanrısal, kutsal hak ve haklı olan iyilerin yanında kötü ve Ahrimansal (şeytani) ve günahkârca olarak kabul ettikleri değer ve olgulara karşı mücadele etmeyi, yaşam ve inanç felsefelerinin temel ilkelerinden biri olarak kabul ettiklerinden buna katı bir şekilde bağlıdırlar. Aleviler her zaman ve her yerde hak yanında haksıza karşı, mazlumun yanında zulmedene karşı, iyinin yanında kötü olana karşı mücadele etmiştir ve etmek zorundadır. İnancı gereği tanrısal kutsal değerlerin yanında, Ahrimansal (şeytansal) ve günahkârca olan kötülere karşı mücadele etmesi de zorunludur.

İyi ile kötü arasındaki bu mücadele veya etkileşim insanın hem içinde hem de dışında mevcuttur. Çünkü insanların bileşiminde topraktan gelen ve içinde günahkârca, kötü ve haksızlıklara neden olan nefis, kin, garez, ihtiras, yalan, dedikodu, korku, şüphe ve diğer kötülükler vardır. Bunların beden yapısındaki etkileri ile iyi ve tanrısal olan temiz ruhu da kirleterek, zarar verip haksızlık yapmalarına karşı mücadele edilmesinin gerekliliğine inanılır. Bu temelde bedende var olan bu nevi ve kötülüğün hizmetinde olan düşmanlara karşı mücadele edilmesinin ve hatta onları yenilgiye uğratarak öldürülmesinin zorunluluğunave bu başarılmadan iyi insan olmanın ve tanrıya ermenin olanaksız olduğuna inanılır.

Bu konuda **Niyazi Mısırı** şöyle der:

*Adavet kılma kimseyle, sana nefsin yeter düşman,
Ki zira senden ayrılmaz, ömür ahir olunca ta.*

Hilmi Dedebaba, “*Nefsin çersin eylemişiz aşk ile mağlup*” derken, bunun yanında Alevi büyüklerinin de kötü olan nefsini terbiye etme veya nefsini öldürme konusunda pek çok nefeslerinin varlığı bilinmektedir. Alevilerde nefsini terbiye etme veya bünyesindeki kötülükler ya da kötülüklerin hizmetinde olan günahkârca olgulara karşı verilen mücadelede ilkeler belirlenmiş-

tir. Bu ilkelerin en önemlileri, “*Eline, diline ve beline hâkim olma*” şeklindedir. Bunlarla nefse hâkim olmaları veya onu öldürmeleri istenir.

İnsanın hem kendi yapısında ve hem de dışarıda var olan bu mücadele veya etkileşimin geçici ya da süre ile sınırlı olmadığına inanılır. Bu mücadelenin, oluşumun başlangıcında iki zıt gücün oluşması ile başladığı ve bu zıt güçlerin varlıklarını sürdürdükleri sürece yani sonsuza ya da kıyamet gününe kadar devam edeceğine inanılır. Bu mücadelede şüphe ve korkuya kesinlikle yer yoktur. Hakikati kavrayarak mücadele eden Alevilerden **Nesimi**, **Suhreverdi**, **Eyn-el hak** diyen **Hallac-ı Mansur** gibi pek çok kişilik mevcuttur.

*Eyn-el hak uğruna çekilip dara,
Can baş verenlere Allah eyvallah.*

Derviş Ruhullah böyle derken, Osmanlı devletinin haksızlığına karşı mücadele eden **Pir Sultan Abdai** ise şunları söyler:

*Sizde Şah diyenleri asıyorlarsa,
Ben de bu yayladan Şah’a giderim.*

Mazda inancı ve Zerdüş öğretisine göre oluşumun başlangıcında ruhun bedene girmesi ile iyi ve iyi olanlarla, kötü ve kötü olanlar aynı yapıda birleşmiş ve aralarında etkileşimle mücadele başlamıştır. Başka bir deyimle varlıkların dolayısıyla insanların fiziksel olarak varlıkları ile bu iki zıt güç arasında etkileşim ve mücadele başlamıştır ve bu etkileşim veya mücadele tüm yaşam boyunca da devam edecektir. Çünkü bu iki zıt gücün etkileşimi veya mücadeleleri sonucunda varlıklar ya da yaşam oluşmuştur. Bunların aralarındaki etkileşim veya mücadelenin son bulması varlıkların ve yaşamın da son bulması anlamına gelir ki, bunun da ancak kıyamet günü olabileceği belirlenir.

Zerdüş öğretisine göre, insan yapısının tanrısal ruh ile topraktan gelen bedenle oluşması nedeniyle, bu mücadele veya etkileşim insanın kendi yapısı içerisinde varken, aynı şekilde insa-

nın dışındaki varlıklar alemi de tanrıdan gelen ruh ve topraktan gelen bedenın birleşiminden oluştuğundan, orada da bu etkileşim ve mücadele vardır. Bu mücadele ve etkileşim iyi olarak değerlendirilen ilahi tanrısal iyi ve iyilerle, kötü ve günahkâr olarak değerlendirilen kötülükler veya Ahrimansal güçler arasındaki bir etkileşim veya mücadeledir. İnsanın inancı gereği tanrısal iyi ve kutsallara hizmet veya bunların yanında mücadeleye katılması zorunludur. İyilerle kötüler arasındaki mücadelede veya etkileşimde iyi inanç sahibi olanlar, kötü ve kötülüklerin hizmetinde olanlara karşı tanrının istem ve arzusu ile mücadeleye katılırlar. Kendi yapısı içerisinde kötü ve kötülüklerin hizmetinde olarak değerlendirilen bedenın istek, arzu ve ihtirasları ile kin ve garazlerine karşı kendi nefsinı terbiye ederek veya öldürerek veya üzerinde hükümlanlığını geliştirip kontrol ederek, iyinin kazanmasına yardımcı olunurken, kendi yapısı dışındaki mücadelede de kötülerin iyi olanlara saldırarak mal ve canlarını yağmalayıp talan etmelerine karşı veya kötünün iyiye hükümlanlığını kurmasına karşı da, iyilerin kazanması ve kötü olanlardan mal ve canlarını korumaları ile kötünün iyiler üzerinde hükümlanlık kurması için, iyilerin yanında mücadeleye katılarak kötülere karşı mücadele etmesi zorunludur. Bu Mazda ve Alevi inançlarının temel direğidir. Bu konuda şüphe etme veya kötülerin hizmetinde iyilere karşı mücadele etme, tanrı **Ahura Mazda**'nın iyi inancına ve kendisine karşı gelme olarak değerlendirilip, büyük günah olarak kabul edilir.

Zerdüşt'ün kendi öğretisini ve Mazda inancını bölgede yaymak için, kendine inananlar arasında güçlü ve disiplinli bir örgütlenme kurduğu ve bu askeri ve silahlı örgütlenme ile iyi inanç sahiplerinin mal ve canlarını kötülerin saldırı ve yağmalamalarından koruduğı belirlenir. Bu temelde ele aldığı mücadelede, iyi inanç sahipleri ve tanrı **Ahura Mazda**'ya hizmet edenlerin, kötü olan **Ahriman** ve ona hizmet eden devlerine karşı mücadele ederek, sadece manevi anlamda imha edilmesi ile yetinilmiyip, onların fiziksel olarak da imha edilerek tümenden ortadan kaldırılmasını ve dünyanın iyilerin yaşadığı cennet haline dönüştürülmesini savunmaktadır. İyilerin mal ve canlarını korumakla

görevlendirilen askerlere ihaneti, kötülöklere hizmet olarak değlerlendirerek büyük günah sayarken, Alevilikte de ihanet en büyük suç olarak değlerlendirilir.

İyi inanç sahibi olanların ölkelerini, ki onu **Zerdüş** “*Ana*” diye tanımlamaktadır, savunma ve kötü olanların işğali ile yağmalamalarına ve burada iyilere zarar vererek onların mal ve canlarını yağma etmelerine karşı mücadelede şüphe ile hareket etmeyi veya sessiz kalmayı ya da kötülerin yaptıklarını destekleyerek onlara yardım etmeyi ölümcül, yani cehennemlik günah saymaktadır. Onlara karşı iyilerin tüm güçleri ile mücadelelerinde tanrı **Ahura Mazda**’nın da yardım edeceğini ve bu uğurda ölenlerin ise tanrının istekleri doğrultusunda hareket ettikleri için sevap kazanarak cennete gireceklerini belirler.

Zerdüş öğretisi ve Mazda inancında da kötü ve kötölüklerle onların hizmetinde olanlara karşı mücadele edip savaşmak inançları gereğı olup kutsal bir görevdir.

Zerdüş, Köü’nün yapacağı kötölüklerinden korunmak isteniyorsa, mutlaka onun öldürölmesi gerektiğini de belirler.

Urartu'da bulunan çift kafa, Ahura Mazda ve Ahriman'ı temsil etmektedir. (Floransa Arkeoloji Müzesi'ndedir)

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- 1) Kitabı Mukaddes, Eski ve Yeni Ahitler (Tevrat ve İncil), 1974, İst.
- 2) İslamiyete Kadar Kürdistan Tarihi, Cilt I, E. Xemgin, Ağrı Basımevi, Şubat 1987, Köln.
- 3) Kürtlerin Kökeni, İhsan Nuri Paşa, Yöntem yay. Haziran 1977, İst.
- 4) Muhtasar Kürdistan Tarihi, Cilt I. C.P.B. Türkçe baskısı.
- 5) Bektaşiliğin İçyüzü, Dibi, Köşesi - Yüzü ve Astarı Nedir, M. Tevfik Oytan, 1970, İst.
- 6) Mezhepler Tarihi, Ziya Şakir, 1. baskı, 1967, İst.
- 7) Kürtler, Bazil Nikitin, 2. baskı, Özgürlük Yolu yay. 1986.
- 8) Atatürk, Milliyetçilik Doğu Anadolu, Prof. Dr. Mehmet Eröz, Türk Dünyası Araştırma Vakfı, 1987, İst.
- 9) İnsanlığın Tarihi, Andre Ribard, Erdoğan Başer - Şiar Yalçın tercümesi, May yay. 1974, İst.
- 10) Kürt Halk Masalları, Kürtlerin Kader Aynası, Thomas Bois, 1985, Bonn.
- 11) İran Dinleri, Geo Widengren, W. Kahlhammer basımevi, 1965, Stuttgart.
- 12) Yunus Emre, Yaşamı, Sanatçı Kişiliği, Yapıtları, Mehmet Fuat, 2. baskı, De yay. Nisan 1979, İst.
- 13) Dönen Derviş ve Mevlana'dan Öyküler, Niyazi Yoltaş, Minyatür yay. No 5-a.
- 14) Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi, Dr. Mustafa Kara, Dergâh yay. Mayıs 1985, İst.
- 15) Çarşafsız Türkiye, Barbro Karabuda, 1959, Hamburg.
- 16) Halkların Dinleri, Helmer Ringgren, Ake V. Ström, Alfred Kröner basımevi, 1959, Stuttgart.

17) İnsanlığın Kültür Tarihi, Eski Ön Asya ve Hindistan, Will ve Ariel Duranat, Güneybatı basımevi, 1977, Münih.

18) Halkların Mitolojileri 2. Farmlar, Hintler, Japon ve Çinliler, Fischer basımevi, 1967.

19) Dinler Tarihi, Prof. Dr. Gunter Lonczkowski, Fischer yay. 1980.

20) Güneş Tanrıları ve Vampirler, Herbert Gottschalk, Safari basımevi, 1978, Berlin.

21) Mitoloji Lexikonu, Mısır, Fars ve Ortadoğu, Walter Kremnitz, Amrol Lakus, 1975, Nürnberg.

22) Kürt Uygarlığında Alevilik, Cemşid Bender, Kaynak yay. 1991, İst.

23) Anadolunun Gizli Kültürü, Nejat Birdoğan, 2. baskı, Berfin yay. 1994, İst.

24) İttihat-Terakki'nin Alevilik Bektaşılık Araştırması, Nejat Birdoğan, Berfin yay. 1994, İst.

25) Nehc'ül-Belaga, Hazırlayan Abdülbaki Gölpınarlı.

26) Mazdaznan Dergisi III. yıl 1910-11, Mazdaznan basımevi, Leibzig.

27) Bektaşî Menakıbnamelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri, Ahmet Yaşar Ocak, Enderun Kitabevi, 1983, İst.

28) Mazdaznan Tedavisi, Dr. Nikolaus Müller, Mazdaznan basımevi, 1910 Leipzig.

29) Yaşayan Dünya Dinleri, Frederich Spielberg, Ada basımevi, Frankfurt am Main, 1977.

30) Kürdistan'da İnsan Hakları, E. Xemgin, Ağrı basımevi, 1989, Köln.

31) Müziğin Tedavi Gücü, Harmoni öğretisi, Dr. Detlef Schultz, Mazdaznan basımevi, 1911, Leipzig.

32) İslamiyetten Osmanlılara Kadar Kürdistan Tarihi, Cilt 2. E. Xemgin, 2. baskı, Ağrı basımevi, 1987.

33) Osmanlı-Safevi döneminde Kürdistan Tarihi, Cilt 3. E. Xemgin, Ağrı basımevi, 1992.

34) Aleviliğin Kökenindeki Mazda İnancı ve Zerdüşt Öğretisi, E. Xemgin, Berfin yay. 1995, İst.

35) Mazdaznan dergisi, 5. yıl dergisi, Mazdaznan basımevi, 1992, Leipzig.

36) Kürdistan'da Dini İnançlar ve Etkileri, Cilt 1, E. Xemgin, Melsa yay. Ekim 1992, İst.

37) Mazdaznan dergisi, II. yıl, Mazdaznan basımevi, 1918, Leipzig.

38) Zarathustra (Zerdüşt) Hayatı ve Mazdaizm, M. Sıraç Bilgin, Berfin yay. 1995, İst.

39) Avesta I- Vendidad, M. Sıraç Bilgin, Mezopotamya yay. 1996.

40) Sömürülen Alevilik, İsmet Zeki Eyüboğlu, Özgür yayın dağıtım, 1991, İst.

41) Bütün Yönleriyle Ömer Hayyam Rubaileri, Rüştü Şar-
dağ, Özgür yayın dağıtım, Ekim 1985, İst.

42) Kürt Mitolojisi- 1, Cemşid Bender, Berfin yay. 1997, İst.

43) İslam Felsefesi Tarihi, Henry Corbin, çeviren Prof. Dr. Hüseyin Hatemi, İletişim yay. 1986, İst.

44) Dünya Sanatı, Eski İran, Edith Porada, R.H. Dyson, Hol-
le basımevi, Baden Baden.

45) Dünya Sanatı, Mezopotamya ve Ön Asya, Leonard Wo-
olley, Holle basımevi, Baden Baden.

46) Değişik Zülfikâr dergisi sayıları.

47) Değişik Berfin, Bahar dergisi sayıları.

48) Değişik Özgür Politika gazetesi sayıları.

49) Değişik Hürriyet gazetesi sayıları.

50) Eski Suriye, Arapların Dini İnançları ve Mandear İnancı, Hartmut Gese-Maria Höfner, Kurt Rudolp, W. Kohlhammer ba-
sımevi, 1970, Stuttgart.

E. XEMGİN
Aleviliğin Kökenindeki
Mazda İnancı ve
Zerdüşt Öğretisi

Araştırma-İnceleme, 250 Sayfa.

3. Baskı!

w w w . b e r f i n . n e t

BERFİN YAYINLARI

Araştırma-İnceleme Dizisi

- Han Suyin / **Sabah Tufanı 1. Cilt** (Çev. Coşkun Irmak) • Han Suyin / **Sabah Tufanı 2. Cilt** (Çev. Kürşat Bozkurt) • Mao Zedung / **Kültür Sanat ve Edebiyat Üzerine** (Çev. Celâl Üster)
- Turan Dursun / **Din ve Seks** (3. Baskı) • Turan Dursun / **“Evren” Bir Şaka mı?** (2. Baskı) • Abit Dursun / **Turan Dursun ve Aydınlanma** • Abdullah Rıza Ergüven / **Yunus Emre** • Abdullah Rıza Ergüven / **Dinlerin Kökeni ve İslam’da Reform** (2. Baskı) • Abdullah Rıza Ergüven / **Tanrıları Nasıl Yarattık** (2. Baskı) • Abdullah Rıza Ergüven / **Tanrılar Neyi Yarattı?** (2. Baskı) • Abdullah Rıza Ergüven / **Tarih Boyunca Gök Nesneleri-UFO** • Abdullah Rıza Ergüven / **Evrenbilim ve Tanrı Kavramı** • Abdullah Rıza Ergüven / **Şiirin Gerçeği Toplumdaki Yeri** • Abdullah Rıza Ergüven / **Sanat ve Erotizm**
- Abdullah Rıza Ergüven / **Evren-Doğa / Varlığın Kendiliğindenliği** • Cemşid Bender / **Kürt Mutfak Kültürü ve Kürt Yemekleri** • Cemşid Bender / **Kürt Mitolojisi** (Genişletilmiş ve Birleştirilmiş 3. Baskı) • Cemşid Bender / **Korku ve Cesaret** • Cemşid Bender / **12 İmam ve Alevilik** (5. Baskı) • Erol Sever / **Yezidilik ve Yezidilerin Kökeni** (4. Baskı) • M. Sıraç Bilgin / **Zarathustra** (Genişletilmiş 2. Baskı) • Said Nefisi / **Babek** (Çev. Mahmut Ayaz) • Özdemir Başargan / **Göksel Dinlerde İnsan** • E. Xemgin / **Aleviliğin Kökenindeki Mazda İnanıcı ve Zerdüşt Öğretisi** (3. Baskı) • E. Xemgin / **Mazda İnanıcı ve Alevilik** • Faik Bulut / **Ordu ve Din** • Faik Bulut / **Allah Devletinde Demokrasi** • Faik Bulut / **Arapların Gözüyle Irak İşgali** • Faik Bulut / **Ehmedî Xanî’nin Kaleminden Kürtlerin Bilinmeyen Dünyası** (2. Baskı) • Faik Bulut / **Hasan Sabbah Gerçeği** (3. Baskı) • Faik Bulut / **Kürt Dilinin Tarihçesi** (2. Baskı) • Faik Bulut / **Ortadoğu’nun Solan Renkleri** (2. Baskı) • Faik Bulut / **İslam’da Cinsel Büyüler** • Faik Bulut / **Ali’siz Alevilik** (3. Baskı) • Faik Bulut / **Horasan Kimin Yurdu?** (2. Baskı) • Faik Bulut / **İslam Komünçüleri** • Faik Bulut / **Ebu Müslim Horasani** • Faik Bulut / **İttihat ve Terakki’de Milliyetçilik, Din ve Kadın Tartışmaları** (İki cilt)

• Turabi Saltık / **Tarihsel Mücadele Sürecinde Adıgeler, Ab-
hazlar, Alanlar (Osetinler), Çeçenler** • Hıdır Aslan / **Tanrı ve
Kadın** • Halil Nebiler / **Son Meclis** • Esat Korkmaz / **Anadolu
Aleviliği** (2. Baskı) • Firdevs Gümüsoğlu / **Türkiye'nin Pasteur'ü**
• Şemsettin Orhan / **Yeryüzündeki Tanrı: Devlet** • Osman Şahin
/ **Son Yörük** • İbrahim Ülger / **Şeyh Sadı-i Şirazi** • İbrahim Ülger
/ **İbni Haldun** • İbrahim Ülger / **Zerdüş** • Mustafa Borak /
Gotinê Pêşiyên Kurda • Maria Dzielska / **İskenderiyeli Hypatia**
(Çev.: Gamze Deniz) • Cafer Tiryaki / **Aşkın Kökeni** • Cafer
Tiryaki / **İnsan ve Uygarlık** • Kaya Çetin / **Şeriat mı, Çağdaş
Yaşam mı?** • Faik Acar / **Din, İnanç ve Bilinç** (2. Baskı) • Arif
Tekin / **Kur'an'ın Kökeni** (3. Baskı) • Arif Tekin / **Sumerlerden
İslam'a Kutsal Kitaplar ve Dinler** (2. Baskı) • Arif Tekin /
Kur'an'da Allah • Arif Tekin / **Kur'an'da Kadın ve Hz.
Muhammed'in Hanımları** • Arif Tekin / **Bilinmeyen Yönleriyle
Kur'an (Kur'an'ın Kökeni-2)** • Elvin Azar / **Seks Tanrıları** •
Nurettin Koç / **Laik Eğitimden Şeriatçı Eğitime (Ulusal
Eğitimde Çöküş Süreci)** • Derya Çağlar / **Hayali Komünizm
(Soğuk Savaş'ın Türkiye Söylemleri)** • Sırrı Ataman /
**Unutturulan Ayetler (Turan Dursun Süleyman Ateş
Tartışması)** (2. Baskı) • Ahmet Kerim Gültekin / **Tunceli'de
Sünni Olmak** • Cazim Gürbüz / **Kartal Gözüyle Laiklik** • Tayfun
Atay / **Batı'da Bir Nakış Cemaati (Şeyh Nâzım Kıbrısı Örneği)**

Tarih Dizisi

• Etem Oruç / **Nazilli Cumhuriyeti** • Etem Oruç / **Çakıcı
Dağdan İnmiyor** • Etem Oruç / **Gizemli Kadın Efe**

Deneme Dizisi

• Osman Şahin / **Ateş Yukarı Doğru Yanar** • Aydın Öztürk /
Yağmur Yürekli Mektuplar • Aydın Öztürk / **Yürek Sapağı** •
Öner Yağcı / **Yine de İyimser** •

Anı Dizisi

• Çerkes Ethem / **Anılarım** (5. Baskı) • Faik Bulut / **Filistin
Rüyası** • İbrahim Balaban / **Nâzım Hikmet'le Yedi Yıl** •
Balaban / **Avrupa'da Dolaşanlar** • Zeki Sarıhan / **Benim
Hapishanelerim** • H. Nedim Şahhüseyinoğlu / **Bozuk Düzendeki
Yaşam** • İnci Gürel / **Bir Yaşamdan**

Özel Dizi

• Öner Yağcı / **Nâzım Hikmet Aydınlığı** • Veysel Otunç / **Fırtınaydı Hazan-Namık Tarancı** • Zeki Bayraktanır (Haz.) / **Mezopotamya Bilgesi: Cemşid Bender** • Abdullah Gürgün / **Aziz Nesin ve İsvaç Serüveni**

Roman Dizisi

Abdullah Rıza Ergüven / **Büyük Oyun ve İçimizdeki Cehennem** • Abdullah Rıza Ergüven / **Yasak Tümceler** • Abdullah Rıza Ergüven / **Gece de Güneş Doğar** • Aydın Öztürk / **Bilirim Dayanır Yürek** (3. Baskı) • Cemşid Bender / **Çatıdaki İsa** (2. Baskı) • Osman Şahin / **Başaklar Gece Doğar** • Balaban / **Dağda Duruşma** • Prof. Dr. Esin İnan / **Karanlıktaki Aydınlar** • Wera-Klaus Küchenmeister / **Amigo** • Mahmut Alınak / **Ateşte Yıkanmak** • Mahmut Alınak / **Nazo** • Torî / **Mendik** (Kürtçe) • Ali Arslan / **Serçe-1** • Ali Arslan / **Serçe-2** • Ali Arslan / **Ama Sevgi Kalmalı** • Fazlı Necib / **Saraylarda Mecnunlar** • Moralizade Vasaf Kadri / **Kadınlar Komitesi** • Orhan Mithat / **Aşk İhtiyacı** • Orhan Mithat / **Şişli Hayatı** • Sabri Kuşkonmaz / **Çık Dışarı** • Sabri Kuşkonmaz / **Amerika'yı Krizden Kurtaracak Acele Komünistler Aranıyor** • Yılmaz Ünlü / **Giritli Gelin** • Yılmaz Ünlü / **Giritli Gelin'le Felsefeci Halil** • Mustafa Sancar / **Aze'nin Yakarışı** • Mustafa Sancar / **Lal Ağıtlar** • Mustafa Sancar / **Şehirler Ağladığında** (2. Baskı) • Cafer Tiryaki / **Maya** (Bilimkurgu) • İzzet Harun Akçay / **General Söz Verdi** • İzzet Harun Akçay / **Ay Uğuru** • A. Metin Akpınar / **Almanya Tatlı Vatan** (Yeşil Sermayenin Romanı) • A. Metin Akpınar / **Maganda** • Sadık Yılmaz / **Umuda Akan Nehir** • Askeri Öner / **Anadolu'da Kızılca Halvet** • Ahmet Türkay / **Seher Gitti** • Arslan Kacar / **Pepo Kuşu** • Lütfi Kaleli / **Acılı Yaşam** • Berivan Kaya / **Bay CH** • Hasan Çerçioğlu / **Kürecik'te Güneş Geç Doğar**

Öykü / Anlatı / Oyun Dizisi

Cemşid Bender / **Kürt Kızı Zenge** (3. Baskı) • Albert Camus / **Caligula** (3. Baskı) • Metin İkin / **Çocukluğumuz** • Maksim Gorki / **Bosiyaklar** • Jack London / **Meksikalı Devrimci** • Mayakovski / **Mektuplar** • Esin İnan / **Bu Yazar Yalan Söylüyor** • Özdemir Başargan / **Hasıraltı** • Balaban / **Tekbıyık**

• Âşık İhsani / Ağalı Dünya • İzzet Harun Akçay / Gülistan •
Ali Arslan / Küçük Umutlar • Ahmet Türkay / Gelecekte
Ödünç Ömürle

Antoloji Dizisi

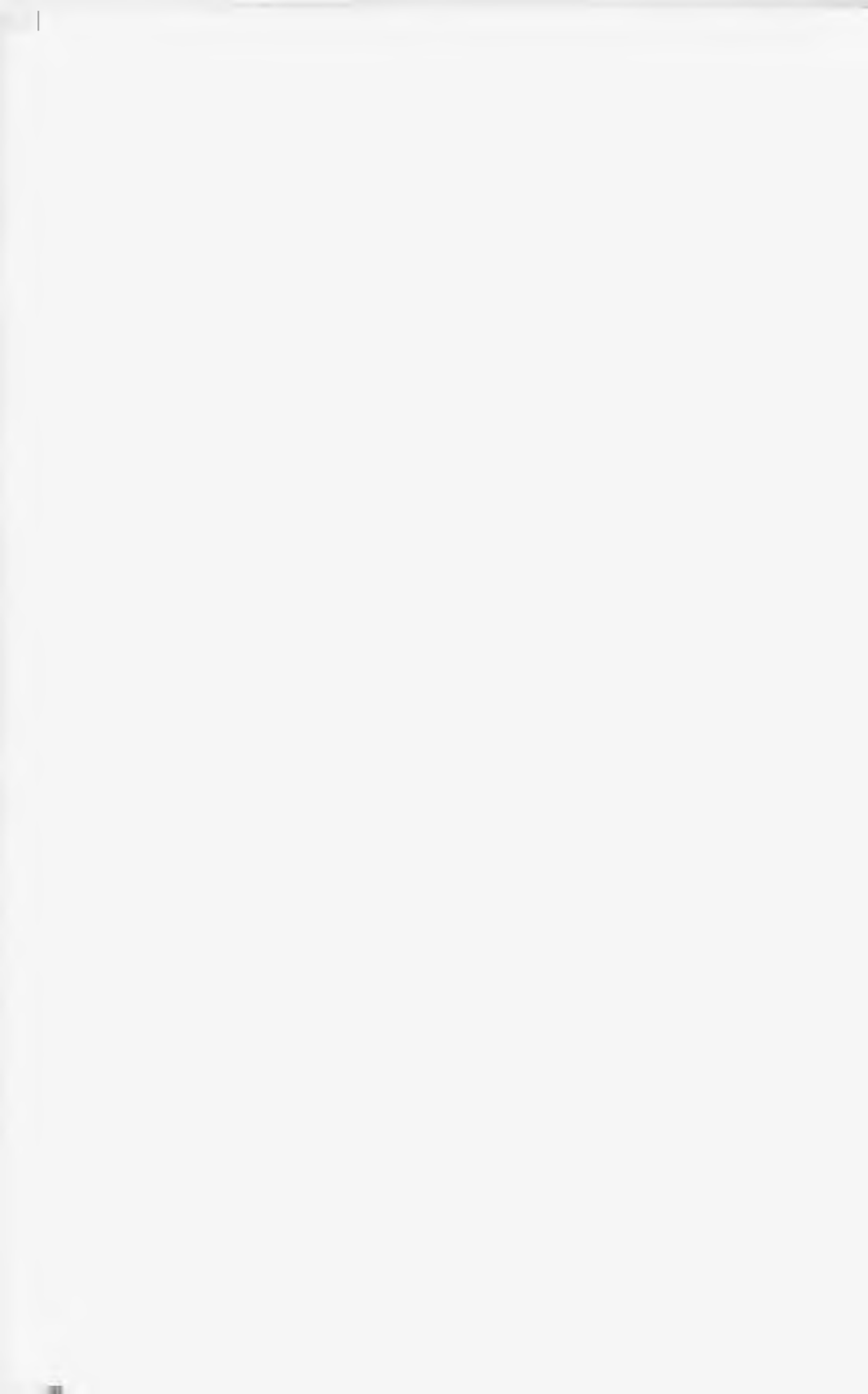
• Özgün E. Bulut / Şiirlerin Diliyle Dersim • Şükrü Günbulut /
Neydi Bu İşlerin Aslı • Şükrü Günbulut / Halk Şiirinde
Başkaldırı • Şükrü Günbulut / Halk Şiirinde Kadın • Âşık
İhsani / Ozan Dolu Anadolu

Şiir Dizisi

Abdullah Rıza Ergüven / Sevgiler Tükenmez • Abdullah Rıza
Ergüven / Şarabı Tanrılarla Yudumladık • Abdullah Rıza
Ergüven / Acı Sıcak • Abdullah Rıza Ergüven / Tabancamın
İpek Bağı • Abdullah Rıza Ergüven / Kuyuya Düşen Ay •
Abdullah Rıza Ergüven / V. Mayakovski-Yaşamı-Sanatı-Şiir-
leri • Abdullah Rıza Ergüven / Alain Bosquet-Yaşamı - Sanatı
- Şiirleri • Peter Curman / Kuzey Esintileri (Çev. Abdullah
Gürgün) • Âşık İhsani / Bıçak Kemikte • Edith Södergran /
Yürüyerek Geçtim Güneş Sistemlerinin Arasından (Çev. Erol
Sever) • Aydın Öztürk / Bir Sevgi Kırılmasıydı (4. Baskı) •
Aydın Öztürk / Ağıtlara Yazıldı Zaman (2. Baskı) • Aydın
Öztürk / Yıkık Duvarlar Gibi Kaldı Gözlerim (2. Baskı) •
Aydın Öztürk / Ölülerle Hatıra Fotoğrafı • Aydın Öztürk /
Yağmur Yüreklim (4. Baskı) • Aydın Öztürk / Şehriban •
Aydın Öztürk / Anımsamanın Zaferi (3. Baskı) • Aydın Öztürk
/ Saklı Sevdığım • Aydın Öztürk / Açılmamış Bir Mektuptu
Zaman • Aydın Öztürk / Ne Çok Vedalaştık • Aydın Öztürk /
Güneş Seninle Gitti • Aydın Öztürk / Anıların Akşamı Yok
• Özgün E. Bulut / Efsun • Özgün E. Bulut / Anıya Şarkı •
Özgün E. Bulut / Âşkın Gayri Resmi Tarihi •

Toplumcu ve Aydınlanmacı Bir Çizgi...

www.berfin.net

E. XEMGİN

MAZDA İNANCI

VE ALEVİLİK

Etem Xemgin, 1947 yılında Malatya'nın Akçadağ ilçesine bağlı Harunuşağı köyünde doğdu. İlkokulu köyde, ortaokulu ise Antep'te okuduktan sonra, köydeki kan davalarından dolayı 1964'de ailesi ile birlikte göç edip İstanbul'a yerleşti.

Lise ve Hukuk Fakültesini İstanbul'da bitirdi. İstanbul'da bir süre avukatlık yaptıktan sonra, zamanın siyasi gelişmeleri sürecinde Türkiye'de kalmanın sakıncalarını farkedince, 1980'de Avrupa'ya gitmek zorunda kaldı. Halen Avrupa'da olup üç çocuk babasıdır.

Yazarın Avrupa'da, **"Kürdistan'da İnsan Hakları"**; Avrupa ve Türkiye'de, **"Kürdistan Tarihi"** (üç silt); Türkiye'de **"Kürdistan'da Dini İnançlar ve Etkileri"** ile **"Aleviliğin Kökenindeki Mazda İnancı ve Zerdüş Öğretisi"** adlı yayımlanmış kitapları bulunmaktadır.

"Mazda dini inancının görüşleri ve kültürel değerleri, Alevi ve Bektaşî halk kesiminde İslamiyetin maskesi altında yaşamını sürdürmektedir. Devletin hedefinin, kendi hizmetinde kullanmak amacıyla köklerini ve inanç temelindeki kutsal değerlerini boşaltarak, devşirmek amacıyla şekillendirmek istediği Aleviliği işlemeye çalışıp, amaç ve işlevlerinde araç durumuna indirgemeye çalışması olduğu açık bir şekilde görülmektedir.

Aleviliğin tanrı ve insana yaklaşımı temelindeki felsefesinin coğrafyasında geçmişte büyük bir etkinliğe sahip olan Mazda inancı ve temeldeki Zerdüş öğretisinden kaynaklandığı ortaya çıkmaktadır. Bu inancın ve Zerdüş öğretisinin felsefesinde tanrı olan Mazda Kürtçenin Zaza şivesine göre 'Maz' biz, 'da' ise verdi, yani 'bizi veren' anlamındadır. Yine Kürtçenin Kurmanci şivesinde, Ezda, 'Ez' ben, 'da' verdi anlamındadır ve "beni verdi" demektir. Bu öz ve anlam itibarı ile Aleviliğin tanrıya ve insana bakış felsefesine uygun olduğu hatta aynılık içinde olduğu açıktır."

E. Xemgin, yapıtta Aleviliğin kökeni ve Mazda inancıyla olan ilişkileri, özellikle Kürtlerin ve Türklerin yaşadığı coğrafyada oluşum, yaşam, akıl, insan, sosyal yaşamda kadın, harmoni, ölüm, cennet ve cehennem, kader anlayışı ve mücadele başlıkları altında bilimsel ve tarafsız bir şekilde mercek altına alınmakta.